

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100174 2894

ALBERT HALLBERGS
DONATION

TILL

GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

1937

O. Lyshalm

Allmänna Sektionen

Geogr.
Allm.

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

DAGBOKS-ANTECKNINGAR

UNDER

RESOR I SÖDER- OCH ÖSTERLAND

AF

FREDRIKA BREMER,

FÖRF. TILL TECKNINGAR UR HVAR DAGSLIFVET, HEMMEN I DEN NYA
VERLDEN, HERTHA, FAR OCH DOTTER M. M.

FÖRRA BANDET.

"Jag är människa och ingenting
människt är mig likgiltigt."

Fritt efter TERENTIUS.

"Vårt syfte är att bilda en mensklighet,
som förenar alla nationer i hvad de
hafva bäst."

L. VULLIEMIN.

—*—*—*—

STOCKHOLM OCH UPSALA.

ADOLF BONNIER,

Kongl. Hof- och Universitets-Bokhandlare.

LIVRET I GAMLA VERLDEN

DAGBOKS-AUTEKIZINGAR

1851

LIVRET I GAMLA VERLDEN

ERHJERIKS A. BRUNNEN

FRÅN DEN TIDEN FÖR KRISTENHÖGSKOLEN I GÖTEBORGS
FÖRSTÄD GÖTEBORGS ÅR 1851

SCHWELT

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

FÖRRA DELEN.

SCHWEITS.

THE END

LIVRETTET I GÅLLA FÖRREDDEN

—SÄGWA RIT—

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS ISAAC MARCUS,

1860.

Till min Läsare.

Det är en egen sak att hålla dagbok — för sig sjelf; jag begriper icke huru man kan stå ut dermed. En gång, i min första ungdom, skref jag en dagbok, eller rättare, en slags moralisk conto-bok, i hvilken hvar dag antecknades med det korta tillägget af "bra" eller "illa" eller "så-så." Vid årets slut uppsummerades dagarne; men då jag, om ett par år, märkte att summan af "så-så-dagar" städse blef den öfvervägande, ledsnade jag vid saken, och har sedan icke hållit en dagbok — för mig sjelf.

Dessutom, då man är lycklig nog att i sitt hem omgifvas af kära syskon, erjar man föga behof att skrifteligen inför sig sjelf redogöra för sitt lif. Hjertats ack! och o!, tankens frågor, dagens tilldragelser finna omedelbart deltagande hos de kära och nära. Aflögsnad från dem skrifer man bref till dem och i dessa sin dagbok. Så hade äfven jag gjort, och sist i mina bref från Amerika. Ty jag ägde då ännu moder och syster i mitt hem.

Men en förändring kom öfver detta; döden kom; mitt hem blef öde, och jag — ensam.

Jag kände det mycket, då jag, ett par år sednare, å nyo befann mig stadd på en längre resa; ty åter blefvo känslor

och tankar för myckna för mig och längtade till utgjutelse, men — till hvem skulle jag nu skriva? Jag kände djupt sanningen af en qvick fransmans ord: "Ack! hvad ensamheten är förtjusande! Men man måste dock hafva någon, till hvilken man kan säga: ack! hvad ensamheten är förtjusande!"

Denne "någon" hade jag hittills haft, men nu?! — — Min första sökande blick mötte — tomma rum; den andra visade mig dig, min L*.

Du har ofta — och redan länge — varit mig en god, uppmuntrande vän på min väg; du har öfvat ett icke obetydligt inflytande på mitt lif genom att gifva mig håg att skriva, att lära, och att resa för att lära något mer; — hvarföre skulle jag icke skriva till dig mina intryck på resan? hvarföre icke hålla en dagbok för dig? denna finge sedan blifva hvad som helst, en tryckt bok, dagbok, resebeskrifning, roman, eller ock — ingenting. I allt fall, det kände jag, skulle det blifva mig ett nöje att meddela ögonblickens ingifvelser till dig, att gifva dig blomman och frukten af mitt res-lif.

Denna tanke gaf min resa ett nytt interesse, och du, min L*, blef på detta vis min reskamrat, ofta en uppmuntrande, styrkande vän på vägen, utan att du sjelf visste derom, och du har varit det nu i nära fyra års tid.

Nu är min resa snart slut och min dagbok färdig. Jag sänder dig här de första delarne deraf.

Den är icke en roman, utan en trogen skildring af verkligheten — sådan jag uppfattat den. Jag rår icke för att verkligheten stundom är något romantisk.

Jag har meddelat dig mina glada och sorgliga intryck under vägen. gjort dig bekant med de personer, den bok, den tilldragelse, som gjort epok i mitt inre lif under sökande af — hvad jag bjuder dig att söka jemte mig. Dagens lust har jag

oftare delat med dig, än dagens tunga, och när jag blifvit sömnig eller fruktat att du blifvit det, har jag sagt dig "god natt!"

Trenne gånger under mitt vistande i Italien har jag med unga vänner genomlevat romantiska episoder, djupt ingripande i deras lif. Af dessa skall jag meddela dig hvad jag kan meddela utan att röja deras verkliga hjeltinnor och hjeltar. Jag skall derföre tillåta mig att härvid lägga till en god del sanning en liten smula dikt, samt att af tvenne romaner göra blott en. De skola ej förlora väsendtligt derpå, och du ej heller.

Det är en lång färd jag bjuder dig på, i mer än ett afseende en pilgrimsfärd, ehuru dess mål derunder blott småningom dagades för mig sjelf.

Jag skall föra dig till orter redan ofta besökta, och ämnen redan många gånger omskrifna; men vid det ofta omskrifna skola vi föga uppehålla oss, utan fastmer vid dagens och nutidens lif i dess olika gestalter, dess förhållande till forntidens och — framför allt — till det högre mensklighetens rike, det Guds rike, — paradisd, den vi alla, klarare eller dunklare, bära i djupet af våra själar, — som det är jordelivets stora affär att utveckla och stadfästa på jorden.

Och skulle du, vid slutet af den långa färden, se detta sköna, förlofvade land litet klarare framstå ur tidens töcken, känna dig litet modigare, litet gladare i ditt arbete derför, då, min L*, torde du icke finna denna färd för lång, icke ångra att med mig ha företagit den.

Denna förhoppning kan synas utgå från ett stort anspråk; men utan den hade jag icke haft mod att utföra denna resa, ej heller att nu redigera denna bok.

Vid redaktionen har jag indelat den i kapitel, dem jag kallat **Stationer**. De äro ämnade att lätta öfversigten af inne-

hållet, och "Stationer" har synts mig vara ett godt, naturligt uttryck för att beteckna vissa afdelningar af vårt res-lif. Jag säger vårt, ty — äro vi icke alla resande genom lifvet! —

Fr. B.

Athen, i April, 1860.

INNEHÅLL.

FÖRSTA BANDET. Del. I och II.

Schweitz och Italien.

Första Stationen.

Första resdagen. Inträde i Schweitz. Morgon i Bern. Afton vid Enghi. Hvad alperna och solen sade mig. Thun. Titanerna på nära håll. Bad i Aar. Drottning Bertha. Ankomst till Lausanne. Kulna dagar. Nya bekantskaper. Tafla öfver Schweitziska förbundsstaten. Kapellet "des Terneaux." Den fria kyrkan. Frågor och funderingar, som fört mig till Schweitz. *Ad. Vinet.* Teckning af Lausanne och dess hvardagslif. "À la Montagne!"
1—29.

Andra Stationen.

Rossinières. Vår stora bikupa. Högdalens lif. Gångstigen. De unga flickorna och söndagsskolan. Chateau d'Oex. Mitt "chateau." Mötet vid La Lechevette. Vandringar i alpdalarna. La Comballaz. Les Ormonds. Père Ansermèz. Högdalarnes folklif. Den fria kyrkan. Framtidens kyrka? — —
30—58.

Tredje Stationen.

Hassli-dalen och Svenska invandringen. Rosenlauri. Grimsel. Dystra utsigter. Rhones ursprung. *Die Waldstedten.* Grütli och dess hjeltar. Lif i Schwyz. Tvenne typer af konservatismen. Söndag på Rhigi. Nicholas de Flue. Lif i Zürich. Einsiedeln. dess pilgrimer och lärare. Zwingli. Mitt hem i Zürich. Afresa till Basel. Missionsanstalten och missionären.
59—126.

Fjerde Stationen.

Från Basel till Brüssel. Hvad som förde mig dit. Vägö-
renhets-kongressen. Den nya utställningen. Samtal med kung
Leopold. "De fattigas små systrar." Fester och framtidsidéer i
Belgien. Gent och Beguinerna. Spetsfabrikation. Brügge. Flan-
dern. Ett hem på landet. Ruyslede och Bernhem. Antwerpen.
Rubens hem. En blick åt Holland. En statsman. Afresa till
Paris. 127—147.

Femte Stationen.

Paris nu och Paris för trettio år sedan. Prado. Valentino.
"La Salpêtrière." Den Evangeliska kyrkan. Diakoniss-anstalten.
"Revue Chrétienne." Bilder af Jeanne d'Arc. Ett vindsrum och
ett lyckligt par. Kejsaren och Frankrike. 148—158.

Sjette Stationen.

Åter i Schweiz. Postordningar. Vinskörd i Montreux. Ro-
mantiska illusioner. Nya bekanta. Chillons första fånge. Vin-
tervistande i Lausanne. Krig och fred i Schweiz. Stilla lif.
Nytt lif och nya intressen. Det unga Italien, dess patrioter och
poeter. "Risorgimento d'Italia." Waldenserna i Piemont. Nya
resplaner. Jag måste se Italien. Vår lif i Lausanne. Uppfost-
ringsanstalter. A. Vinet. 159—182.

Sjunde Stationen.

I Genève. Grefvinnan de Gasparin. Merle d'Aubigné. Arve
och Rhone. Mont Salève. Hjelten i skådespelet. Besök i urma-
kare-verkstäder. Fruntimrens arbete. *Arbeterskan*. Kyrkor och
kyrkliga förhållanden. Intellektuellt lif. Genève "de ogifta frun-
timrens paradiset." Calvins "Institutions." Jargonant. "De lef-
vande vattnen." Familjelif. En ny blomma. En gammal Calvi-
nist. Gamla och nya Genève. 183—209.

Åttonde Stationen. (a).

Neuchâtel. Ett hem på höjden. Charles Secrétan. Utflyg-
ter. De industriella högdalarna: Chaux de Fond, Locles och Tra-
vers. Ön S:t Pierre. Federalfest i Bern. Åter vid Lemman. Cha-
mounix och S:t Bernard. Hvila vid "de lefvande vattnen." Sista
dagar i Schweiz. Monte Rosa. Till Italien! 210—247.

Åttonde Stationen. (b)

(Nionde).

Resa öfver Simplon. Domo d'ossola. Oväder. La Tosa. Ovän-
tadt möte. Lago Maggiore. Stock-fiske. Isola bella och Isola
madre. Waldensernas dalar, folk, historia, sednaste befrielse, när-
varande lif. Vandringar och nya vänner. Turin. Po och Monte
viso. Carlo Alberto. Victor Emanuel. Grefve de Cavour. Gio-
berti. Cesare Balbo. Primato d'Italia. Speranze d'Italia. Hvad
vill Italien? 1—77.

Nionde Stationen.

En vecka i Genua. Folklif, Palatser. Italiensk Evange-
lisk kyrka. Resa till Spezzia. Blick öfver Sardinska staten. Pisa.
Hospitals-utseende. Pisa förr och nu. Det lutande tornet. Ca-
tharina Ferucci. "La donna Italiana." Rosa Ferucci. Domkyr-
kan och San Piso. Florenz. Lif, konst, skönhet. La specola.
Galileo. La Tribuna. Toscana förr och nu. Från Florenz öfver
Sienna till Rom. 78—117.

Tionde Stationen.

I Rom. Första intrycket. Första vandringen i gamla och
nya Rom. Påfven. Yttersta domen. Kyrkliga fester. Salongs-
lif. Folk-lif. Mirakeltro. Katakomber. En skaldinna. Juldagen
i Vatikanen. Barnpredikningar. S. Paulo fuori de Mure. Om-
vändelseförsök. Litet af hvarje. Slut på året 1858. 118—156.

Elfte Stationen.

Nyårstankar. Romantiska preludier. Festligt lif i Rom.
Tiggarne. "Museo Cristiano." Afton i Palazzo Farneze. Propa-
gandans fest. Köld och snufva. Utsigt från Capitolium. Carne-
valen. La Grippe. Beredelse till Fastan. Påffigt Jubileum
och påffig matsedel. Soirée hos Grants. Kardinal Antonelli.
157—192.

Tolfta Stationen.

Trinità di Monte. Omvändelsen. Audiens hos Påfven. Litet
om påfvarne och S:t Petrus. Stor-hertiginnan Helena. Fyra
kardinaler. En nunne-ingivning. Fastlagspredikningar. Carme-
liter-munken, Père Marie Louis. Utfärden till Frascati och Ti-
voli. Den heliga veckan. En afsvärjelse. Fest och fara. "Re-
traite" i Sacré Coeur. Omvändelsekamp, i ondo och i godo. Ännu
en afsvärjelse. Flyttning till Capitolium. Nytt lif. Små upp-
täcktsresor och erfarenheter. Katholska kyrkan under Maj månad.
Min behållning. Afresa från Rom. 192—925.

Trettonde Stationen.

Ankomst till Neapel. Utbrott af Vesuvius. Lif i Neapel. Öväntad ankomst till Ischia. Fru M* och herr N*. En förtrollad Ö. Prinsessan Ilse och Waldo. Romantiska dagar och veckor. Konungen och drottningen af Neapel. Folket på öarne. Sorrento. Kärlek och oro. Ädel och oädel kärlek. Folkfester och folklif. Vårt hemlif. Maria-dyrkan. Prinsen af Syracusa. Dagar på Capri. Amalfi, Salerno, Pestum, Pompeji. Något förtrolladt. Romanen fortsättes. Huru skall den slutas? 296—363.

Fjortonde Stationen.

San Gennaro's underverk. Kungliga familjen i Neapel. Museo Borbonico. Inrikes-ministern Bianchini. Det inre af Neapel; det innersta. Vålgörenhetsanstalter. De vackra klostersystrarne. Neapels styrelsesystem. Utfärder till Caserta och Portici. Villa Reale och kometen. Folkteatern i Neapel. Nya bekanta; nya bekymmer. Prinsen af Villa Ombrosa och Prinsessan Ilse. En dag i Pompeji. Ädelmod och förtviflan. Hastig resa till Sicilien och -- slutet. 364—407.

ANDRA BANDET. Del. III och IV.

Turkiet och Palestina.

Femtonde Stationen.

Ännu på Sicilien. Resor på dess östra kust. Messina, Taormina. Etna, Catanea, Syrakusa. Minnen och frågor. Jettarne och Jupiter. Enslighet i Messina. Diodorus af Sicilien. Regnväder och solskensblickar. Blickar åt Österlandet. Till Malta. 1—38.

Sextonde Stationen.

På Malta. Intryck af ön, dess städer och historia. — Medelhafvets hjeltedikt. Dagligt lif. Engelsmän och Maltesare. Nya bekantskaper, sällskapslif. Prins Alfred på Malta. Stormiga veckor; solskensdagar och sköna stunder. S:t Johns kyrka. S:t Pauls vik. Odlingens framsteg. Klippöns blomstring. En bekänelse. Hvad som drager mig till Österlandet. 39—59.

Sjuttonde Stationen.

I Alexandrias hamn. Resa och resällskap från Malta. Furstinnan och Professorn. Storm och stillhet. Pesten och protesten. Jag får ej se Pyramiderna. Men jag får se Palestina. Besynnerlig skickelse. En omvändelse genom David Strauss. Syriska hafvet. Ankomst till Palestina. Jaffa. 60—76.

Adertonde Stationen.

I Jerusalem. Tillbakablick på resan från Jaffa. Vår karavan. Min ensliga färd. Ny värdighet. Luftens och landskapets skönhet. Ankomst till Ramleh. Tröttande dagsresa. Ankomst till Jerusalem. Pilgrimerna och den heliga grafven. Oljoberget och Gethsemane. Judarnes klagodag. Gudstjänst i Evangeliska kyrkan. Vandring genom Hinnoms, Kedrons och Josaphats dalar. Bethanien. 77—111.

Nittonde Stationen.

Hvardagslif. Vandringar och små uppträden utom Jerusalems murar. Nicephori trädgård. Davids graf. Vår-blommor. Konunga-grafvarne och Scopas. Sheikens hustru. Besök i åtskilliga Harems. Samtal med arabiska fruntimmer om de yttersta tingen. Fromma damer. En lycklig maka och moder. Svarta slafvinnor inom Harem. Qvinnan i Österlandet. Jerusalems gator och Jerusalems befolkning. Mitt nya hem. 112—146.

Tjugonde Stationen.

Ridt till Urtas dal. Traditioner och legender. Herodion. Utsigt af Bethlehem. Nybyggaren Meshullam. Fikonträdets trenne skördar. Palestinas jordmän. Urtas dalars minnen och möjliga framtid. Kedron flödar. Folkfest i Kedrons dal. Stor middag i ett Harem. Pascha Soreija. En natt på Oljoberget. Besök i Omars moské. Prins Alfreds intåg i Jerusalem. Besök i synagogor. Karait-familjen. Beredelser till påsken. 147—183.

Tjugondeförsta Stationen.

Pilgrimsfärd till Jordan. Jericho-dalen och lägret. Det gamla Jericho. Herodes och Christus. Det nya Jericho-Beduinbyn. Pilgrimerna vid Jordan. Tvenne verldsåldrar i tvenne män. Stormig färd till Döda hafvet. Engheddi och Essenerna. Massada sorgespel. Lägret vid Jericho om morgonen. Pilgrimståget till Jerusalem. En blick öfver Palestina, dess folk och historia. 184—239.

Tjugondeandra Stationen.

Det poetiska Asien och det verkliga Asien. Öfversigt af Asiens gamla folk och religioner. En blick på de nuvarande. Gemensamma familje-drag. Gemensamt mål. Asien såsom människoslägtets moderland. 1—62.

Tjugondetredje Stationen.

Påskveckan i Jerusalem. Beredelser hos judarne, hos de christna. Långfreds-aftonens uppträden. Lördagens fest i den heliga Graf-kyrkan. Därhuslika upptåg. Den "heliga eldens" utbristande. Theatralisk helvetes-scen. Processionen. Den turkiska paschan och de christna pilgrimerna. Pilgrimernas behållning. Den evangeliska församlingens påsk-högtid. Min egen. Afton i Gethsemane. "Il Diavolo." Golgatha. Några tankar. 63—80.

Tjugondefjerde Stationen.

Besök i Bethlehem. Palestinas Flora. Den svenske botanisten. Lifvet i Nybyggarens hus. Artas dal. Den bannlyste Sheiken. Turisterna. Arabiska sagor. Om bibelns kvinnor. Hebron och Abraham. Vandring till Salomos dammar. Allarm och förskräckelse. Hvardags-uppträden i Palestina. Ibraham paschas tid. Nuvarande utsigter. Arabiska giftermål. Önsknningar. 81—103.

Tjugondefemte Stationen.

Åter i Jerusalem. Storfursten och storfurstinnan Constantin. Krigsrykten. Heta dagar. Storfurstens besök i Omars moské, religiösa liberalism, förståndiga frågor. Biskop Gobats silfverbröllop. Ett annat bröllop. Biskopens parti och konsulns parti. Det rätta partiet. Drottning Victorias födelsedag i Jerusalem. Ökenvind och dess verkningar. Rosendalen. Små utflykter. Bethanien än en gång. Diakonissorna. Efterskörd samt återblick. Ökentider; deras frukt. Systerhemmet. Lilla Richane. Min sista dag uti Jerusalem. Godt budskap. Stormigt och stilla. 104—125.

Tjugondesjette Stationen.

Om bord. Reseminnen: Abugosch, Jaffa. Caipha. Missionärens hem. Dagar på Carmel. Resa till Nazareth. Genesareth. Tiberias. Forntidsdagar och hvardagslif. Bad och Beduiner. Tabor. Åter i Caipha. Något nytt under solen. Beyruth och Libanon. Emir Seid och hans hof. *Sitti Camomilla*. Druser och Maroniter. Araberna. Mahomet och Al Koran. "Det lugna lifvets Amma." 126—205.

Tjugondesjunde Stationen.

Resa kring mindre Asien. Tripoli. Latakiah. Gästabad och bal. Iskanderun. Mersina. Ressällskap och samtal om bord. Rhodus. Grekiska öar och minnen. Smyrna. Diakonisshemmet. Svenska konsulns hem. Livvet i Smyrna. Grekland i Asien. Tre dagar på Mythilène. Åter i Smyrna. Polykarpus Martyren. Turkiska Derwischer. Afresa till Constantinopel. 206—240.

Tjugondeåttonde Stationen.

Återblick på resan genom Archipelagen. Dardanellerna, Constantinopel. Min nya riddare. Sorgliga och glada nyheter. Fart upp för Bosforen. Sultan Abdul Medschid. "Asiens söta vatten." Sophia-kyrkan. Janitscharerna. Delphiska trefoten. De svängande Derwischererna. Constantinopels inre. Brunnar. Bazar. Jernkolonnen. *Dschemberlidäsch*. Sagolik förändring. Något om Turkiet och dess framtid. Reformens hinder. Constantinopels stora sqvaller. Despotismen och friheten. Turkiets fruntimmer och prester. De vrålände Derwischererna. Österlandets och Vesterlandets dealer. Syriens ställning. Afresa till Grekland. 240—299.

TREDJE BANDET. Del. V och VI.

Grekland och dess öar.

Tjugonionde Stationen.

Sista anblick af Österlandet. Första syn af Greklands kuster. Första intryck af Athén. Första bekantskaper. Besök på Akropolis. Eleusis' vik. Afton vid Olympion. Audiens hos drottningen. Det unga Athén. Det unga Grekland. Den nya Akademien. Vandringar och samtal. Drottningens trädgård. Aftonscen och morgonsyn. Stora utsigter inom liten rymd. Athéns Gudaborgar. 1—33.

Trettionde Stationen.

Ett svenskt hem på landet nära Athén. Patriarkaliskt familjelif. Pan-hagia-festen. En ny Helena. Romaikan. Kephissia. Nymphenas grotta. Dygder och hög ålder hos landtfolket. Åter i Athén. Akademien. Platos minne. Sista teckning i Athén. Demosthenes. Öväntad vändning i mina resplaner. Afresa till Nauplia, Argos och Korinth. 34—48.

Trettiondeförsta Stationen.

Solig morgonfärd emellan öarne Ægina, Poros, Hydra, Spezia, m. fl. Ankomst till Nauplia. Morgonvandring. Stora utsigter. Minne af grefve Kapodistria. Besök på Palamidos. Skarp-rättarnes Ö. Utflygt till Argos. Resa till Arkadien. Tripolitza. Arkadiska uppträden. Från Tripolitza till Sparta. Första afton i Eurotas dal.

49—74.

Trettiondeandra Stationen.

Morgonvandring bland Spartas ruiner. Utsigt af Eurotas' dal från Spartas Akropolis. Eviga minnen. Det spartanska lifsidealet. Leonidas' graf. Mistra. Den stora marknaden. Ridt till Platanista och Parori. Lakedaimon förr och nu. Spartas qvinnor. Afresa öfver Hagios Petros till Astros och till Nauplia. Från Nauplia till Mykenä och Korinth. Från Korinth till Athén.

75—104.

Trettiondetredje Stationen.

Mitt nya hem. Promenader. Vaknande lif i Athénas dal. Våra aftnar. En ny Iliad. Lycko-dagar. Olympion. Nya Olym-piska lekar. En bal på slottet. Kung Otto och drottning Amalia. Prins Alfred. En grekisk fru om grekiska fruntimmers uppfostran. Schillers-fester. Congress-rykten. En julafton i Athén. Slut på det gamla året.

105—128.

Trettiondefjerde Stationen.

Nyårsdagen. Grekernas nyår. Återblick på Greklands sedanaste frihetskamp. Kleptherna. Rhigas och Korais. Den nationella grundfonden. Frihetskriget och dess män. Fogeln Phoenix. Den nya dagens morgon.

129—165.

Trettiondefemte Stationen.

En barnfest. Första vårtecken. Ännu en hofbal. Anavryta. Schweitzerhemmet i Attika. Olivträdet lärar. En jordstöt. Politiska samtal i Athén. Grekiska carnevalen. Lök-festen. Sorgligt dödsfall. Mainotternas myriologer. Vårens ankomst. Utflygt till Tinos. Evangelistria-högtiden.

166—201.

Trettiondesjette Stationen.

Påskhögtiden i Athén. Folkfest vid Theseus-templet. Stort bröllop. Små utflygter. Kolokothou och Phaleros. Grekiska kamrarne. Politiska rykten och rörelser i Athén under Maj månad. 202—215.

Trettiondesjunde Stationen.

En ny Corinna. En elev af M:me Recamier. Eleusis' och dess mysterier. Examen i Arsakion. Amalion. Unga grekinnor. Morgonväkter. Tyska vänner. Massackrerna i Syrien. Greklands deltagande. Kung Ottos gästfrihet. Samtal med drottningen. Grefvinnan Dora d'Istria. Athén under Juni månad. Afresa till äarne. 216—247.

Trettiondeåttonde Stationen.

Ö-resa. Ægina. Morgon vid Sunium. Seglats till Syra. Den sköna Polyxene. Europeiskt lif på Syra. En dag på Delos och Rhenea. Tre dagar på Naxos. Bekantskaper och gästfrihet. Station vid Ios. Homérs graf. Santorin. Vulkanisk bildning. Artiga innebyggare. Ypperliga viner. De spetelske. De barmhertiga systrarne. Katholsk propaganda. En kuslig natt. Sikynos. Anti-Paros och dess grotta. Marmora-hamn vid Paros. Till Naxos. 1—36

Trettiondenionde Stationen.

Naxos: Villa Somariva. Melanés dal. Fleurios källa. Ö-lif. Idylliskt bröllop. Vår by. Öboernas lynne. Scener ur Naxos' historia. Dess nuvarande lif. Fester. Stormiga dagar. Naxos' sköna dalar: Melanés, Fleurio, Potamia, Engarés, Drymalia, Aparanthus. En dag i Drymalias dal. Zeus' berg och mystiska grotta. Ariadne på Naxos. Ö-lifvets ljussida. Ö-lifvets skuggsida. Afslutning och afresa. 37—68.

Fyrationde Stationen.

Befrielse. Piräus. Minnen från franska occupationen. Themistokles' graf. Behof af en jernväg. Poros och dess lejon. Trözen och dess orangelundar. Vinskörden. En grekisk husmoder. Poros'iska flickans hemgift. Åter i Athén. Politisk jäsning. Syrisk flyktingar. Grekernas stora idé. En ändå större. I mitt hem. Ny utflykt. 69—89.

Fyrationdeförsta Stationen.

I Thessalien. Återblick på resan. Eubea. Chalkis. Euripos. Lamia. Thermopyle. Æta och Othrys. Oreos. Amaliopolis. Anblick af Pelion och dess 24 städer. Volo. Grekiska konsulns hem. Pelions helsning. En dag på berget. Turkstaden. En turkisk Aga. Lemningar af Pagasä. Utsigt af Jolchos. Äldsta minne och nutids lif. Thessaliens tillstånd. Meteorerna. Blick mot Olympen. 90—113.

Fyrationdeandra Stationen.

Lifvet på en grekisk ångbåt. Bekantskaper under resan. Den unge macedoniern. Den gamla frun. Åter i Athén. Grekiska bostäder. Nyheter från östern och vestern. Oro inomlands. Läsning och hemlif. Höstens ankomst. Ett Attiskt silkesspinneri. Promenader. Afresa till Parnassen. 114—123.

Fyrationdetredje Stationen.

Afton vid Korinth. En grekisk arftagerska. Skiftande väderlycka. Skön morgonfärd. Den heliga skogen. Delphi, dess källa och tempel. Oraklet. Amphiktyoner-rådet. 124—151.

Fyrationdefjerde Stationen.

Minnesbeta från Delphi. Morgonridt till Arachova. Parnassen, dess äldsta fester och nyaste museer. Det fatala vägmötet. Inträde i Livadien. Middagsrast. Åsyn af Parnassen. Gästfrihet i Libadia. Lethes och Mnemosynes källor. Trophonios' håla och Pausanias skildring. Ridt till Thebe. Sista anblick af Parnassen. Ett Thebanskt hem. Thebanska minnen och utsigter. Polyokandoro. Grekiskt Khan-lif. Stormig hemkomst. 152—177.

Fyrationdefemte Stationen.

"Alla själars dag". Penthelikons marmorbrott. Kungen och kamrarne. Verlds-rörelser och röster. Drottningens park. Ett samtal om bildning m. m. Athén såsom nya Greklands medelpunkt. Drottningens födelsedag. Nya platser och promenader. Sköna vårdagar. Slut på 1860. 178—189.

Fyrationdesjette Stationen.

Under Januari månad. Theseus-platsen. Två fester. Grekiska tablåer. Öfverraskande dödsfall. Kungen och de nya kamrarne. Stigande knot och hotande tecken. Schweitziska sorgehemmet. Påskdagen i Athéns protestantiska kyrka. Fest vid Liossa. Syn af Athéna-dalen från Kolonos. Promenader i den gamla staden. April månad. Om den grekiska kyrkan. 190—214.

Fyrationdesjunde Stationen.

Sista utflygter. Till Megarà. Bröllopsscener i Megarà och Eleusis. En grekisk omnibusfärd. "Dembirasi". Till Marathon. Skogen och skogsödarne. Det gamla slagfältet. Petrifikater vid Pitkairni. Afskedsbesök. Akropolen ännu en gång. Perikles och Aspasia. "Philosophernas gång". Sokrates. 215—247.

Fyrationdeåttonde Stationen.

Sista dagar i Athén. Den nya Arkadiska granen. Afskedsaudiens. Politik ännu en gång. Hvad vill, hvart går det nya Grekland? Gammalt och nytt. Grekiska nationaldygder och fel. Handelsförhållanden. Afresa. Sista syn af det gamla Hellas. Den klassiska bildningens rum. Cap Matapan och Cerigo. De Joniska öarne. Farväl Grekland. 248—267.

Fyrationdenionde Stationen.

Venedigs barndom, mandom, ålderdom. Påfven och Kejsaren; Kejsaren och Påfven. En historia, som liknar en saga. Venedig och Milano. Nytt lif. Jernväg, national-beväring. Promenader. Fruntimmerna. Cavours död och sista ord. Följder. Comosjön. Natur och menniskor. Huru skall det gå? Cavours svar. Garibaldi i Peschiera. Panisk förskräckelse. Venedig än en gång. Gustaf Adolphi ord. 268—289.

Femtionde Stationen.

Genom Tyskland. Vid en graf. 290—295.

Femtiondeförsta och sista Stationen.

I Sverige. Första intryck. Behållning. I hemmet. 296—299.

FÖRSTA STATIONEN.

Första resdagen. Inträde i Schweits. Morgon i Bern. Af-
ton vid Enghi. Hvad alperna och solen sade mig. Thun. Tita-
nerna på nära håll. Bad i Aar. Drottning Bertha. Ankomst till
Lausanne. Kulna dagar. Nya bekantskaper. Tafla öfver Schweit-
siska förbundsstaten. Kapellet "des Terneaux." Den fria kyrkan.
Frågor och funderingar, som fört mig till Schweits. *Ad. Vinet.*
Teckning af Lausanne och dess hvardagslif. "À la Montagne!"

Det är ett litet land, beläget — så der i hjertat af Euro-
pa; dess omkrets är ringa, och ringa är dess folkmängd i för-
hållande till de mäktiga stater, som omgifva det, Frankrike,
Tyskland, Italien; men dess berg äro högst af alla Europas,
och väldiga floder hafva der sitt ursprung. Dess folk, ett
herdefolk, har gått främst i kampen för folkens högsta
skatter: politisk frihet och samvetsfrihet. Genom berg och
dalar, genom olikhet i folkstammar, tungomål och religions-
bekännelser åtskiljdt i flera folkfamiljer och stater, är detta
folk af många folkslag dock ett i kärlek för friheten och
för det gemensamma fosterlandet — det lilla Schweits. Och
öfver de i seder, språk och kyrka skiljda staterna råder,
med magiskt förenande, förbindande makt, ett ord, ett namn,
lika gällande för dem alla; — de kalla sig *Edsförbundna*.
När stridande elementer söndra dem för en tid, återför-

enas de uti detta. "Sonderbunden" upplösas af de *eviga* — *förbunden*.

Jag befann mig i det lilla landet i början af sommaren 1856. — Liksom drömmande om våren, lågo Djurgårdens sköna ekparker vid Stockholms fjärd, när jag lemnade dem, i slutet af Maj. En grågrön slöja låg öfver den nordiska jorden. Två dagar sednare, i Tyskland, fann jag sommar och hö på slag; men mycket regn och oändliga jernvägar tröttade mig så, att jag mer än en gång måste fråga mig: "Månne jag icke är för gammal att företaga en längre resa? Vid en viss ålder torde man dock göra bäst i att blifva stilla hemmavid!" — — —

Vid Neckars strand återsåg jag chevalier Bunsen; det var för mig en solstråle. Jag hade sett honom för få år sedan, såsom preussisk minister i London, och då nedtryckt af de politiska förvecklingar, som inträdt, det blodiga, stora krig, som han såg komma — det orientaliska, — lidande äfven till helsan, så att jag med oro tänkte: "han lefver visst icke länge!" Bland vingårdarne vid Heidelberg återfann jag honom nu, men frisk, glad, ungdomlig, full af lif och arbetslust. Han syntes mig hafva blifvit tjugo år yngre. Han hade öfvergifvit den diplomatiska banan och med full energi inträdt på den vetenskapliga litteraturens såsom kämpe för tankens och samvetets frihet i kyrka och stat. Han hade begynt stora och viktiga arbeten. Mätte han få tid och kraft att fullborda dem! — Allt hos honom, anlete, sinnesstämning, omgifning, ja, sjelfva hans arbetsrum hade ett uttryck, och detta var — *ljust*.

Jag reste till Basel, åter i rusk och regn. I Basel — Rhenporten från Tyskland till Schweits — lyste solen, och friskt brusade det fria, glada folklifvet öfver den väldiga strömmen i de mänskensklara qvällarne. Under den kolossala träbron flöt den klar och lugn, i halfkrets famnande den gamla, dystert blickande staden — (som ser mäktiga lärd ut, — lik en professor i sin kathedr). En liten färja flyter ett stycke ofvanom bron, drifven af strömmen (men ledd såsom af en magisk tråd) från den ena stranden till den andra, från stranden med professorsminen och de besynnerliga husen till den med gröna vallar och

trääd. Om morgonen lät jag mig föras fram och åter öfver floden af den lilla färjan, och om aftnarne vandrade jag fram och åter öfver den breda bron, lyssnande till det glada, friska folkbruset. Jag besåg äfven domkyrkan, och det var allt, som jag denna gång ville se och höra af Basel. Jag skulle återkomma dit till hösten. Nu ville jag blott fram till Genfersjön och till Lausanne. Der skulle jag slå mig till ro.

Ett stycke utom Basel, på vägen åt Bern står, nära vid landsvägen, en skön lind och vid dess fot en stenvård. Det är minnesvården öfver 1300 Schweitsare (från nio cantoner), som i bataljen vid St Jacques stridde mot en här af 30,000 förenade fransmän och österrikare, och stupade i kampen. Men deras tappra motstånd ingaf den fiendtliga härens anförare, den franske Dauphin, en så hög aktning, att han icke vågade tränga längre in i landet, utan slöt, snart derefter, vid Einsisheim fred med dess folk. Det tacksamma fosterlandet reste sednare åt sina hjeltmodiga söner minnesvården, med denna inskrift:

"Våra själar åt Gud, våra kroppar åt fienden. Här stupade, den 26:te Augusti 1444, obesegrade, trötta af att segra, 1300 edsförbundna och kamrater i kampen mot Frankrike och Österrike förenade." Högsinnade, rörande ord! Den skulle ej vara mig kär, som utan vördnad kunde beträda en jord, der stenarne så tala. De tappres minne firas ännu här, årligen, med sånger och tal.

Jag fortsatte min väg till Bern i en tjocka, som gjorde det enahanda om man reste genom norra Tysklands hedemarker eller den herrligaste alpnejd; man såg intet utom en dimma. Så kom jag till Bern. Hvad jag der erfor är, liksom hvad du nyss läst, upptecknad sedan. Först i Lausanne begynte jag min dagbok.

Bern d. — Juni.

"I dag ser man bergen. Det är klart," sade uppsaren på hôtellet Kronan, då han hemtade mig mitt morgon-

kaffe. Jag skyndade mig att frukostera och sedan ut. Det hade regnat och stormat hela natten, men nu var det ju klart och jag skulle se *bergen!*

Jag stod på den höga domkyrkoterrassen och såg ut i nejden. Ja, det var klart, obeskrifligt klart och herrligt. Himmelens och jordens glans syntes mig fördubblade. I djupet, under mina fötter, brusade den strida Aar genom grönskande fält, och der, fjerran kring horisonten stodo, lysande i hvita drägter, alplandets pyramider: *Schreckhorn, Doldenhorn, Finster Aarhorn, Eigin Mönch, Jungfrau* med sitt Silberhorn, och hvad de allt heta, de uråldriga Titanerna, Schweitserjordens väktare och praktgestalter. De voro stilla nu, de förra himlabestormarne. Himmelens herre hade stänkt öfver dem en handfull snö, och de hade stelnat. I pantsar och hjälm af evig is stodo de, nöjda att gifva återsken af hans sol. O! huru hvita, huru sköna glänste de ej i den, huru upphöjda. Nattens oväder hade samlat sig i små molnöar, som summo i dunkla fläckar vid deras fötter och försvunno der, allt mer lösta af solstrålarne, dragna af bergens fördolda andar till källorna i deras sköte.

Huru mina blickar sögo denna syn, min själs öra de röster, som ur den talade till mig:

"Haf förtroende till solen! Låt dig ej modfällas. Har icke öfver ditt eget lif nyss en nattlig storm gått fram, och syntes ej himlen mörk, all utsigt på jorden stängd? Och blef ej på en gång, såsom med trollslag, ovädet skingradt och allt klart? Se molnfläckarne nedanom bergen, huru de smälta för solen, som uppsuger dem, förvandlar dem i blå æther eller i källor och floder, gifvande åt jorden fruktbarhet. Så också mensklige lidanden, felsteg — ack! de som göra lifvet så mörkt, hjertat så sorgset — så sjunka de i djupet, så smälta de bort för Guds godhets sol. Haf förtroende till solen! Sjung, sjung o! hjerta och prisa dess makt såsom alphöjderna och molnen och den grönskande, föryngrade jorden!"

Gladt brusade Aar med svällande vatten, och foglarne sjöngo, acaciaträden doftade, och jorden och alperna

glänste. O! denna morgon, litet blott kan jag uttrycka af hvad jag erfor under den, af hvad solen och alperna sade mig

I det stigande solljuset vandrade jag ännu en stund omkring i Bern, sökte göra mig reda för dess läge och fysiologi, och skakade tass med dess björnar, som, ehuru förvandlade i sten, i lifslika gestalter paradera på torgen och kring brunnen och så landsmannavänligt räckte mig tasserna. Bern på sin halfö-klippa, kringbrusad af den liffulla Aar, påminde mig lifligt om den fule, men kraftfulle Rochester och den intagande Jane Eyre i den tjusande romanen med detta namn. Så ful, men pittoresk och ståtlig är Bern, så liffull, ungdomsfrisk och egendomlig är floden, som slingrar sig kring dess murar, på en gång en lekande najad och en mäktig, upplifvande herrskarinna. Hos hvem ligger den största magnetiska kraften? De höra tillsammans. Utan Aar är Bern en torr, dyster enstöring, utan Bern saknar Aar sin fulla betydelse. Om aftonen gick jag ut till *Engli*.

Engli — en af Bernarnes förnämsta promenadorter — ligger omkring en fjerndels timmas väg utom stadens Aarport. Det är en hög jordtunga, bildad af Aar, och från dess med sköna träd planterade stora promenad har man en ändå herrligare utsigt — om möjligt — af Oberlandsalperna, än från domkyrkoterrassen i staden. Man tycker sig här vara dem närmare, se djupare in i deras mystiska naturtempel. Moln hade åter lägrat sig öfver deras tinnar, men solen, mot nedgången, sken i dem med underbart sköna dagrar af purpur, guld och blekt rosenrött. Ur de mystiska molnveckan framskymtade alpspetsarne än klarare, än dunklare, än högre, än lägre, allt efter som molndraperierna höjde eller sänkte sig, eller solstrålarne bröto sig mot dem, målande vexlande bilder; ty det var en sakta rörelse i dessa alp-regioner, som alls icke kändes under de gröna träden på *Engli*, der allt var djupt lugnt. Litet längre bort, på terrassen, spelade blåsinstrumenter sakta sköna melodier. En djup sinnesrörelse fattade mig och lät mig falla tårar — men icke af smärta — under det i

min själ uppstego aningar, syner, som tycktes mig profetiska, ty de kommo ej på reflexionens vägar. De kommo omedelbart — jag vet icke huru eller hvarifrån — såsom hägringar af hvad som *skulle* komma. Jag hade blott ämnat resa genom Bern på vägen till Lausanne. Min resas mål var ett års vistande och stilla studier vid stränderna af Genfersjön. Men i denna stund vidgade sig horisonten; det var mig såsom såge jag solhvarf på solhvarf lysa öfver min väg, en väg långt i fjerran, och såsom skymtade ur molnen tinnarne af uråldriga, ryktbara städer, — jag vågade icke ännu gifva dem namn. Den underbara synen försvann med färgspelet, med tonerna, som framlockat den. Men hvad som stod qvar, hvad som ännu står qvar i min själ af denna oförgätliga morgon och afton, är känslan af inre oförsvagad kraft och helsa, samt aningen om en större uppgift för min resa, än jag sjelf gifvit densamma.

Jag var fri åter, efter några mörka, orofulla år, fri, icke af egenmäktig handling, utan löst af Guds mäktiga hand. Jag hade framför mig en obestämd tid att i frihet och frid egna mig åt länge närda frågor och forskningar. Vål! jag skall lefva för dessa, söka bemäktiga mig mina halfva tankar, det ännu blott till hälften för mig uppgångna ljuset, och se om de kunna föra mig till något helt. Må sanningens ande, som allena jag vill följa, leda mig huru och hvart han vill! —

Så sade jag mig, och lugnade mina upprörda känslor med en vanilj-glâce — den var förträfflig — som jag förtärde sittande på en stenmur under träden. Solen gick ned, det fantastiska molnspelet bland alperna slocknade, musiken upphörde, de få lustvandrande på terrassen lemnade den parvis eller i grupper, och ensam, men lycklig, gick jag i aftonens skymning tillbaka till Bern. "Ensam är jag, ej allena!"

Men Oberlandets Titaner hade verkat på mig alltför mäktigt för att jag skulle kunna så, utan vidare, vända dem ryggen. Nej, jag måste skåda dem på närmare håll, se deras glänsande ispalatser, höra deras strömmars brus. Om några timmar kunde jag vara i Thun och Interlaken,

Oberlandets hjerta. Jag hade varit förr, en gång, i Bern. Då var jag ung, men fången, som fogel i gyllene bur. Nu var jag gammal, men fri, och — — Gudomliga frihet!

Jag reste till Thun. Har du varit i Thun, sett Thunersjön och dess stränder? Har du det ej, så res dit, om du möjligtvis det kan; ty en krets mera förtrollande skön, i hög styl, gifves ej på den sköna jorden. Och morgonen, hur skön var äfven den, då jag steg upp med den unga Juni-solen och vandrade längs stränderna af den spegel-lugna sjön; först upp mot den lilla kyrkan, som på en kulle till höger om staden ligger så täck ibland lummiga träd och fredliga vårdar. Hvar graf var betecknad med en blomsterbuske — de flesta voro törnrosor, — och ur hvar blombuske steg en metallspira med en liten förgylld stjärna i spetsen. Grafstjernorna lyste som lågor i den stigande solen. Daggen låg i klara perlor på de doftande rosorna. Huru friskt, huru fridfullt var allt! Jag fortsatte min väg utmed sjön, på motsatta stranden till staden. Den gick genom en naturpark. Marken var i högsta flor, blom-morna slogo ut, gräsens ståndare svängde lustigt om i morgonfläktarne, och de små fjäderprydda damerna tittade ut ur huset. Det var stor bröllopsfest. En skön fjäril, nyss kommen ur puppan, satt med ännu våta vingar på ett blad; jag tog honom med i min bukett, och gick till dess jag blef hungrig och trött. Då vände jag om. På återvägen mötte mig ett ungt brudpar, hon med en krans ängsblommor på sitt bruna hår, han kring sin hatt. De kommo från kyrkan, der de blifvit sammanvigda denna morgon; de höllo hvarandra i handen och vandrade så med hvarandra, friska, vackra, glada, genom den blommande nejden till alphyddan, deras hem. Huru lyckliga sågo de ej ut! Men de voro ej lyckligare, än jag denna morgon, och neppeligen kunde deras frukost smaka dem bättre än mig min, efter den tidiga vandringen.

Ännu en förtjusande morgon dröjde jag vid Thun och vandrade genom dess praktfulla valnöts- och kastanie-skogar; så gick jag ombord på ångfartyget, som går till Interlaken. Det var en skön eftermiddag, himlen klar och sommarblå,

Thunersjön krusad af lekande vindar. Vi lemnade bakom oss den idylliskt täcka trakten af sjön med dess gröna, parklika stränder, och rullade raskt mot den öfra, der Titanerna Eigin Mönch och den solfjäderlikt formade Fru eller Blumli-Alp m. fl. Oberlandets högsta alper framstodo i bländande prakt. Sist framträder den tolf tusen åtta hundra fot höga *Jungfrau*, och det ser ut, som om vi skulle fara rakt in i hennes isfamn. Men fartyget svänger hastigt åt venster, vi lemna de snöklädda jettarne på höger hand, bakom oss den pyramidala *Niesen*, längre bort det ny-gamla slottet *Schadow*, som så pittoreskt stiger ur vågorna, — och vi fördjupa oss i en vik emellan bergen, ur hvars dystra skuggor vi komma i land vid en grönskande strand. Det är *Neuhaus*. Framför oss ligger en slätt emellan ofantliga bergshöjder. En vänlig tysk fru och hennes dotter erbjuda mig plats i sin vagn, och så fara vi till Interlaken, en by belägen på landtungan emellan sjöarne Thun och Brienz, och som troligtvis deraf fått sitt namn "Inter-lacus." Bergsluften, baden i Aar, som flyter genom dalen, lättheten att härifrån göra utflygter till de mest berömda af Oberlandets orter, har sedan några år gjort Interlaken till en samlingsplats för de resande i Schweits, och de stora hôtellerna skymma alldeles bort herdehyddorna i dalen. Men ännu är ej den stora årstiden inne; baden i Aar äro alltför kalla före midsommar, och luften i däliden för kall också. Det är derföre stilla på den stora promenaden, och hôtellerna stå tomma. Man hör blott i dalen binglandet af kornas klockor, och denna musik är ej den minst melodiska.

Dalen är en slätt emellan de två sjöarne och bergsväggarne, som följa den från strand till strand. Tvenne floder, *Aar* och *Lutschine*, genomfara den i raskt lopp. Men markens jemnhet och odlingar hindra att se dem, utom då man är helt nära deras stränder, och de ofantliga höjderna på båda sidor om dalen hindra att fatta dess vidd. Mig förekom den som en måttligt bred springa emellan bergsväggarna, som stänga all utsigt, och jag tillstår, att jag kände mig ej obetydligt tryckt af Titanernas närhet, som här imponerade mera genom sin massa, än genom sin

skönhet, och som afton och morgon kasta sina kalla och mörka skuggor öfver dalen, så att der är mera mörkt, än annorstädes i nejden vid samma tid. Dalens beherrskarinna, den höga *Jungfrau*, så ståtlig att se från fjerran, är här en hög och bredaxlad Medusa, som synes färdig att förkrossa sina älskare. Hu! Jag vill icke lefva här.

Men Hobbühls skog, midtöfver jettinnan, är skön, och utsigten från dess höjder är berömd. Jag företager der en morgonpromenad och upptäcktsresa, förvillar mig grundeligen i dess gångar, som vinterlöfven ännu betäcka, kan ej upptäcka en enda höjd, som ger mig fri utsigt, ej en gång nog att orientera mig i nejden, får ingenting vackert se, utom några öppna, gröna platser, der tusentals små fjärrilar svärma öfver gräsvallen såsom voro de rusiga af sol, morgonluft och blomsterdoft. Icke så jag; fången i skogens labrynter, går jag, går och går, timma efter timma, sökande, ej mera utsigt, utan blott en utväg, till dess jag, efter mer än fyra timmars vandring, äntligen kommer ur skogen och åter till Interlaken, så trött af gående, sökande, solvärme och skogssnår, att jag tyckte mig vara minst sextio år gammal och begynte åter misstänka mina krafter för den företagna resan. Det stod ett badhus vid Aars strand, på vägen till mitt hôtell, — "Schweizerhof." Dörren var halföppen. Tänk, om jag tog ett bad i Aar! Väl var tiden för baden ännu ej inne och Aars vatten är vid alla tider isande kallt; — Aar är en glaciersflod och springer ur isbergets famn ej långt härifrån; — men ett famntag af Titanernas dotter måste dock vara styrkande med makt. Jag måste våga det. Jag går in i huset, dess vänliga väktarinna säger: "ingen har ännu badat här; vattnet är mycket kallt ännu, men — ni kan ju försöka!" Godt; jag vill göra det. Men vid första försök att nedstiga i bassinen drar jag mig förskräckt tillbaka; det känns såsom brännande jern kring fotlederna. Jag besinnar mig en stund, intalar mig mod; vattnet ser så klart och friskt, så leende, lockande ut; — jag springer hastigt ned och så upp igen, så än en gång, "huh! huh, huh, hah! ah! ah!" Hvilken förunderlig känsla; hvilken förvandling! Jag är såsom ny-

född. Min gamla människa har jag lemnat i badet. Jag känner mig stark, frisk, kraftfull, ung på nytt, knappt fyllda fem och tjugo år! Aars energiska lif flöt nu i mina ådror. Titanernas dotter, haf tack! — —

Nylifvad till kropp och själ vandrade jag sakta vid flodens grönskande strand, läsande, med osägligt nöje, ur "Album Suisse" (som jag köpt i en boklåda), L. Vulliemins historiska teckning af drottning Berthas regering. Det var min första bekantskap med den utmärkte schweitsiske historieskrifvaren och med den ädla drottningen, som hörer till det fransyska Schweits' skönaste forntidsgestalter, och som dess folk ännu ärar såsom landets goda genius. Medan Rudolph, hennes gemål, såsom burgundisk konung, förde krig uti Italien och sökte eröfra Lombardiet, lefde hon hemma i riket för fridens välsignade värf. "Hon (berättar hennes historieskrifvare), anlade vägar, uppmuntrade odlingar, lät plantera vingårdar och beskyddade de fattiga lifegne. Med detsamma som drottning Bertha grundade kloster, asylor för bön och arbete, lät hon bygga torn vid Gourse, vid Moudon, vid Neuchatel, från alperna och allt intill Jura, och marken uppblomstrade i skydd af dessa fästningar, som fredade landet mot Hunnernas och Saracenernes härjningar. Till häst genomtågade hon landet, besökte bondgårdarne, underrättade sig om deras afkastning, besåg ladugårdarne, hemspånaden, uppmuntrade och belönade fliten." Sjelf gaf hon föredöme i allt, som hon anbefalld, sjelf spann hon till kläderna åt sin gemål, och man gömmer ännu i Payerne sadeln, på hvilken hon satt och spann, under det hon red genom landet. Hon anlade flera landtgårdar (Metairies), dem hon sjelf skötte som matmoder. Hon byggde äfven fasta slott, — som ännu stå, och bära hennes namn; — och då Rudolph, tröttad af kriget, återvände till sitt rike, förmådde hon honom att förena sig med henne i arbetet för landets odling och för rättvisans skipande. "Folkets furstar", fortfar Vulliemins, hade, på denna tid, ej ännu fasta residenser. De drogo från ort till ort, boende än i Lausanne, än i Payerne, än på Thunersjöns stränder, och man såg dem, likt fordom

”domrarne i Israel, hålla domstol på öppna fältet eller i skuggan af en stor ek. — Det är med skäl, som drottning Bertha anses vara upphofvet till våra första friheter (”franchises”), med rätt, som hon anses såsom vår befolknings moder. Ödmjuk qvinna, lärer hon ännu åt kommande släkter den gamla tidens dygder. Ännu tror sig folket stundom se henne på de Vaudensiska bergen, hållande en urna full af skatter, dem hon utgjuter öfver landet”; och den tid, då drottning Bertha, ”matmoder och drottning på en gång, spann konungarnes kläder”, har i Schweitserfolkets minne blifvit liktydig med landets gyllne ålder. ”Den gamla goda tiden” är, enligt det schweitsiska ordspråket, den då drottning Bertha spann, ”ove la reina Bertha filava!” Huru förträffliga böra ej qvinnorna vara i ett land, der de hafva drottning Bertha till förebild!

Nästa morgon: vandringar i dalen och samspråk med folket, som arbetar med höskörden. Qvinnornas drägter äro mera poetiska än för 30 år sedan; de styfva svarta tagelhufvorna kring ansigtet ha nu blifvit mjuka spetsar, som falla rätt behagfullt. De förmögnare bära silfverkedjor öfver den mörka klädeströjan. Jag ämnade mig öfver Brienzersjön till Giessbach denna morgon, men träffade två små snälla och språksamma flickor med smultron att sälja, och de berättade om sina getter — hvar och en hade en get, som gaf mjölk och smör. Geten är den fattiges ko, — och de jodlade så täckt och sjöngo: ”Auf die Alpen, auf die schönen Alpen”, att de läto mig glömma tidens lopp och ångbåtens afgangstimma. När jag kom till stranden, var den borta. Lika mycket! Jag tar en liten öppen enspännare, med en fryntlig dräng till körsven, och begifver mig upp i Lauterbrunnen-dalen, det är in i skötet af ”die schönen Alpen.” Dagen är skön och vacker, som en fruktspark är första delen af dalen, ur hvilken den tvåarmade Zwey-Lütschine-floden störtar ned mot Interlakens slätt. Vägen går uppföre, längs med floden; underliga, i rundtorn bildade bergmassor till höger, till venster Jungfraus massiva, hvita gestalt.

Efter ett par timmars sakta fart uppåt genom dalen äro vi framme vid Stenbockens värdshus. Här begär jag middag för mig och min dräng, och vandrar efter middagen ensam uppåt dalen, med hvars andar det mig lyster att hålla tyst samspråk. Allt ifrån "Stenbocken" blir dalen allt trängre emellan allt högre bergsväggar. Allt starkare brusa bäckar och strömmar, som nu, svällda af regnen, störta från glaci-ererna ned mot dalen och floden. Här faller *Staubbachs* skira kaskad lik ett silfverregn, af vinden drivet hit och dit öfver marken, som grönskar derunder; här forsar den väldiga Trummelibach skummande fram ur klippans famn; der den ändå väldigare Rosenbach, som Jungfrau gjuter ur sitt silfverhorn. Det strömmar och brusar och skummar på alla håll, till höger, till venster, öfver, under, framför mig ur hundra fördolda källor, och allt vildare, bredvid mig, forsar Lutschine med stigande vågor; det är för mycket, jag kan ej höra mina egna tankar; jag är i skötet af en vild Undine, som fördränker sina älskare i det hon omfamnar dem, och Titanerna växa allt högre och bredare, och dalen blir allt trängre, mörkare, ödsligare. . . . Jag känner mig mindre väl till mods, men vandrar framåt allt ännu. Det är hemskt, men det är stort, kraftigt! Och mäktiga naturer öfva mäktig dragningskraft äfven då de låta oss häpna. Aftonens skuggor falla dystra öfver dalen, då jag långt framför mig, i dess dunkla djup, ser en bred, gråhvit, ofantlig vattenmassa, som doft dundrande störta ned från ett högt berg. Det synes stänga dalen. Nu är det nog; jag helsar jettinnan, den stora *Schmadribach* — Lutschineflodens moder — och vänder om. Hu! nej, här är ej godt att vara, och Titanernas sällskap är bättre på långt, än på nära håll för en ringa dödlig! Jag är glad att träffa en liten tolfårig flicka, som vandrar samma väg som jag, och att ha hennes sällskap under vägen. Hon bodde i en hydda i dalen. Om vintern knypplade hon spetsar jemte sin moder, om sommaren gick hon i skola uppe på Murrens berg. Hon var täck, förständig, och syntes nöjd med sin värld; hon kände ingen annan. I Stenbockens goda hôtell kände jag mig helt lycklig att åter vara

i civiliseradt samhälle, förfriskade mig med en god kopp thé och anträdde så återfärden till Interlaken. Men på återvägen gäfvo mig Titanerna ett skönt skådespel och jag skulle ej utan glad beundran skiljas från deras närhet. De stora andar, som förskräcka, kunna ock förtjusa. I den nedgående solens sken framstodo alpernas hvita spetsar och fält i de grannaste dagar; den höga Jungfrau klädde sig i rosenrödt, dess blå glacierer glänste genomskinliga, och ju mera solen sjönk, dess högre och klarare lyste alptin- narne; så lyste de min återfärd genom Lauterbrunnen-dalen, och herrlig var denna i den friska bergsluften, i den lugna qvällen. Sednare, i mitt "Schweitzerhof", ny öfverraskning från jettarnas läger. Jungfraus hufvud omger sig med en mild ljusgloria, som stiger i skönhet och styrka, — och äfven så min nyfikenhet, — tills ändtligen månen, strålande klar, framträder deröfver, krönande Titaninnan med skönhet, och äfvenså min dag.

Tvenne dagar sednare var jag på väg till Lausanne. Man far hela vägen såsom genom en storartad park, och hvarje del är väl odlad, vacker, bebyggd, blomstrande. Menniskan och naturen lefva här i ett lyckligt äkten- skap.

Solen lutade mot nedgången då jag, från höjden och på långt håll ännu, såg, djupt bäddad i kretsen af grön- skande stränder och höga alper, den ryktbara sjö, som i historiens begynnelse sågs endast höljd af dimmor, omgif- ven af täta skogar och derföre nämndes "öknens sjö" (Leman) och som sednare, i solens och odlingens ljus, blif- vit en mötesplats för hela Europas fina, reslystna värld. Mina blickar sökte, vid dess strand, *Lausanne*, ty det var der som den ädle, högtbegåfvade *Vinet* ännu för få år till- baka lefde och lärde, och der ville jag lära af honom, genom hans vänner och lärjungar, och genom den "*fria kyrka*", hvars upphof han, medelbart, var. Derföre hade jag kommit till Schweits.

"*Lausanne, la jolie*", — såsom den i en gammal visa och af många sina älskare kallas — upplystes ännu vänligt af den sjunkande solen — som likväl gick ned i tjocka

moln — då jag anlände till mitt der beredda hem, i M:r La Harpes pension vid den sköna promenaden Mont Benon. Färgspelet i molnen varade ännu medan jag af mitt artiga värdfolk fördes omkring på terrassen, betraktade utsigten derifrån öfver alperna och sjön, och lyssnade till deras beskrifning om dess skönhet under sommarens och höstens klara qvällar. Samma utsigt hade jag från mitt lilla rum, och isynnerhet från stenterrassen derutanför. Der — i mitt rum — skref jag, ett par dagar sednare:

Lausanne d. 19 Juni.

Finnes här alper, en insjö, tjusande stränder och ett soligt lif på dem? Jag ser intet utom ett tjockt töcken. Lausanne "la jolie" sitter sedan trenne dagar insvept i en drypande regnkåpa, som höljer stad och allt i moln och mörker. Kallt är det också som hos oss (i Sverige) i Oktober, och mitt lilla rum, rätt behagligt i vackert väder, är mörkt som en källare, när solen är gömd i moln. Och sådana moln! Jag tror att jag aldrig sett dem så tjocka. Själ och kropp vilja liksom sammankrympa i den kulna omgifningen. Utan inre sol är jag emedlertid ej. Ett par nya bekantskaper och nya böcker lysa upp min inre värld och låta mig emellanåt glömma den yttres mörker. Ad. Vinets maka (och enka) är en vacker medelåldrig fru, som man genast känner sig dragen till med hjertligt förtroende. Det är en genomskinligt skön natur. Professorn i historien L. Vulliemin är en man af klassisk skönhet och finhet, så i gestalt som i väsen. Under den med tunna silfverlockar krönta höga pannan lysa de mörka ögonen med ungdomlig eld, med en blick på en gång fint genomträngande och god. Hans själs blick är stadigt riktad på lifvets idealer i samhälle, kyrka och stat. Jag har sällan sett en man med så mycket behag i uttryck och sätt att vara, sällan erfarit tillfredsställelse och nöje af samtal, såsom af hans. Medan derute mörker och regn hölja den Schweitsiska jorden, har hans företal till "Schweitsiska historien" (fortsättning af J. Müllers stora verk) aflytt

täckelset, som hittills höljt för mig det egendomliga af den Schweitsiska förbunds-staten, och jag tecknar mig derur till minnes följande karakteristiska drag af land och folk:

"I midten af Europa är en jord, som icke i vidd
 "öfverstiger någon af Frankrikes äldsta provinser. Dess
 "historia förlorar sig alltför ofta i klockstapelsgräl. Dess
 "hjeltar äro herdar och bönder. Likväl ha konungarne
 "icke upphört att begära förbund med Schweitsarne, som
 "mycket sällan sökt det med dem. — — Helvetien har
 "än öfverlemnat sig till, än trotsat de främmande makterna.
 "Hon leker bekymmerslöst på den politiska oceanen. Efter
 "hvarje storm framträder hon föryngrad. — — Republi-
 "kerna lemna Europa den ena efter den andra. Florenz,
 "Venedig, Genua! — Schweits allena, med sina institutio-
 "ner, behåller, som evighetsblomma, sitt rum i solens ljus.
 "Detta faktum är märkvärdigt isynnerhet för den, som
 "känner Schweits. Folkramer, tungomål, seder, de mest
 "skiljaktiga intressen — — man tror sig förgäfves söka
 "hvad som gör en kropp af denna mängd nationer. I
 "hjärtat af alperna äro de gamla Götherna och Rheterna,
 "på slätten Allemanerna, i vester Burgunderna, blandade
 "med Romarne. Vid Aars stränder råder den germaniska
 "tungan, omkring Lemman den romanska. Några mil allena
 "skilja, i Schweits, folkstammens lif från den högt civilise-
 "rade stadens, — herdarne, som ofta ombyta bostäder, från
 "städerna vid sjöarnes strand, cantonernas Smyrna och Tyr.
 "De gamla Sabinernas seder blanda sig med dem af de
 "republiker, som lefva i dagligt umgänge med de båda
 "verldshälfterna. Tidsälrdarne, liksom klimaterna, draga
 "nära hvarandra. I våra dalar mötas de mest antika insti-
 "tutioner med dem, som gå i spetsen för tidsutvecklingen.
 "— — Under det mer än en canton med from vördnad
 "bibehöll sina urgamla lagar, försökte sig i Genève de
 "moderna frihetslärorna länge innan de visade sig i Frank-
 "rike. Under en af Europa obemärkt storm genomgick
 "Basel, år 1691, på några månader samma perioder, som
 "den franska revolutionen ett århundrade sednare skulle
 "genomgå. Denna alpdal talar ännu i dag slättlandets

"språk i medeltiden, medan ur denna Schweitserstad den rörelse utgått, som i 16:de seklet gaf form och lag åt franska språket, och ur denna andra den som beredde väg för Schiller och Göthe. Allt närmar, allt sammantränger sig. Tusen färger återspeglas såsom i en alpsjö. En kontrast upphör blott för att gifva rum åt en annan. Då lagen begynner blifva en allmänlig, är det religionen, som splittrar sig. Det var en dag, då alla gingo att böja knä för vår Fru af Lausanne eller Einsiedeln. Intet åtskiljde då Vaudensaren under Berns välde från Vaudensaren under Freiburgs. Huru olika äro de ej nu, så väl i seder, som i religion. Reformen har begynt i Schweits, på samma gång som i Tyskland; hon har upptändt der sitt första och sitt sednaste krig. Vi veta sannerligen ej hvilka laster eller hvilka dygder, hvilka gamla och nya idéer, som icke mötas vid alpernas fot.

"Det är midt ibland dessa kontraster som trettio suveräna stater, alla skiljaktiga till interessen och physionomier, sitta ned för att rådpläga öfver det gemensamma bästa. Cantonen af 20,000 själar tar sin plats bredvid den, som räknar 300,000. Monarkien, aristokratien och de mest olika demokratier sätta sig tillsammans, alla styrelseformer, vi utesluta endast tyranniets. Vi fullända i det vi tillägga, att hela nationen, beväpnad, är alltid i sin helhet på scenen; att hvad som annorstädes utföres genom viljan af några få utföres i Schweits genom allas röster, och att denna folkets sed att handla som suverän underhåller en beständig rörelse ("agitation").

"Sådant har Schweits i alla tider varit. Hvad som karakteriserar Schweits det är att vara denna förening af olika raser, språk, religioner, naturförhållanden, att återgifva alla slags bildningar och att förblifva densamma. — —

"Men hvilken är den kraft, som sammanhåller dessa skiljda elementer? Genom hvilken kraft, hvilken konst är denna förbundsstat ännu lefvande, fri och säker om sig sjelf? Själens i vårt förbund och dess lifsprincip är kärlek till friheten. Republikaner före Rom kunde våra fäder

"icke fördraga monarkien. De äro, uti nyare historien, frihetens förstfödde.

"Man har sett — säger Bodin, i 16:de seklet — "Athèn byta om styrelseform sju gånger på ett århundrade, "och Florenz äfvenledes sju gånger under styrelse af deras "förfinade herrar, medan de edsförbundna sedan 360 år "bibehålla sina folklika institutioner."

"I denna stund är utländningen ej okunnig om att ett "försök att eröfra cantonerna skulle uppväcka samma modiga motstånd, hvaraf Sempach och Grandson äro monumenter. — Åt andra: hofvens skådespel, lekar och praktuppträden; åt oss: den broderskänsla, som låter klappa hjertat i en nation, fostrad af jemnligheten på en fri jord. "Vi skulle icke fördraga att lefva, sedan vi förlorat det, "som ger lifvet sitt värde. — — Se der hvad Schweitsarne hafva gemensamt från Rhen till Rhône, från Genève till Samnaums vilda dal. — — Schweitsarnes häfder ha visat deras kallelse till oberoende. Helvetien — sade våra fäder — är en oreda, som Gud regerar. "De hafva lärt mig, att icke tvifla om Gud, deras historia att aldrig förtvifla om mitt fädernesland." De stora nationerna bestå genom sin massa, vår genom sin tro och kärlek. Våra förbund äro uttrycken deraf. I hvilka namn äro vi edsförbundna om ej i dem, som förena sig i vecken af våra fanor: Gud och Fäderneslandet."

Vulliemin vänder sig härefter till Schweitsiska folket, som han uppmanar att arbeta på utveckling af högre lif i kyrka och stat. Han uppmuntrar till gemensamma möten och fester, vid hvilkas öfningar och lekar alla cantoner må gifva hvarandra "rendez-vous."

"Jag skulle vilja att konsterna, liksom vetenskaperna, kunde vara representerade der, de som odla jorden, likaväl som de, hvilka lysa våra steg på denna; industrien, som mångdubblar våra medel, likasom de sköna konster, som försköna vårt hvardagslif. Alla äro fäderneslandets välgörare. Alla äro de söner af friheten. Kommen till en ny ålder, vill denna frihet en ny dyrkan. Dess begrepp har utvidgat sig, låt oss utvidga våra hjertan.

”Men — fortfar den ädle frihetsvännen — vaktom
 ”oss att förblanda friheten med allt hvad som ger sig ut för
 ”henne. Få nationer älska henne såsom vi, få äfven tillfoga
 ”henne blodigare oförrätter. — — Här tror sig en folk-
 ”stam — högmodig i sitt armod — vara den ädlaste på
 ”jorden medan den fruktar trolldom och är slaf af blinda
 ”fördomar. Der tror sig en folkförsamling hafva räddat
 ”det allmänna bästa, då den indragit någon summa af bud-
 ”geten för den högre undervisningen, eller förödmjukat en
 ”man, fosterlandets heder. — När har den afundsjuke me-
 ”delmåttan trott sig fri, förrän den neddragit allt till sin
 ”måttstock? — I denna alpdal få lagar, men också ringa
 ”rättvisa, inga skatter, men inga vägar. Ett stilla lif, men
 ”inga ädla bemödanden, i hvilka människorna förena sig
 ”för att besegra naturen. Jag har sett friheten så enthu-
 ”siastisk, att hon liknade druckenhet, jag har sett henne
 ”så knogande, att hon syntes ett med egoismen.

”Efterhärma icke de gamla; dygden själf är, efterhär-
 ”mad, icke mera dygd; sanningen blir fördom. Men sedan
 ”J genomträngt eder med fordna åldrars storhet, lyften
 ”ögonen upp till de höjder, der mensklighetens genius bor.
 ”Det är af honom, som J skolen hemta eder styrka. — —
 ”Våra farligaste motståndare lefva midt ibland oss, våra
 ”mest fruktansvärda fiender äro inom oss. Den mest
 ”fruktansvärda är den som förer döden in i själarne, som
 ”skakar sanningens och rättvisans grundvalar, som ned-
 ”trampar de läror, hvilka äro dygdens väktare och den
 ”olyckliges tröst. Den man, som skulle vilja öfvertyga
 ”oss om att Winkelried och förrädaren mot fäderneslandet
 ”hafva samma sömn, hotar vida mer, än krut och kulor,
 ”friden af vår husliga härd. Han söker fråntaga oss den
 ”tro, som är all frihets helgd.”

Dessa äro ord, som gälla alla fria folk och förtjena
 att besinnas af alla. Under det jag läst dem har jag
 tyckt mig sitta vid en källa i alperna, hvars rena våg upp-
 friskar flodens vatten under dennes lopp genom bygden och
 städerna.

Menniska, nation, mensklighet — eviga förbund! Den dag då jag fattade ert samband, den dagen först fattade jag mig själf och mitt eget lif rätt på allvar.

Den 24:de Juni.

Ännu i går var allt insvept i mörker och regn, och i dag — hvilken förändring! Ännu i går tumlade sig massor af moln från alperna ned öfver fält och dalar och hotade att fördränka allt. Man talade endast om regn och mörka utsigter. Säden var i blomning, vinrankan skulle just nu blomma, men regnet och kölden! Ingenting mognade i trädgårdarne, man kunde ej få några bär till desert eller till syltning. Det hade regnat allt sedan Maj; i högdalarnes hade det regnat 22 dagar af trettio, en familj, som från Lausanne flyttat dit upp, hade blifvit halft fördränkt. Det kunde regna *hela* sommaren, såsom det förr någon gång händt. I Frankrike öfversvämmade floderna. Man förutspådde "une année de calamité." (Trefliga utsigter för sommarnöje!) Så ännu i går; men mot aftonen syntes något, likt ett matt leende på fästets syndaflodsfysionomi, något, liknande en solblick, trängde genom molnpelsen öfver Jurabergen, och i dag — hvilken herrlighet! En frisk "Bise" (nordanvind) har jagat och jagar ännu bort de leda molnen, packar dem samman uppå alpernas tinnar, der de bilda äreportar, kransar och diademer, som stiga allt högre uppåt, och Lausanne "la jolie" pryder sig i solljuset med buketter af glänsande campagner, lundar och trädgårdar, och speglar sig i Lemman, som ler himmelskt blå mot den högblå himmelen. Jorden glänser, betäckt af yppiga löften, väl tårögda ännu, men solen bortkysser tårarne och — o! detta är sannerligen en midsommarmfest. Jag vet mig icke ha känt, såsom under dessa förflutna dagar, huru dystert lifvet vore utan sol, och väl förstår jag att den gamle hedningen *Thorgeir* ville "dyrka den Gud som skapat solen." Nu ville jag hafva en majstång och en flock af hundra barn att föra i dans omkring den, såsom

förr på Årsta! Här firar man ej midsommardagen hvarken med gudstjenst eller med dans.

Den 3:dje Juli.

Under dessa sednaste undersköna dagar och nätter har jag knappt unnat mig att sofva, af begär att med rätt vaken själ uppfatta aftonens och morgonens färger, dagrar och skuggor i den praktfulla nejden, och nattens ljusa mysterier, vintergatans ovanliga glans, der den, lik en himmelsk *Staubbach*, i silfverkaskader kastar sig från osedda höjder ned mot jordens alpland, — det är en obeskriflig prakt! Jag tycker mig aldrig ha sett stjernfästet så lysande. Men mina utflygter nattetid på terrassen utaför mitt lilla rum ha ådragit mig en förkylning, som gör att jag, för närvarande, måste uppgifva en tillämnad utflygt till Chamounix och i stället påskynda min resa till en af de höglandsdalar, (*Rossinières* eller *Chateau d'Oex*), om hvilka fru *Vinet* talat med mig såsom om hälsogifvande uppehållsställen under sommarens månader. Och till dessa och andra höglandsdalar omkring *Leman* begifva sig, vid denna tid, alla *Lausanneboar*, som det möjligtvis kunna, för att några veckor der lefva af frihet, bergsluft, mjölk och bär, med ett ord, af alla herdelivets förmåns-rätter, i *glacierernas* grannskap. Herdarne utrymma sina hyddor åt stadsboarne, som flytta dit med barn och hushåll. Hvar dag hörer man talas om personer eller familjer, som begifvit sig "à la montagne" eller ämna sig dit.

Jag har emedlertid, i och utom *Lausanne*, gjort några angenäma bekantskaper, som jag hoppas att framdeles få fortsätta. Först och främst med tvenne älskvärda människor och makar af *Vinets* närmaste vänner, *M:r* och *M:me F***. På deras vackra egendom, *S:t Prex*, nära *Morges* vid stranden af *Leman*, var det mig godt få tala och höra om denne man, lika sällsynt som människa och som tänkare. *M:me F*** var nu sysselsatt med redaktionen af hans efterlemnade anteckningar öfver det 16:de seklets litteratur i Frankrike, en "cours", som han hållit i *Lausanne*.

Af landets täckhet, sällskapets behag hindrade mig min opasslighet att rätt njuta. Blott på afstånd kunde jag betrakta det mångtornade "Wufflers" slott, ett ståtligt minne af drottning Bertha, "den kungliga spinnerskan, som förde spiran och sländan med samma hand" säger visan, och "murslefven" tillägga borgarne och tornen, som bära namn efter henne.

I Lausanne har jag besökt åtskilliga aftonsällskaper. Af dessa, och öfverhufvud af det sällskapliga umgänget i Schweits har jag ännu ej erfarit annat än nöje, och aldrig den känsla af trötthet, som så lätt bemäktigar sig mig i sällskap, afsedda för samtalsnöje. Det är väl emedan man i sällskaperna här så lätt, med både herrar och fruntimmer, kommer in på ämnen af allmänt interesse och finner för sig personer, som med mer eller mindre sjelfständighet tänkt öfver dem. Äfven unga flickor orda med förstånd och deltagande om de olika kyrkliga bildningarne i cantonen och dessas förhållande till hvarandra. Två unga, vackra systrar berättade mig, härom aftonen, åtskilligt af interesse om den fria Vaudensiska kyrkan i högdalarnne (Pays d'en haut), som påstås vara den mest lefvande, upplysta delen af denna kyrka; de skildrade lifligt dess pittoreska sammankomster och gudstjenst under bar himmel, den sköna sången o. s. v.

I går tillbringade jag aftonen hos M:r och M:me de G. på deras vackra campagne med en härlig utsigt öfver sjön och bergen; — men från alla punkter omkring denna sjö har man sköna, storartade utsigter, och de bidraga ej litet till samqvämens ro och nöje. — Inför en skön aftonhimmel bli tankarna ljusare, gladare. Man samtalade och gjorde musik. Jag anmärkte med nöje de unga fruntimmrens enkla toiletter och behagliga, anspråkslösa väsen. Intet fladder eller sladder. Det hvilar en stilla tankens frid och hälsa öfver dessa alplandets döttrar. Tvenne gifta döttrar af Englands "Elisabeth Fry" voro med i gårdagens sällskap, vackra qvinnor med det ädla i uttryck och hållning, som utmärkte deras moder. De talade med värma om det myckna goda, som fruntimren kunna uträtta, äfven *utom*

bus och hem, endast de med klarhet och fasthet fatta sitt mål. Det låg ett stort medvetande hos dessa fruar under den mildaste, mest kvinnliga form. Så borde alla kvinnor ha det.

"De blindas Asyl" är en af Lausannes vackraste inrättningar, och dess föreståndare, M:r Herzal, visserligen en af dess mest interessanta män. Praktexemplaret af hans konst är en ung man, som från sin första barndom — såsom jag tror, genom kopporna — är alldeles blind och döfstum, men som H. gjort till en kännande, tänkande, nyttig och lycklig människa. H. har för honom använt samma method, som den amerikanske människovännen D:r How för Laura Bridgeman, och lyckats lika fullkomligt. Den unge F. är nu en stark, frisk, fullkomligt medveten och, mer än de flesta män, glad ung man. Hans arbeten i svarfning äro beundransvärda. Man visade mig ett litet bref och en vacker skänk, hvilka den unga Amerikanskan skickat till sin olycksbroder i Schweits, som först hade tillskrifvit och begåfvat henne. Rörande umgänge öfver oceanen emellan tvenne väsen, af olyckan dömda till andligt lifstidsfängelse, men af kärlekens och vetenskapens ande frigjorda!.... Institutets förnämsta grundläggare och beskyddare är en M:r Haldimand, som, ehuru fängslad vid sin ländstol genom lamhet, lärer vara en af Lausannes mest verksamma medborgare och välgörare. Jag besökte härom dagen den allmänt älskade philanthropen på hans landtställe emellan Lausanne och Ouchi, och fann i honom en vacker äldre herre med mycken själskraft och friskhet, ehuru en slagattack sedan ett par år gjort hans ben lama. Han satt i en rotundaformad sal med glasdörrar öppna åt parken, emellan hvars träd vattenkonsterna spelade och utsigten af alperna öppnade sig. Ett par herrar voro närvarande och samtalet gick ut på vigten och klokheden af att så litet som möjligt hjälpa den fattige och derigenom tvinga honom att så mycket som möjligt hjälpa sig sjelf. Flera anekdoter anfördes för att bevisa huru hjälpsamhet uppmuntrat lättja, tanklöshet, samvetlöshet o. s. v. Man framhöll den stora svårigheten af att verkligen göra något

godt, finna personer, som verkligen förtjena det m. m. Jag sade ett litet ord för: "barn, sjuka och ålderstigna!" M:r Haldimand prisade Malthus's national-ekonomiska grundsatser, dem han i allo syntes gilla. Sednare yttrade jag för ett par personer i Lausanne någon förundran öfver detta prisande af "ohjelpsamhetens vishet" hos en man, som använder största delen af sin tid och sin förmögenhet till offentlig eller enskilt välgörenhet. "O!" svarade man mig leende, "detta är ett thema, som ofta förekommer hos M:r Haldimand, och en lära, som han vanligen predikar!" Hos vissa människor finnas vissa förtjusande inseqvenser. Lausanneboarne säga, att en man sådan, som M:r H., alldrig borde dö, och oroas på förhand af tanken på hans bortgång.

Förliden söndag bevistade jag gudstjensten i kapellet "des Terneaux", den fria Vaudensiska kyrkans förnämsta samlingsort i Lausanne. Kapellet är en stor sal, enkel såsom en skol-sal, utan bilder och altar och utan egentlig predikstol för predikanten, som står på en upphöjd estrad i fonden af salen med en pulpet framför sig, såsom en föreläsare vid en offentlig "cours." Rummet var öfverfullt. Denna kyrkas församlingar ha länge varit förbjudna och äfven våldsamt förföljda i Pays de Vaud, och äro förbjudna der ännu. Men henpes medlemmars anseende och ihärdighet, i förening med tidens befriande anda, ha bragt det derhän, att församlingarne, sedan de länge måst hållas i tysthet uti enskilda hem, nu opåtaladt sammanträda öppet i den kyrkobyggnad, som den fria kyrkan nyss upprestat åt sig i solens ljus och vid en af Lausannes mest besökta promenader. Den länge föraktade kyrkan har, genom dess predikanter's ovanliga gåfvor, blifvit kyrkan på modet i Lausanne och besökes af dess förnämsta societet. Denna var äfven, tydligen, tillstädes denna söndag i kapellet "des Terneaux." Predikan, af M:r Bridel — en ung man af stor talang som talare och christlig tänkare — öfver ingångsspråket "min själ törstar efter den starke och lefvande Guden" kunde ej vara bättre och mera väckande; sången, koral, sjöngs af församlingen fyrstämmigt, ovanligt rent

och vackert. Detta allt tillfredsställde mig mycket. Hvad jag saknade var liturgi och offentlig trosbekännelse. Det synes som om den fria kyrkan ännu ej bestämt denna formel och nöjer sig förnämligast med att ifrå för ett djupare allvar hos christna bekännare i lära och i lif, en fullkomlig sanning och samvetsgrannhet i tro och i bekännelse. Den har förklarat sig oafhängig af statskyrkan — i Schweits den nationela kyrkan — och beroende allena af Guds ord och anda som grundval och ledstjerna. Den styrer sig genom synoder, sammansatta af präster och lekmän. Men presten är icke här *prest* i den gamla bemärkelsen, utan endast en broder, som genom kallelse och gåfvor bestämes till lärare bland bröderna. Såsom biträden, dels lärande, dels på annat sätt verksamma, stå vid hans sida kyrkans "äldste", som äfven af församlingen väljas. De kunna också förestå gudstjensten då det behöfves.

På eftermiddagen hölls, i samma kyrka, en sammankomst för "ömsesidig uppbyggelse", under hvilken tre eller fyra personer uppträdde såsom talande. En af dessa var en förbiresande främling, som slöt sig till "den fria kyrkan" genom sina sympathier. Hans och de flesta talarnes hufvudthema var: *sannfärdigheten*, vigten af att vara sann inför Gud, sig sjelf (se oss sjelfva såsom Gud ser oss) och inför människorna. Allvar i öfvertygelse, ärlighet och öppenhet i bekännelse yrkades (A. Vinets stora thema)! Sjelfbiografiska anekdoter berättades för att klargöra hvad allvarlig sjelfpröfning och omvändelse är. Sednare meddelades åtskilligt ur synodens förhandlingar under sistlidne Maj månad. M:r Scholl uppmanade kyrkans medlemmar att taga kännedom af dem och öfverhufvud af alla kyrkans angelägenheter, ty det tillhörde alla goda medlemmar. Redogörelser följde, flera af interesse äfven för den främmande. Vid synoden (af 100 personer) hade olikheter i åsichter öppet uttalat sig under bibehållande af den fullkomligaste harmoni i sinnelag och hufvudriktning. Icke ett ord hade blifvit sagdt, som behöft ångras. Af den fria kyrkans några och fyratio församlingar hade några afvikit från hvarandra i åtskilliga bruk och inrättningar.

Enheten i hufvudsak och riktning hade dock förblifvit ostörd. Mycket behagade mig uppträdandet af en liten man, som tycktes vara den fria kyrkans finans-minister, och som med mycken finhet och godlynthet redogjorde för centralkassans mindre lysande författning, och uppmanade "bröder och systrar" till kraftigare bidrag för henne.

Mötet slutades med den sköna och förträffligt utförda gamla sången: Agnus Dei! Äfven nu var kapellet talrikt besökt, dock ej så, som på förmiddagen.

Den fria kyrkan i Canton Vaud uppkom då, vid den Vaudensiska revolutionen 1845, den nya, sjelfkonstituerade regeringen fordrade af statskyrkans prester, att de från predikstolarne skulle för församlingarne uppläsa en lång proklamation från denna regering till försvar för dess tillkomst och åtgärder. En stor del prester vägrade åtlyda denna befallning, emedan den nya regeringen insatt sig på våldsamt sätt och emedan deras kyrkolag befallde dem, att hålla predikstolen fri för politikens tvister och frågor. Då härpå den nya regeringen gaf de protesterande andlige att välja emellan lydriad för dess fordringar eller att afgå från sina församlingar, nedlade mer än ett hundra prest-män sina embeten, ehuru de flesta af dem icke i den stunden visste hvar de skulle finna bröd och tak öfver hufvudet för sig och de sina. Men denna modiga protest för samvetets rätt uppväckte deltagande i tusentals hjertan. Rika bidrag strömmade i kassan, som öppnades för de afgående presternas understöd. Många personer, och synnerligen många fruntimmer, öppnade gästfria hem och herbergen för de husvilla familjerna, och styrkte dem i kampen för sanning och rätt. I fyratiotre församlingar följde en del af församlingen med den afträdande själaherden och bildade en ny kyrka bredvid den gamla, ny äfven deruti att den sade sig lös ifrån staten, som låtit känna sin öfvermakt blott genom våld och godtyckliga åtgärder. Så uppstod "den nya kyrkan", som genast blef ett föremål under flera år för regeringens öppna förföljelser och för vålds-åtgärder, lika bedröfliga som löjliga. Men, såsom vanligen sker under sådana förhållanden, den förföljda församlingen

stadgade och organiserade sig derunder allt starkare och med allt högre medvetande om sitt mål. Hvilket är detta utöfver protestens innehåll? Är här en verklig lifskraftig, högre princip? Och huru förhåller sig denna till bibeln och till protestantismens grundprincip? Innehåller denna unga fria kyrka fröet till en framtidens kyrka, en verkliga allmänlig — såsom solen och evangelium? Det är allt frågor, som jag går att bättre begrunda i de högdalar, der ju den fria kyrkan har sitt högsta lif och der jag får tid och lugn nog. Ty sådana frågor ha fört mig hit.

Den nyssnämnda politiska revolutionen liknade särdeles en af dessa, som Voltaire kallade "une tempête dans un verre d'eau" (en storm i ett glas vatten). En vacker dag uppträdde på Mont Benons stora terrass en folkhop af några hundra män med trumma och standar; och en person ur hopen förkunnade med hög röst, att den gamla regeringen i Pays de Vaud var afsatt och en ny, enligt folkviljan, tillsatt med M:r D. som hufvudman. De goda Lausanneboarne blefvo högeligen förvånade, och stadens borgare-milis ställde sig genast till den lagliga regeringens förfogande för att med väpnad hand köra bort den, som olagligen ville taga dess plats. Men dessa hedersmän afskydde att gjuta blod och föredrogo att helt saktmodigt gifva rum åt det inkräktande partiet, som väl torde haft för sig en större del af stadens handtverksbefolkning. Den nya regeringens anhängare förebrådde den gamla styrelsen att vara en "studerkammar-styrelse", utan sympathier för folket och dess fortskridande, att icke göra något för folkuppföstran i skolorna, att icke visa sig bland folket, att motsätta sig folkfester m. m. som väl icke var alldeles utan grund. Den nya styrelsen lofvade att bli i hög grad populär och begynte med att afsätta universitetets mest förtjenta män och lärare, och i deras ställe tillsätta sina kreatur. Mycket hör jag sägas om huru denna revolution tillbakasatt landets och odlingens utveckling för mer än tjugu år. Emedlertid har den bättre "allmänna rösten" och tidsandans påtryckning tvingat den nya regeringen att efter hand besätta statens och stadens embeten med skickliga män; och sedan

tio år, som den består, har den, för att bibehålla sig, måst ständigt gå framåt i handling och anda, och nu erkännes allmänt att det går "icke illa." Styrelsen gör mycket för skolundervisningen, — dock mera, såsom det synes, genom ökande af läroämnenas mängd, än genom lärdomens grundlighet — och på folkfester är ingen brist. Målskjutning och dans tyckas vara de förnämsta nöjena vid dem. I förrgår var en stor fest för national-skolans ungdom på höjden af "la Sauvabelin", en hög platå, en timmas väg utom staden, med en härlig urskog af ek och bok, som påstås vara alltifrån druidernas tid. I går eftermiddag var det en annan, större folkfest, den jag bevistade. Man dansade vid dundrande musik, i det gröna, vid urskogens kant. En mängd familjer med barn voro närvarande; äfven barnen dansade. Folket var tydligen mest af de handarbetande klasserna; alla voro väl klädda och sågo välbehållna ut; ett visst allvar och lugn rådde uti sjelfva nöjet. Utsigten från höjden af "la Sauvabelin" är af den sköna nejdens mest omfattande, och hvem vill försöka beskrifva dess härlighet under en klar solnedgång? . . . Det är öfver all beskrifning. Natur-festen var mig skönare, än folkfesten, och den sednare syntes mig här böra få ett högre innehåll, än nu var fallet. Ur den härliga urskogen syntes mig druiderna blicka fram, lyftande mot himmelen sina lockiga hjessor, förgyllda af den glödande solen. Så togo de afsked af hvarandra, af solen och den sköna skogen i tyst högtidlighet. Derunder valsade och surrade människorna alltför tanklöst! Dock jag vill icke blifva en ledamot af den afsatta regeringen! . . . Äfven jag var ung en gång och yr !

Den 6:te Juli.

Om ett par dagar lemnar jag Lausanne för att så, som alla andra, begifva mig "à la montagne" i "Pays d'en haut." Men innan jag denna gång lemnar Lausanne vill jag taga en hastig teckning af staden och dess lif.

Lausanne, "la jolie", är, samvetsgrannt taladt, verkligen en liten ful stad, med trånga, backiga, krokiga gator, grå och grämligt utseende hus. Pittoresk är den genom sitt läge och de grå, oregelbundna husmassornas gruppering kring foten af den gamla ståtliga domkyrkan "Notre Dame de Miséricorde", en af de äldsta och ädlaste Göthiska kyrkobyggnader i Schweits. Denna, högt belägen i midten af staden, med sitt höga, klangfulla torn — klockorna äro sköna, — med sin terrass af lummiga lindar, blickar stort och stilla öfver hvimlet af människoboningar, som liksom klättra och klänga upp kring hennes fasta murar. Sedd från Mont Benon påminner hon om en predikant på sin predikstol midt ibland sin församling. Omkring denna ståtliga domkyrka, omkring denna kärna af gråbruna hus, som se ut såsom om de ännu stodo qvar sedan det gamla romerska Lausanniums tid, drar sig i allt vidare och vidare kretsar en gördel af skönhet och behag. Det är trädgårdar, tjusande parker och campagner, der blomman af stadens innevånare och förmögna främlingar från världens alla odlade länder vistas ofta året om. Dessa campagner utmärka sig sällan genom lyx i byggnad eller inredning. Deras förnämsta skönhet hafva de af platsen, på hvilken de ligga, och utsigten derifrån öfver sjön och alperna — hjeltinnan och hjeltarne i skådespelet. Denna utsigt är något olika från hvar särskilt campagne, men dess skönhet är för alla nästan lika. Den stora campagnen har en stor trädgård, en skön park, vattenkonster; den lilla har åtminstone en terrass, en liten gräsplan, och alla ha en rikedom af sköna buskväxter och blommor.

"Huru godt" — sade till mig, härom dagen, M:me Vulliemin under en spatsergång och med en blick på några små landthus — "huru godt att hvar och en här kan ha i sin boning del af det bästa och skönaste, som lifvet erbjuder!" — Hvar och en kan här hafva ett litet hus, en trädgård och — denna utsigt. Få af Lausanneboarne äro rika, men de flesta äro bergade, och man lever enkelt. Man ser hvarandra på små the-supéer, utan lyx och anspråk; man samtalar på terrasserna bland blommorna, med alperna

framför sig vid horisonten och den sköna sjön vid sina fötter. De förmögnare sysselsätta sig mycket med förbättrande af de fattigares vilkor och isynnerhet med barnens undervisning. I denna storartade omgifning synes mig människorna bli mera enkla, sanna, allvarliga. Lifvet är lugnt, idogt, vänligt. Lausannes granna tid är ej mer, — den då Voltaire — konungen bland de qvicka — höll sitt hof här; men dess goda tid synes mig vara ännu. Och öfverhufvud synes tillståndet i landet, med dess arbetslif, dess, under kampen emellan partierna, framåtgående inrättningar, dess glada folkfester, som förena alla medborgare — i dessa dagar skynda till Genève musik-sällskaper från alla cantoner, för att deltaga i den årliga, stora Helvetiska musikfesten — med ett ord, lifvet här, i dess rika mångfald och friskhet, synes mig ingen dålig fortsättning af den goda tiden "då drottning Bertha spann."

Ett drag ännu ur Lausannes lif, som jag icke får förbigå: Mer än en gång, söndags eftermiddagen och äfven om hvardagen, ha till min terrass uppstigit de melodiska tonerna af en choral-sång. Dessa toner komma ur hem, der föräldrar och barn tillsammans fira sin husliga andakt. De vittna om andan i den reform, som förde kyrkans lif i det innersta af lifvet, och som förvandlade den husliga härden till ett altar. Detta är ett egendomligt drag i den reform-rörelse, som utgick från Schweits och fortplantades i England, Holland, Frankrike. Mera derom en annan gång. Nu vill jag ut i naturen, vill lefva som träden och blommorna der. Gudskelof för den sköna tid som kommit. Nu bergas höet, nu blommar hvetet och vinrankan, och allt på jorden ser härligt och lofvande ut. Men här är mycket varmt, och jag ropar med alla Lausanneboer, "à la montagne, à la montagne!"

ANDRA STATIONEN.

Rossinières. Vår stora bikupa. Högdalens lif. Gångstigen. De unga flickorna och söndagsskolan. Chateau d'Oex. Mitt "chateau." Mötet vid La Lechevette. Vandringar i alpdalarna. La Comballaz. Les Ormonds. Père Ansermèz. Högdalarnes folklif. Den fria kyrkan. Framtidens kyrka? — —

Rossinières den 8:de Juli.

Nyss på de sollysta höjderna af "la Sauvabelin" vid den glada folkfesten, med den stora härliga utsigten öfver himmel och jord, nu inklämd i en trång, enslig dal af de Vaudersiska alperna, der man icke ser annat än dels skog-beväxta, dels nakna berg, mellan dessa gräsmarker och låga hyddor, och öfver dem ett litet stycke himmel, nu mörk af regndigra moln. Färden hit var dock vacker och kuriös. Föreställ dig en labyrintisk gång emellan skyhöga berg, genom hvilken du drages (i postvagn) uppföre, uppföre i flera timmars tid. Så trånga äro bergspassen, att du stundom ej begriper huru du skall komma fram derigenom, så stängd synes vägen att du tycker, att du måste fara rakt in i berget, och när din vagn får liksom en knuff i sidan — förmodligen af bergskungen! — så att den vänder tvärt af vid ett tvärt brådjud, så ser du icke

hvarföre icke du och hästar och vagn tumla ned i den vilda floden, som dundrar och skummar der nere. Det ser vådligt ut och är väl ej utan våda; men kusk och hästar äro vanda att brottas vägen fram genom bergens gångar och trappor. Vid inträdet till de trånga bergspassen möter man de betydande lemningarne af borgen La Gruyère. Der bodde förr de mäktiga grefvarne af detta namn, och det voro de, som först läto odla och bebygga högdalarna, hvilka sträcka sig emellan alperna längs med Sarinefloden: *Rossinières*, *Chateau d'Oex*, *Rougemont*. Man känner sig under resan uppföre, genom dessa bergspass, såsom läste man en riddareroman från medeltiden. Solen sände sina sista strålar genom klippöppningarne då jag kom fram till *Rossinières*. Min boning är en ofantlig "Chalèt" eller Schweitserhydda, (den största bland alperna, som det påstås), i hvilken en stor mängd små fönster med små rutor titta fram under ett ofantligt tak. Fram- och fränsidorna af huset, (på de tvenne andra sidorna sluttar taket ned mot jorden) äro prydda med en mängd färglagda figurer af lejon, hjortar, hästar, blommor, blomsterurnor, foglar och andra figurer och kreatur, alla mer och mindre onaturliga; deremellan äro, i träväggen inskurna, bibelspråk, påminnande om lifvets korthet, om Guds trofasthet och hans rättvisa domar. Så byggdes huset för ett hundra år sedan af den nuvarande ägarens farfader. Sonsonen, "M:r Henchoz", har uppfriskat målningar och rum i det rumrika huset och upplåtit det åt vänner och främlingar, som vilja andas högdalarnes stärkande luft. Högre upp mot bergen ligger byn *Rossinières* med dess vackra och välbelägna kyrka och flockar af små hus. Hela dalen är ängs- och skogsmark. Den är på alla håll instängd af berg med gräsrika sluttningar. Det högsta af dessa berg, ej olikt en befäst borg med fem höga tinnar, kallas *Rubli*, och dess högsta spets *Rublihorn*. Tvärt igenom dalen brusar "Sarine" öfver sin stenbädd, men så djupt nedbäddad att man måste komma helt nära för att se vattnet. Aftonen då jag kom hit var skön, men i dag — — man kunde tro sig vara i Siberien! Som laviner rusa de svarta molnen in i bergspassen och utgjuta

floder af kallt regn. Förliden natt föll snö på tinnarne och de gröna vallarne af Rubli.

Den 10:de Juli.

Köld och regn fortfara. Jag söker att glömma det, läsande i min schweitzer-historia, men fryser och är vid "dåligt humör." Ack sol! sol! Om man längtade efter dig på slätten, huru mycket mera här, i den trånga dalen, hvars enda fröjd du är; utan dig är dalen blott en ohygglig grop. Måne solen verkligen lyser här? "Pays d'en haut" synes mig vara ett land uppe i molnen, och sådana moln — jag såg aldrig deras like. De hänga svarta sorgflor öfver höjderna, de rulla i tunga massor ned för dem, de — — hu, hu, hu! . . .

Den 12:te Juli.

"Du visar dig åter, dagens konung och jordens glädje, älskade, efterlängtade sol", så började ett slags poem på prosa, i hvilket jag denna morgon beskref kampen emellan solen och ett stort grått moln, som ville undanskymma den, men för hvilket poem jag skall förskona min läsare. Nog, solen segrade på det grå molnet; i lösa flockar flydde det bort öfver bergen, och jag vandrade förtjust ut i solskenet och dalen, hälsade blommorna, som reste sina tårdränkta hufvuden, och träden, som klappade i händerna öfver dem, och höjderna, som lyste smaragdgröna mot den blå himlen, och korna, hvilkas bjellror klingade glada från bergen, och landtfolket, som längs den brusande Sarine arbetade med höskörden.

"Er skörd synes god i år!" sade jag i förbigående. "Ja!" svarade de, "på många år har den ej varit så god. Och — allt annat på marken lofvar godt också!" . . . Och de kastade det slagna gräset, med stora gafflar, högt upp i vädret för att det skulle torka i vinden och solen. Så brukas det här. Hur dropparne glittrade i det granna solljuset. En härlig dag.

Den 18:de Juli.

Ehuru solen förblifvit en sällsynt gäst i Rossinières dal och sällan skänkt oss sitt hjertfröjdande ljus två dagar å rad, har den dock gifvit oss en och annan dag af out-säglig skönhet, då vinden andats varm och frisk på en gång, luften varit lätt och hela vår lilla dal, med sina smaragdgröna sluttningar och sin doftande höskörd, tycktes vara ett litet bo för trefnad och hälsa. Under denna tid har vår stora bikupa — så kallar jag vår Chalèt med dess många små rum och dagrar — fyllt sig med gäster, som derifrån svärma ut i dalen. Två stora bord blifva fullsatta middag och afton. Der öfverflödar af honung, mjölk, grädda, smör och ost, med ett ord, af alla herdelifvets rätter (och dessa af allra bästa sort) och dessutom af rätter af bastantare art. Man lefver här på en gång enkelt och rikligt. Jag verkligen förvånas öfver de bålar af tjock, vispad grädda, som, om aftnarna, bäras kring borden och hvarutur hvar gäst kan råga sin tallrick. Med eller utan smultron är denna grädd-crème en verklig himlamat. Behaget af Rossinières herdelif förhöjes deraf att det är lika billigt som godt. Då emedlertid vår bikupas dörrar klappa och slamra oupphörligt, är jag derinne så litet, som möjligt, och som jag ej älskar att sitta länge till bords och nu åtrår, framför allt, naturens tysta sällskap, tillbringar jag större delen af min dag på ensliga vandringar och små upptäcktsresor bland bergen. Vill du följa mig på en af dessa? — ty en visar dig skaplynnat af alla —. Vår ledsagare skall bli — den första bästa gångstig. En bättre kunna vi ej få; och vill du rätt njuta af vandringen, så följ gångstigen tyst och uppmärksam på hvad den visar dig. Vål är den litet brant ibland, men den ger dig dock säkra fotfästen och nästan trappsteg i bergen. Här förer den dig öfver en sorlande bäck, der genom en tät skog, mest af granträd. Trädens rötter utgöra trappstegen, på hvilka du stiger uppför, allt uppför — ty uppåt går vår väg. Snart ser du dalen bakom

dig, lågt under dina fötter, och du står i jemnhöjd med snöådrorna, som ännu fåra bergen på andra sidan om Sarine; du ser molnen gå under deras tinnar; nu är du uppe på höjden, och nu vänder gångstigen kring ett klipphufvud, och du befinner dig på en grön äng, full af gräsrika kullar med flockar af brokiga, frodiga kor, hvilkas klockor hälsa dig i melodiskt chor*). Du vandrar framåt. Gångstigen vänder sig kring en ny bergshöjd, och en ny utsigt öppnar sig öfver en annan dalsträckning med skogkrönta höjder, hvilkas sluttningar äro beströdda med små hyddor. I djupet emellan dalarne brusar floden; långsamt rulla molnen, delande sig emellan de ofantliga klipphöjderna. Hvertän du blickar ser du alper, dalar, djupa skogar, mjukt vågande betesmarker, mörka bergsklyftor, der det synes, att vårströmmarne gått fram; allt är stort, vildt, starkt, men friskt och fridfullt. Är du trött? Är du törstig? Sätt dig der på det doftande gräset, der vid dessa terrasser af smultron, stora som jordgubbar. Saftigare, skönare finnas ingenstädes på jorden. Och denna luft! ack! känner du den? Ingen förmår beskrifva dess renhet och friskhet, dess upplifvande kraft för både själ och kropp. Se dig omkring! Nära dig, omkring dig är en blomsterverld af gamla och nya bekanta. Här den ljufligt doftande alpejlikan, med fina spetslika blad, "Dianthus Superbus", väl förtjent af sitt namn; der, hög och rak som ett riktigt kungsljus, den ståtliga, gula gentian (*Gentiana lutea*) med gyllne blommor i täta kransar; och der, den prydligaste af alla umbellater, den sköna "Astrantia major." Vackra, färggranna tistelarter lysa i mängd. Högre upp komma alprosorna, Rhododendron, och flera väluktande örter, som man ej får se utom der. Men vi vilja ej gå längre i dag. Vi vilja gå ned, in i en och annan af de små hyddorna på bergsslutningen. Vi få ej lemna gångstigen utan att ha lärt känna de förnämsta ställen, som den förer till, de

*) Detta uttryck är ej öfverdrifvet. I en större kreatursflock utgöra klockorna ett verkligt chor med basar, tenorer, sopranner o. s. v.

boningar, der menniskor lefva, andar som älska eller hata, lida och hoppas, arbeta och bedja. Låt oss gå in i den första bästa stuga på vår väg. Der inne sitter en ung och vacker qvinna med fyra små gossar. Tre af dessa fläta halm. Den yngste af de små arbetarne är blott tre och ett halft år gammal. Det lilla hemmet, bestående af ett rum och kök, utvisar snygghet och ett visst välstånd. Vi se uppbäddade, höga sängar, och — i köket — flera hyllor med tallrickar och renskurade, väl ordnade kärl. Den unga modren är vänlig och höflig, små gossarne snälla, men bra bleka. Halmflätningen, som sedan en tid blifvit en industrigren i dalarne, och som bringar några silfverslantar in i stugorna, är icke förmåulig för qvinnornas och, synnerligen, för barnens hälsa. Den håller de små för mycket stilla, och deras fallenhet för skrofler ökas af detta arbetet, som fordrar att fingrarna jemt fuktas med vatten. Detta är icke godt, och det medgifver äfven den unga modren. Men — "hvad skall man göra? — de små äro många, fordra föda och kläder, och annan arbetsförtjenst finnes ej i dalen för henne och barnen; fadrens räcker ej till för dem alla!" Den gamla sorgliga visan! — — — Låt oss titta in i denna andra ensliga hydda, så liten, men så egendomlig, som om en tomte-gubbe byggt den till hem för sig. Och — der kommer han sjelf ut ur stugans dörr; nej, blif icke rädd! väl är han svartmuskig och skäggig nästan som en af ur-innevånarne i nejden — såsom vi tänka oss dem — — men han ler dock helt godmodigt och blidt, och — — han hälsar på oss nästan som en gentleman. Han är ock verkligen en slags alpnaturens gentleman, hjälper oss artigt öfver bergsströmmen, visar oss en bättre väg bland de labyrinthiska stigarne och följer oss sjelf, vänligt språkande i det han gör oss "les honneurs" af sin lilla landegendom. Ja, han är en possessionat. Den lilla kullen der har han med egna händer uppbrukat, planterat med potatis och bönor, och äfven gräft och sått en liten hvetåker. Han vill gräfva och odla till dess hela kullen blifvit fruktbarande. Han lefde här ensam, var gammal redan, men nöjd med sin lott. Han

hade kunskaper, syntes from och fridsam — en lycklig man. Vi kunna nu gå hem till vår dal. Det är afton. Se huru solen förgyller de nakna bergstopparna i öster, Rubli-horn och Middagsbergets kupoler. Nu är den borta, och — huru fort det mörknar i dalen! — Aftonens frid kommer öfver menniskor och djur, men ännu allt ljuda koklockornas chörer i bergen. Sedan allt gått till hvila i dalen hörer man dem ännu. Mot klockan 10 tystna äfven de; och syrsornas sång och den sakta brusande Sarine äro de enda ljud, som förnimmas i Rossinières stilla dal.

Men om dalen går tidigt i ro, så är den ock tidigt i rörelse. Redan före fem om morgonen komma getter och kor till mjölkning, från hyddorna röker det, och i vår stora hydda begynna alla dörrar att klappa. Jag följer med dalens lif, är tidigt uppe och tidigt i säng, och det passar mig väl. — —

Folket i dalen är ett fridsamt och idogt folk, som dalens allvar och lugn locka att blicka in i själens djup och upp till den himmel, som hvilar öfver den. Inskränkta, såsom deras dal, synas dess innevänares synkrets och begär vara. De fordra litet af lifvet och äro belättna med det lilla de få. De längta icke ut ur den trånga dalen, och om de någon gång lemna den för slätten och städerna, så komma de alltid dit igen. De läsa mycket under de långa vintrarna, helst allvarsamma böcker samt resebeskrifningar. Religion och kyrka äro deras viktigaste intressen och de ha väl reda på dessa. Fester hafva de inga. Religiösa sammankomster äro deras förnämsta samqväm. Giftermål äro få, och vid dessa är bergningen mera i fråga, än kärleken. Bruden är ofta äldre än brudgummen. Sederna äro så rena, att på ett hundra år har ej ett oäkta barn blifvit födt här. Hälsan är god, men halmflättnings-industrien verkar, sedan några år, menligt derpå, i synnerhet för barnen. Unga flickor har jag sett flera rätt vackra, men de äldre qvinnorna ha förskräckliga "goitres." Dock synes det bekomma dem föga. Dräkten är föga pittoresk och qvinnfolkens svarta mössor särdeles missklädande. Men

en godmodig vänlighet, enkelhet och allvar göra uttrycket behagligt hos både män och kvinnor.

"Folket är här icke bättre än annorstädes", sade till mig den goda och tänkande själaherden i dalen, M:r Bechèt, "men det har mindre frestelser till ondt, och mera anledning till ett allvarligt lif."

Större delen af Rossinières bekänner sig till "l'Eglise Nationale", och blott några få af dess befolkning till den fria kyrkan, hvars förnämsta församlingar äro i dalarne af Chateau d'Oex och "les Ormonds." Goda själavårdare af den gamla kyrkan ha, sedan en lång följd af år, varit Rossinières lott, och de ha välgörande verkat på folkets moraliska tillstånd.

En af mina engelska väninnor bland den stora bikupans innevånare och jag kommo en dag — under en spatsergång — nära en hydda, från hvilken vi hörde en ljuflig sång af kvinnoröster. Vi gingo sakta in. Vi visste att hyddans ägarinna, *Esther Marmillière*, var döende af en svår knä-skada. Hon låg, halft sittande, i en snyggt bäddad säng. Hela rummet var snyggt ehuru vittnande om fattigdom. Två unga, vackra, välklädda kvinnor sutto vid hvar sitt fönster arbetande, och medan de arbetade sjöngo de, tvåstämmigt, en hymn, i hvilken den sjuka instämde. De voro hennes döttrar, som ifrån Lausanne och Vevey, der de tjenade, kommit för att besöka den gamla, sjuka modren. På vår begäran återtogo de sången, som de afbrutit vid vårt inträde. Uttrycket i den gamlas tärda ansigte, renheten och styrkan af hennes röst voro beundransvärda, och så voro äfven hennes fromma tro och frid under motseedet af en lång och plågsam dödskamp. Sådana blommor af det andliga lifvet träffas ej sällan i dessa dalar, och de vittna godt för den kyrka, som gjort till sin uppgift att af församlingen bilda ett allmänligt presterskap. Hvilken predikan är ej denna fattiga kvinnas sjukbädd!.....

Vår stora bikupa fylles allt mer af gäster från många världens länder. Hela pensioner komma för att låta sina unga flickor njuta en eller par veckors friskt landlif. Medan flickorna vandra i dalarne bestiga ynglingarne ber-

gens ryggar och spetsar, göra långa och vågsamma utfärder; och en och annan rask ung tärna följer väl äfven sin fader eller sin broder på dylika bergsvandringar, och är derunder så tapper som de tappreste. Större mängden gäster här äro engelska familjer, nästan alltid rika på döttrar. Jag tänkte med litet vemod på framtiden för en flock af sex unga systrar emellan 12 och 20 års ålder, och huru de månede hvar för sig finna rum och verkningskrets — utan hvilken ingen lycka finnes — i verlden. En af dessa flickor, min granne vid bordet, mycket lång ehuru mycket ung ännu, med allvarsamt utseende och glasögon på näsan, och som rodnar hvar gång hon talar eller man talar till henne, synes mig ingen dålig kandidat till en professors-stol, — men

De unga flickorna besvarade praktiskt mina tysta "huru" och "men." Mr Bechèt hade länge önskat inrätta en söndags-skola i Rossinières, och förliden söndag förkunnade han från predikstolen, att den nu skulle taga sin början. Barnbefolkningen — äfven barn, som knappt kunde tala — strömmade med stor nyfikenhet till skolhuset, och här såg jag, till min uppbyggelse, mina unga flickor (fyra af de sex systrarne och ett par vackra unga amerikanskor) taga hvar sin post som lärarinna för en liten flock barn. Min blyga och rodnande allvarsamma granne med glasögonen såg jag omgifven af tolf gossar, hvilka hon undervisade med fullkomligt àplomb och med på en gång barnsligt behag och moderligt allvar.

Dagen uppgår dock öfver qvinnans lif på jorden, den trånga dalen vidgas och stigarne bli allt flera; det skall bli rum, arbete, lefnadsglädje nog för alla, som redligt söka och vilja. Det sade mig de unga flickorna i söndags-skolan vid Rossinières.

Den 24:de Juli.

Jag har gjort mina sista vandringar i bergen. Sedda högt uppifrån, visa sig dalarne af Chateau d'Oex och Rossinières som gröna bassänger, på alla sidor omslutna af

höga bergsväggar. Der nere ha små tvåfotade varelser, som stolt kalla sig människor, byggt sig små hus — stora som mullvadshögar med öppning åt solsidan. Dessa alper äro genomkorsade af stigar. Huru högt man än stiger, alltid finner man en slingrande gång mellan bergen, och bäst som du tror dig på toppen af ett berg, finner du framför dig en gräsrik plan, en Schweitserhydda, barn och blomma, stundom de täckaste buketter af granar och löfträd, och du ser nya höjder med betesmarker, kor och hyddor, och så öfverallt ända tills skog och gräsmark upphöra och det kala berget allena reser mot himlen sina djerfva spetsar och horn. Dessa vandringar äro stundom tröttsamma, men obeskrifligt upplifvande, fulla af öfverraskningar och romantiska naturuppträden.

Jag har aftecknat "Rubli-horn" och tagit afsked af mina bekanta i bikupan, bland hvilka jag saknar ett par innerligen behagliga, unga engelskor, friska och själfulla, som alnaturen, och dem jag stundom tagit med mig på mina bergsvandringar. Om några timmar far jag till Chateau d'Oex, der jag ett par veckor skall studera den fria kyrkans lif under samtal med en af dess frommaste och lärdaste lärare, pastor P.

Chateau d'Oex; d. 26 Juli.

Mitt "Chateau" är för närvarande en liten "Chaumière" vid foten af en grönskande bergssluttning, vid sydostliga ändan af Chateau d'Oex's dal, den största och förnämsta af dessa högländsdalar, med flera stora byar och en för mögen befolkning. Den är ock betydligt öppnare och gladare än Rossinières. De pyramidala höjderna, som i mångfaldigt skiftande bildningar omsluta den stora bassängen, synas lägre, och inom den äro flera mindre dälдер och höjder. "La Sarine" brusar här bredare och vatturikare. Midt emot dalen reser sig en hög, rund kulle. Der

stod förr det befästade tornet, som beherrskade den, nu står der kyrkan inom en krans af lummiga träd. Från mitt lilla rum (som med sina tre fönsterluffer är betydligt trefligare och ljusare, än det jag hade i den stora bikupan och i den förnäma pensionen i Lausanne) har jag fri utsigt öfver dalen. Mitt värdfolk är — bondfolk. Mr Favrodeoun är en af den fria kyrkans äldste. Sedan han om dagen skött sitt lilla åkerbruk, håller han om aftonen gudstjenst i sitt hem. Hans hustru — jag ville att du kunde se henne, den vackra, vänliga qvinnan, i landtfolkets enkla drägt, men med väsen och språk lika de mest bildade fruntimmers — hon är dotter till den förra medicine doktorn i dalen — och en välvilja så hjertlig, en uppmärksamhet så fin och grannlaga, att man känner sig helt väl deraf. Jag ville att du kunde se huru hon sköter man och barn och hushåll och hemmets gäst, stilla och gladt såsom vore det henne en lek! Hon och hennes man tillhöra en folkklass, som man ofta nog finner i Schweits, men sällan, ännu, i andra länder — utom i Amerikas förenta stater, — hvilken genom uppfostran och bildning står nära sambällets högre klasser under det den lefver enkelt och arbetar såsom bondfolk.

Min värdinna har i dag mycket att göra, ty hon rustar i ordning matsäck för hela familjen, som i morgon begifver sig till årsmötet för den fria kyrkan i högdalarna, hvilket i år blir vid "La Lecherette", en högslätt emellan Chateau d'Oex's, Rougemonts och Ormonts dalar. Den ligger två dryga "lieues" härifrån, upp i bergen. Der skola mötas alla medlemmar af den fria kyrkan i de kringliggande dalarna, och hålla gudstjenst under bar himmel. Ja, men huru ser himlen ut? Surmulen och hotande. I går aftons var ett präktigt åskväder; i dag har det regnat hela dagen. Blir det vackert i morgon, så begifver jag mig till fots dit upp med de andra dal-boarne, ehuru vägen säges vara temmeligen svår. Ty mycket har jag längtat att bevista en af dessa sammankomster, som jag så ofta hört omtalas, och som påminna om reformens första, ingifvelsefulla tider, då den nyfödda kyrkan sprang ut ur den

romersk-katholska kyrkobyggnaden och sjöng sitt *Te Deum* på de fria fälten eller i skogarnas djup under fästets fria, ljusfulla hvalf. Lyckas mig färden till "La Lecherette" och om solen är mig nådig, så fortsätter jag min fotvandring till de för sin skönhet berömda dalarne Combailaz och Ormonts, hvarefter jag återkommer hit. Men — det regnar och himlen är full af moln.

Den 2:dra Aug.

Åter här, efter — — men jag vill berätta dig sakerna i ordning. Och först och främst om —

Mötet vid "La Lecherette."

Ännu klockan fyra på morgonen var det mulet och småregnade, men klockan fem började molnen att sjunka och solen svagt belysa bergsspetsarne. Det ville säga: "dagen blir vacker!" Hela huset var redan i rörelse; man rustade sig till mötet. Klockan 6 vandrar jag af på vägen dit, åtföljd af husets tjenarinna, en duktig och bastant *Julie*, som bär min lilla nattsäck, och som, utom namnet och ett par vackra ögon, säkert så litet som möjligt liknar den "nya Heloises" romantiska *Julie*. Min värd och hans familj skola först en timma sednare begifva sig på väg.

Vandringen är härlig i den friska morgonluften under den klarnande skyn. Molnen fly öfver bergstopparne eller sjunka i bergsklyftorna och jag hjälper dem med mina blickar. Här och der ser man folk komma ur hyddorna i dalen och begifva sig på vägen till mötet. Jag känner mig gå som på vingar. Men nu kommer "la montée." Uff! Den är skarp och sker ej utan pustande och besvär. Min tjocka *Julie* pustar så under bördan af min lilla nattsäck, att det går mig till hjertat. Jag erfar, med någon förundran, att den stackars flickan har svagt bröst. Jag skyndar då att taga några små ting ur nattsäcken, och lemnar dem kvar i posthuset, hvilket vi just gå förbi, och der — i förbigående sagdt — postmästaren är en bond-

gumma, som väl och klokt förestår embetet efter sin mans död. Med lätta händer och hjertan vandra vi derefter framåt och uppåt, ständigt klättrande bland stenarne och blott en och annan gång hugsvalade med ett litet stycke god väg. På ena sidan om stigen är bråddjupet och i dess djup en bergsström, på den andra en lodrätt uppstigande bergsvägg, här och der beväxt med granskog. Dalen blir allt trängre och vildare. Så kommer ännu en "montée" och denna är en timma lång, och rätt besvärlig, och nu äro vi framme, efter tre timmars färd. Ur de trånga bergspassen träder man ut på en öppen, gräsrik slätt, i fjerran omgifven af taggiga alper och sparsamt beströdd med små hyddor. Morgonvinden, far sval öfver det fina, vågande gräset. Detta är "la Vallée des Mosses", och den del, der vi befinna oss, kallas "la Lecherette." Huru behagligt att här få hvila sig på mjuka soffor af det slagna gräset, som torkar i solen, och att se sig om i den vida nejden. Öfver fältet ser man tåga långa rader af folk, som begifva sig till mötesplatsen. Och allt som de sammanträffa här från åtskilliga kanter ser man lysa vänliga blickar, hör man hjertliga hälsningar och frågor: "Comment êtes-vous? Comment va votre mère?" o. s. v. "Mais, tres joliment! Mais pas mal!" etc. Folket i dalarne är ofta i släktförhållanden till hvarandra, och de, som nu mötas här, hafva icke sett hvarandra sedan mötet förlidet år. Emedlertid ser man församlingarnes herdar och äldste sysselsätta sig med väljande och beredande af mötesplatsen. Stället, som man denna gång valt, är en skogsdunge, hvars täta granar bjuda skydd för solen.

Jag var ännu sysselsatt med att se mig om i nejden och att betrakta de folkgrupper, som slagit sig ned i gräset att samspråka och frukostera, då den fyrstämriga sången uppsteg melodisk och stark ur granskogens djup. Här hade den lilla församlingen af två à trehundra personer grupperat sig, stående eller sittande under träden. I midten, på en något friare plats, stodo församlingarnes själaherdar och omkring dem de äldste med allvarliga, redbara ansigten. Den yngste af lärarne uppgaf såsom huf-

vudthema för betraktelsen aposteln Pauli ord: "fröjder eder alltid", och uppmanade till undersökning af grunden för en ständig fröjd, äfven under jordelivets synder och sorger. Denna erkändes vara: "Den fria nåden i Christo." Den mörkögde och mörklockige, men så milde *Penchaud* bad en bön, full af brinnande kärlek. De äldste talade sedan vexelvis med presterna om vigten af ett sannare, fullständigare lif i Christo. Så fortgick gudstjensten under afvexlande bön och sång. Allt detta var godt, men jag saknade lif och lyftning, saknade i synnerhet det ömsesidiga meddelande af andliga erfarenheter, som jag väntat mig af dessa församlings-medlemmar, hvilka här möttes efter ett solhvarfs förlopp, och jag var böjd att lägga dessa brister mötets ledare till last, hvilka tänkte mera på att sjelfva docera, än att locka de närvarande till meddelelse. Långa pauser uppstodo mellan talen. Vid pass klockan 12 afslöts förmiddagens gudstjenst och man församlade sig i familjer och flockar för att äta middag. Det var en stund af glädtigt glam under meddelande af matsäckarnes håfvor. Den, som ingen reskost medhade, bjöds såsom gäst till dem, som voro väl försedda. Ingen blef lottlös. Alla betraktades såsom gäster hos en god husmoder. Vid mid-dagen berättades från grupp till grupp, att en ryktbar andlig talare från Genève helt oväntadt kommit till mötet. Under en af förmiddagens sånger hade jag hört en röst på långt håll utropa: "se der är sammankomsten!" "Voilà la réunion!" och snart derpå ökades församlingen med flera främlingar, på hvilka man likväl då ej gaf närmare akt.

Snart efter den enkla måltiden begynte åter gudstjensten. Efter den första sången höjde sig en röst, hvars energi frapperade mig. Under de åldriga granarne, på en upphöjning af marken stod en högväxt, bredaxlad man, hvars hela utseende hade något utomordentligt. Pannan, under hvilken ett par djupt liggande ögon ljungade, näsa, käkar, framsköto väldiga och oregelbundna såsom alpblock, och genom det yfviga, buskaktiga håret tycktes stormen ha gått fram; — Johannes döparen kunde ha sett så ut. Det var den

ryktbare predikanten från Genève, Hr Berthollet. Från den stund han uppträdde beherrskade han församlingen, och mötet fick i honom sin medelpunkt. Han begynte med att omtala huru han, stadd på ett besök i sin hembygd i grannskapet, fått höra om det tillämnade mötet vid "La Lecherette" och begifvit sig ditåt, utan att likväl känna den egentliga mötesplatsen. Sången ur granskogen hade plötsligen röjt den för honom, och nu måste han säga huru lycklig han kände sig att befinna sig här, i denna församling, bland alperna, under Guds öppna himmel, och han ville begagna tillfället att säga de församlade några ord ur sitt hjertas djup. Och med en väldig röst, full af skiftande uttryck, och med ömsom mot höjden, ömsom mot församlingen utsträckta armar, besvor han de närvarande "att tänka på den sista stunden, på den mörka floden, till hvilken alla skola komma, och att hålla sig beredda för den sista färden. Ty såsom fordom en gång ingen släpptes öfver Jordan, som ej rätt kunde uttala ordet: *Schiboleth*, så skulle på domedag ingen insläppas i himmelriket, som icke rätt kunde uttala namnet: *Jesus*. Och dervid var frågan icke blott om tungans bekännelse, utan om hjertats och lefvernets." Härpå följde ett tal, så rikt af anekdoter och berättelser från England, Schweits, Hindostan, Nova Zembla, Canada, Cap, med ett ord, från alla verdens länder, om christendomens under, berättelser om omvändelser, om christliga dödsbäddar, om själar frälsade ur dödlig ångest, — allt detta genomskuret af brinnande böner och uppmaningar "att besinna, att lägga på hjertat, att komma, komma nu i det ögonblicket till frälsaren", och allt buret af en forsande ström af andlig vältalighet, så att det var --- beundransvärdt. Här var en folktalare af äkta skrot och korn, och verkligen mäktig att rycka själarne ur domningen och dvalan. Bland anekdoterna, än slående, än rörande, som han ur sitt ymnighetshorn utgöt öfver församlingen, påminner jag mig isynnerhet följande, som han på oöfverträffligt sätt berättade: "För några år tillbaka utmärkte sig bland de så kallade gatpredikanterna i London en man vid namn Roland Hill. En dag kom den

rika och verldsliga lady Erskine åkande öfver ett torg, der just Roland predikade. Hon såg folkhopen, som samlat sig omkring honom, lät vagnen stadna och frågade hvad som var på färde. Man svarade att det var Roland Hill, som talade till folket. Hon hade hört talas om honom och, nyfiken att en gång sjelf få höra honom, steg hon ur vagnen och begaf sig, åtföljd af sin betjening, till folkhopen. Denna öppnade sig för den förnäma lady. Men utan att låta störa sig af henne utropade Roland: "Mina vänner, här kommer en själ, som skall försäljas på auction!" Folket studsade och man log: denna rika, höga lady försäljas på auction! Lady Erskine gick närmare och Roland Hill fortfor: "jag ser tre köpare, som ämna bjuda på henne. Den förste heter *verlden*. Välan, hvad vill du gifva, o värld! för att få denna själ?" — Verlden svarar: "Nöjen, smicker, förströelser och fester alla dagar af hennes lif!" — "Alla nöjen och förströelser skola vara förbi när denna själ varar ännu, ty hon kan icke dö. Det är för litet, som du bjuder, o! värld, och du kan ej få henne!" Här kommer den andre köparen; det är *djefvulen*. "Huru mycket, satan, vill du bjuda för att få denna själ?" — "All verdens makt och härlighet." — "Men all verdens makt och härlighet skall vara förbi när denna själ varar ännu. Du kan ej få henne, satan; du bjuder för litet." Den tredje köparen anmäler sig. "Åh! det är du, Herre Jesu; jag väntade icke mindre af dig. Hvad bjuder du för att få denna själ?" — "Min frid i detta lifvet och efter detta evig lycksalighet!" — "Tag henne, Herre, tag henne, hon är din, ty mer kan ingen bjuda!" — Berthollet tillade att lady E. blef så gripen af dessa ord, att hon gjorde deras profetia till sanning, öfvergaf sitt verldsliga, fåfängliga lif och blef ett af den engelska kyrkans förnämsta stöd.

Församlingen uti granskogen hade småningom sammanträngt sig kring Berthollet. Qvinnorna sutto i halfkrets vid hans fötter, med deras milda ansigten lyftade till honom med en slags häpnad, eller ock nedlutade under stilla tårar. Männerna stodo rundt omkring emellan sko-

gens stammar med framlutade hufvuden; så långt blicken kunde tränga in i skogen, såg man lyssnande, allvarliga anleten, och öfver deras kraftiga drag gick åter och åter uttryck af djup rörelse. När talaren tystnat, sjöng församlingen med lif och värma:

”O! huru ljufviga äro på bergen deras fötter, som förkunna syndarena din nåd, o! Herre!” o. s. v.

Berthollet hade satt sig ned, lutande pannan i sina händer. Tvenne gånger ännu reste han sig, tilltalade församlingen, och efter den sköna lofsången:

”När tiderna slutat sitt lopp
och när de ändliga tingen
för de oändliga gifvit rum”

tog han ordet för att framhålla taflan af den tid, då alla skapade väsen, förenade i Guds härlighets rike, skola instämma i lofsång för verldsförsonaren. — —

Under pauserna emellan sång och tal hörde man det sakta suset af skogen och surrandet af millioner små insekter, som, äfven de, på deras vis, instämde i högtiden. Genom granarnes vaggande grenar blickade himlen klar och mild; — — det var en stund af fullkomlig skönhet och harmoni, en stund af osäglig innerlighet och aning af fulländningens tillstånd! — Men, vänd ifrån församlingen och med den väldiga pannan tryckt mot stammen af en gran, som han omfattat, stod talaren, sjelf nästan öfverväldigad af de ord, med hvilka han skakat sina åhörare; ådrorna svällde högt på hans tinningar och man kunde se pulsarne slå! . . .

Ännu en sång, ännu en bön af tacksägelse, och församlingens pastor upplöste mötet. Stilla och hjertligt tog man afsked af hvarandra, och alla skyndade, hvar åt sitt håll, medan solen stod högt ännu, för att innan mörkret kunna hinna sina aflägsna dalar och hyddor. Åtföljd af en ung herde, som man gifvit mig till ledsagare, fortsatte jag min väg genom ”la Vallée des Mosses” och till ”la Comballez”, der en företagsam landtman inrättat ett litet hôtell der jag ville tillbringa natten.

Vägen gick öfver mjuk, stundom svampig ängsmark och jag kunde i god ro språka med min ledsagare, en vacker och vänlig yngling från Ormonts dal, vid namn Emanuel Isabel. Han var medlem af den fria kyrkan och talade frimodigt och förståndigt om dess anda och betydelse. Förliden vinter hade Ormonts-dal, under flera månader, varit utan själasörjare, — jag minnes ej rätt af hvad orsak — men församlingen hade likafullt med fullkomlig ordning skött gudstjensten samt kyrkans angelägenheter genom "de äldsta" och dem, som desse valt till sina biträden. Hvar söndag hade en af de äldsta läst stycken ur skriften och talat till församlingen i pastorsns ställe; stundom hade äfven någon af de yngre fått uppdraget att läsa något ur bibeln samt att deröfver säga några ord. Han — Emanuel Isabel — hade mer än en gång blifvit kallad dertill. "Man ser väl", fortfor han med strålande blick, "att kyrkan är verklig kyrka, då den så genom Guds ord och anda kan leda sig sjelf!" — Han insåg emedertid nödvändigheten af studier och vetenskap hos församlingens högsta ledare, för att bevara den för irrläror, föra den framåt i ljus och verksamhet m. m.

"La dent du midi" och flera af de Savojska alpernas spetsar reste sig snöhvita och glänsande vid horisonten framför oss, då vi kommo till "la Combamaz." Solen var i nedgången. Här tog jag afsked af min vänlige ledsagare, som på intet vis ville emottaga någon belöning för vägledningen. I det lilla, nätta trä-hôtellet fick jag ett litet rum med en storartad utsigt åt alperna till, och en timma sednare satt jag vid ett stort bord med ett elegant sällskap och njöt en god kopp thé och den kostliga gräddcrème, som af alla verdens läckerheter väl är den största och den hälsosammaste på en gång.

Jag hade ämnat att följande dagen fortsätta min vandring till "Ormonts." Men utsigten af "Dent du midi", som i morgongryningen lyste i hela sin tandade prakt mot en alldeles molnfri himmel, och den egendomliga skönheten af la Combamaz dal kvarhöll mig der dagen öfver. Der vandrade jag tidigt och der vandrade jag sent, besökte

hyddorna, hvilade på bergsslutningarnes af thymjan och myntha doftande tufvor, betraktade de stora utsigterna, drack luften, lifvets friskhet och skönhet, och tänkte såsom så mången en gång:

"O wunderschön ist Gottes Erde,
Und schön auf ihr ein Mensch zu seyn!"

Dagen var härlig. Dälden la Comballaz består af tvenne grönskande bergsslutningar, emellan hvilka brusar bergsströmmen "la Ravalette", djupt nedbäddad emellan vilda klyftor. Sjelf är dalen omsluten af höga bergsväggar, men i norr och söder är utsigten öppen, och den åt söder är en af de mest storartade. Under spatsarfärden kring en skogkrönt kulle, i ändan af dalen, ser man på en gång glacierna "les Diablerets", som höja sig öfver Ormonts dal, de Savojska alperna söderut i präktig amphiteater, och nedåt, i fjerran dyker blicken i Rhone-dalen, hvars byar och boningar man kan urskilja. La Comballaz lär vara den högstbelägna af de bebodda bergsdalarna i denna nejd. Och äfven i detta härliga Juliväder var luften, morgon och afton, så kall att man verkligen frös.

Tidigt nästa morgon lemnade jag min shawl och paraplu i vård af värden på det lilla hôtellet, och begaf mig på vandring, bärande blott min parasol och en liten påse med ett par päron och några lätta, mest oundgängliga toalettsaker. Intet moln var på fästet och luften så ren och lifvande att den liksom bar mig. Jag kände ej min kropp. Ett stycke på vägen åtföljdes jag af en vänlig pastor L., med hvilken jag gjort bekantskap under föregående aftonen. Samtal öfver kyrkliga ämnen hade fört oss tillsammans, och fortsattes nu under vår morgonvandring. Han var född fransos, hade fransosens lätthet och lust att tala, tillhörde den Schweitsiska statskyrkan (l'Eglise nationale) och bekämpade den kyrkliga "Individualismen", och jag hörde honom med nöje. Jag hör alltid gerna olika åsichter förfäktas af kunniga saksförare, ty jag kan säga med prinsessan i Göthes skådespel Tasso:

"Ich freue mich, wenn kluge Männer reden,
dass ich verstehen kann wie sie es meinen!"

Och jag gläder mig ock att stundom genom dem förhjelpas till att förstå sakerna litet bättre än de sjelfva.

Utsigterna af alpnaturen voro öfver all beskrifning praktfulla i den klara morgonluften. När vi ur skuggsidan af bergen kommit ut i den solupplysta midtöfver "les Diablerets", vände min artige ledsagare tillbaka till la Comballaz, och med lätt sinne fortsatte jag ensam min väg, som nu började gå nedåt, med allt friare utsigter ned i den gröna, skuggrika Ormons dal.

För trettio år sedan reste jag i täckt vagn genom Schweits. Huru lycklig tyckte jag ej då den lille trasiga savojarden vara, som barfota och fri fick vandra bland bergen såsom han ville; huru önskade jag ej att vara i hans ställe! Och nu — — gick jag — ej barfotad, — men lika lätt och fri som han! Det dröjde emedlertid två goda timmar — och vandringen i den stigande solhettan blef temligen tröttande — innan jag kom till det nybyggda presthuset i Ormons dal, och der, hos den unga pastor Lerèsche och hans älskvärda unga fru, fick hvila i deras svala förmak, vederqvicka mig med friskt vatten, vin, körsbär, m. m. som bjöds mig med hjertligaste välvilja. Ej minst vederqvickande var för mig anblicken af detta unga, vackra par, för hvilket tydligen

"Morgonens dagg låg på lifvet kvar",

och för hvilket lifvets verklighet nu var den skönaste idyll. De voro gifta sedan blott fjorton dagar och bosatta här sedan tio. De voro unga, goda, vackra, välbegåfvade, de älskade hvarandra, de skulle lefva och verka tillsammans i skötet af denna friska, stora och ljufva natur. O! Man säge ej att jorden är en jemmerdal. Bland dess mörka skuggor hvilka ljusa, sköna bilder!

Ännu inemot en timma vandrade jag innan jag kom fram till "le Creux", en fördjupning i dalen, der en liten bondgård, omgifven af löfträäd och ängskullar, ligger i midten af ett verkligt Colosseum af urberg, krönta af de två is-

tornen "ies Diablerets." Ur deras två hundra fot djupa ismurar falla strömmar, hvilka bilda "la grande Eau", som genombrusar dalen och längre ned går att svälla Rhoneflodens vatten. Bondgårdens egare, allmänt kallad "Père Ansermey", hörer till den fria kyrkans mest omtyckta och aktade äldste. Han upplåter några rum i sin "Chalèt" för främlingar, som vilja tillbringa de heta sommarveckorna i den svala dalen, och här var mig ett rum beredt. Här bodde för sommaren några fruntimmer från olika länder, Schweits, Tyskland, England, Skottland, men alla så goda och sannt bildade att de lefde såsom i en verklig systerkrans. De mottogo mig såsom en syster, förekommo mina önsknings på det älskligaste sätt, gäfvos mig det bästa rummet i huset, det bästa af allt; — jag kan icke beskrifva huru goda och välviljande de voro! — Och mångt godt, allvarligt samtal hade jag med dem i skuggan af vår hyddas tak eller under vandringar i dalen. Mycket intresserade mig den närmare bekantskapen med "Père Ansermey", som är ett praktexemplar af den christna bonden. Han dröjde nu vid hemmet i följd af en skada, som han tillfogat sig då han för ett par månader sedan repareerade sitt hus och störtade ned från takställningen. Han hade derföre öfverlemnadt åt sin hustru och son att sköta kreaturen der uppe i bergen medan han nere i dalen jemte sin dotter — en vacker dugtig flicka och vår värdinna — skötte om gården och en ko, som brutit ett ben. Père Ansermey väntade blott på sin ko för att med henne begifva sig upp i bergen. Han är en stor kraftfull man emellan 50 och 60 år, med ett präktigt ansigte och ett par de vackraste, mest uttrycksfulla ögon, som jag ännu sett hos en man. Under en stund, då jag var blefven allena med honom, frågade han mig med en halft tveksam, men mild och innerlig röst: "om jag älskade — *Jesus?*" och då jag svarade: *Ja!* huru hans ansigte förklarades, huru hans ögon lysto!.. Han berättade mig derpå historien om sin egen omvändelse, som var den af en tyst inre kamp emellan ett yttre, icke särdeles uppbyggligt lif och ett ideal af fullkomlighet, som allt kraftigare uppsteg

i hans själ. Denna kamp nådde sin höjd då en afton vid ett dansgille, som urartade till blodigt slagsmål, Ansermey på en gång måste säga sig: "tänk om Herren Jesus nu inträdde!" Denna tanke och denna stund blefvo beslutande för Ansermey. Han hängde på en spik fiolen, på hvilken han brukade spela till dansen, och rörde den ej mer för detta ändamål. Han ogillade icke oskyldiga nöjen — dem jag nu tog i försvar, — men menade att ungdomen dock kunde på bättre ting använda sin dyrbara tid.

Om aftnarna höll Père Ansermey gudstjenst i vår lilla krets, hvarvid han läste ett kapitel ur skriften, höll bön och anförde sedan, jemte sin dotter, sången eller sångerna (les Cantiques), dem någon af de närvarande begärde. De sjöngos fyrstämmigt af den lilla församlingen och ofta utmärkt väl. Synnerligen gladdde mig musiken och orden till en Cantique, som äfven A. Vinet lärer älskat framför alla, och som begynnes: "Sanningens Gud, som allena jag dyrkar." Då jag en dag berömde Père Ansermeyes röst, som är af en ovanlig styrka och renhet, utbrast han helt glad: "ja, det är sannt, jag har en vacker röst!" Om aftnarne, sedan han slutat läsningen, upprepar han en eller två versar af de lästa, i det han tillägger: "dessa äro sköna (eller viktiga) ord; Gud gifve oss nåd att rätt fatta dem." Stundom förblir han en stund helt tyst efter de upplästa orden såsom i stilla tillbedjande. Hvilket lefvande svar är icke denna man på den romerska kyrkans påstående att mannen af folket ej kan förstå skriften eller vägleda sig vid dess ljus.

Ormons dalar — öfre och nedre — kallas de skönaste af de Vaudensiska högdalarna och äro det äfven genom mängden af löfrika kullar och friska bergsströmmar, genom sina många uppstigande gröna terrasser och sin stora utsträckning. Folket är vackrare och lifligare, än i de andra dalarna. De äro kända för sina qvicka infall och sin böjelse att taga lifvet och människorna på den lustiga sidan. Men mer än i de andra dalarna saknar man här flera af lifvets bekvämligheter och, snart sagdt, nödvändigheter. Bröd (om ej af allra gröfsta art) och kött

m. m. måste hemtas hit tvenne timmars väg. Vid dessa förhållanden kunde man blott förvånas öfver att vårt bord var så väl försedt och öfver det ändock så billiga priset, eller 3 francs om dagen! Tre dagar tillbragte jag här och derunder en afton hos de idealiskt lyckliga och älskliga unga makarne i den nya prestgården. Interessanta drag ur menskliga lifvets innersta gåfvo betydelse åtsamtalen under det solen, alperna och molnen uppförde för våra blickar ett af dessa skådespel, som man stundom skulle vilja kunna köpa för mycket penningar och som naturen här består hvar afton gratis. Fjerde dagens morgon hade Père Ansermey, redan före dagningen, begifvit sig med sin ko upp i bergen, och ännu innan solen belyste spetsarne af "les Diablerets" tog jag min vandringsstaf — min lilla parasol — och åtföljd af mina nya väninnor, begaf mig på vägen till la Comballaz. Der skiljdes vi, men ett tacksamt minne af ett par af dessa älskvärda fruntimmer skall aldrig skiljas från mig. I sällskap af en täck, men trullsig tioårig, landtlig "Sylvie" fortsatte jag min väg till Chateau d'Oex. Öfverallt på högslätten "des Mosses" mejades gräset, och ingenstädes har jag sett så fina och vackra grässlåg. Tårteln svajade i vinden likt ett skirt flor, en rök. Slätten såg rik och glad ut. Ännu såg jag bakom mig de savoyska alperna, och svala fläktar från dem ströko förfriskande fram öfver den solbadade slätten. Efter ett par timmars väg öfver den var jag trött och hungrig, och jag förmodade att min lilla Sylvie var det äfven. Och se. Just här, nära gångstigen, ligger en hydda, och några män, bärande lior, gå derur. En kvinna med ett godt husmoderligt ansigte står qvar i dörren. Jag frågar henne om hon kan gifva mig något till middag? Hon vet icke, svarar hon, om hon har något som jag kan äta. "Har du ägg? — Nej! — Potatis? — Ja, men rå. — Mjök? — Ja! — Bröd och smör? — "Ja!" Herrligt! Då hafva vi allt hvad vi behöfva!" — Vi gå in i den snygga, svala hyddan, der en liten tjock pojke sover i sin vagga vaktad af en liten täck Julie. Den unga modren breder på bordet en snövit duk och sätter fram godt

bröd, utsökt god mjölk m. m. förträfflig herdekost, som med stor aptit förtäres af mig och Sylvie. Under tiden ger den unga modren sin tjocka gosse di och språkar med honom på modersvis. Det var det femte barnet, som hon ammade. Den vänliga vackra qvinnan syntes from och lycklig, ville ingenting begära för måltiden, hon gifvit mig, och mottog tacksamt den lilla betalning, jag erbjöd.

Nedstigandet under den heta dagen var mödosamt. Kolsvarta moln sammandrogo sig i massor öfver bergen bakom oss och åskan började mullra. Förskräckt deraf öfvergaf mig min lilla Sylvie på halfva vägen. Den öfriga tillryggalade jag under den mest hotande himmel, men kom klockan mot fem till min dal och mitt hem, sedan jag denna dag vandrat öfver sex lieues, men var ändå ej mycket trött. Min goda värdinna vårdade sig om mig på bästa vis, gaf mig thé och ett fotbad; och nu — huru godt är det ej att vara här i min trefliga boning medan åskvädret bryter löst öfver berg och dal och regnet strömmar! — Åsk-knallarne äro förfärliga, men ytterst sällan lärer åskan slå ned i dalen.

Den 11:te Aug.

Den slog dock ned denna gång och brände upp hus och hem, lada och ladugård för ett ungt par och dettas gamla föräldrar. Denna olycka väcker allas deltagande, och en af kyrkans äldste höll, under aftonförsamlingen, i går, ett förträffligt föredrag i anledning deraf. En af den fria kyrkans vackraste inrättningar är visserligen den af dess äldstes embete och verksamma deltagande i hennes angelägenheter. De äro för själaherden verkligt stöd och hjälp i hans verksamhet för församlingen. Af samtal med dem har jag hemtat både nöje och uppbyggelse. Dessa bönder ha en friskhet i tanke och uttryck, ofta en egenomlighet, som förer något nytt och liksom ursprungligt med sig till de ämnen, som äro i fråga. Ett verkligt sundt förstånd är deras styrka. Deras hustrur och döttrar åter äro verksamma i vården om församlingens fattiga och sjuka. De ha äfven särskilda sammankomster för bön och arbete.

Den 13:de Aug.

Efter något mer än tvenne veckors vistande i denna stilla dal står jag nu i begrepp att lemna den för att i sällskap med M:r Penchaud företaga en resa i Berner-Oberland och till Waldstedter-Cantonerna, der befolkning och seder sägas ännu bibehålla sin ursprungliga karakter. Det är isynnerhet Schwyz, Edsförbundets vagga, som min färd gäller. Der vill jag besöka Grütli och upplifva hos mig minnet af den schweitsiska hjeltedikten. Och i Hasslidalen vill jag fråga efter spåren af den svenska folkstam, som, enligt en tradition, der invandrat och gifvit Schweitserfolket dess lynne och namn.

Som en lugn sommardag hafva dessa veckor gått. Jag har njutit frihet och frid, gjort långa vandringar i nejden, betraktat folket i dess stilla lif och äfven deltagit i dess sysslor. Qvinnorna äro beundransvärda i deras flit, ordning, huslighet, och dertill deras milda, vänliga väsen. Hvar och en af dessa högdalar har sin särskilda qvinno-industri. I Rossinières flätar man halm, i Chateau d'Oex knypplar man spetsar, broderar och syr kläder. Dalarnes hufvud-industri är emedlertid kreatursskötsel och ost-tillverkning. Denna tid möter man ständigt hästar, som, lastade med ofantliga ostar, komma ned från de höga betesmarkerna. Dessa föras så till städerna, der de under namn af "fromages Gryières" afsättas och föras vidare ut i verlden.

Jag har redan sagt något om ljussidan af dessa dalars lif; jag bör nu äfven säga något om dess skuggor. Till dessa höra de dofva tvister och det gräll, som, när de en gång uppstå emellan personer eller familjer, fortleva som maskar i stillastående vatten och fortvara stundom intill döden. Dertill hörer ock det svärmod, som icke sällan bemäktigar sig själarne och då vanligen tar färg af religiöst grubbel, fruktan för domen o. s. v. och som någongång går ända till sjelfmord. Oftare dock häfves detta tillstånd af själaherdens och brödernas tröstande till-

tal och försäkran om den fria nåden i Christo. Arbetet är ock en ständig och nära vän, som rycker den tungsinnade från sitt grubbel, ty ingen är här förmögen nog att icke behöfva arbeta. Dessa dalars första odlare, den fromme munken Colomban och hans medbröder, synas ha gifvit dem stämpel och exempel i ett lif af bön och arbete.

Af den *fria kyrkan* har jag här sett och hört nog för att värdera den högt, såsom en station på vägen till bildande af församlingen, till ett "allmänligt presterskap", inom hvilket hvar individ eller hvar person är ett sjelf-medvetet, sjelfansvarigt organ af kyrkans lif. Och detta är godt, är mycket godt. Men det har ock blifvit mig klart, att dess ståndpunkt är en högre egentligen blott i förhållande till statskyrkan, och att den sjelf icke har en djupare uppfattning af protestantismens grundprincip och framtid, ja, att den håller ifrån sig alla högre vetenskapliga frågor och utesluter ur kyrkan mycket och många, som en verklig *allmänlig kyrka* icke borde utesluta, utan upptaga och helga. *Min* fria kyrka, min framtidskyrka är den icke; dertill är den för exklusiv och för stillastående, för mycket bunden vid bokstafven ännu. *Min* kyrka, den jag tror uppå, den jag söker, ja, den, i hvilken jag redan i djupet af min själ lefver och tillbeder, är en, uti hvilken skiljaktigheter i vissa dogmer och former icke åtskilja dem, som äro förenade i samma högsta kärlek. *Min* kyrka är den, i hvars högchor Fénelon och Channing, François de Sales och Herman Franke, Hildebrand och Luther, Washington och Vinet, St Brigitta och Florence Nightingale må bedja och lofsjunga tillsammans; ja, ur hvars vida tempelgångar ingen är utesluten, som allvarligen sökt och älskat det högsta goda, denne må nu heta Lao-tseu, Zoroaster, Buddha, Socrates eller Spinosä! — Hafven skiljda afdelningar och kapeller inom den kyrkan, om ni så vill, ja, det bör finnas olika lemmar, fjemmare och närmare organer i en stor organism; men hafven der ett allraheligaste, i hvilket alla i kärlek till Gud och hans rike förenade andar må samlas omkring "Ett evigt evangelium, som för-

kunnas skall alla dem, som på jordena bo^{*)}). All annan kyrka är mig för trång och motsvarar icke protestantismens idé. Denna idé, protestantismens grundtanke, har protestantiska kyrkan fullt förstått och fattat den? Och hvad är dess högsta och enklaste uttryck? Så har jag länge frågat mig och andra. Man har svarat — då man något svarat: — Protestantismens grundsatser äro: "Rättfärdiggörelse genom tron allena på den fria nåden i Christo", och "själens omedelbara beröring genom den Heliga Skrift, all sannings källa, med Gud, dess eviga upphof."

I dessa två protestantismens hufvudsatser bekämpas de romersk-katholska lärorna om rättfärdiggörelse genom yttre verk och om kyrkan såsom en yttre anstalt och autoritet emellan Gud och människorna, med gudomlig rätt att binda och lösa och ensam mäktig att föra själarne till Gud. Men har protestantismen i dessa satser äfven uttalat sin innersta grundsats, sitt *ursprungs-ord*? — — Hvad ger protestantismen rätt att protestera? Det svaras: "Guds ord i den Heliga Skrift." Men hvad ger den protestantiska kyrkan rätt att förklara detta ord på annat vis än moderkyrkan? Det är protestantismens eviga berömmelse att hafva bekämpat den romerska kyrkans falska och skadliga läror; det är dess odödliga förtjenst att hafva ryckt den Heliga Skrift undan de högar af människofunder, under hvilka den blifvit begrafven, att hafva gjort den tillgänglig för hvar man och att dermed hafva, å nyo, för christenheten öppnat källan, ur hvilken den första församlingen drack sitt lif och sin ingifvelse. Christenheten såg nu åter, här, den lefvande, historiska Frälsaren. Hon kunde nu fråga, höra, lära af honom sjelf och hans apostlar. Mensklige förmedlare: Påfvar, prester, concilier trängde sig ej mera emellan honom och henne. Alla människor kunde omedelbart blifva hans lärjungar, alla omedelbart af honom undfå "eviga lifsens ord!" Så jublade den unga,

*) Joh. Upp. 14: 6.

mot romerska kyrkan protesterande församlingen, och med skäl. Denna vinst var ousäglig! — —

Att hafva satt de heliga skrifterna i folkets händer: att hafva, såsom dessa, lärt, att icke af *yttre verk*, utan af hjertats *tro* allena beror människans högsta väl eller ve — *det* synes mig Luthers och reformationens största verk. Detta var ock dess rena behållning, och källan för en oändlig utveckling. Men just i begynnelsen af denna utveckling, då den pånyttfödda kyrkan skulle bilda sig, uppstodo svårigheter och motsägelser, som — splittrade henne inom sig sjelf. Man vet det väl: *Guds Ord i den Heliga Skrift* skulle allena vara den nya kyrkans grund och rättesnöre. Men nu framstodo de nya lärjungarne hvar och en med den Heliga Skrift i sin hand, och ingen fattade och förklarade den alldeles lika med de andra. Kyrkans byggmästare kunde ej blifva ense om byggnaden. Hvar och en ville bygga den på sitt vis. Så uppstodo skiljda kyrkor och sekter, som, äfven då de voro öfverens i hufvudsak, kände skiljaktigheterna nog stora för att då — och än i dag — bekämpa hvarandra såsom fiender.

Den romerska kyrkan triumferade ropande: "Hvar är nu er kyrka? Hvar är er enhet, hvar er sammanhållande medelpunkt?" Och så ropar den än i dag. Protestantismen svarar såsom vi redan anført, men känner hemligen, att det svaret ej räcker till, och söker ett fullständigare, i det den ser sig om efter sin högre enhet, viss om att den måste finnas, men — — har jag orätt då jag säger, att den ännu icke funnit eller icke fattat den?!... Ack! Mycket har jag frågat och forskat, farit öfver land och vatten, sökande i böcker och hos människor för att få reda derpå, för att få ett svar, godt, fullt, tillräckligt, ett svar, med hvilket man kunde tysta bespottaren, upplysa tviflaren och gå fram sjelf med själen ljus och tillfredsställd. Ty frågan gäller icke protestantismens grund allena, utan öfverhufvud grunden för all mensklig visshet, den gäller människans rätt, det vill säga människans *förmåga* att fatta sanningen, att sjelf något bestämma och besluta i de högsta frågor, i dem, som djupast röra hennes själ, hennes väl eller ve.

Och — jag söker och jag frågar ännu. Dock ej mer alldeles så, som förr. Djupt i min själs innersta ser jag, sedan en tid, ett ljus klarna och förnimmer ett ord, — jag förnam dem redan der i min första ungdom, mäktigt men dunkelt, och sedan, när livets töcken och hjertats qual för långa tider undanskymt dem, har jag sett dem åter och åter såsom himmelska stjernor blicka genom de jordiska molnen, och nu — har jag kommit till Schweits för att söka fatta dem klarare.

I morgon fortsätter jag min resa till ur-hemmet för Schweitser-folkets frihet och till Rhones ursprung. Kanske skola de hjälpa mig att finna protestantismens ursprungsord! — — Farväl, fredliga dalar! Goda, enkla, hjertliga menniskor, farväl!

TREDJE STATIONEN.

Hassli-dalen och Svenska invandringen. Rosenloui. Grim-
sel. Dystra utsigter. Rhones ursprung. *Die Waldsteden*. Grütli
och dess hjeltar. Lif i Schwyz. Tvenne typer af konservatismen.
Söndag på Rhigi. Nicholas de Flue. Lif i Zürich. Einsiedeln,
dess pilgrimer och lärare. Zwingli. Mitt hem i Zürich. Afresa
till Basel. Missionsanstalten och missionären.

Mejringen, Ober-Hassli. Den 21 Aug.

"**J**u mera man nalkas de höga alperna, desto mera genom-
"tränges själen af ovanliga känslor vid åsynen af naturens
"storhet. Tanken på dess skapelse, oräkneliga sekler äldre
"än människans, ett visst intryck af dess orubbliga fast-
"het, låter tanken vemodigt jemnföra dermed det flyktiga
"af vår egen kroppeliga tillvarelse. Men i det samma
"reser sig själen, såsom ville den sätta en högre adel emot
"detta naturlifvets majestät. Under sådana betraktelser
"kommer man till Ober-Hassli, och, vandrande längs med
"dystra bråddjup på brutna och liksom sönderslitna gång-
"stigar, ständigt uppåtgående, ständigt öfverraskad af stora
"uppträden, lemnar man bakom sig frukträdens jordmån,
"kommer genom granskogar och gula gentianer in i regio-
"nen, der alprosorna och de små aromatiska blomstren på
"betesmarken växa, och anländer till de branta sluttningar,

"der en slipprig och farlig gräsvall synes utgöra gränsen
 "för boskapens föda och för människans nyfikenhet. Ty
 "högre upp trycka omätliga massor af snö på den lefvande
 "naturen, och den mångtusenårigt gamla isen beslöjar
 "Jungfrau, Finster-Aarhorn, Wetterhorn och Schreckhorn,
 "ensliga pyramider af denna alpkedja. Under ett hvalf af
 "is framstörta Aars klara vatten. På alla håll, så långt
 "blicken kan tränga, är allt is; ofantliga krystaller glittra i
 "djupen; sällan ser man en stenget fly genom is-öknen,
 "sällan en "Lammer-Geyer" kretsas öfver dess klippor; men-
 "niskorna ha tillvägabragt några stigar, men på flera mils
 "utsträckning kan man ej upptäcka ett fotspår. Vandraren
 "uppslukas lätt i isens remnor, och då detta händer, förd
 "af den ständigt skridande glaciern, synes han, stundom
 "efter flera menniskoåldrar, åter orörlig midt ibland isen och
 "hopade massor. Så ligger jorden begrafven ända till "la
 "Gemmi." "La Gemmi" reser sig naken och upplöst af
 "tiden. Här gör den giftiga plantan*) ett behagligt intryck,
 "ty den är växtlifvets budskap. Ifrån Daubensjön och
 "Engsten Alps" höga regioner går en stig — stundom
 "öfver klippor, stundom genom strömbäddar — nedåt längs
 "med en naken bergsvägg ända till Adelboden. Emellan
 "den långa is-dalen och Thunersjön, i skötet af de berg,
 "som från *Niesen* och *Stochhorn* sträcka sig vesterut i det
 "de stiga ned mot Lemman, ligger *Oberlandet*, en labyrinth
 "af otaliga dalar, genom hvilka Sarine, Simme, Kander,
 "Ergstelenbach och de tvenne Lutschine-floderna, svällda
 "af oräkneliga bäckar, föra deras vilda och olika vågor till
 "Aar eller ock till Thunersjön. Men upp i de högsta re-
 "gioner, hvarhelst gräset kan växa, träffar man herdar med
 "deras hjordar, medan Asiens fruktbara höjder äro öde, ty
 "Asien saknar Oberlandets lycka — *friheten*."

Så långt, min L*, har jag, till din och min uppbyg-
 gelse, velat anföra J. v. Müllers skildring af *Oberlandet*;
 ty jag bekänner mig totalt förvillad i den alplands-laby-

*) *Aconitum napellus*. Växterna ha på de höga bergen en helt
 annan kraft än på slättlandet.

rinth, som den kraftige Schweitsaren med säkra, om än litet tungfotade steg genomvandrar, och jag kunde ej, lik en ny Ariadne, gifva dig en ledande tråd genom den. Jag kan blott låta dig se en och annan bild derur, i det jag fortspinner min berättelses tråd. Jag ser på denna åtskilliga minnesknutar, och vid dessa skall jag litet uppehålla mig och dig.

Den första förer mig till sjelfva begynnelsen af denna min utflygt, till foten af mina Vaudensiska höglands-dalar, till Gessineys dal och till en afton der, i det lilla trefliga värdshuset, med tvenne goda, unga makar, som här skulle skiljas, den ene för att bli min följeslagare på resan, den andra för att återvända till sitt höglandshem och till sina små. Men ända hit hade den unga maken och modren velat följa sin man. Och denna afton voro vi lyckliga tillsammans, de unga tu och deras äldre vän, lyckliga af hjertats och själarnes samlif; och — midt ibland alper och isfält gör det det gamla hjertat godt att värma sig vid sådana minnen från den husliga härden. Men nu, nu måste vi framåt, vidare på resan. Och framåt går den, på den tidiga, sköna sommarmorgonen, genom Gesseneys och Simmens dalar. På alla håll öppna sig storartade scener med

”Höga berg och djupa dalar”,

och längs med vägen, der vi fara, rullar floden *Zwey-Simmen* sina vilda vågor, stundom med skummande fall.

Menniskoboningarne äro små och synas ännu mindre här i jettomodrens sköte. Men Berner-hyddan — vi äro nu i canton Bern — är en prydligare boning, åtminstone till det yttre, än hyddan i canton Vaud. Den har prydnader, utskärningar och gallerier af träd, ofta rätt egendomliga, och på galleriet äro blomsterkrukor. Granna, röda nejlikor uppstiga eller nedhånga från dem i lysande buketter, och midt ibland dessa ser man ”Vater” i nattmössa sitta med pipan i mun och Mutter i prydlig Berner-drägt syssla med ett och annat. Folket ser förmöget ut och schweitser-hyddan med sitt stora tak liknar en stor fogel

med brokiga fjädrar, som betäcker sin kull med skyddande vingar. Småningom blir dalen trängre och liksom tomare, mer idyllisk, men den återtager storartade proportioner i det den öppnar sig mot nejden, der Thunersjön ligger i grönskande krans omgifven af Oberlandets is-jettar. Ännu en gång: — res till Thun, om du det kan, och res dit från denna sida — jag tror icke att du kan se något mer storartadt skönt på jorden. Mig påminte utsigten en i Sverige, den nemligen af *Wettern* med Jönköping vid dess strand, då man kommer ned ur Östergöthlands skogspass. Ja, men du har der inga snöiga alper till bakgrund.

Ännu aldrig har jag tillbringat en underligt skönare afton, än den sednaste vid Thunersjöns strand. *Föhn* — Schweits's Sirocco — susade orolig i de höga träden af "la Chartreuse" och ett stort oväder, som sammandragit sig, laddade ur sig i blixtrar, flammande på alla sidor omkring oss, och det utan åska och med blott ett par droppar regn. När vi återvände mot staden hade det klarnat, klockorna ringde ur den lilla staden, och som ett fridens budskap uppsteg månen ur det stora molnet, som nu drog sig tillbaka bakom alperna. Vi väntade ovädet för morgondagen och fästets fysionomi på förmiddagen lofvade ingenting godt; men vid middagstiden försvunno molnen och farten öfver Thunersjön var skön som en scen ur "Zauberring." Stående på däck tillslöt jag emellanåt ögonen för att liksom innerligare känna och smaka den makalösa ljufligheten af luften, genom hvilken jag tyckte mig flyga; och när jag åter öppnade dem, se, då flög jag verkligen genom den etherljusa rymden mot de glänsande snöhvita höjderna, som trädde fram i stilla höghet och andades friskhet emot oss. Alla föremål lyste, men genom en skär gaz-slöja, lik den, som den "Indianska sommaren" breder öfver Nord-Amerikas landskap. Det var likt ett féeri, det var förtrollande skönt. Man ville ej tala, ej röra sig, endast se och förnimma. Min vän och reskamrat kände det såsom jag, och äfven, tror jag, alla andra ombord, ty djup tystnad rådde. Och vinden var stilla, sjön låg som en spegel.

Älskvärd gästfrihet höjde för mig behaget af detta andra besök vid Thunersjön. Du lilla sjö, du lilla stad, du stora naturscen — jag glömmet eder aldrig! —

Vid Interlaken var "säsongen" i fullt flor. Alla hôteller voro fulla. Den stora promenaden svärmade af elegant damer och herrar; man hade kunnat tro sig på en parisisk boulevard; men rundt omkring binglade koklockorna i chörer och påminte om att man befann sig i en Schweitserdal. Antalet af gäster i det lilla Interlaken uppgick nu till omkring 500 personer.

Vi foro till Giesbach. Beskrifning öfver den sköna kaskaden — ett poem i flera stanzer — kunna andra gifva dig bättre än jag. Ångbåten, öfver Brienzersjön, var öfverfylld af resande och jag fick ej rum att sitta förr än en bonde makade åt sig och gjorde mig vänligt tecken att sitta ned bredvid honom. På bänken midt emot honom satt hans hustru. De voro bondfolk från Canton Wallis, tarfligt klädda och osköna till det yttre, men hade något obeskrifligt mildt och godmodigt i tycke, röst och väsen. De berättade mig att de nu återkommo från en pilgrimsfärd till Einsiedeln, den de företagit i följd af ett löfte, som de gjort för några år sedan då deras enda son brutit sitt ben. Han hade tillfrisknat och de goda föräldrarna hade nu utfört sin tacksägelse-vallfart. De återvände till fots till sitt Walliser-hem. De hade gått öfver St. Gotthard. Medan jag språkade med de goda, meddelsamma Wallis-boarne, sjöngo fyra bondflickor i Berner-högtidsdrägt åtskilliga af landets "rances des Vaches", såsom "Les Armallis de Collombette" m. fl. De hade friska och rena röster, deras jodling klingade som glas-klockor. Efter sången gick den vackraste af de fyra omkring med en tallrik, men såg dervid så blygsam och vänligt allvarlig ut, att man ej kunde känna sig annat än nöjd af att få tillfälle tacka henne och hennes medsystrar.

Ännu en gång besökte jag Lauterbrunnendalen, ännu en gång såg jag jettefallet Schmadribach, som nästan förfärat mig då jag såg det första gången på långt håll i aftonens skymning. Dess skummande, smutshvita massa

var icke vackrare och icke mindre förfärlig sedd i fullt dagsljus och på närmare håll; men jag hade nu solen och en vän till sällskap och erfor af Undinedalen endast ett stort och stilla intryck. Medan dess många bäckar sjöngo och sorlade, och Schmadribach doft dundrade i fjerran, höllo min vän och jag i det stora naturtemplet vår stilla gudstjenst. Sittande på gröna tufvor läste vi Vinets tal öfver "förklaringen" och ett af Monods "Adieux", — dessa afskedsord, med hvilka den ädle martyren på sin plågebädd tog farväl af vännerna och världen, men med det samma inpräglade sitt minne och sin christliga tro hos dem med en kraft, den inga hans tal från predikstolen så haft;

"Then they speak truth who breath their words in pain"*).

(Ty sanning säga de, hvilkas ord i plågor yttras).

Då A. Monod kände sig gripen af den grymma sjukdom, som afbröt hans lif i hans bästa år, sörjde han öfver att det så skulle afbrytas; "han hade hoppats att just nu kunna uträtta något varaktigt godt för kyrkan." Kunde han nu se, huru hans afskedsuckar blifvit hans skönaste, kanske mest varaktiga verk! — —

Det var min födelsedag denna dag, tillbringad i Undinedalen, och bättre kunde den ej firas.

Öfver Brienzersjön reste vi till Mejringen, och här sitta vi nu på en hög och vidsträckt platå midt i en krans af alper, från hvilkas närmaste höjder flera vattenfall nedstörta till slätten. Här Reichenbach, rikast på vatten och romantisk skönhet, der den tre-armade Alpenbach, som om våren blir farlig genom sina öfversvämningar. Vi äro i Ober-Hassli, i den nejd, der en svensk koloni säges hafva fordom bosatt sig. Jag har på morgonen i dag besökt pastor *Immer*, en lärd och klok man, och länge sedan bosatt i dalen, för att af honom få de upplysningar han kunde meddela i detta ämne. Jag har sällan samtalat med en angenämare och klokare man, och sällan sett ett så vänligt månsken lysa ur ett

*) Shakespeare.

fullmånsansigte. Traditionen, som utgjorde ämnet för vårt samtal och som sedan de äldsta tider öfverlemnats från fader till son, är denna:

"Det fanns ett gammalt rike högt upp i norden i svenskarnes och frisernes land. En hungersnöd uppstod der. Drifven till det yttersta sammanträder kommunen, och efter skedd omröstning fattas det beslut, att hvar tionde man af folket skulle lemna landet. — Desse anropade Gud, att visa dem ett land likt deras fädernesland, der de i skydd för allt tyranniskt välde kunde beta sina hjordar i frid. Då förde Gud dem till landet Brochenburg, der de byggde Schwytz" *).

Då medeltidens krönikor gifva åt Sverige, lika väl som åt Schwytz namnet *Suecia*, så ansågs Sverige vara det nordliga land, från hvilket den schweitsiska provinsen blifvit befolkad. Då emedlertid pastor Immer bekräftade hvad jag redan förut hört eller att folksången, i hvilken denna tradition blifvit synnerligen bevarad (och af hvilken jag erhöll en afskrift) grundar sig på en skriftlig urkund **) som, i dess närvarande form, bevisligen icke är äldre, än sednare hälften af sextonde århundradet, samt att inga andra skrifna dokumenter i den saken blifvit upptäckta, tog jag mig för att söka andra spår. Jag frågade efter dop- och familje-namn i trakten, efter seder, sånger och gamla bruk, särdeles vid bröllop o. s. v. Se här hvad pastor Immer sade mig:

"Man har här vid bröllop en sed, som jag icke funnit annorstädes i Schweits, nemligen att under bröllopsmåltiden föräldrarne, äfvensom gästerna gifva brudparet skänker, dels af kreatur, dels af penningar. Folket älskar musik och starka kroppsöfningar. Det är ett gladt, godt och redbart folk, gudfruktigt, men tror likväl på tillvarelsen af dvergar m. fl. naturandar, tror på besvärjning och

*) Se J. v. Müllers Schweitser-historia.

**) Der *Land-Uhrbahr*.

"trolldom. Det älskar friheten öfver allting*), tror fullt och fast på sin svenska härkomst, och de mera bildade "interessera sig för Sverige och höra gerna nytt derifrån."

Så långt pastor Immer. I den ost-frisiska sången (som är synnerligen gängse i Ober-Hassli) göres "Schweden och Ost-Friesland" till grannland, och det är en "Obrist Schwitterus", som ifrån Sverige anförer de utvandrande, hvilka med hvarjehanda boskap draga öfver Rhen och komma i det goda landet "Brochenburg", der de bosätta sig. Under mitt vistande förliden sommar på Gottland**) hörde

*) Huru äkta svenska alla dessa drag äro, måste hvar och en erkänna, som närmare känner svenska folklynet. Bland gamla namn i kyrkoböckerna kunde jag ej igenkänna några svenska. Men likheten af kvinnornas drägt och synnerligen hufvudbonad med den i vissa svenska provinser frapperade mig. Och det synes mig vara värdt för dem, som dertill äro bättre i stånd än jag, att närmare följa de spår, hvilka Hassli-folkets seder, bruk och sagor kunna gifva. Man borde härvid synnerligen rådfråga hemmen och kvinnorna, dessa trognaste bevararinnor af folkens traditioner, det vare sig sagor eller klädedrägt.

**) Not, sednare tillagd.

Den Vaudensiske archeologen M:r Troyon har bedt mig efterforska, om i Sverige och "synnerligen på Gottland" barnen vid vissa lekar bruka uttryck liknande dessa:

I Schwytz:

Einige, beinige, pumperti,
Tiffi, Taffi, numen-n-i,
Hättibrod, ninder der Notte
Zechefange — zöll zaller-erst dus-se si.

Canton Vaud:

Enik, Benik, top, tê
Triff, Traff, kom me
Akdbro, Sinknö,
Fine, Fane, tousse house.

Bern:

Änige bänige, doppel de
Trifel, Trafel, trummer me
Acherbrod, zinter noth
Zinter Dfanne dusse gstande.

jag omtalas en der gängse tradition från äldsta tider om utvandring för hungersnöds skull af en tiondedel af dess folk.

Hasslifolket är vackert och påminner mig om Blekinges allmoge. Jag har aftecknat en gumma i hennes egenomliga hufvudkläde, och lemnar nu den svenska kolonien för att begifva mig in i "die Waldstedten", men om öfver Bruneck eller Furka, det beror på hvad barometern och pastor Immer råda till. Båda se betänkliga ut. Det vore ej godt att komma till Grimsel och "Glacier du Rhone" i fult väder!

Innan jag lemnar Hasslidalen måste jag dock säga ett par ord om *Rosenlauri*, det sköna ispalatset i dess grannskap, till hvilket Mr P. och jag vandrade i går under ett samtal öfver — samvetet, som gjorde mig vandringen dubbelt intressant. P. är nemligen sysselsatt att skriva öfver denna innersta domstol en afhandling, hvars ovanliga djup och värde endast hans egen stora blygsamhet och sjelfkritik kunna underkänna. Denna morgon, i solens ljus, på den romantiskt vilda men sköna vägen trängde vi djupare in i frågan: "hvad innehåller samvetet?" Jag ser och anar i detta själens allraheligaste ett rikare innehåll än P., som framför allt betraktar samvetet såsom ett moraliskt öga; såsom "conscience morale."

Vi afbrötos af *Rosenlauri* glacier, som på en gång framstod i öfverraskande skönhet framför oss, men i detsamma utsände en kall luftström, mindre angenäm.

Basel:

Änige bänige, doppel de,
Dichel Duchel Domine
Ankebrod, in der noth
Zinne Psanne Dusse stoth.

Solothurn:

Ändi, bundi doppede,
Divi davi, Demini,
Ackerebro, Zinereno
Dfanne, Teller dusse stoth.

Man kallar Rosenloui en "glacier de salon" och en "glacier des dames" dels för dess skönhets, dels för dess tillgänglighets skull. Mig frapperade den genom sin människovålnad. Klippan Rosenhorn, högst upp i midten, är såsom dess hufvud, öfver skuldrorna på ömse sidor nedfaller ismanteln, skinande hvit. De tornlika klipporna Wellhorn och Engelhorn uppstiga på motsatta sidor af bergthronen, der is-jettinnan sitter sedan årtusenden, och emellan dessa framskjuter hon ett ofantligt knä, rikt draperadt af ismanteln, och ur dennes djupa veck stiger en ofantlig fot fram på det släta berget. Det är omkring denna fot som människovisiterna röra sig. I de djupa draperierna, nedfallande omkring den, — bildande is-kabinetter och gångar, titta de besökande in och ut, leka kurra gömma med hvarandra, och skåda sedan undrande upp till det stora knäet, 100 fot öfver deras hufvuden. Den sköna blå färgen af isen i de djupa vecken eller väggarne af glaciern har man på många sätt sökt förklara, men ännu ej tillfredsställande. Den var synnerligen skön denna eftermiddag ehuru himmelen var mulen och snart höljde både glaciern och dess besökare i regndusk. Flere främlingar hade, från det lilla värdshuset, uppstigit dit med oss. Damerna gingo fram, drogo af sig handskarne och lade varsamt sina varma händer på isväggarne och tittade in uti kabinetterna. Herrarne gjorde desslikes och vågade sig äfven högre upp, dit glacierns sjelfgjorda väktare och värd bjöd dem; ty han hade huggit trappsteg i isen och man kunde på dessa klifva upp och in uti ismantelns djupare regioner. Kaskader falla ur glacierns djup; den väldigaste af dessa störtar fram under det stora knäet, såsom ur ett hvalf, och faller litet längre bort under döfvande dån ned i djup emellan klipporna, som ögat ej mäter och man hisnar vid att skåda ned uti. De flesta resande gjorde ifrån sig besöket rätt knapphändigt. De kommo, sågo och — vände om. Men jag kände mig så otillfredsställd af detta besök i regndusk, att jag föreslog min reskamrat att dröja natten öfver i det lilla värdshuset i glacierns grannskap, i hopp att morgondagen

ville skänka oss sol och dermed tillfälle att se Rosenlouis skönhet i full dag.

Vi voro de enda gäster, som stadnade qvar öfver natten, och vi belönades därför nästa morgon genom den klaraste sol. I dess ljus vandrade vi åter till glaciern. Rosenloui lyste i bländande prakt. Det var en ögonfåg- nad att se den hvita snömanteln glittra i solen, att inne i de hvälfda kabinetterna betrakta de klara, tusenåriga kry- stall-väggarne, de sköna mångfaldiga isbildningarne. Be- synnerligt var att den blå färgen i de djupare vecken nu, när himlen var klarblå, syntes mindre djup och icke vackrare, än under gårdagens gråa himmel. Men isväggarne voro klarare, genomskinligare. Under det vi stodo här skådande, kom en grannt klädd dam i bärstol, buren af fyra männer. Hon steg ur, nalkades glaciern, lade sin hand på isen, tittade in under knäet och sade: "är detta allt?" — "Ja", svarade hennes bärare; "oh!" sade hon, vände ryggen till den praktfulla jette-gestalten, satte sig åter i sin stol och lät bära sig bort. Mr P. och jag dröjde vid glaciern till dess vi hade dess bild klart inpräglad i sinne och minne, och vandrade sedan åter till Mejringen, under det vi så länge som möjligt sågo tillbaka på Rosenloui, som liksom följde oss å väg med sin glänsande isblink.

Grimsel den 23 Augusti.

Dimma, regn och snö omhvärfva oss här och det ser illa ut med färden till Aars och Rhones källor. Men vi äro vid godt mod, och icke utan nöje såg jag i morse den nyfallna snön rundt omkring oss, ty den påminte mig om den svenska vintern och om de friska lifs-starka känslor, som den ofta gifvit mig då jag vandrat eller åkt genom susande granskogar eller öfver glittrande snöfält. Men här i Grimseles stenöcken är allt kallt, hårdt, ödsligt, förfärligt. Så långt ögat når, intet träd, ingen buske en gång,

endast klippor, stenar och, mellan snöfläckarne, några magra gräsplättar, der en torr rumex synes vara kung. Skaror af getter, klättrande bland stenar och klyftor, äro de enda, som gifva lif åt landskapet.

Gårdagens morgon uppgick härlig efter en natt af häftigt oväder, och härlig var färden in i de gröna, fruktbara alpdalarne ifrån Mejringen längs med Aar på vägen till Handeck. Jord och himmel, berg och blomstermattor glänste i den stigande solen, luften var krystallklar och ren och frisk, som — endast alpluft kan vara det. Jag njöt den, sittande i bärstol, för första gången i mitt lif buren af tvenne unga bönder från Mejringen, hvilka tycktes hafva mera lust att springa med mig, än att gå, och derigenom gáfvo mig den behagliga känslan af att vara dem en lätt börda. Min vän, M:r Penchaud, gick till fots såsom en äkta "montagnard" med sin ränsel på ryggen och njutande vandringen och bergsluften af själ och hjerta. Framför oss gick den hederlige Gaspard — en bekant sedan Mejringen — med vårt bagage i en stor korg på ryggen. Så gick färden uppåt, allt uppåt, från terrass till terrass, från plan till plan, genom yppigt grönskande dalsträckningar, der hyddorna lågo trefsamt på gröna mattor vid foten af klipporna, mellan hvilka snöjettarne blickade fram. Brusande strömmar, större och mindre, kasta sig ned från höjderna, offerande till Aar, hvars skummande lopp vi ständigt följa, än på dess högra äm på dess venstra strand, i det vi korsa öfver den på små broar eller plankor, som se föga säkra ut. Det är en serie af vilda, pittoreska scener, utan stora utsigter, men rika af öfverraskande bildningar, i klippor, skog och vattenfall, på nära håll. Så ända inemot La Handeck. Här, i värdshuset, äta vi, i sällskap med en mängd andra resande, en rätt god middag, och gå sedan att beskåda den beryktade "Chute de l'Aar."

Det är här, som Aar, icke långt ifrån sin vagga, (i glaciern ofvanför Grimsel), kastar sig ned emellan klipporna i ett djup af 200 fot. I sjelfva fallet mötes dess vildt upprörda vattenmassa af Erlenbachs silfverkaskad från

glaciern på Erlenberget; båda förena sig och störta under döfvande dunder i djupet, ur hvilket uppstiger ett digert moln af vattenstoff. Vid middagstiden — just då vi voro der — kastar solen en strålande regnbåge öfver den dunkla klyfta, genom hvilken fallet nedstörtar, och den hvälfver sig i verklighen bländande prakt mot den mörka klippgrunden. Vinden var häftig på bron öfver fallet och dref vattenstoffet öfver oss. Bestänkta, men förtjusta, lemnade vi det stora, skönt-vilda skådespelet för att fortsätta vår färd.

Allt ifrån Handeck blir nejden vildare och ödsligare. Träden upphöra, växtligheten aftynar, bergen bli allt stelare, stenblock betäcka marken, lifvet tyckes småningom dö bort. Endast glacier-floden brusar allt våldsammare, svälld af fjellströmmarne ur isfält och sjöar högt upp bland bergen. Den präktiga Geltenforsen synes kasta sig ned ur sjelfva skyn. På alla håll möter blicken åt höjden isen och klippspetsarne. De vilda fallen af Aar tilltaga ju närmare man kommer dess ursprung. På ett par ställen hafva de bortfört broarne. Folk är i fullt arbete för att återställa dem; emedlertid hjälpa de mig, i min bärstol, öfver och genom de brusande vågorna, jag vet icke rätt huru och hinner näppeligen hissna. Då och då möta vi karavanner af herrar och damer till fots, till häst, eller i bärstolar. Och dessa tåg, med vandrarnes långa alpstafvar och fruntimrens fladdrande kläder och flor, se rätt pittoreska ut, men äro mindre angenäma att möta på de stundom förfärligt knappa stigarne. Oaktadt mitt förtroende till mina bärares skicklighet måste jag stundom hissna, då de plötsligen svängde kring en klippudde vid brädden af bråddjupet, der Aar stormar fram. Vädret, som varit så skönt på förmiddagen, blir på eftermiddagen blåsigt och kallt. Molnen hopa sig öfver höjderna och regndroppar falla. Allt ovänligare, allt stelare blir naturen. Inga menniskoboningar synas mer, ingen odlad jordfläck, ja, neppe-ligen någon jord. Ur den steniga grunden sträcker en art busktall upp sina fula, oformliga grenar. De synas mig såsom växtlifvets nödrop. Rhododendron är dock ymnig

på de steniga backarne, men tiden för dess blommor är förbi. Fina, vackra ormbunksgräs och några små gula och hvita blommor följa oss ännu. Men vinden blir allt kallare, och, hur det är, hjertat blir allt tyngre i dessa omgifningar, som påminna om det sorgligaste i människolifvet. Och denna stenöcken har ock sin mörka sägen derutur. Vi komma till platsen, der det gamla Grimsel-herberget låg och nedbrann för ett par år sedan, såsom man då trodde af våda, men nu upptäckt genom *mordbrand*, för att dölja ett ohyggligt mord, begånget af herbergets värdfolk på en olycklig resande, som dröjde der ensam under en höstnatt. Ett minne värdigt denna hemska nejd! Men mina bärare hålla sig muntra och tyckas gå med allt lättare steg. De veta att herberget är nära; bäst det är svänga de af åt venster, och ett stort grått tvåvåningshus blir synbart emellan de nakna grå bergen. Det är "l'Hospice du Grimsel", vår dagsresas mål, och vi äro der ännu i god tid på dagen. Vi finna här en stor mängd resande af alla klasser, men lyckas ändå att få två små rum af tarfligaste sort och dermed utsigt till hvila samt skydd mot det antågande ovädret. Sittande i mitt fönster roar jag mig under aftonen att betrakta mjölkningen af ett par hundra getter, hvilken förrättas af trenne män, som hvar och en bär, fästad med en rem kring medjan, en liten pall med en enda fot i midten. Med denna gå de omkring från get till get, på denna sitta de ned under mjölkningen. Den ser ut som om den tillhörde deras kropp och ger denna ett högst komiskt utseende. Man berättar att en engelsk lady på fullt allvar ansåg detta utstående träben för en svans och dess bärare för "les naturels du pays." Men — hvad berättar man icke om engelska lady's?! — —

I dag på morgonen ha större delen resande lemnat herberget under regn och dimma. Vi dröja ännu i hopp om bättre väder. Ovädret, som varat hela natten och förmiddagen, öfvergår i denna stund — klockan 12 på dagen — i en häftig storm. Törhända förjagar den dimman,

som ännu är så tjock, att man ej kan se tio steg omkring sig.

Grimsel är väl det dystraste ställe på jorden. Nära vid huset ligger, i sin steniga bädd, en liten mörk sjö, med det mest svärmodiga utseende. Ett stycke längre bort ligger en något större, kallad "der Todten See", emedan om sommaren år 1799 man der försänkte liken af fransmän och österrikare, som slagits i dessa bergspass. Och ännu allt lär "der Todten See" tjena till graf för vandrare, som under vintern omkomma i dessa ohyggliga nejder.

Andermatt den 25 Augusti.

Kort sedan jag skrifvit föregående ord på Grimsel, kommer min goda vän Penchaud, trött och uppgifven öfver både väder och vistande på detta ställe, som på honom verka kroppsligen ofördelaktigt, och ber mig att fortsätta resan, det må nu bli hur det vill med väderleken. Vi kunde ej vara värre än här, och om vi nu gåfvo oss å väg, kunde vi innan natten komma till "la Furka." Jag samtyckte, men, jag bekänner det, med tungt hjerta. Att fortsätta resan i detta väder var för mig att förfela dess mål. Blott för att få se "Glacier du Rhone" hade jag företagit den besvärliga och kostsamma färden, men i denna dimma kunde man ingenting se. Det såg emedlertid nu ut som om det ville klarna. Men knappast voro vi å väg uppför det stela Grimselberget så begynte snöblandadt regn och blåst med ny häftighet. De ödsliga stränderna af de dödas sjö kunde jag, genom den tjocka dimman, endast svagt urskilja. Töcken-svepning höljde hela naturen. Att skåda Aars ursprung måste jag under dessa förhållanden alldeles uppgifva, ehuru mina bärare erbjödo sig att föra mig dit. Men en excursion till denna isnejd ville jag ej våga för min väns skull, och hvad dessutom kunde

man nu se?! — Under så bedröfliga utsigter och tankar klättra vi uppåt de nakna bergen i mer än en timmas tid, efter hvilken vägen börjar gå brant nedåt. Rätt illa till mods satt jag der, med min lilla grå shawl öfver hufvudet, för att skydda mig mot regnet och blåsten, då mina bärare på en gång utropa: "Voilà le glacier!" Jag såg upp och såg i luften framför mig något hvitt, formlöst glänsa fram genom dimman. På detta hvita sken fästades nu min blick oafvändt, ty med hvart ögonblick blef det klarare, och småningom framträdde ur den täta töckenslöjan de solbelysta snötäckta spetsarne af Gelmerhorn och Galenstock, emellan hvilka den öfre delen af Rhone-Gletschern, eller "Triften-Gletscher", utbreder sig likt ett med driftsnö betäckt, fastfruset vattenfall. Jag saknar ord att beskrifva det skådespel, som framträdde för mina blickar, under det moln och dimma veko för solens ljungande strålar, som tycktes bekriga dem. Allt friare hvälfde sig den klarblå himlen öfver de skinande alpspetsarne och isfälten, allt klarare framstodo dessa i bländande storhet och glans, under det vi stego utföre den ytterst branta bergsslutningen, "Majenwand" kallad för den sköna grönska och den mängd blommor, som solvärmens och fuktigheten från Gletschern der underhålla. Men jag anmärker nu ej dessa, och känner knappt någon oro öfver den branta vägen, i hvars vigglika svängningar, nu slippriga af regnet, mina bärares fötter ofta slinta, så att de äro nära att falla. Alla mina sinnen äro tjusade af stundens öfverraskande uppträde. Med hvart ögonblick blir luften varmare, vinden stillare. Rhone-Gletschern i hela sin storhet och vidd ligger framför oss, under oss, vi sänka oss ned i dess famn, men endast skönhet, endast ljuflighet kommer oss i möte derifrån, sommarluft och glans utur den eviga vinterns hem!... Se här scenen som jag såg, som jag tycker mig se i denna stund:

Nederst vid foten af det breda snöfallet, emellan Galenstock, Gersthorn och Gelmerhorn, uppstiger en ofantlig is-kupol, på tre sidor omgifven af skyhöga alper, på den fjerde skjutande fram mot en öppen dalsträckning. Från

tvenne sidor af is-kupolen rinna två bäckar, som litet längre fram sammanflyta i en ström, denna förenar sig snart med vattnet af tre varma källor, och blicken kan nu följa dess lopp långt, långt i fjerran genom dalen, som öppnar sig i sydost. Detta är *Rhone* — den eviga oron, född ur skötet af den eviga hvilan! — *Rhone* är här lik en glad gosse, som lekfull springer fram ur modersfammen. Dess lopp är friskt, men lugnt, dess färg mjölkaktig, och ingenting i dess väsen bebådar dess framtida öden och storhet, ingenting den väldiga flod, hvars öfversvämningar nästan årligen föröda länder och städer, men hvars vågor ock bilda dalar af ojemnförlig fruktbarhet, och som, långt bort ifrån sin schweitservagga, föder de eldiga vinerna på Frankrikes jord, i Avignons dal.

Vi nedstego under omkring en timmas tid utför "Majenwand" till dess vi befunno oss nere i dalen och stadnade vid ett litet värdshus, endast några minuters väg från foten af is-kupolen. Sedan vi här förfriskat oss med the och vin, samt hvilat en stund, gingo vi fram till Gletschern. Solen lyste i full kraft, och allt lyste i dess strålers sken. Väl öfver en timma vandrade min vän och jag omkring foten af is-kupolen, genom en riktig park af solblommor och andra blommor, som här växte öfver två alnar höga i obeskriflig yppighet, emellan ishvalfvet och bergsväggarne. Luften var fullkomligt sommarvarm, och denna vandring emellan iskall vinter och blommande sommar var underbart, förtrollande skön! Uti evig ro stodo de snöklädda bergen, väktarne vid Rhones vagga, och i den frusna forsen emellan dem märktes ingen oro*); — men uti is-kupolen var födsloarbetet med floden i full gång. Det dånade och brakade doft derinne: man hörde brus af

*) Schweitsiska naturforskare, *Agasiz*, *Desor* m. fl. hafva, efter ihärdiga rön, funnit att denna glacierernas ro eller orörlighet är blott skenbar och att de, under tryckningen af snömassorna, som årligen hopa sig på deras höjder, skrida oupphörligt sakta nedåt. Så komma de under solens och jordtemperaturens inverkan, som smälter deras is och löser — floderna.

forsande vatten, och här och der sågos små kaskader glittrande falla utför isväggarne. Ty på flera ställen af kupolen hade isen djupa remnor. Dessas väggar hade en klarblå färg, men kupolen i sin helhet är ofvantill mera smutsgrå, än hvit, och kontrasterar häruti med den bländande skönheten af "Triften-Gletschern." Öfverst uppå denna, dit sällan vandrare våga sig, har man nyligen funnit — en blodig skjorta och en utplundrad plånbok. Men om den mördade och mördaren vet man ännu intet. Få äro de af dessa ensliga nejder, som ej hafva sin tillhörande saga om olycka eller brott. Menniskans blodiga spår träffas öfverallt, fläcka äfven den eviga snön! —

Solen fortfor att lysa klar under hela tiden af vår vandring omkring glaciern, och dess strålar tycktes med makt tillbakahålla den massa af moln, som sammanpackat sig ofvan Grimselbergets rygg och fortfor att hvälfva der oroligt, såsom vore den färdig att störta ned öfver dalen. Jag kan icke säga huru tacksam jag kände mig för denna godhet af solen. "Nu har jag dock fullkomligt väl sett detta naturens storverk!" kunde jag säga mig då jag åter satte mig i bärstolen för att fortsätta min väg. Och ännu länge njöt jag dess praktfulla anblick under det vi tågade upp-före höjderna på vägen åt Furka. Solen fortfor att väl-signa oss med sina blickar så länge vi ännu hade Rhones vagga i sigte. Men knappast hade vi förlorat den, så nedstörtade molnlavinerna från Grimsels berg, och snart omhvärfdes vi, såsom förut, af en kall dimma. Dock kunde vi skänka "Matten-Gletscher" och dess fall vår stumma beundran, och hälsa födelsen af den strida Reuss ur ishöjden, som är dess vagga, men som ej har Rhone-Gletschernes storhet eller skönhet. Reuss, obetydlig i jemnförelse med Rhone under dess vidare lopp, har vid sitt ursprung ett vida stridare, vildare lynne. Och en mängd små strömmar skynda snart ned ifrån bergen att svälla dess vatten. Den växer hastigt genom dessa och skyndar allt häftigare fram, i en med Rhone motsatt riktning. Huru lika äro ej floedens och hjeltens lifslopp! Jag vet icke om någon sam-

manställt dessa skönare, än *Tegnér* i sitt lilla poem "Floden."

Vår väg följer nu Reuss's lopp. Men vår väg är en smal gångstig på sluttningen af branta berg och kullar, så smal och så dålig, att jag ofta känner mig såsom i lifsfara, och är i beständig förundran öfver att man kan i detta tillstånd lemna en dock mycket besökt väg, på hvilken, just i följd af dess dåliga tillstånd, olyckor ofta nog hända. Åter och åter möta vi karavaner af resande till häst och till fots. Att detta ej sker på de trångaste och farligaste ställena under vägen förhindra "guiderna", som med sina långa alpstafr var gå i spetsen för tågen. Svårare blef belägenheten, då, på ett ställe af stigen emellan bråddjupet och bergsväggen, en ko oföväntadt stängde vår väg. Hon står der orörlig, med den hornprydda pannan vänd emot oss, och synes tänka, liksom jag: "hur skall det nu gå? En af oss måste tumla ned i bråddjupet, ty förbi hvarandra kunna vi ej komma; det är klart!" Mina bärare insågo det äfven, men togo raskt sitt parti; med händer och fötter förmådde de den beskedliga kon att under lifsfara vända om på den smala stigen, och hon utgjorde nu mitt förtraf ända till dess en utvidgning af jordytan tillät henne att vika af, hvilket skedde med ett par glädjeskutt, hvilka jag delade i mitt hjerta.

Vi äro nu i Canton Wallis. På alla sidor blicka snöfälten fram, men ock invid dem gröna, gräsrika mattor. På en af dessa, tätt invid glaciern, betar en stor hjord af hornboskap, vaktad af en herde och hans hund. Mycket lång syntes mig denna dagsresa i köld och dimma, och mer än en gång undrade jag tyst öfver att man så lätt-sinnigt kunde företaga den. Skymningen har redan inträdt då vi ändteligen komma till "la Furka", i så tjock dimma att jag ingenting kan urskilja utom den höga kulle, uppför hvilken vi tåga, och det snötäckta taket af det lilla värds-huset der uppe, som låter mig känna likt sjöfararen på det stormiga hafvet vid utsigten af land.

Huru godt smakade det ej att här, i det lilla snygga och nästan trefliga herberget få sitta ned i en varm sal

och förfriska sig med en god qvällsvard af the, potatis och färskt smör. Vi åto och drucko, vi spelade schack, gjorde hvarandra vexelvis matt, och tackade, innan vi skiljdes för den dagen, Gud tillsammans. P. har den gåfva att bedja, som synes mig de reformerta protestanterna företrädesvis egen, kanske emedan den husliga gudstjensten mera öfvas hos dem, än hos de Lutherska. Hans bön omfattar mycket under icke många ord, och dess stilla innerlighet går alltid till hjertat.

På den stilla, goda aftonen följde för mig en orolig natt. Ty kölden hindrade mig att sofva. Den kom väl deraf att väderleken denna natt förändrade sig. Dimman förvandlades i frostkrystaller och morgonen uppgick strålande öfver en alldeles snöklädd jord. Solen glänste härlig på den högblå himmelen. Det var roligt att gå ut på den hvita snön och att plocka små mörkblå gentianer, som kommo fram allt som snön smälte undan för solstrålarne. Träd, buskar, foglar syntes ej till på något håll. Furkas däld ligger 7,419 fot högt och är nästan aldrig fri ifrån snö. Snöklädda alper stänga den på alla sidor, så att den saknar all fri utsigt. "Finster-Aarhorn" och St. Gotthard äro de högsta alphöjder, som man, långt bortom de öfriga, ser uppstiga på motsatta sidor af den trånga dalen.

Det var söndag och allt stilla på det lilla herberget. Äfven vi hade beslutit att blifva der stilla under förmiddagens första timmar, och medan solen afklädde nattens frostslöja af dalens och kullarnes gräsmattor, läste vi A. Monods predikan öfver "le plan de Dieu!" Godt är att framställa menskliga planers vanmagt i motsats med Guds plan; men — veta vi verkligen så litet om Guds plan — i dess hufvuddrag — — som denna predikan framställer det? Har *Han* ej sagt oss något derom? icke ritat den i gudomliga drag på jorden? Och kunna vi verkligen så litet förstå om vi handla med eller mot denna gudomliga plan?! — Mot middagstiden satte vi oss åter i rörelse. Vägen, men som icke är någon *väg*, följer nu ständigt den allt stridare, vatturikare Reuss. De eländiga stigarne synas

mig mindre vådliga, än gårdagens, och vi begynna gå nedåt. Nejden är alltjemnt en förstenad natur utan skönhet eller växtlighet, men vackra kaskader brusa och glittra i bergen, och solen gör äfven de stela höjderna glada. Vår väg går öfver flera bergsströmmar, de enda upplifvarne af den ödsliga trakten. Ändteligen komma vi till några fattiga hus. Det är det lilla herberget "Re-alp", der en kapuciner munk ger de resande rum att hvila och förfriska sig. Äfven vi ämna anlita den fromme paterns gästvänlighet, ty det finnes intet annat herberge på denna väg ända till Andermatt, vår dagsresas mål. Vi göra halt här, men bli litet förvånade då, i stället för en kapuciner munk, en rosig ung flicka, med röd bandros vid halsen, träder oss till möte i dörren. Inne i salen funno vi patern, som spelade "tapp" med tvenne ruskiga half-herrar och ett par dito halfstora gossar. Han var en stor, jovialiskt utseende man, godmodig och vänlig, men föga lik alla eremiters förebild i denna nejd, *Nicholas de Flue*. Sedan han välkomnat oss och gifvit befallning om vår middag, bad han oss att få fortsätta sitt spel, hvartill vi, naturligtvis, samtyckte. Den rosiga flickan dukade emedlertid vårt bord och serverade oss en liten ganska god middag, för hvilken sedan begärdes en högst billig betalning. Vi tackade patern och den rosiga flickan och afreste.

Vägen börjar från Re-alp att gå brant nedåt, så att jag stundom måste hissna öfver djupet, i hvilket jag bäres utföre, i synnerhet som mina bärares steg nu kännas betydligt mindre elastiska. Men luften blir allt mildare. Vi skåda ned i den stora Urseren-dalen, som väl är utan träd ännu, men dock härligt grön. Långt i fjerran, på den gröna mattan vid foten af en hög bergsvägg, framskymtar hvit och vänlig en liten stad. Det är *Andermatt* vid foten af *St. Gotthard*. Midt uti den ofantliga bergsmassan urskilja vi snart den breda *St. Gotthards-landsvägen*, som i mjuka svängningar ormar sig utför höjderna ned i dalen, och vi se der stora diligenser och vagn efter vagn framrulla. Vårt lilla, trötta tåg kommer genom Urserendalens gröna mattor och eländiga stigar ut på den stora

stråkvägen, som synes oss hvimla af folk, åkande, ridande, gående. Glad är jag för min och mina bärares skull att vi komma fram till Andermatt och få trefligt herberge i värdshuset St. Gotthard. Den besvärliga delen af min resa är nu lyckligen tilländabragt, och jag har sörjt för att mina beskedliga bärare äro lika belättna dermed som jag. Bättre och vänligare folk kan man ej få! — —

Altdorf den 27 Augusti.

Minnen af Wilhelm Tell omgifva oss här. Man visar stället, der Gessler uppsatte hatten, för hvilken Tell icke ville buga sig, stället, der Tell stod då han sköt äpplet af sin lilla sons hufvud och sedan talade de hotande orden till den grymma fogden, som tvingade honom dertill. På torget står en staty af Tell, som framställer honom i det ögonblick, då han, efter det lyckliga skottet, trycker sitt barn till sitt hjerta. Målningar inom och utanpå husen framställa drag ur hans lif. Ett stycke härifrån visar man Bürglin, såsom stället, der han föddes, och icke långt derifrån strömmen "Schreckenbach", der han fann sin död då han, såsom traditionen berättar, under en öfversvämning af floden sökte att rädda ett barn. Med ett ord, öfverallt här framställa sig minnen af Wilhelm Tell, som, besynnerligt nog, blifvit i folkets sinne den egentlige hjälten i den schweitsiska frihetskampen, under det att han dock, egentligen, icke utfört något stort eller ädelt i de handlingar, som tillskrifvas honom, och under det att den lärda kritiken allt mera betviflar att han någonsin varit till, hvilket — med respekt tillsägandes för hans högvise nåd — synes mig litet kortsynt och dumt. Ty en stor rök uppstår ej utan någon eld, och hvad som så växer fast i folkets sinne och minne, det har visserligen rot i verkligheten, huru än dikten må sednare hafva utsmyckat eller vanställt den. Att Tell icke af samtidens krönikor eller berättelser nämnes

bland männen i förbundet på Grütli, ja, att hans namn alls icke förekommer i dem, utan först mycket sednare, det hindrar ju icke, att han, om ej i direkt förbund med "de edsförbundne", likväl genom sina handlingar, såsom en modig och frihetsälskande man, kämpat för friheten på sin ensliga väg och på det sätt, som skickelsen och tillfället ingåfvö. Det pittoreska och romantiska i hans öden ha gjort honom till folkfantasiens heros. Ty denna älskar det djerfva och slående. Att berättelsen om en fader, som tvingas att skjuta äpplet af sin sons hufvud, finnes långt före den schweitsiska berättelsen bland våra skandinaviska sägner — det — synes mig — hindrar icke att ej den schweitsiska kan vara sann. Sann eller osann torde den kunna gälla såsom ett bevis mer för den omtalade skandinaviska invandringen. Ty med de invandrande ha säkert följt deras seder och sagor. Kanske fick Gessler just af denna saga eller sägen ingifvelsen att förnya dess egna målskjutningsprof på den styfhalsige schweitsaren! Sådana upprependen af fakta äro dessutom ingenting nytt under solen.

Huru djupt den Tellska episoden lefver i folkets minne bevisade oss äfven en liten tilldragelse nära Andermatt. Under den sköna aftonen efter vår ankomst dit gingo vi ut, min vän och jag, för att se de vilda fallen af Reuss vid "pont du Diable" — ett af dessa skönt förfärliga skådespel, på hvilka Schweits mer än andra länder är rikt. — På återvägen sågo vi en äldre qvinnu stå utanför ett litet kapell, genom hvars gallerfönster hon tittade in, med mera nyfikenhet än andakt, såsom det tycktes. Då vi nalkades vände hon sig om och hälsade oss vänligt. Det var en stor, vacker qvinna med starka drag, väl klädd i landtfolkets drägt, och med det hvita huckle öfver hufvudet, som jag redan anmärkt ällmänt bäras af qvinnorna i denna dal, och som jag ingenstädes sett bäras så utom af landtfolkets qvinnor i Sverige. Penchaud frågade den goda gumman, på sin brutna tyska, om hon kunde säga oss något om "Wil-elm Tell?" Det dröjde litet innan hon förstod frågan, men då upplystes hastigt hela hennes ansigte

och hon begynte deklamera ett poem på knittelvers, i hvilket alla Tells handlingar anfördes på rätt kraftigt och egenomligt språk. Och allt som hon berättade lifvades gumman och hon lade åtbörder till orden. Tells styfnackighet framför den Österrikiska hatten, hans målskjutning på äpplet, hans undansparkande af båten, som skulle föra honom i fångelse, och slutligen hans sigtande och afskjutande af pilen på Gessler, allt detta eftergjordes af den deklamerande gumman på ett högst plastiskt och kostligt sätt, och det midt på landsvägen, der hon, i sin ifver, icke frågade efter att förbigående stundom kastade på oss en undrande och frågande blick. Slutligen skrattade både vi och gumman hjertligt, skakade händer och skiljdes.

Tidigt, morgonen derpå afreste vi från Andermatt på den mästerligt lagda St. Gotthardsvägen, der hvar vinkel är så afmätt, att huru brant den än ser ut för ögat, dess lutning dock aldrig öfvergår till en för hästar och vagnar vådlig. Vi foro i öppen vagn genom en nejd, hvars storartade natur allt mera inom sig upptog det ljufliga och sköna. Allt som vi rullade nedåt blef luften varmare. Sköna valnötsträd, täcka lundar, qvittrande foglar omgifva oss på nära håll. Yppigt gröna beteshagar med träd, buskar och kreatur lysa högt uppe bland bergen; deröfver blicka glacierna fram. Nere i dalen komma vi allt mera in i sommarens region. Vi äro nu i Canton Uri, den minsta och den fattigaste af de schweitsiska Cantonerna och likväl en af de främsta i den schweitsiska frihets-historien. Vi fara förbi ruinerna af Gesslers borg *Zwing Uri*, der han med kedjor och käpp sökte betvinga landets fria söner, och hvilken deraf fick sitt namn. Vi hälsa Walter Fürsts borg och boning, Attingshausen, hvars lemningar ännu beskuggas af en krans utaf sköna träd.

Vi fara alltjemnt i sällskap med Reuss genom dalen, och en skönare dal än denna vattnar ingen flod. Likväl har den varit badad i blod mer än en gång under bittra strider. Fransoser, österrikare och ryssar ha bekämpat hvarandra och landets barn mer än en gång här och i Urserens dal. Arma lilla Schweits! Lång och hård har kam-

pen varit för den frihet och frid du ändteligen njuter, ingenstädes hårdare än i Waldstedter-cantonerna, schweitzer-folkets Ur-hem.

I går på eftermiddagen gingo vi till Burglein, Tells födelseort. På stället, der hans hus säges hafva stått, står nu ett litet träkapell till hans minne, grannt utmåladt och prydt med patriotiska inskrifter. Vandringen dit, längs med Schreckenbachs dal, är en af de skönaste genom sin rikedom af sköna träd, och Schreckenbach flöt nu klar och lugn som en lofsång öfver fordna hjeltedater.

I dag på morgonen har jag besökt fransiskaner-nunneklostret härstädes. Öfver den höga muren kring dess trädgård hade jag sett ett par valnötsträd räcka ut några dels gröna, dels förtorkade grenar, och jag fick lust att se de qvinnor, som midt i denna stora och sköna natur stängde sig in för alltid (ty dessa nunnor ha beständig clausur) bakom murar som hindra dem äfven att se något deraf. Detta kloster upptager, såsom jag hört, endast fruntimmer af förnäma familjer, och för att inträda der fordras en temligen betydlig hemgift.

Med "Frau Mutter" får man tala genom ett förgallradt fönster. Jag fann i henne ett medelålders fruntimmer af mycket behag och mycken finhet i drag och väsen. Skönheten af hennes händer och de fina fingerspetsarne häntydde på en aristokratisk börd. Enkelt och öppet besvarade hon mina frågor. Denna orden hörer till de contemplativa och företrädesvis *bedjande*. Nunnorna ha många och stränga fastor. Hvar natt hafva de gudstjenst från klockan elfva till klockan två. Deras böner upphöra blott när timman är inne, då ett annat bönechor — inom ett annat kloster — upptager bön och offertjensten för lefvande och döda. Ty hela dygnet, liksom hela året om, skola dessa fortfara inom katholska kyrkan. Godt och skönt i tanke! Men huru svarar utförandet deremot? Och kan någon välsignelse för lefvande eller döda väntas af dessa föreskrifna latinska böner, förrättade af halfsofvande kroppar och själar, såsom på dagsverke? — Blott trenne af systrarne här befatta sig med barnundervisning. De öfriga

sysselsättas inom klostret. Deras stilla lif och stränga fastor göra många af dem sjukliga. "Frau Mutter" hade tydligen klent bröst. Jag frågade henne om hon icke stundom hade lust att se världen och naturen, den sköna rika? — Hon log hjertligt i det hon svarade, att hon icke kände "den ringaste håg dertill!" Detta yttrades så frimodigt och så muntert, att jag blef helt lugn för Frau Mutters klosterlif. Mätte de öfriga systrarne dela hennes smak! "Det behöfs många slags människor för att göra en värld!" är ett Amerikanskt ordspråk, som jag ofta måste tänka på. Ett kapuciner-kloster på en höjd i dalen säges vara det äldsta i Schweits. Ofvanför klostret ser man en af dessa "heliga skogar", som man ofta finner på bergens sluttningar i Schweits och dem ingen yxa får vidröra, ty de bevara dalens folk från "avalancherna" eller snölavinerne, som vältra sig ned från fjellen. Dessa brytas i fallet af den "heliga skogen", som sjelf står fast och grön under deras ras. Neijden är full af minnen af de fordna österrikiska fogdarnas förtryck och våldsgerningar. Gessler och Landenberg äro synnerligen hjeltarne i dessa. Här var det, som Gessler, hvilken förargade sig öfver att "bondfolket" hade så sköna hus, byggde sin borg (som han sjelf benämnde "Twing-Uri") af folkets svett och penningar. Der var det, som Landenberg, efter att hafva velat röfva oxarne från den unge Arnolds af Melchthal plog, lät stinga ögonen ut på hans gamle fader och tog höga penningböter af denne för att bestraffa sonens förmenta brott. "Detta stygn" säger en gammal historieskrifvare, "gick mången redlig man så djupt i hjertat, att de beslöto att förr dö, än lemna denna grymma gerning ohämnad." Men icke männernas hjertan allena reste sig mot förtrycket och våldsgerningarne. Så sade Werner Stauffachers hustru, *Margaretha Herlobig*, till sin man: "i förra tider brukade icke "männer af Schwytz låta sig behaga och tåligt fördraga "sådan behandling. Och värre lærer den ännu blifva om "de nu icke ha mod att sätta sig upp deremot och möta "våld med våld. Snart blir det då ute med vår frihet och "vår frid!" När de, som vårda den husliga härden, mana

sina männer att trotsa faror, som i dubbelt mått måste kännas af makans hjerta, då — är en stor kamp nära, en kamp på lif och död. Mot lavinen, som hotar att begrafva dalarnes lif, ställer sig den heliga skogen af frihetens edsvurne för att bryta den eller förgås i kampen. Denna "heliga skog" är i Schweits "Waldstedtens" folk.

**Brunnen vid Vier Waldstedtersjön.
Canton Schwytz den 28 Augusti.**

Skönare smyckade aldrig naturen frihetens vagga, än i Sverige och i Schweits. Der är det *Dalarnes*, här *die Waldstedten*, som blef dess första hem. Och här, vid stranden af Vier-Waldstedtersjön, tycker jag mig sitta vid en af Dalarnes stilla djupa sjöar. Likheten är påfallande. Samma allvarliga, höga skönhet, samma krets af berg och skogiga stränder kring sjön, samma glada sollysta gräsmarker emellan bergen, samma tystnad öfver den stora nejden, och i dess sköte ett folk af enkla seder, af from och stilla sinnelag, men också af kraftig vilja och okuflig kärlek för folkrätt och folkfrihet! Det är ock likhet i Dalarnes och Waldstedtens frihetskamp. Der var det danska, här österrikiska fogdars förtryck, i deras herrars namn, som väpnade folket, och gjorde herdarne till stridsmän. Men här upphör likheten, utan att båda folkens historia blir mindre ädel och mindre märkvärdig. Dalarnes folk gifva sig en anförare och Sverige en konung i Gustaf Wasa. Waldstedtens män gifva sig enhet och kraft genom edsförbundet. Jag återkommer nu till detta.

Uppmanad af sin hustru Margaretha för Werner af Stauffach öfver sjön för att i Uri besöka sin vän Walter Fürst af Attingshausen. Hos honom fann han den unge Arnold af Melchthal, som här dolde sig för Gesslers vrede. De tre meddelade hvarandra deras bekymmer och beslut att hellre dö, än längre tåla fäderneslandets förnedring un-

der en orättfärdig regering. Gods och lif, *allt* ville de våga för att åt folk och fosterland återeröfra den gamla friheten. De ville för sig hvarken välde eller ägodelar. Om handlingen lyckades ville de, efter dennas fullbordande, åter draga sig tillbaka i deras stilla lif och låta andra skörda, der de sått. Så lofvade de tre männen hvarandra, och till detta förbund kallade de andra, som de ansågo vara lika sinnade. För att utröna detta och bestämma befrielseplanen anordnade de nattliga sammankomster på Grütli, en enslig högländt ängsplan vid stranden af Vier-Waldstedtersjön, emellan Unterwalden och Uri. Der, under himmels fria hvalf, omgifna af skogarne och natten, kunde de tala i frihet, der nämnde de för hvarandra de nya vänner, som de vunnit för den gemensamma saken, dit förde de de nya förtrogna och rådplägade om utförandet af sin plan.

En stjernklar natt, i början af November månad, år 1307, samlades der, under anförande af Walter Fürst, Werner Stauffacher och Arnold af Melchthal, trettio män från Waldstedter-cantonerna Uri, Unterwalden och Schwyz. Här, sedan de tagit ett fast beslut, fattade hvar man sin väns hand och i den stund, då morgonsolens första strålar färgade urbergens toppar, upplyftade de tre anförarne och med dem de trettio männen sina händer och svuro "vid Gud, som skapat alla människor till samma frihet, och vid alla de heliga" denna ed: "Att alla hålla tillhoppa och i "vänskap lefva och dö i det de med förenade krafter ville "förhjelpa deras oskyldigt förtryckta folk att återvinna dess "urgamla frihet och rättighet, så att alla Schweitsare evigt "skulle hafva njutning af denna vänskap. Grefvarne af "Habsburg skulle icke dervid förlora det ringaste af deras "gods eller af deras rätt; deras folk och tjenare icke en "droppa blod; men den frihet, som Schweitsarne ärft af "sina förfäder, den ville de värna och öfverlemna till sina "efterkommande." Öfver sättet och stunden att utföra deras beslut voro de eniga. Härpå gingo de hem, tego stilla och fodrade deras boskap för vintern. Detta var förbundet på Grütli, det första edsförbundet. Öfver ett skönare,

renare förbund har aldrig denna jordens sol gått upp! — — I den stund, jag skrifver detta, lyser Grütli's höga ängsplan midt öfver sjön, härligt grön i morgonsolen, som synes vilja välsigna denna fläck, och ensam reser sig ur sjön derutanför mythenstenen, såsom en evig minnesvård, satt af skaparens hand.

Det var nyårsmorgonen 1308, som frihetskampen skulle bryta ut. Den begynte med dess första timma. Vid den gifna signalen af ett horn stormas Landenbergs borg. Uri-boarne nedbryta "Twing-Uri." Stauffacher med sina Schwytzare intar Schwanau och Küssnacht. Fogdarna fly; borgarne uppgå i lågor och landstormen fortgår från alp till alp. *Men ingen droppa blod spilles på denna dag.* Frihet, icke hämnd, ville Waldstedtens folk. Rättskärlek och mensklighet ledde dem i kampen mot tyrannerna. Deras seger blef fullkomlig. Gud var med dem.

Följande söndag samlade sig ånyo de förbundne och förnyade sin ed för frihetens och fosterlandets försvar. Den ländergirige hertig Albrechts mord af hans brorsons hand, och Gesslers af Wilhelm Tells gynnade vid samma tid schweitsarnes frihetskamp. Det blef en paus af häpnad och af fasa. Men snart rustade sig Habsburgska huset å nyo för att med all sin makt förkrossa det unga, fria Schwütz. Hertig Leopold, den mördade Albrechts broder, och blomman af Österrikes ridderskap väpnade sig och drogo i fält emot Waldstedtens folk. Men Waldstedtens herdar och bönder väpnade sig också. Då kom det, vid Morgarten (den 16:de November 1315) till den evigt minnesvärda kamp, i hvilken några hundra bönder från de tre Waldstedter-cantonerna öfvervunno, ja tillintetgjorde en här af 20,000 österrikare. Och hertig Leopold, som svurit att på Waldstedtens folk hämna sin broder Albrechts död, som hotat att "trampa bönderna med sin fot", och som förde med sig en vagn full af rep för att binda dem, den stolte, ståtliga hertig Leopold måste fly för bönderna. Blott med möda räddade han sitt lif. På ensliga skogsvägar, åtföljd endast af några få, kom han, sent om aftonen, dödsblek och djupt bedröfvad, till Winterthur. Men

Waldstedtens folk lofvade högt "Herren den allsmächtige, som gifvit dem segern öfver deras fiender."

Det var emedlertid lätt att inse, att denna seger icke kunde vara afgörande för deras frihet. Waldstedtens män insågo klart, att nya härar snart skulle väpna sig emot dem och deras frihet. För att kunna besegra dessa, för att på varaktigt vis kunna motstå fienderna, sågo de förbundne intet medel utom *i ett evigt edsförbund* med hvarandra. Det var i staden Brunnen, den 9:de December 1315, som ut-sände från Waldstedter-cantonerna sammanträffade och be-svuro ett evigt förbund emot "all kamp och allt våld, så inom, som utom dessa"; ett förbund, som icke, likt andra federativ-förbund vid denna tidpunkt, hade handels-interessen eller ernående af makt eller ära till grund, utan endast bibehållandet af mensklighetens ädlaste rättigheter, frihet, rättvisa, frid och sällhet. Derföre vann det småningom aktning och gehör hos furstarne och folken och stadfästades af dessa icke långt efter dess uppkomst. Derföre utsträckte det, från dess Waldstedter-urhem, småningom sin makt öfver allt flera och flera cantoner och deras folk, dem det med magnetisk kraft indrog i dess frihet och fridgifvande krets. Derföre har det under århundradens lopp förmått öfvervinna inre och yttre fiender, förmått bilda en federativ republik, som i denna stund står ensam bland Europas stater, ett efterdöme för många, aktad af alla.

Waldstedter-cantonerna, förbundets kärna, under det de utvecklade för sig följderna af deras frihetskamp och seger, antogo en allt mera bestämd ställning mot andra länders furstar och äfven mot deras kyrkas furste, påfven. De stodo envist på sina gamla rättigheter, friheter, bruk och äfven — missbruk. Likt urbergen på deras jord stodo de emot fiendens, men äfven, stundom, mot odlingens framsteg. De ville ej tåla någon lag, den de ej sjelfva gifvit sig, och ej något nytt, som icke uppväxt på deras egen jord. Och så hafva de förblifvit stationära i stor styl, i godt och i ondt. Men det goda har utvecklat sig i många menskligt goda stiftelser, i näringsflit, odling och välmåga. Städer och kloster hafva täflat om att uppodla landet ända

in i dess vildaste nejder, och hvarje hydda har blifvit ett hem för industrier, som satt dess innevånare i förbindelse med andra länders handel.

Man hade sagt mig att jag, i de katholska cantonerna, (Waldstedter-cantonerna ha förblifvit katholska) skulle finna en stor skilnad i ordning, odling och trefnad mot i dem, som omfattat reformen. Men detta finner jag ej. Tvertom: Hvarthän jag vänder mina blickar måste jag beundra landets, tingens och folkets goda och vårdade utseende. Allt synes vackert och blomstrande. Jag har äfven, denna morgon, beundrat detta under en längre vandring inåt landet längs med en bäck af det mest krystallklara vatten. Landet synes mig såsom i helgdagsdrägt. "Brunnen" är hamnen för Canton Schwytz och en liten stad, der lif och rörelse icke felas.

Jag skulle nu säga något om det icke goda i dessa cantoners konservatism, men dröjer dermed till dess jag sett något mera af dem. De synas mig se mera tillbaka än framåt, och — detta har sin våda på längden. Den gamla frihetskampen och de rättigheter den förvärfvade synas alltför uteslutande upptaga folkets sinne och stänga det för högre andlig utveckling. Det nyligen sprängda "sonderbundet" är ett blodigt bevis härpå.

Den 29:de Aug.

Besök på Grütli under morgonen, efter en fart öfver sjön i stilla skönt väder. Mätte schweitsiska folket aldrig komma på den tanken, att på denna sköna sol-lysta fläck sätta ett monument af sten eller marmor med inskrifter! Jag kan icke beskrifva hvilken egen tjusning det inger att här ingenting se utom de föremål, som omgäfvos de förbundne under de nätter, de här samlades, och på den morgon då solen uppgick öfver deras högtidliga ed. Dessa sköna gräsmattor och träd, denna ensliga pyramid — mythenstenen — vid stranden, denna tjusande sjö med dess krans af skog och berg, denna bild af schweitsiska naturen och — *detta minne* är det ej nog? — Och vill man ännu

något mer, så har naturen och folkdikten, i förening, sørjt därför i de tre källor, af hvilkas krystallklara vatten man dricker till de tre frihethjeltarnes ära, och som sägas här uppsprungna i deras spår. Äfven den svenska frihetskampens vagga, *Dalarne*, har inga andra monumenter af sin hjeltedikt, än den susande skogen, än kullarne eller kojan, som tjenade hjelten till skådeplats eller skydd. Och detta är nog. Minnesvårdar af sten skulle vara en oförrätt mot folkets minne.

Jag plockade vackra gräs på Grütlis ängskullar och solade mig i dess naturskönhet och i dess forntidsminnen. Sedan rodde vi åter till "Brunnen", der vi roade oss att betrakta tvenne stora, konstlösa konstverk i frescomålning, som ses vid landningsplatsen. Det ena är till minne af edsförbundet, som här slöts af de tre Waldstedter-cantonerna den 19 December 1315, och föreställer dessa under skapnaden af trenne män, den andra målningen framställer tvenne kämpande figurer, af hvilka den ene stupar på högst vådligt och besynnerligt vis. Derunder läses i stora bokstäfver: "Switer besegrar Swen och grundar Schwytz." Man har sagt mig att taflans ämne är en brodertvist, som ägt rum i begynnelsen af den svenska kolonisationen.

Om aftonen kommo min vän och jag — jag minnes ej rätt af hvad anledning — i ett samtal öfver den Calviniska predestinationsläran, som flera reformerta kyrkans lärare hålla fast vid ännu i dag; men icke Penchaud. Han är dertill för mild och för upplyst. Han anmärkte nu hvilken ringa plats denna lära upptager i den Heliga Skrift, i jemnförelse med frihetsläran, dess fordringar och följder. Denna förra, af Augustin och Calvin utbildade dogm, som är lätt för den naturliga rättskänslan att tillbakavisa, har emedlertid sin rot i den för menniskotanken hittills olösta svårigheten att kunna förena Guds allmakt och menniskans frihet. Vi talade härom, och så — blefvo vi tysta. Det var blifvet skumt, och i den stilla aftonen hörde man intet utom de sakta slagen af vågorna mot stranden, vid hvilken vårt herberge ligger. Fönstren voro öppna; jag lutade mig mot fönsterposten och såg ut i nejden. Denna var dyster.

Mörka moln hängde öfver höjderna och kastade svarta skuggor öfver den spegelklara sjön. En skugga, i synnerhet, låg der, så svart, så djup, att sjelfva vattnets glans försvann i den. Och på den häftades ofrivilligt mina ögon under det jag vemodigt lyssnade till slagen af vågorna mot stranden. De tycktes drifna af en inre oro, som den lugna ytan ej visste af, och jag tänkte på frågorna, de alltid återvändande, de mörka, som från århundrade till århundrade hvälfva sina vågor med samma slag, samma olösta dissonanser mot menniskaus bröst, och bringa hennes hjerta att slå — oroligt, bittert. "Skall det alltid förblifva så, för mig, för alla? så i alla tider på jorden?" frågade jag nedslagen och stirrade på den svarta skuggan. På en gång uppstod ur denna den skönaste musik af blåsinstrumenter. Jag kunde ej se dem, som frambringade dem — den mörka skuggan var lika ogenomtränglig, som förut — ej heller frågade jag derefter. Jag blott lyssnade och sög med hela min själ dessa himmelska toner, som uppstego, likt englars röster, ur djupet. Eviga harmonier! Ären J så i djupet af menniskolifvets mörka frågor? Och höra vi ej ett löfte om dessas harmoniska lösning, ett löfte om edra himmelska samljud då vi lyssna till vår själs djupaste aningar och — fordringar? Långt fjerran öfver sjön jodlade en röst, så friskt, så gladt! — Profetiska röster i aftonens skuggor, hafven tack! Låtom oss vänta och hoppas! — Och hafva vi sett solen uppgå, så vore det klenmodigt, att ej kunna vänta och tro, att den skall genomlysa skuggorna på jorden, äfven dem som de stora bergen kasta. — — Gud vare tack, jag kan vänta och hoppas! — —

Jag föreslog Penchaud att vi, under de stilla stunderna af vår resa skulle tillsammans läsa det nionde kapitlet af Pauli bref till de romare (hvilket så ofta förorsakat mig de bittraste qual), och att han skulle hjälpa mig uttyda det i sammanhang med de tvenne följande. Ty ofelbart ligger dess rätta förklaring i dessa.

Schwytz den 29 Augusti.

Staden *Schwytz* ligger vid foten af de höga, obelisklika klipporna "die Mythen", så stilla, så tyst, som om den ensamt vore betänkt på att samla sina minnen. Och att så är, det synes mig tvenne bekantskaper, dem jag gjort i dag, bevittna. Den första på morgonen, då vi aflade besök hos herr R. . . , en af cantonens äldsta och ädlaste familjer. Dess representanter voro äfven nu personligheter af fin och förnäm hållning, bodde i skönt hus, i sidenmöblerade rum af antik prakt. De uttalade sig med missnöje öfver landtdagen, som nyss varit församlad och som i sin ovisa demokratism enstämmigt förkastat en lag, som cantonens styrelse samvetsgrant hade utarbetat. Herr R. sysselsatte sig med att samla genealogier och krönikor öfver cantonens gamla adelsfamiljer. Han meddelade mig en ny variation af den gamla sägen om svenskarnes invandring i Schwytz och som bekräftade denna. Interessant var uppgiften att den skett klockan elfva på dagen och att till minne deraf påbjöds, att folket, hvarje dag, då klockan slog elfva skulle bedja fem pater noster och tre ave, en sed, som ännu af landtfolket i Schwytz hålles i vördning. Artigt, men kallt tog det förnäma paret emot oss, artigt men kallt tog det afsked af oss. Ingen fläkt af gästvänlighet uppfriskade besöket. Den milde, finkänslige P. var deraf helt nedstämd. Om aftonen denna dag gingo vi att besöka en viss herr K**, till hvilken vi hade ett bref. Vi funno i honom en blek, mild man, och en verkligen intressant personlighet. Efter ett lif af mycket arbete och mycken nöd hade han vunnit ett stilla oberoende och kunde egna sig helt åt de litterära sysselsättningar, som voro honom öfver allting kära. De bestodo förnämligast i samlingar rörande hans födelsestad *Brunnen*. Hans lilla boning var ett museum af minnen derifrån. I ett verk af tolf volymer (!) hade han upptecknat historien om alla gamla hus i staden, om familjerna och händelserna uti dem. Dertill

hörde porträtter i gammaldagsdräkter, kopierade efter dem, som ännu finnas i kyrkor och kapell i orten. Några af dessa voro utförda af artister och verkligen förträffliga. Bland en samling gamla dokumenter ägde herr K. äfven ett rörande svenskarnas invandring. Under det att han sjelf lefver i största tarflighet kan han dock nu sysselsätta och betala flera artister, som åt honom afteckna och måla bilder ur det förflutna och äfven det närvarande lifvet i hans födelsestad. Herr K. följde oss hem och under vägen berättade han oss sitt lefnadslopp, en biografi, som jag önskade hafva tid att återgifva, så mycken ädel stolthet, så mycket troget arbete, så mycket hjerta röjde sig i den. Den första bittra nöden i fädernehyddan, då fadern mishandlades af franska soldater och modern, för att styrka den sårade, ej hade annat, än en soppa, kokad af ett stycke bröd och en bit talgljus, sonens känsla att hellre vilja dö, än att klaga, hans uppkomst småningom genom krut-fabrikation, betalandet af sina skulder, köpandet af böcker, hans första teckningar af gamla hus, frieri, giftermål och hans husliga sällhet, allt detta skildrades så lefvande, så ur hjertats trogna minne, att det var kosteligt. Nu var den goda hustrun död sedan några år; herr K. visade oss hennes bild, förträffligt utförd, föreställande henne vid spinnrocken — och herr K—s eget lif var sedan dess tomt och skugglikt. Så sade han med ett uttryck, som visade hur djupt han kände det. Han lefde nu blott i sina samlingar och minnen.

Det finnes en god och en icke god konservatism. Den förra är en gyllne tråd, som fäster oss vid det förflutna och lär oss bättre fatta det närvarande och det kommande; den sednare är en stock, som står der den står, förstår i grunden ingenting och kommer ej vidare.

Vi gingo utmed stranden af sjön Lowertz. Rossberg med dess afbrutna topp och mörka saga låg tvärtöfver. Herr K. berättade åtskilligt om den förfärliga tilldragelsen, då Rossbergs spets störtade ned öfver Goldau-dalen och begrafde byarne Goldau, Roethen, Bussingen och 457 människor. Bland dessa var ett brölloppståg. Det skedde den

2 September 1806. Sommaren hade varit regnig. Redan tidigt på morgonen — olycksdagen — hörde man dofva brakningar i berget. Dess störtande försiggick i ett ögonblick. Stora flockar af boskap hade redan tagit till flykten. Flera hundra större och mindre kreatur begrafdes dock under bergraset jemte människorna. Af dessa räddades blott ett par hundra. Ännu ligger den fordom fruktbara och rika dalen begrafven under en massa af jord och klippor, och är en rätt plastisk predikan för de naturdyrkare, som se i naturen endast harmoni och den högsta uppenbarelse af skaparens vishet och godhet. Men skaparen tillät ju förstörelsen? Ja, och hade han ingen skönare Goldaudal bortom denna, en der brud och brudgum kunna fullborda sitt bröllopståg och inträda i evinnerliga hyddor, då — vore skaparen icke god och ingen Faderlig Gud. Men hvad säger oss *naturen* om detta andra "Goldau" om detta *bortom* bergraset och förstörelsen?

Lucerne den 30 Augusti.

Tidigt på den sköna morgonen åkte vi i en liten, öppen vagn utmed Lowertz sjö, ut ur Canton Schwytz och in i Canton Lucerne. Neijden liknar en stor fruktspark. På ängarne var man sysselsatt med den andra höskörden. Så högt som möjligt har människan i dessa bygder odlat jorden, kämpande med berget och kölden för att vinna en fotbredd åkerland. Till och med på stora stenar har man samlat jord och i denna satt några potäter och några blomplantor. Det rörer och det gläder hjertat att se denna sorgfällighet om den näringsgivande jorden. I den så kallade "Hohle Gasse" vid Küssnacht, (en djup väg som kröker sig emellan träd och buskbeväxta höga renar) visade man oss stället, der Tell gömde sig då han sköt Gessler — en föga ärorik handling — och vid stranden har man rest ett kapell med bilder och målningar till hans

ära. Ångbåtsfarten på Vier-Waldstedtersjön från Küssnacht var herrlig emellan de stora bergen Pilate, Rhigi o. fl. och mot Lucerne, som vid öfre ändan af sjön utbreder sin quai med vackra hus och sina kyrktorn med så mycken ståtlighet, att man tror sig nalkas en betydande stad. Men Lucernes betydelse ligger ej i dess storhet, den ligger i dess härliga läge och i dess lif. Till de yttre stora dragen deraf hörer Reuss, som här, lik en forss, störtar ut ur sjön och öfver hvars strida, smaragdgröna vågor, böljande inåt landet, trenne broar äro kastade, den ena rätt egendomlig med en mängd målningar ur schweisiska historien. Till det yttre lifvet hörer äfven en mängd ångbåtar, som hit anlända alla dagar med många resande, hvilka förvandlat den vackra quaien med dess hôteller och caféer till en parisisk boulevard. Till det inre — men äfven det yttre — lifvet kan räknas slöjdexpositionen för cantonen, som man nu här besöker, och der man måste beundra den lilla cantonens stora utveckling i flerahanda slöjder och vackra industrier. Det mest egendomliga der syntes mig ett fullstämmigt chor af koklockor, ifrån den största till den minsta af dem, som bäras af en Schweit-sisk hornboskapshjord. Då man drog på ett snöre sattes de alla i rörelse och frambringade — ehuru med nästan döfvande verkan — den melodiska samklang, som ofta gläddt mig då jag hört den uppe bland bergen.

Ensamt i sitt slag är konstverket, kalladt "le lion de Lucerne", utfördt till minne af schweitser-vakten, som nedergjordes i Paris den 10:de Augusti 1792 under det den sökte försvara den olycklige konung Ludvig den 16:de. Jag har i dag på morgonen besökt Lejonet. Solen smög sig genom träden för att smeka den sköna minnesvården. I den fasta klippväggen är den huggen. Ett kolossalt lejon stupar, döende, öfver brutna pilar, som det ännu i döden söker värna. Uttrycket af sorg och smärta i det ädla djurets anlete är obeskrifligt. Man skulle vilja säga att det gråter. Det lät mig gråta. Teckningen är af *Thorwaldsen*, denne son af Island, som åt hvarje sitt verk gifvit den stämpel af lif, som allena snillet kan gifva. Vid

foten af bergsväggen och lejonet ligger en liten damm, djup och mörk, afspeglande lejonbilden, de skuggiga träden deromkring och himlen, som blickar genom dem.

Ensam i sitt slag är äfven den panorama af Rhigi, som dess artist, en herr Meijer, nu visar här. Man ser morgonrodnaden uppgå och solen nedgå öfver den stora scenen, som säges vara med beundransvärd trohet afbildad. Jag skall kanske snart kunna dömma derom, ty i eftermiddag skola vi bestiga Rhigi. Men utan vackert väder ser man der — ingenting. Berget Pilatus bär en nattmössa af moln, och det, säger man, bebådar regn. Herr Meijers panoramas blir kanske min enda utsigt från Rhigi. För att utföra den lärer han hafva bestigit Rhigi ett hundra tjugu gånger! —

Rhigi Kulm den 1 September.

Det gifves onekligen något sådant som "väderlycka". Och utan att hafva något af denna bör man icke resa, ty allt nöje af resan beror deraf. Jag är lycklig nog att hafva litet af denna lycka, och den har jag äfven nu på Rhigi.

Vädret blef skönt och stilla i går om eftermiddagen, då vi från Küssnacht tågade uppför Rhigi, jag på en trög rossinante, som hade betydligt mera lust att beta vid sidan af vägen, än att gå framåt på den. Lugna och blå, likt himmelsspeglar, lågo sjöarne, som vi lemnade under oss, och som tycktes bli allt mindre och mindre under det vi klättrade uppåt. Vägen är öfverallt bred och förträfflig, utsigtterna storartade. Efter tre timmars uppåtstigande nalkas vi höjden af Rhigi. Vid dess nedre station eller "Rhigi Scheideck" säger man oss, att allt är fullt på hôtellet "Rhigi-kulm." Vi skulle omöjligt kunna få nattläger, så mycket resande ha nu kommit dit för att begagna det nyss inträffade vackra vädret. Jag vill dock våga försöket

att blifva på Rhigi Kulm öfver natten. Men då vi, en half timma sednare, nalkas det stora hotellet på bergets topp, se vi från alla sidor karavaner af resande anlända dit på hästar och i bärstolar. En tjock herre bäres så af åtta män. Suckande och skämtande sade jag åt min vän, att jag förutsåg mitt öde att tillbringa natten "à la belle étoile", under min parapluie.

Ankomna till hôtellet mötte oss orden: "allt är fullt! Ett hundra gäster hafva betingat sig rum!" Men den vänliga och hyggliga värdinnan tillägger dock tröstande för mig: "Vänta litet, oroa er ej! Jag skall så ställa, att ni kan få ett litet rum. Men ni måste nöja er med" — — "Med hvad som helst!" försäkrade jag, "blott det ger mig tak öfver hufvudet och skydd mot nattkölden." — — Min vän hade redan tagit rum på Rhigi Scheideck. Och nu hängåfvo vi oss i lugn till betraktandet af det stora skådespelet. Detta är, som man vet, ett af de största i vidd på jorden, men storartadt och skönt i annan mening kan jag ej kalla det. Man ser jorden lik en karta under sina fötter, och de jettehöga alperna se ut som små hvita sockertoppar kring horisonten. Men nu begynte skådespelet af solens afsked från jorden, och detta var här af en underbar prakt och skönhet. De 100 gästerna stodo i mångfaldiga grupperingar på den vida platån och betraktade, jemte oss, den stora scenen, men mindre tyst än vi. Den brokiga folkmängden, dess olika fysionomier, dess oro och sorl var en tafla för sig, icke utan interesse att betrakta.

Men nu ljuder ett alphorn med trumpetisk klang och tillkännager att solen är nedgången, att uppträdet är öfver, och att man kan äta qvällsvard. De etthundra komma hastigt i rörelse och strömma samt och synnerligen ned mot hôtellet. Snart är den stora taffeln der besatt. Man äter och dricker och pratar och skrattar. Några Tyrolare hålla taffelmusik, spela, sjunga och jodla. Jag förtärde hastigt en smörgås och en kopp the, och skyndade sedan åter ut och upp på höjden. Jag visste, att jag nu skulle

få se något ovanligt praktfullt — skådespelet efter solnedgången. Och det var så.

Den vestra och södra horisonten lågade, såsom en ring af klaraste eld kring den dunkla jorden, hvars lägre trakter nu alldeles försvunno för ögat; mörker hvilade öfver djupet. Men i norr höjde sig dunkla jettegestalter, hotande, såsom ur den eviga nattens hem. Dessa två halfkretsar, dessa tvenne famnar, ljusets och mörkrets, som här omslöt jordens, jorden med all dess lust och alla dess qual, denna lågande dag, — detta "ginnungagap" — denna rufvande, hemlighetsfulla natt, i en ring — det var en syn, hvars verkan jag fåfängt skulle söka beskrifva. Det förekom mig att icke starka hjernor skulle kunna få svindel deraf — för alltid. Men resande, som älska det starka i färg och intryck, råder jag att på Rhigi icke försumma scenen *efter* solens nedgång. Jag tillbringade, alldeles ensam, öfver en half timma på höjden; och när jag gick åter till värdshuset, satt man ännu der till bords, åt och drack och sorlade. Tyrolarne spelade och sjöngo ännu.

Sedan gick man till sängs. Jag hade fått rum i en liten vindskupa, der just jemt och nått rymdes en liten säng, en stol och ett bord. Der var ock ett stort fönster, nästan öfver min hufvudgård, och då jag släckt mitt ljus, se! då strålade öfver mig en stjärna, så stor och så klar att — den lyste mig in i själen och jag kunde ej sofva. En sådan stjernhimmel, som denna natt på Rhigi, har jag aldrig sett. Ej under att den höll mig vaken och lät mig följa alla dess skiftningar ända till morgonrodnadens glöd och dennas hvitnande mot solens uppgångstid. Och nu hördes åter alptrumpeten. Det var signalen till solens uppgång. Jag skyddade upp och ut. De etthundra strömmade huller om buller ut på platån, i kostymer och fysionomier, som sågo temligen förvirrade och yrvakna ut.

Jorden syntes allt ännu "öde och tom", öfvertäckt af nattens skuggor. Men småningom ljusnade de, och man såg de små sjöarne der nere betäckta af täta molntäcken såsom af hvit bomullsvadd. En herre kom ut på klinten

med ett par fruntimmer. Se! utropade han på fransyska, pekande på de molnhöljda fläckarne — "se der är den eviga snön!" "Voilà la glace, voilà les neiges éternelles!" Och som man skrattade omkring honom, började han under häpna: "quoi?.. comment?..... ce n'est pas?.. Mais... Ah!"... etc. att komma till besinning och insigt af sitt misstag, åt hvilket han nu sjelf godmodigt log.

Och nu står man i tyst bidan på hvad som komma skall. Nejden ljusnar småningom, och på de hvita tinnarne af Oberlandets alper synes en stigande glans. Alptrumpeten ljuder åter, och snart derefter blixtrar en bländande stråle öfver Canton Glaris' taggiga berg. Oberlandets jettar glänsa i den, och snart klarnar hela jordkretsen i solens ljus. Men öfver sjöarne synes dimman samla sig allt tätare och derifrån sprida sig öfver närliggande nejder. Morgonupträdet är nu öfver och de etthundrade strömma tillbaka till hôtellet för att frukostera, och jag följer med strömmen.

Det var söndag. Jag hade beslutat att dröja dagen öfver på Rhigi, för att rätt njuta af dess skådespel. Större delen af de 100 gästerna lemnade berget snart efter frukosten. På Rhigi är, denna tid, en beständig ebb och flod af menniskor.

Jag gick att sätta mig på en klint af den höga plattan. Dimmorna hade från sjöarne spridt sig öfver jorden, så att man ej såg det ringaste af dess boningar, fält och kullar. Ett lätt molntäcke betäckte allt. Öfver detta stego ensamt alpernas hvita, taggiga toppar, och öfver dem och oss hvälfde sig, högblå, en fullkomligt molnfri himmel.

"Visste dock menniskorna dernere under molntäcket, huru klart det är ofvan det!" tänkte jag, bedröfvad för dem, öfver hvilka denna grå molnhimmel hvilade, döljande solen. Då började kyrk-klockorna dernere att ringa. De ringde samman till gudstjenst. Det tycktes mig som om de klara ljuden dämpades af molnhöljet. Men snart genomträngdes detta af solstrålarne eller sönderslets af en vind, som ej kändes på höjden, der jag satt; och ur de

sönderrifna töcknen framstodo efter hand städer och kyrkor, byar, skogar, åkerfält, sjöar och floder. Den första sjö, som framstod, blå och klar, var den lilla bergssjön Egeri, så Vierwaldstädtersjön, Zug, Saarnen, m. fl. Småningom aftäcktes hela nejden, — detta var ett förtrollande skådespel. Men när den nu låg der, i hela sin vidd och i det fulla dagsljuset, den sköna, rika jorden, så var det förbi med skönheten och nöjet. Alla föremål syntes så eländigt små och människorna alls intet. Landskapet låg der orörligt och liflost — likt en karta. Vål såg man der flera af de ställen, som i schweitsiska historien blifvit ryktbara genom stora drabbningar och hjeltebedrifter; men storheten i dessa liksom försvann i ringheten af de jordlappar, för hvilka de stundom utfördes. Eröfringslystna män borde betrakta jorden från höjder sådana som Rhigi. Jag tycker att de skulle fråga sig, om det väl lönar mödan att bloda ned den för några fotbredd land. Blott när kampen gäller högre interessen, bli dess dater stora och betydande, om än de utfördes på en prick.

Under förmiddagen läste Penchaud och jag i Romarebrevet. De särskilta kapitlen böra betraktas i deras sammanhang med hela episteln, i hvilken de stå. Så blott kunna de fattas i deras rätta mening. Vi läste äfven ur Penchauds afhandling om samvetet. Den betraktar denna innersta mottagning i människan såsom den högsta sanning, i dess utveckling från dess mest elementära tillstånd till dess fulla och concreta i det christna medvetandet. Jag gör mina invändningar öfver åtskilligt, men kan ej nog säga huru förträffligt och betydande jag finner detta arbete i dess riktning och utförande. Sådana arbeten äro af stor vigt just i denna tid. Men Penchauds stora samvetsgrannhet hindrar honom nog att någonsin bli färdig med "samvetet."

Eftermiddagen hafva vi tillbringat med betraktande af alpernas jord. Himlen har förblifvit klar, luften så stilla, att sjöarna synas spegelklara. En liten fluga, stor som en prick, skönjdes då och då fara fram öfver vattnet; det var ett ångfartyg. Slutligen tröttnade jag hjertligen vid det

orörliga skådespelet och dess kart-natur. Jag längtar ned till susande träd, sorlande bäckar, blommor och foglar, till människor, älskande, lidande, arbetande människor! Aftonen är skön, dock ej så, som i går.

Saarnen den 3 September.

Godt att hvila här ett par dagar efter det tröttsamma nedstigandet från Rhigi, som vi gjorde till fots. Genom ett landskap af idyllisk skönhet och fruktbarhet reste vi till *Stans*, hufvudstaden i Unterwalden och den minsta hufvudstad jag ännu sett. I klosterlig stillhet ligger den, bäddad emellan bergen. Den är dock en vagga för hjeltmodiga själar. Arnold af Winkelried föddes der; och under religionskrigen ha unga flickor der kämpat för sin tro och dött med vapnen i hand. Den lilla stadens nuvarande största notabilitet är målaren *Deschwander*, den ryktbaraste artisten inom det tyska Schweits. Vi besökte honom på förmiddagen och funno i honom en liten man med stora, själfulla ögon och stilla väsen. Han stod med pensel och palett i handen, omgifven utaf bilder af englar och helgon samt utaf taflor ur den heliga historien, dem han utför för de katholska cantonernas kyrkor och kapeller. Hans englar syntes mig verkligen englalika; hans madonnor med Christusbarnet ganska vackra, men icke djupa i uttryck. Hans mest betydande tafla tycktes vara den, på hvilken han nu målade för domkyrkan i Graubündens hufvudstad, Chur. Den är stor och föreställer Stephani död. Stephanus ses, i midteln af taflan, sjunka på knä, med det i hänryckning strålande ansigtet riktadt mot höjden. Till venster äro män af den lägsta pöbeln, som stena honom, ursinniga, blodtörstiga halfmänniskor, som ha smakat blod, törsta efter mera och rusa blindt mot offret, hvars renhet retar deras råhet. Till höger ser man ett par phariseer aflägsna sig med obeskrifligt hän i blickar och på läpparne. Men Saulus

stadnar och studsar. Man ser tydligen födas hos honom aningar och tankar, som sednare kommo till utbrott i stunden, då han hörde rösten: "Saulus, hvi förföljer du mig? Dig är svårt att spjerna mot udden." Den döende Stephani uttryck är udden, som för första gången tränger in i hans hjerta. Deschwanders tafla har lärt mig bättre förstå Pauli omvändelse. Afskiljd från världen, i sin klosterliga stillhet, synes Deschwander ur sin egen själs djup hämta ingifvelse och idealer. Dessa hafva renhet och skönhet, men icke styrka i samma förhållande. Dock är hans Paulus bra, och han sjelf är en af de lyckliga på jorden. Vi besökte ock Winkelrieds boning, eller den, som utgifves för att vara hans, ett vackert, men förfallet landthus med trädgård. Rummen med gammaldags prydnader tyda på aristokratiska vilkor. Under den sköna aftonen reste vi till Saarnen, hufvudstaden i det öfra Unterwalden. Den lilla stadens förnämsta märkvärdighet synes vara minnet af "Nicholas de Flue" och hans eremitcell i närheten. Denne de katholska cantonernas mest ryktbare helige (född 1417) var en förmögen man af landets adel. Vid 50 års ålder lemnade han hus och hem och en stor familj, der det yngsta barnet ännu bars på modrens arm, för att egna sig åt ett lif af armod, fastor och bön i en enslighet, långt ifrån människor. Så ville han lefva endast för Gud och de himmelska tingen. Denna missförstådda gudstjenst öfvade han sedan i mer än fem och tjugu år, under hvilken tid han berättas ha utfört flera underbara verk.

Vi ha i dag under parapluier, i duggregn vandrat till den romantiska Melchdalen, der han lefde sitt eremitlif. Den vitgrå Melchströmmen brusar vildt genom den trånga dalen. Dess omgifningar äro dock milda, med lummiga träd och gröna sluttningar. "Brodern Claus's" (så kallades Nicholas de Flue under sitt munklif) boning står ännu vid bergsmuren nära strömmen, en liten, eländig hydda med små, fyrkantiga fönstergluggar. Man ser här den af nötning glatta trädplanka, som tjenat honom till säng, med en äfvenså nött sten till hufvudkudde. Hyddans väggar, och ändå mer det lilla kapellet i dess grannskap, äro fulla af

Ex-Votos till hans ära. Kapellet har dessutom en serie af taflor ur hans lefnad, de flesta föreställande mer eller mindre orimliga, underbara tilldragelser. Hans häst tyckes ha fått del af hans helgongloria. Man ser på en tafla en märkvärdig hvit blomma framväxa ur hästens mun. Folket här i nejden synes hafva en verklig fanatisk tillgifvenhet för hans minne samt tro på hans kraft. "Beder du också till brodern Claus, när du är stadd i nöd?" frågade jag vår unga uppasserska och husets dotter på värdshuset "Den gyllne nyckeln" i Saarnen. "Ja, väl!" svarade hon. "Men tror du icke, att Gud bönhörer dig, då du beder till Honom?" — "Jo, men hjälpen kommer fortare, om man beder till brodern Claus." Det är lätt för protestantiska christne att le öfver de attributer, hvarmed folkfantasierna och folkbarnsligheten i katholska länder utsmyckar sina helgon, och den tänkande världen, nu för tiden, har ett annat och högre ideal af det christliga lifvet än det, som representeras af den sig sjelf plågande, världen flyende Eneboaren. Men det är dock visst att desse enslige, sjelfvilligt beröfvade allt hvad världen ger, förfoga öfver krafter, som de starka i världen sakna, och öfver ord, som beherrska furstarnes och folkens hjertan. Att ingen frukta, utom Gud allena, det ger en omätlig kraft.

När den grymma drottning Agnes, för att hämnna sin gemåls, kejsar Albrechts mord, lät pina och döda tusende oskyldiga människor, qvinnor och barn, i hvilkas blod hon sade sig "bada såsom i morgondagg"; när hon med sina offers gods stiftade på stället, der Albrecht dött, det präktiga klostret Königsfelden, och sjelf lefde der i en prunkande helighet, som ådrog henne tanklösa människors beundran, då var det en from Eneboare, *Berchtold Strobel*, som vägrade henne lydnad och lät henne höra de stränga orden: "Fru, det är en dålig gudstjenst att utgjuta oskyldigt blod och stifta kloster af rofvet. Gud har mera behag till "godhet och förbarmande!" Och när, vid slutet af femtonde seklet, flera af de schweitsiska cantonerna, efter långa tvister, voro nära att komma i blodig fejd med hvarandra, var det brodern Claus, som genom sitt uppträde på riks-

dagen i Stans och sitt rörande och visa tal till de edsförbundne lyckades att förena dem på nytt. Bern, Lucern och Zürich uppgåfvo sitt "Sonderbund", alla cantonerna gjorde ömsesidiga eftergifter, och Friburg och Solothurn upptogos uti Edsförbundet. Få år efter att hafva gjort sitt fädernesland denna viktiga tjenst dog Nicholas de Flue vid 70 års ålder. Under sitt ensliga munklif var han en fridsdomare och god rådgifvare för hela nejdens folk. Bilder af honom visa honom som en i hög grad aftärd gestalt i kapucinerkåpa, barhufvad och barfotad. Så afmålas han vid sitt uppträdande på riksdagen i Stans.

I dessa cantoner, Uri, Unterwalden och Schwytz, de minsta och fattigaste i Schweits, ha vi ej mött några fattiga, ej en enda tiggare. Så väl vårdar sig styrelsen om kommunens väl. Landet är öfverallt vackert och väl odladt.

Under våra hvilostunder i denna stad ha vi läst slut på de Paulinska kapitlen öfver predestinationen. Deras mening synes oss, i dess helhet tagen, vara denna: Förutbestämmelsen är emellan folk och folk, människa och människa en relativ. Den ena kallas förr, den andra sednare att inträda i Guds rike. Om den först kallade missvårdar kallelsen, så bortkastas han och en annan inträder i hans ställe. Men den förste kan åter upptagas, om han det vill, och "så blifver hela Israel salig." Denna läsning har på mig gjort ett godt och lugnande intryck. Pauli lära här är icke en annan, än den kärleken vill och samvetet måste gilla, då det med siaren tror på en rättvis Gud och Herre, som "kallar alla människor, den ena efter den andra alltifrån begynnelsen" *).

Zürich den 6 September.

Till Zürich, den glada staden, känd för sin gästvänlighet mot främlingar, för frihet och vetenskap, Schweits'

*) Es. 41: 4.

Athen, såsom den ofta kallats — kommo vi för ett par dagar sedan. Under den tidiga morgonstunden reste vi från Lucerne öfver Albis. Luften var kall; snö hade under natten fallit på bergen. Vi foro i en omnibus. Ett par herrar der berättade om en revolution, föregående dagen utbruten i Neuchatel. "Bergen" sades hafva "nedstigit på staden" (les montagnes sont descendues sur la ville) och intagit den i konungens af Preussen namn. Alla yttrade häpnad öfver tilldragelsen. Om denna skall bli något mera, än de schweitsiska revolutioner, som Voltaire kallade "une tempête dans un verre d'eau", eller leda till ett större krig, får framtiden utvisa. Ingen vågar förutspå något derom.

Vi foro genom den lilla Canton *Zug*, hvars hela befolkning ej uppgår till mer än sjutton tusen och några hundra själar, (de flesta katoliker), men som dock intager säte och stämma i det federala stora rådet i bredd med Zürich och Bern. Obeskrifligt skön var den solbelysta utsigten, från Albisbergets höjder, af Zürich vid dess sjö med rikt odlade och bebyggda stränder. I Zürich tycktes två solar lysa, ty alla ansigten lyste, såsom af en äfven inre sol. Det var ock så. Der var en stor fest och den första i sitt slag, uti Schweiz. Sex tusen små gossar från de tyska cantonerna och alla redan vapenföra soldater voro sedan ett par dagar församlade i Zürich, på hvars Marsfält de uppfört den drabbning, som — jag vet icke hvilket år — ägt rum emellan österrikare och fransoser i grannskapet af staden. Alla dessa barn hade blifvit in-quarterade hos goda familjer, och alla tycktes af hjertans lust deltaga i den militäriska barnfesten.

Denna hade uppfyllt staden med resande, så att inga rum mer kunde fås i det stora hôtellet Bauer eller i andra hôteller. Men min förlägenhet bringar mig lycka. Jag får hem och den mest älskvärda gästfrihet i ett enskilt hus vid stranden af Limmat.

På eftermiddagen fyller sig den stora Thalacher-gatan i Zürich med folk; ur alla fönster blicka hufvuden fram, alla blickar äro glada, och alla se åt ett håll, med

väntande uttryck. Man hörer på långt håll ett väldigt trummande, och på alla ansigten står att läsa: "nu komma de!" Det är gosslegionen, som inrycker i staden efter slutad manöver och drabbning derutanför. Och nu marschera de fram, de små, fäderneslandets blifvande försvarare, i slutna kompanier och leder, cantonvis, i full uniform, under flygande fanor och med förträfflig militärisk hållning, i spetsen en talrik tropp små trumslagare, som trumma så, som hade de aldrig gjort annat. Det var sannerligen en glädje att se de sex tusen gossarne med barndomens rosor på de runda kinderna, och med ett allvar i uttryck och hållning, såsom visste de med sig att de redan ingått i fosterlandets tjänst.

I huset, der jag fått mitt hem, voro tvenne af de små blifvande hjeltarne inqvarterade. De voro från St. Gall, vackra gossar om 9 à 10 år. Jag kunde ej förstå deras språk, och äfven mina värdinnor hade svårt att förstå deras St. Gallen-dialekt, men den artighet och den trygghet, på en gång, med hvilka dessa barn uppförde sig i det främmande hemmet och vid aftonmåltiden, vittnade om den bästa uppfostran. De voro rätt hoppgifvande exemplar af den uppväxande republiken. Om aftonen var fyrverkeri i staden, de sex tusen små medborgarne till ära.

Canton Zürich är, näst Bern, den folkrikaste och utan jämförelse den rikaste af de protestantiska cantonerna i Schweits, staden Zürich en af dess vackraste och mest blomstrande städer. Sedan fästningsmurarne nedrefvos på det Stora Rådets befallning har staden utbredt sig och utvecklar sig dageligen åt alla håll likt ett lifskraftigt träd om våren. Vetenskap, industri, välgörande inrättningar växa i kapp, och trädgårdar och planteringar omgjorda den växande staden med skönhet. Dess läge och utsigter af sjö och alper äro af de härligaste i Schweits.

Folkuppfostran synes stå högt. Hvar vecka, under vintern, hålla akademiens professorer föredrag, i hvar sin vetenskap, på ett populärt sätt, för allmänheten, i Hôtel de Ville. Smak för vetenskap och konst är hemma bland de handarbetande klasserna. Slagtaren är tafvelsamlare, stundom äfven målare, tobakshandlaren botanist. Den rike

H:r Fr. Ascher, som sysselsätter flere tusen arbetare på sina stora mekaniska verkstäder — ur hvilka ångbåtar utgå på alla republikens sjöar — sysselsätter sig äfven med att bereda dem tillfälle till moralisk och intellektuel bildning. Sidenväfverierna föda flere tusen familjer, utan att hopa dem i fabriker. Man arbetar på landet och i hemmen. Väfstolen står i hyddan; landtfolket omkring ängarne och alperna mottager beställningar och råämnen från staden, och bär dit åter sina skinande väfnader.

På torgdagarne i Zürich ser man en rörelse, som tydligt visar, att folket är välbehållet och lyckligt. De fattiga i Canton Zürich förhålla sig såsom ett till trettiofem, medan de i Bern äro såsom ett till tio. Nationalekonomi-professorn vid universitetet härstädes, Cherbülliez, anser att detta olika förhållande kommer deraf, att i Canton Bern staten är förbunden att hjälpa de fattiga, under det de i Zürich hjälpas allenast genom välgörande sällskaper. Stadens fruntimmer utmärka sig genom klok verksamhet i dessa, vårda sig synnerligen om barnen samt om de gamla och sjukliga. Mathilda Ascher — dotter till den store fabriks herrn — nämnes af alla behöfvande, såsom en engel af godhet och barmhertighet. Af välgörande anstalter har synnerligen intresserat mig den nyligen inrättade "Pfründanstalt", i hvilken öfver sjuttio män och fruntimmer af borgareklassen få rum och kosthåll på gamla dagar. Tvenne äldriga makar såg jag här, som sade sig nu hafva sin bästa tid på jorden. Båda voro sextionio år gamla. Hon kunde knappt tala för glädjetårar. Den friska luften, den sköna utsigten, den vackra parken vid denna anstalt, allt vittnade om stiftarnes pietet och goda förstånd vid densammans anläggning. På det väl dukade middagsbordet stod en flaska vin vid hvar kuvert. *Tre gånger om dagen* undfägnas de gamla med *kaffe*. Lefve de goda, som så tänka på att upplifva de gamla!

Af vetenskapliga anstalter har jag sett det antiqvarkiska muséet och dess celtiska antiqviteter, funna i de schweitsiska sjöarne. I dem uppfiskas de äldsta både vapen, husgeråd och prydnader af landets urinnevånare

och bestyrka den åsigt, som schweitsiska fornforskare börja fatta, nemligen att de äldsta innevånarne i Schweits byggt sina bostäder på pålar i sjöarne. Bibliothekarien H:r Weise, som visade mig dessa interessanta fornlemningar, hvilka i mycket likna dem af Sveriges urinnevånare, visade mig äfven ett dokument, rörande Wilhelm Tell, som han nyligen upptäckt i den s. k. hvita boken i Unterwaldens archiv. I denna gamla bok, från femtonde århundradet, berättas Wilhelm Tells historia enkelt och utförligt, till alla hufvuddrag på samma sätt, som den lefver i folkminnet. Språk och stil i skriften vittna om dess ålder och ursprunglighet.

Nu måste jag lemna det liffulla, på många intressen rika Zürich, för att på ett par dagar begifva mig till *Einsiedeln*, det schweitsiska Delphi, dit ännu, årligen, hundra tusende pilgrimer vallfärda från alla trakter af det katolska Schweits och äfven från tyska länder, och der just nu en stor fest skall firas. Jag önskar se lifvet i den schweitsiska republiken under alla dess skepnader.

Den 10:de Sept.

Vi sutto, Penchaud och jag, på ångfartyget vid Zürichs strand, väntande att detta skulle taga fart och föra oss till Richterschwyl, på väg till Einsiedeln, då jag såg en ung man, af särdeles behagligt utseende, hastigt gå öfver däcket och nalkas oss med glada blickar. Han ställde sig framför min reskamrat och uttalade namnet "Penchaud." Denne såg upp, gjorde ett glädje-utrop, hela hans ansigte strålade, och de båda männerna lågo i hvarandras armar. De hade varit studenter tillsammans i Lausanne, på den tid då, enligt fru Penchauds yttrande, de unga flickorna i staden afundades ynglingarne deras sällhet att vara studenter under sådana lärare, som Alexandre Vinet, Charles Sekretan, m. fl. och då, enligt Penchauds berättelse, deras lärjungar församlades till samspråk i de högsta ämnen och blefvo tillsammans under desses afhandlande till klockan 1 och

2 på nätterna, och gingo sedan hem "arm i arm i en riktig vällust af vänskap." Åtta år hade sedan dess gått förbi. Penchaud, efter att hafva till fots genomvandrat Frankrike, predikande evangelium och spridande de heliga skrifterna, hade gift sig i Schweits och bosatt sig i en af dess höga dalar. Den unge Vogel, hans vän, hade blifvit lärare vid ett teknologiskt institut i Würtemberg. De hade icke sett hvarandra på hela denna tid. Vid Penchauds ankomst till Zürich hade Vogels moder, som är bosatt der, genast telegraferat denna nyhet till sin son. "Och du har kommit hela denna väg blott för min skull!" sade Penchaud rörd, "och just nu måste jag resa härifrån!" — "Men jag reser med! Just derföre är jag här!" — "Nej, detta är förtjusande!" Och nu satte sig ångbåten i rörelse, vännerna satte sig bredvid hvarandra under hjertliga meddelanden. Och jag njöt af att se deras sällhet och af skådespelet af de vackra, rikt bebyggda stränderna af Zürichersjön. Blomstrande villor, fabriker med höga, rykande skorstenar lågo mellan lundar och åkerfält. Framför oss, i fjerran, höjde sig Glaris' och Appenzells snöiga alper. Vid Richterschwyl togo vi en vagn och begåfvo oss inåt och uppåt Canton Schwytz. Väderleken blef stormig och stormen medförde regn. I regn och mörker kommo vi, efter tre timmars färd, till den lilla staden Einsiedeln, som till större delen är en stad af härbergen och värdshus för vallfärdarne till klostret och dess Mariabild. Ljus strålade ur alla fönster i staden. Tio tusen pilgrimer sades ha kommit till morgondagens högtid. Ett bref, som jag framlemnar, förskaffar oss dock rum och rätt vänligt bemötande på värdshuset Påfogeln.

San Loretto i Italien, St. Jacques af Compostella i Spanien, och Einsiedeln — eller "Nôtre Dame des Ermites" — i Schweits äro Europas ryktbaraste vallfartsorter. Det är nu några århundraden sedan, som, enligt krönikan, Meinrod, grefve af Sulgen vid Donau, byggde sig en eremithydda på Etzels höjd samt ett kapell för en underbar Mariabild, som hade blifvit honom gifven af Hildegard, abbedissa i Zürich. Han blef mördad år 803, men

mördarne röjdes af korpar, som den helige mannen hade gifvit föda. Efter Meinrods död började rykten om hans helighet sprida sig, och man byggde ett benediktiner-kloster på det ställe, der hans cell hade stått. Legender och drömmar kungjorde det nya templets utkorelse af Herren till ett heligt rum. En påflig bulla af Leo den åttonde bekräftade dem och skänkte "indulgenza plenaria" åt alla vallfärdare till "Nôtre Dame des Ermites". Den troende (eller vantrogna) mängden strömmade dit, och klostret blef det rikaste i Schweits näst det i St. Gall. Rudolph af Habsburg gjorde dess abbot till riksfurste. Ett hof bildade sig kring honom och han blef herre öfver stora länderier. Ännu i dag är Einsiedelns kloster det ansenligaste i Schweits, och dess abbot, vanligen af landets förnämsta familjer, kallas i de katholska kantonerna "fursten af Einsiedeln". Pilgrimernas antal uppgår ännu årligen till vid pass 150,000 och säges sedan år 1848 vara i stigande. Klostrets munkar och prester sysselsätta sig med ungdomens uppfostran. Ett hundra seminarister få rum i dess seminarium. Det har ett eget tryckeri, ett betydligt bibliotek, physiska och mineralogiska samlingar m. m.

Festen som nu skulle firas — en af årets förnämsta vid Einsiedeln — var den af englarnes tillsägelse, hörd i midnattsstund af biskopen i Constanx, förkunnande honom, att Frälsaren sjelf, omgifven af legioner englar, hade välsignat templet. Det var den åttonde September 948. Den åttonde September 1856 gick jag, i första morgongryningen, jemte mina reskamrater, till det ryktbara templet. Morgonen var fuktig och kall, men stjernor blickade fram genom molnen, som syntes fördela sig och läto oss hoppas på en klar dag.

Klosterbyggnaden är stor och palatslik. I sjelfva kyrkan var det så mörkt, att vi ingenting kunde se af dess beryktade skönhet och prakt. Talrika grupper af pilgrimer stodo eller lågo på knä på alla håll, men synnerligen kring det lilla kapellet i kyrkans medlersta hvalf. Ur dess förgyllda gallervägg tittade en liten Mariabild af svart träd med Christusbarnet, äfven svart, fram i skenet af

små gula vaxljus, som de trogna tände och satte fast framför dem. Båda bilderna voro utsmyckade med guld kronor och ädla stenar. Deras ansigten voro ovanligt täcka och behagliga, men det gjorde ett underligt intryck att se en kolsvart Maria med barnet. De voro betydligt mindre än naturlig storlek. Ingen sång, ingen orgelton upplifvade denna morgonstund. Man hörde endast det dofva mumlet af pilgrimernas "pater noster" och "ave Maria!" Kring St. Meinards kapell — (kapellet med Mariabilden) — trängdes de andäktiga mer och mer. I dagningen gingo vi ut. På den fria platsen framför klostret står en praktfull brunnsbyggnad, som ur fjorton pipor oupphörligt utgjuter vattenstrålar. Här sågo vi åtskilliga pilgrimer gå omkring och dricka en klunk ur hvarje pipa. Traditionen vill, att vår Herre Christus en gång druckit ur en af dessa pipor, och för att icke löpa fara att förfela denna, dricka de fromma vallfärdarne ur alla. Vattendrycken ur den rätta tros gifva hälsa för själ och kropp.

Klockan 10 begynte den stora processionen. En förgylld Mariabild bars omkring den stora planen utanför klostret, så följde den presterliga ståten med standarer och fanor, så männer och kvinnor och barn, alla i ordning och parvis. En vacker afdelning utgjordes af unga svartklädda flickor, vandrande en och en, bärande urnor med reliquier. Sedan kom högmessan. Ett anbefallningsbref af en vänlig doktor R. i Zürich till den nuvarande abboten och fursten, "Henrik den fjerde", förskaffade mig en plats i högchoret och sedermera ett samtal med fursten och hans hof; men derom sednare. Högmessan var lång, men dess sköna instrumental- och vokal-musik skänkte mig njutning, så ock dess förträffliga orgel. Presterna, som tjenstgjorde i choret, bugade sig ömsom för altaret och för abboten, som satt på sin sammets thron utan att synbart deltaga i gudstjensten. Efter denna spridde sig mängden af pilgrimer rundtomkring den stora planen. Ty det var stor marknad dels af radband och helgonbilder, dels af en mängd små skrifter, utgångna från Einsiedelns tryckeri. Jag köpte ett par af dessa på måfå. De lofvade 200

dagars syndaförlåtelse för den som vallfärdade till madonnan vid Einsiedeln och som af allt hjerta bad en der förestafvad bön till den heliga Jungfrun. Försedd med dessa dokumenter begaf jag mig på förmiddagen till audiensen hos Einsiedelns furste. Brodern "Küchenmeister", en lång benediktiner-munk, med ett utmärkt artigt och belevadt väsen, förde mig genom klostrets långa och många gångar. Med honom och med tvenne andra af klostrets notabiliteter, pater Brandis och pater Gallmorell, hade jag redan på förmiddagen gjort bekantskap under det de visade mig klostrets märkvärdigheter. Den förre var en liten, liflig och lustig man, kände mina "teckningar" och talade om dem vänligt och muntert, såsom en lekman. Pater Gallmorell, en högväxt man af italiensk härkomst och med fullkomligt italiensk fysiologi, var känd såsom Einsiedelns snille och såsom skald af icke obetydligt värde. Han syntes mig djup, men slug och satyrisk. Jag fördes in i ett vackert rum, mera passande i ett slott, än i ett kloster, prydt af goda porträtter af Einsiedelns föregående abboter. Här mottog mig dess nuvarande furste, Henrik den fjerde. Han var en femtioårig man af en sällsynt skönhet och värdighet. I hans milda uppsyn och fina belevade väsen röjde sig någon förlägenhet; han rodnade lätt. Det förekom mig som om hög börd och en älskvärd karakter hade upphöjt honom till Einsiedelns furste mera än lärdom och andra gåfvor. Hans lilla hof, som jemte honom deltog i det samtal jag begärt, hade tydligen icke rätt respekt för dem. Pater Brandis svarade ofta i hans ställe, ja afbröt honom i sin liflighet utan krus; pater Gallmorell yttrade, utan afseende på honom, sina djupa, halft sarkastiska anmärkningar, som ibland tycktes gälla oss allesammans. Min första fråga var rörande aflats-skrifterna, som jag köpt för några skillingar. "De komma ur edert tryckeri. Gillar ni deras löften om syndaförlåtelse för 200 dagar för dem, som här köpa dessa skrifter och upprepa den föreskrifna bönen?"

Abboten tycktes villrådig om hvad han skulle svara.

"Anmärk, jag ber er", sade pater Gallmorell, i det han pekade på titelbladet "att här står för den som af allt

sitt hjerta beder denna bön." Förlåtelsen är blott för dem som bedja af hjertat." — "Men hvarföre då endast för två hundra dagar? eller för något visst antal af dagar? Vi (evangeliska protestanter) tro att Gud förlåter alla lifvets synder för den, som af hela sitt hjerta beder derom." De andliga herrarne sade att förlåtelsen här i fråga gällde endast de timliga straffen eller kyrkostraffen. Jag förstod icke deras förklaring och är ej viss om att de sjelfva voro klara med den.

Min andra fråga var: "De vallfärdande vid Einsiedeln tro tydligen på Mariabildens undergörande förmåga. Är det äfven er mening, att bilden äger en sådan?"

"Nej", svarade de enhälligt, "vi vörda den blott, emedan den helige Meinhard vördade den." Detta upprepade de alla.

"Men folket här", sade jag, "tror tydligen annorlunda."

"Ja folket, det är sannt", sade tvekande abboten, "och det borde upplysas, men, men — —" han stannade, och pater Brandis tog ordet för att säga huru detta allt måste gå "småningom, mycket småningom." Pater Gallmorell mönstrade med sarkastisk min sina sandaler.

Jag talade om folkets tro på helgonens mellankomst och förböner, och frågade huru de — de visa fädren — förklarade denna, då likväl, enligt deras kyrkas tro, Gud allena hörer och bönhörer menniskorna?

"Vi tänka oss det ungefär så", förklarade pater Gallmorell: "Liksom en god familjefader ger åt sina barn, till en belöning för dem, uppdrag att dela ut allmosor eller gåfvor åt fattiga bedjande, så gör äfven vår Herre med sina trogna tjenare. Alla böner höras af Gud allena, det är sannt, men han sänder sina närmaste vänner och tjenare att bära svar derpå."

Denna förklaring var rätt god och kan, synes mig, hafva sin riktighet. Men de vördiga fädren glömde, att folkets böner till helgonen verkligen ställas direkte till dessa, samt att de gälla yttre ting och nådegåfvor. Detta

anmärkte jag, samt att bönens begrepp och själens förhållande till Gud derigenom vanställdes.

Detta medgäfvode, sade att "folket egentligen borde upplysas", men, men — — — "Kyrkan hade i alla tider trott på helgonens förböner." "Man har", sade pater Gallmorell, "bevis i katakomberna på att den äldsta kyrkan trott derpå såsom vi."

Min sista fråga var angående Maria-dyrkan. "Grundade katolikerna denna på något ställe i den Heliga Skrift?"

Abboten såg alldeles svarslös ut, men pater Gallmorell tog vid, på sitt fina och fyndiga vis, i det han sade: "icke precist i Skriften, men, i katakomberna, från äldsta tider, ser man att redan de första christne tillbedt Jungfru Maria, såsom himmelens drottning."

Jag märkte nu att pater Gallmorell måste vara särdeles hemma i katakomberna, och der kunde jag ej följa honom, ty der har jag aldrig varit och vet föga om dem. Men jag yttrade, att något om denna Mariæ värdighet dock borde kunna uppvisas i Evangelierne, om den vore grundad. Men vår Herre Christus tycktes alltid velat aflägsna tron på sina jordiska anförvandter, såsom deltagare i hans verk, och jag anförde orden i Matth. Ev. 12 kap. v. 48—50.

Abboten hade emedlertid bemannat sig och sade: "Vi tro att de ord, som vår Frälsare på korset yttrade till sin lärjunge om sin moder: "Se din moder!" icke voro för denne allena, utan för hvarje hans lärjunge på jorden, för alla människor och alla tider! Derföre vörda vi Maria såsom vår och alla människors moder."

Denna förklaring var vacker och vackert gifven, och jag medgaf gerna att den kunde hafva sin riktighet inom vissa gränser, som — men jag ville ej längre uppehålla den ädle prelaten, hvars artighet jag måste frukta att missbruka. Jag tackade den vackra och värdiga herrn för hans godhet, och tog afsked. Han frågade om jag ville se hans enskilda bönrums, och de andra herrarne förde mig in i ett rum, prydligt som en budoar, lysande af rött sam-

met och guldfransar. Öfver altaret en madonna af Deschwanden, vacker och älsklig, men alltför mensklig, en bild mindre att dyrka än att förälska sig i. Henrik den fjerde af Einsiedeln var tydligen af de eleganta och älskvärda prelaterna inom katholska kyrkan, men icke af dess apostlar och helgon, ingen broder Claus eller St. Meinhard. Anmärkningsvärdt var huru alla dessa herrar här syntes måna om att framställa sig såsom tänkande och upplysta män, högt öfver folkets fördomar och vantro. Stackars folket!

Men är det icke folkets eget fel om det förblifvit i mörkret? Det var i Einsiedeln som Huldreich Zwingli, kyrkoherde derstädes från 1515 till 1519, först upphof sin kraftiga predikan emot aflatskrämeriet, hvars missbruk han vid Einsiedeln lärt sig rätt inse. Det var här som han begynte predika Evangelium och det nya lifvet i Christo enligt med den Heliga Skrift. På sjelfva årsfesten af englarnas invigning predikade han så starkt emot indulgenzerna, vallfärderna och klosterlöftena, att munkarne öfvergåfvo sina celler och klostret förblef, en tid, öde. Den milda och glada mannen blef häftig, och hans språk stundom groft, såsom det var vanligt denna tid, då han såg kyrkans fel och folkets synder. "Jag vet det", sade han till sin ursäkt, "de stora synderna upptända min vrede. Men Christus, Petrus och Paulus anföllo dem äfven häftigt. Jag är långt ifrån att finna nöje i ovett, jag är vanligtvis af en mildhet, undfallenhet och godlynthet som be-dröfva mig." Det var vid Einsiedeln som Zwingli såg, år efter år, samma brottslingar återkomma, belastade med samma och förnyade brott, för att söka aflösning, genom kyssande af heliga reliquer eller köpande af aflat, och lärde djupare fatta folkets och tidens behof. "I sanning", sade han, "de största bofvar komma blott hit för att fatta nytt mod, och icke en har blifvit förbättrad!" Men den ärlige reformatorn måste lemna Einsiedeln. Nyårsdagen 1519 uppträdde han som domkyrko-predikant i Zürich. Här förklarade han Evangelierne i ordning under det han jmförde deras föreskrifter med katholska kyrkans missbruk

och från Skriften afvikande läror. "Och vecka efter vecka blef han bättre förstådd." Det var i Zürich som Zwinglis reformatoriska verksamhet vann fullbordan och frukt, men det var då han i sin ensliga cell vid Einsiedeln på knä anropade Gud om "ordets förstånd" som den första strålen af den nya dagens ljus uppgick för honom. "Gud åldras icke!" var ett ordstäf, som han ofta upprepade.

Studium af den Heliga Skrift på grekiska språket hade verkat Zwinglis omvändelse. Han stod icke i någon förbindelse med Luther. Båda erhöilo af himmelen den sanning, som de förkunnade.

"Jag har", skrifver Zwingli år 1516, "begynt predika Evangelium på en tid då Luthers namn var obekant i våra länder. Jag har icke lärt den christliga sanningen af Luther, utan ur Guds ord. Då Luther predikar Christus, så gör han det samma som jag gör. Det är allt!" Med detsamma befordrade Zwingli vetenskapernas, litteraturens och de klassiska språkens studium. Hans himmel hade rum för Plato, Aristides, Camillus och Scipio. Men icke Zwingli allena uppträdde reformerande i Schweits.

I Tyskland står Luthers gestalt allena, högt öfver alla andra, och midtöfver den romerska kolossen, hvars största motståndare han blir. Luther är så tillsägandes den andliga revolutionens monarch. Men sanningens och det nya livets ljus trängde ej från Tyskland till Schweits, och derifrån till Frankrike, från Frankrike till England och Holland. Alla dessa länder besöktes på en gång af samma väckande vårvind, af samma nylifvande sol. En och samma lära trängde under sextonde århundradet i hem och kyrka bland de mest skiljda folk; samma anda väckte öfverallt samma tro. I Schweits uppträder i nästan hvar canton en reformator. Man ser många hufvuden, men icke en egentlig befälshafvare. Det är såsom ett förbund af reformatorer, som uppträder i de Edsförbundnas republik, alla med egendomliga fysionomier och olika inflytande. Det är Wittenbach, Zwingli, Capito, Heller, Oecolampadius, Oswald, Myconius, Leo Juda, Farel, Calvin i Genf, Zürich, Bern, Neuchatel, Glarus, Basel, Luzern, Schaffhausen, Apen-

zell, St. Gallen, Graubünden. I den tyska reformationen är en hufvudman och en högslätt; i Schweits delar sig det nya lifvet allt efter de tusen bergen. Hvar dal har sitt uppvaknande, hvarje alphöjd sin klarning*). Einsiedelns högdal hade ock sin. Dess folk kunde välja emellan ljuset och mörkret! Jag återvänder till mina upplysta benediktiner-munkar. Klostrets betydliga bibliothek, strängt tillslutet för främlingar, öppnades dock, på min anhållan, för min vän Penchaud, som önskade der se några af de äldsta kyrkofädernas skrifter på deras urspråk. "Det är egentligen orätt", sade den milde abboten, "att vårt bibliothek ej är öppet för alla, som kunna hafva interesse för dess samlingar."

Pater Brandis och pater Gallmorell skänkte mig flera böcker dels öfver Einsiedeln, dels af ett högre interesse, bland dessa Möhlers berömda bok och apologi för romersk-katholska läran; pater Gallmorell skänkte mig en tryckt samling af sina skaldestycken, i hvilka verkligen lefver "la scintilla celesta." De lärda fäderna följde mig till klostrets gallerportar, bakom hvilka de sedan drogo sig tillbaka, hälsande med en ridderlig artighet, som kunde ha anstått fulländade hofmän. Och jag fruktar, att de fromma bröderna voro detta mera än Evangelii tjenare. Kunde älskvärd välvillighet och artighet i förening med vackra former omvända till romerska kyrkan, så hade dessa munkar omvänt mig; men

Jag tillbringade det öfriga af eftermiddagen dels inom, dels utom den praktfulla kyrkan, under betraktande af samma uppträden och lyssnande till samma Ave Maria och Pater noster, som oupphörligt upprepades. Vid "Vesper" sjöngs af 50 munkar ett präktigt *Salve Regina* i St. Meinhards-kapellet. Musik och chor voro ypperliga, men sången utan all nyansering och ständigt fortissimo. Sent, i skymningen, gick jag ensam att aflägga ett sista besök i kyrkan. Tillståndet der var då rätt egendomligt. Bönerna

*) Se Reformationens historia af Merle d'Aubigné, 2 bandet 8:de boken.

voro högljuddare, häftigare, man ropade högt, man liksom ville göra våld på himmelen, men det var alltid med latinska böner, alltid med fem Pater noster och tre Ave Maria, upprepade i rad, med en ifver och brådska, såsom låge i mängden af bönerna all makt och kraft. Flockar af tio à tolf pilgrimer gingo från altare till altare, från kapell till kapell i kyrkan, knäböjande och upprepande vid hvart och ett ett antal Pater noster och Ave. Många af dessa vallfärdare, så har man försäkrat mig, åtaga sig för andra, mot ett visst arvode, att här upprepa vissa böner och förätta vissa s. k. heliga handlingar, köpa aflatsskrifter, själamässor o. s. v. Under det att pilgrimernas röster i kyrkans tilltagande skymning brusade likt vågor af en upprörd sjö, tonade orgeln lugnande, enformiga amen — så ljödo ackorderna — öfver folkets böner. Detta var slutakten af uppträdet. Uppbyggligt var det ej.

Tidigt morgonen derpå foro vi under klärnande himmel tillbaka till Richterschwyl. Vännerna kommo under vägen i ett ifrigt samtal öfver politiska ämnen, de schweitsiska revolutionerna, folkuppfostran m. m., frågor som så lätt föra till skarpa ord och köld emellan vänner, som befinna sig af olika åsikter. De fordna kamraterna och studenterna i Lausanne upptäckte, äfven de, att de under den långa skiljsmässan af åtta år skiljt sig från hvarandra i en och annan åsigt. Och hvar och en kämpade för sin, men med så mycken måtta i uttryck, så mycken vänlighet och aktning för den andre, att det var ett nöje att höra. Man lärde ömsesidigt deraf, och icke en fläkt af missnöje störde det hjertliga förhållandet emellan vännerna. Och mer än en gång under denna resa har jag njutit af att anmärka den frimodiga öppenhet och den finhet på en gång, som rådde i umgänget emellan dessa unga män och som jag ej ofta sett så emellan män.

I Zürich har jag åter framlevvat ett par innehållsrika dagar, under hvilka jag besökt de sköna promenaderna inom och utom staden, den botaniska trädgården, och "*die Weide*" med dess härliga amphiteatraliska utsigt af Glaris och Apenzells alper, Santis, Glernech och klippan "*Franclis*

Gärtli." Jag har under dessa dagar äfven lärt känna flera personer, dem jag tacksamt skall ihågkomma: så professor Cherbüliez och hans familj, en själfull ung fru Lavater, som kom och skänkte mig sin svärfaders skrifter, och dessa fyra unga systrar B. . . , så vackra och af så ädel bildning, som kommo att tala med mig om sin fader. Han hade uppfostrat dem, handledt dem till sjelfansvarighet, frihet och nyttig verksamhet, delat med dem sitt hjertas och sin tankes skatter, varit dem en broder och en fader. Med döttrarnas biträde hade han anlagt en uppfostringsanstalt, som hörde till de mest blomstrande i Zürich. Nu var den gode fadren död för ett år sedan och döttrarne fortsatte det verk han begynt, men deras bästa glädje syntes vara dem fräntagen med honom. Klara tårar stego åter och åter i deras vackra ögon, då de talade om honom. Skönaste blommor äro dessa på hans graf! Nu skulle en af de vackra systrarna gifta sig. "Vi tvekade länge", sade de, "innan vi gåfvo vårt ja, men", o. s. v. Det tycktes såsom hade alla de fyra gift sig i den ena systemen. Så voro de ett i syskonkärlek. Fadren hade lärt dem att älska hvarandra så. Allt godt hos dem var fadrens verk. Välsignelse öfver honom, och öfver alla fäder, som likna honom!

Zürich har gifvit Schweits och verlden flera betydande män, bland hvilka Gessner — en minnesvärd till hans ära står på en af lummiga träd prydd halfö vid Sihls och Limmats vågor, hvilken under hans lifstid var hans älsklingspromenad — Zwingli, Pestalozzi och Lavater äro de allmännast kända. Flere utmärkta italienska flyktingar hafva äfven, under reformationsperioden, gifvit den gästfria staden glans; bland dessa är den fromme Pellican, som under sitt 80-åriga lif "icke haft tre dagar sorg och icke en af vrede." Ett sällsynt lefnadslopp! Italienska familjenamn bäras ännu i denna dag af flera bland Zürichs mest aktade familjer.

Låt mig här göra en hemställan och anhållan till författarne af vissa böcker, som jag aktar mycket högt, ty inga böcker synas mig svårare att författa, nemligen de

vägvisande eller Guide-böckerna. De visa oss väg till städer och ställen, och gifva oss namn på hôteler, caféer och promenader; men ytterst sällan säga de oss hvilka namnkunniga personer, hvilka landets och människoslågtets välgörare i dessa städer blifvit födde eller lefvat för allas väl. Detta är dock hvad som bör gifva en stad eller ort en högre rang och längre minne på jorden, än domkyrkor och slagtningar, och som för resande med hjerta och hufvud är af högre interesse att känna, än de bästa hôteler och förlusteställen. Vi anhålla om en liten plats för de stora männen i dessa vägvisare, som nu utgöra en egen gren af litteraturen och dem ingen resande kan undvara! I brist af ett sådant kapitel i min "Bædeker" famlar jag i det ovissa om dessa de schweitsiska cantonernas högsta prydnader, och kommer helt visst att angående dem begå mer än en uraktlåtenhet, mer än ett misstag. Få länder på jorden torde vara rikare på dessa statslifvets högsta produkter än det lilla Schweits, få hafva gifvit verlden så många stora verldsborgare. Härrörer detta ej till väsentlig del af dess federativa statsbildning? af mängden af de centrala punkter, i hvilka det allmänliga lifvet concentrerar sig under det alla hafva en gemensam enhet och ett gemensamt mål, för hvilket hvar och en verkar i frihet enligt sin genius och sin kraft? Så kan hvar canton och dess hufvudstad frambringa den högsta menckliga frukt. De edsförbundna cantonerna synas mig, i deras författning, vara en förebild af de blifvande stora folk- och statsförbunden på jorden.

Jag har känt mig lycklig i Zürich genom den ande af friskt vårlif, som jag der känt genomströmma hjertats och tankens riken. Det menckliga lifvets Ygdrasil (verldsträdet) växer friskt i alla riktningar, och så växer det mot himlen, ja, in i himmelen!

Och nu lät mig uttala en tacksägelse och välsignelse öfver det hem, der jag blifvit upptagen såsom en syster och väninna, detta hem, der lång och bitter sorg blifvit öfvervunnen genom mycken bön och mycket arbete, och der mycket dagligt arbete ej hindrat att nu bevisa främ-

lingen den mest ädla och grannliga gästfrihet, att förskaffa henne alla lifvets behag och sköna nöjen, låt mig innerligen tacka modren och systrarna Rohrdorf!

Den klara floden, som strömmar förbi deras vackra, gammaldags boning, och solens glans i dess vågor äro trogna bilder af mitt lif under dessa dagar och i detta hem. — —

Basel den 12 September.

Ankom hit klockan elfva på aftonen, och fick dåligt herberge i "der Wildmann", der de unga Wildmännerna (uppassarne) tycktes anse att man kommit dit för deras skull och för att lyda deras lagar. I Zürich skiljdes jag vid min goda vän och reskamrat Penchaud, som återvände till sitt hem medan jag vände mina steg mot Tyskland. Af min unga väninna Louise Rohrdorf följdes jag på jernväg till Baden, i hvars varma, svafvelhaltiga källor årligen 10,000 personer bada. Här skiljdes jag från detta aktningvärdade och älskvärda unga fruntimmer, ett af de vackraste exemplar bland de många, som, fängslade af ett materiellt arbetslif, modigt och tåligt genomkämpa de långa arbetsveckorna, utan en klagan, medan de, hemligen, lyfta tårfyllda, långtande blickar mot ett lif af tanke, själsnjutning och verksamhet, som de tro sig aldrig kunna vinna. . . .

Äfven i Schweits finnas ännu sådana lidanden. Så borde det ej vara der. —

Det var i Baden, som fordom furstarne af Habsburg hade sitt residens, och ruinerna af dess befästningar höja sig ännu öfver staden. Det var här, som den grymma drottning Agnes lät utföra sina blodsdomar för att hämnna sin gemål, kejsar Albrechts mord, här, som den oskyldige v. der Warts maka knäföll och bad den obarmhertiga om förskoning för honom "vid Guds nåd på den yttersta dagen!"

— förgäfves. I tre dagar och tre nätter måste v. der Wart ligga på marterbänken; i tre dagar och tre nätter stod hans maka vid hans sida, uthärdande med honom hans qual. Han dog bedyrande sin oskuld, och hon gick med nakna fötter till Basel, och dog der, af brustet hjerta. Icke långt härifrån är det stora klostret Königsfelden, som drottning Agnes reste till Albrechts minne och der hon, efter sitt anställda blodbad, lefde med anspråk på helgonaglans och ära. För sådana helgon måste det finnas en lön i — helvetet.

Vid staden Brougg ser man de tre floderna Aar, Reuss och Limmat förena sina vatten. Nejden är skön, full af historiska minnen. Vägen går genom Canton Argau. Med en vemodig känsla följde jag loppet af Aar genom fälten. Bred, tung, med sandiga öar och stränder flyter den långsamt genom gröna dälдер, icke längre lik den brusande, liffulla flod, som jag skådat i dess barndom, nära dess glaciervagga, i hvars vågor jag hämtat ny lifskraft; nu var den gammal och trött, och lät sig sorgglöst gå mot sin förvandling. Anade den att den med detsamma gick en högre förvandling, en större historia till mötes? Det såg ej så ut. Mina blickar följde den med saknad på dess långsamma sista färd, till dess den bortskymdes af ett berg.

Mot aftonen såg jag mig fara vid stranden af en väldig flod, hvars liffulla vågor strömmade lugnt genom en blomstrande nejd. Det var *Rhein*, nu rik af Aars, Reuss' och Limmats vågor, ständigt förnyade ur deras källor på Alperna och Jurabergen. En glödande aftonrodnad lyste öfver trakten, mot hvilken den mäktiga strömmen flöt och mot hvilken jag fördes vid dess sida.

Med glädje har jag hälsat den åter vid Basel.

Basel har många stora minnen, och bland dessa af flera ädla och utmärkta personligheter. Oecolampadius och Erasmus lefde och lärde här. De ädla italienska flyktigarne och reformationens vänner *Olympia Morata*, från Ferrara, utmärkt genom börd, lärdom och den ädlaste karakter, *Curione* och hans döttrar fingo en fristad här.

Basels förnämsta ära i denna stund synes mig vara utgifvaren af månadsskriften "Protestantische Blätter", Dr. Heinrich Geltzer, och denna periodiska skrift af en så evangeliskt liberal och omfattande anda, samt det stora missions-institutet, som gör denna stad till en medelpunkt för missionsverksamheten så i Schweits, som i det evangeliska Tyskland. Här fostras och beredas de blifvande missionärerna, som skola utgå och predika Evangelium "alla folk och allom kreaturom"; här samlas de åter på de stora missionsfesterna och jemte dem de sällskaper och personer, som deltaga i det stora verket, de förre för att aflägga redogörelse, de sednare för att höra och rådgöra.

För ett par år sedan felades penningar för institutet och dess verksamhet. Saken hemställdes till folket i alla schweitser-cantoner af protestantisk bekännelse. Man föreslog att hvar man och hvar qvinna skulle gifva en "sou" (en skilling) i veckan. Sextiotusen francs inflöto detta år i missionens kassa, och samma summa fortfar att inflyta ännu genom denna "veckoskilling."

I herr Josenhans, institutets föreståndare, lärde jag känna en utmärkt och rätt ovanlig personlighet. Så bör den fredliga kämpen för Guds rike på jorden se ut, så bör han tala och vara genomträngd af känslan att han icke mera tillhör sig, utan det verk, till hvilket han blifvit kallad. Så afgjord, så fast, och dock så mild och ljus bör den man vara, som med oafviklig stränghet skall bereda unga män till den kamp på lif och död, som är missionärens kall, synnerligen i de nejder, dit de härifrån mest utsändas. En rad af svarta kors står redan på kusten af Guinea och vittnar om de faror, som der möta Evangelii förkunnare. Ändå komma ständigt nya för att begifva sig dit.

Missions-institutets bästa och ihärdigaste lärjungar komma ur den åkerbrukande klassen. Sedan de öfvervunnit de första svårigheterna vid studierna gå bonde-sönerna stadigt framåt. Ynglingar ur högre stånd och med finare lefnadsvanor stå sällan länge ut med det stränga lifvet och med umbärandet af alla bekvämligheter. Herr Josenhans

trodde, att fruntimmer skulle kunna göra betydande tjenst i missions-arbetet, i synnerhet för barnens och den kvinnliga ungdomens uppfostran. Men de borde då utsändas i små flockar af fyra à sex, under en föreståndarinna.

Lärotiden vid missions-institutet är vanligen fem à sex år. Herr Josenhans var nu sysselsatt med utarbetandet af ett alfabet, som skulle tjena vid undervisning af alla hedniska och vilda folkslag. Egendomligt och djupt var det intryck jag erfor under mitt samtal med honom. Jag har aldrig känt mig sjelf så obetydlig och så ödmjuk. Jag kände mig färdig att gråta öfver att jag ej mer var ung och kunde ingå på denna väg, under denna mans ledning! Jag hade kunnat gå den. Gud har ej velat det!...

Sex unga män stodo nu färdiga att härifrån afgå till den dödande afrikanska kusten. Trenne gingo som egentliga missionärer, trenne som dessas biträden. Deras koffertar voro packade, deras ränslar snörda; allt var i ordning; ännu denna dag skulle de afresa. De syntes väl utrustade till själ och till kropp. En af dem, en trettioårig ung man, frapperade mig för det djupa, men tillika ljufva allvaret i hans uttryck. På honom kunde lämpas orden i

Missionärens kallelse *).

"Hvi lefver jag här?

Gud kallar mig, och jag får ej stanna att leka med skuggor
eller ploeka blommor,
tills jag gjort mitt arbete och aflagt räkning deröfver.

Jag hör min Herres röst: "Gå, lär allt folk!"
I nattens vind den ljuder för mitt öra.

Jag vill gå!
Jag kan ej längre tveka att lemna allt och alla
lifvets band och fröjder,
som fångsla mig vid dig, min fosterjord.

Jag hör min Herres röst: "Gå, lär allt folk!"
På nattens vind den tränger till mitt öra.

Nu blir mig lika godt
om storm, om solsken bli min vandrings lott,
bitter eller ljuf min kalk.

*) Fritt efter engelskan.

Jag beder endast: Gud, gör mig helig,
och gör min ande stark för kampens timma!

Jag hör min Herres röst: "Gå, lär allt folk!"
På nattens vind den kommer till mitt öra.

Och när en gång
uti den sista kampen jag ligger öfvergifven,
i kokosträdets skygd,
då blir det ljuft att veta att jag kämpat
för en annan verld, än denna.

Genom eviga åldrar min ande
Aldrig skall ångra
Att möda och lidande voro
Min lott här nere."

(*Afsides till Läsaren.*)

Man säger mig, min L*, att du för närvarande icke frågar mycket efter Schweits; att ditt hela interesse är riktadt på Italien, och att jag måste skynda att föra dig dit. Jag vill gerna gå dig till mötes derutinnan; jag längtar sjelf dit. Men jag måste bedja dig att, ännu en stund, hafva tålmod med hvad jag har att säga dig om Schweits, och du torde erkänna, att betraktandet af lif och tillstånd i en förbundsstat af hög utveckling icke är onyttigt för att rätt bedömma en, som sträfvar till en sådan författning, med ett ord, att kännedomen af lifvet i Schweits kan tjena till insigt i den italienska frågan, i dennas djupaste betydelse — *den menckliga*. Eller gå ej alla den högre statskonstens frågor i denna tid — en stor och härlig tid är den; jag skulle ej vilja lefva under någon annan — ej ytterst och innerst ut på frågan: Under hvilken styrelseform kan det menckliga lifvet och samhället uppnå sin ädlaste och fullaste blomstring? En stat, som närmar sig detta tillstånd, måste tjena såsom förebild för en, som ännu söker det. Folkets högsta väl är ock folkets högsta

och heligaste rätt. Derföre, min L*, om du älskar Italien och dess unga, till befrielse sträfvande lif, försmå ej att ännu en stund, med mig, betrakta lifvet i det land, der dess ädlaste flyktingar under blodiga och mörka tider funnit asyl mot förföljelsen, der de sednast andats frihetens luft och lärt sjelfstyrelsens lagar. Deremot vill jag hädanefter sammandraga min vidlyftiga dagbok till få väsentliga data, och vandra med sjumila steg genom länder och tider ända till dess jag öfverstigit Alperna och nedstigit på Piemonts löftesrika jord.

Icke *Monte Rosas* solbeglänsta höjder allena äro för- eningspunkter för blickarne ur Schweits' och ur Piemonts dalar. Högre synpunkter, högre interessen förena dem och — alla folk! —

Athen, i Januari 1860.

FJERDE STATIONEN.

Från Basel till Brüssel. Hvad som förde mig dit. Vælgørenhets-kongressen. Den nya utställningen. Samtal med kung Leopold. "De fattigas små systrar." Fester och framtidsidéer i Belgien. Gent och Beguinerna. Spetsfabrikation. Brügge. Flandern. Ett hem på landet. Ruyslede och Bernhem. Antwerpen. Rubens hem. En blick åt Holland. En statsman. Afresa till Paris.

Härlig lyste den gyllne septembersolen öfver Rhenländernas fruktbara fält, och gyllne skördar och rika städer lyste åter i dess sken under det jag på ångans vingar, öfver land och vatten, flög från Basel till Brüssel. Ty dit ville jag komma redan den 14:de September för att kunna vara närvarande vid öppnandet af vælgørenhets-kongressen den 15 dennes. Till denna egendomliga kongress — den första i sitt slag — var jag inbjuden genom bref från dess upphofsman och ledare Eduard Ducpetieaux, general-direktör för fångelser och vælgørenhets-anstalter i Belgien. Hans kallelsebref kom till mig redan i Sverige, och jag beslöt då att hörsamma uppmaningen. Jag hade aldrig fått en, som var mig mera värd och kär. Jag skulle i följd af denna få i Brüssel höra utskickade från alla världens christna stater säga hvad man inom dessa gjort

och gör till förekommande af brott, till afhjelpande af nöd; höra dem rådslå öfver hvad som därför framdeles borde göras. Ej underligt om andens håg, i kapp med ångans krafter, drog mig till Brüssel.

Jag inträffade der riktigt den fjortonde på eftermiddagen. Om aftonen samma dag såg jag Eduard Ducpetieux, en man, som i väsen och anletets uttryck har den egna förening af energi och godmodighet, af lejonet och lammet, som jag sett så blott hos en enda man, vår store Geijer. Ifrån första ögonblicket kände jag för honom förtroende såsom för en broder. Vi möttes första gången såsom hade vi känt hvarandra i alla våra dagar.

Den femtonde September öppnades kongressen, den första på jorden vid hvilken människokärlek och vetenskap uppenbart inför alla folk räckt hvarandra handen till samma klart uttalade mål — *de fattigas bästa* med synnerligt afseende på deras jordiska lif, och som derföre förtjenar en främsta plats i människosläktets häfder. Ty att dela och ordna riket och folk under vissa furstar och herrar, det kan vara viktigt för den yttre timliga ordningen; för den inre utvecklingen, för samhällets väl betyder det föga eller intet.

Kongressen höll sina rådplägingar under blott en veckas tid. Derunder hörde man England och Frankrike, Tyskland, Italien, Schweits, Holland, de Skandinaviska rikena, Förenta Staterna och Brasilien, Algerien och Polen, framlägga sina rön och uppvisa sina anstalter till upplyftande och förbättrande af de handarbetande klassernas vilkor.

En kongress i nära samband med denna hade förlidet år sammanträdt i Paris för att sysselsätta sig med samma fråga, men förnämligast med afseende på de moraliska medlen: uppfostran, litteratur, välgörande sällskaper m. m. Brüsseler folk-kongressen hade modigt egnat sig åt de materiella medlen.

Den sysselsatte sig med de fattiga klassernas bostäder, kläder, föda, jordiska trefnad och framtid, men framför allt med tillvägabringandet af en sakernas ordning, i

hvilken hvar man och hvar qvinna genom välförhållande, arbetsamhet och omtanka kunde bereda och betrygga denna jordiska trefnad för sig och de sina. I denna riktning gick tydligen kongressens hufvudverksamhet, om än, såsom mig syntes, icke med fullt medvetande*). Soppkokningsanstalter, hospitaler o. s. v. trädde i bakgrunden; i förgrunden framstodo den nyare tidens genomgripande arbeten för hälsovården inom städerna, förbättrande af arbetarbostäder och verkstäder, sparkassor, samt föreningar, i hvilka medlemmarne sjelfva kunde bereda sig bättre villkor i afseende på föda med mera, som till livvets hälsa och trefnad hörer.

I det förstnämnda kapitlet stod England främst; i det andra syntes mig Frankrike och i synnerhet Elsas framställa stora och vackra efterdömen. Högst intressanta voro berättelserna om arbetarstäderna kring Mulhouse, samt åtskilliga stora fabrikanTERS anstalter för deras fabriksfolk. Bland dessa var en vid Lille utmärkt. De så kallade "Associations Alimentaires", som från Grenoble i Frankrike spridt sig till både schweitsiska och holländska städer, tycktes i hög grad betydande så väl för de fattigas sunda förplägning, som för den lära af solidaritet människorna emellan, som de bibringa. Det lilla Holland syntes rikt på sådana framtidsfrön, under det att Italien skröt förnämligast med — fattigförsörjningsanstalter. Polen stod ej tillbaka i folkets arbeten för folkets väl, och vittnade — liksom dess sednaste ädla skalder — att det politiskt ofria folket likväl kan, om det vill, intaga ett ädelt rum i mensklighetens sedliga frihets utveckling.

Välgörenhets-kongressens största betydelse torde vara det initiativ den gifver åt dessa frågor hos alla folk, och den allt mer upplysta och organiska verksamhet därför,

*) Då jag temligen utförligt redogjort för denna kongress i en artikel, införd i Aftonbladet om hösten 1856, och som blifvit öfversatt i andra länder, så upptager jag här endast några få hufvuddrag deraf.

hvertill den måste föra, i synnerhet om, såsom Herr Duepetieaux vill, den kommer att oftare äga rum på olika ställen inom Europa. Och då, enligt beslut vid denna kongress, kommittéer i alla länder skola bildas, som i dessa ämnen få till föremål ömsesidiga meddelanden från land till land, så böra hvarje folks särskilta rön och framsteg i denna riktning lätt komma alla till godo.

I denna kongress af representanter från så många verdens folk felades icke utmärkta personligheter, som representerade nationerna lika väl som idéerna. Engelsman-
nen, Fransosen, Tysken, Holländaren och Brasilianaren, voro i detta afseende interessanta. Den mest utmärkta, såsom skön individualitet, var Italienaren, grefve Arrivabene, medlem af kongressens direktion och af särdeles välgörande inflytande på kongressens förhandlingar. Ty denna församling af omkring 800 män var ganska liffull, och stridigheter, missförstånd, uppjäsningar och uppbrusningar förekommo ej sällan, hvilka den värdige presidentens faderliga mellankomst ej alltid förmådde lugna. Den italienska ädlingen, hvars mörka ögon lyste klara under grånade lockar och hvars fårade kind ännu bevarade ungdomens glöd, framträdde då med sin egendomliga finhet och takt, och föreslog ett ord eller en medlande åtgärd, hvarom de stridande kunde förena sig — tills vidare, en förklaring, som afböjde att meningsstriden blef lik en tuppkamp. Ibland såg det illa ut emellan tvenne hetlefrade motståndare, och man såg i andanom komma utmaning, duell, blodsutgjuttelse, tragiskt slut. Men nej! I nödens stund kom grefve Arrivabene med det rätta ordet eller den rätta åtgärden, som lugnade de tvistande, och hans vackra väsen och fina sätt bidrog ej litet att gifva vigt åt hans försonande talent. En grefve Arrivabene borde finnas i alla rådpläggande församlingar. Församlingen här var dessutom "gentleman." Det visade sig äfven deruti att den vid sin sista session, på motion af den ridderlige unge representanten från England, voterade "tacksägelse till de damer, som bevisat dess förhandlingar." Dessa damer voro få, men synbart allvarligt intresserade. Jag var den enda fruntimmers-

medlem i kongressen, och som några af direktionens herrar uppmanade mig att yttra något till den, gjorde jag det i en skriftlig uppmaning till en bättre uppfostran, än hittills, för de fattiga klassernas döttrar. Den upplästes af en af direktionens medlemmar M:r Vichier, lästes väl och lyssnades till äfvenså.

I bredd med kongressen, och för samma ändamål som denna, pågick i Brüssel en stor utställning af alla de artiklar, som äro mest behöfliga för det jordiska lifvets trefnad. De voro här samlade från flera olika länder med lika afseende på godhet, som på billighet i pris. Ifrån den fullt möblerade arbetare-bostaden till de minsta af de saker, som kunna vara dess medlemmar till nytta eller behag, intet felades. Kökets angelägenheter, verkstadens, barnkammarens, skolans, förmakets, alla voro ymnigt försedda. De sköna konsterna hade gifvit sina bidrag. Handtverkarens hem kunde äga musikens nöje för ett billigt pris. Man hade sört äfven för medlen till trädgårdarnes odling och försköning genom en afdelning, egnad allena åt allahanda trädgårdsredskap. Ty det katholska Belgien är (såsom i mycket annat) förenadt med sin fränksiljda systerstat, det protestantiska Holland, i kärleken till blomster och trädgårdsodling. Industri, konst och vetenskap täflade om att frambära hvad som kunde förädla den fattige arbetarens vilkor, upplyfta hans jordiska lif.

En liknande utställning hade äfven funnits på den stora expositionen i Paris 1855, men då, såsom en sidogren af denna och i en afsides byggnad, bortskymd af prakt-expositionens salonger. Nu var förhållandet annorlunda. Den afsides, bortskymda byggnaden hade framträtt på första planen. Cendrillon hade blifvit prinsessa. Och från alla håll hastade, på jernvägståg, folk af arbetsklassen för att se det nya skådespelet. Under en dag besöktes det af tio tusen arbetare. Största delen af dess artiklar voro sålda innan utställningen var slutad.

En sak måste jag anmärka. Bland representanterna från många länder vid denna kongress för de fattigas jordiska väl hade jag icke sett en enda kyrkans man. Ka-

tholiker och protestanter hade här församlat sig för ett gemensamt stort, menskligt mål, och tycktes derunder alldeles glömma, att något skiljde dem åt; men bland dessa katoliker och protestanter, som en gemensam kärlek förenade, såg jag icke en af dem, som företrädesvis kalla sig Christi och Evangelii tjenare. De finna dock tid att resa till allahanda möten, som kalla sig kyrkliga och evangeliska. Hvarföre lemna de så alldeles å sido detta, såsom vore det ej kyrkans uppmärksamhet värdt? Kommer det sig ej deraf att kyrkan — så väl den protestantiska, som den katolska — ännu har en ofullständig uppfattning af Evangelii och kyrkans mål — Guds rike; att hon betraktar detta förnämligast såsom ett den individuella själens tillstånd, eller såsom ett tillstånd på andra sidan grafven, icke såsom ett att grunda redan på jorden, ett rike af rättvisa, frihet och frid, godhet och sällhet för alla folk, och för hvilket alla lifvets krafter och gåfvor måste förenade verka?

Sällhet! jag upprepar och understryker detta ord i den gudomlige Lärares namn, som i ord och gerningar vittnat om Guds vilja, att jordens alla rena glädjekällor skola uppspringa för alla menniskor, som välsignat sitt bröd och vin ej blott till själens, men också till kroppens fröjd och fromma. Ty hans rike omfattar hela menniskan! — — Men förrän kyrkan uppfattat detta, i stor mening, så må hon ej undra att millioner kännande och tänkande menniskor ej lyssna till hennes predikan, och att de stundom tycka sig höra en mera christlig, mera evangelisk lära uti socialismens, ja väl ock i communismens läror. Endast det rätta förståndet af den sanna evangeliska communionen kan öfvervinna communismens irrlära.

På välgörenhets-kongressen i Brüssel var det endast lekmän — läkare, vetenskapsmän, industri-idkare och statsmän — som uppträdde såsom Evangelii tjenare, Guds rikets befordrare! — — Jag hade önskat att se der biskopar och prester, ja, påfven sjelf. Hvarför icke, om de ville vara trogna den christna kyrkans traditioner. I det nya samhällets begynnelse var det fromma andlige, som lärde

folket att bruka jorden och att förädla lifvets alla gåfvor. Men det arbetet har nu blifvit betydligt svårare, och fordrar nya studier.

En dag, mot slutet af kongressen, fick jag skriftlig tillsägelse att konung Leopold önskade göra min bekantskap. Jag förklarade min villighet att efterkomma konungens befallningar och anhöll att H. M. ville utsätta dag och timma. Det skedde, och klockan 2 följande dagen begaf jag mig till det kungliga palatset, glad att få närmare lära känna en konung, som lefvat i djup frid med sitt folk under det att revolutionen skakat land och throner rundt omkring. Dessutom hade konung Leopold länge sedan varit föremål för ett gladt interesse i mitt hem, der min goda moder hade egnat en särskilt kärlek till denne furste, äfvensom till drottning Victorias gemål, och gerna hörde talas om dem, hvarföre hennes barn ej sällan brukade litet bry henne för hennes "kungliga flammor." Jag tänkte på henne då jag af en kammarherre infördes i ett stort, ljusst rum, der konungen kom mig till mötes. Med vänlig artighet fattade han min hand, sade att han läst alla mina skrifter, och förde mig till en ländstol der han bad mig sitta ned; han sjelf satte sig i en midt emot.

Jag såg i kung Leopold en högväxt äldre herre med hållning af en general och väsen af en gentleman, regelmässiga anletsdrag, fint och förståndigt uttryck. Konungen begynte samtalet med frågor om mitt vistande i Belgien och mina intryck deraf, men öfvergick snart till en framställning af sitt regeringssystem, hvilket han sjelf karakteriserade såsom det af "le bon sens." Han ansåg regentens viktigaste pligt vara att vaka öfver sträng rättrådighet hos domaremakten, samt hos alla styrelsens organer. Han var en vän af "le laisser faire", "le laisser aller", i öfvertygelse att ett fritt, väl styrdt folk sjelf bäst sköter sina angelägenheter; dock borde regenten följa dessa med en uppmärksamhet, som gaf honom tillfälle till en direkt och faderlig mellankomst i vissa kritiska ögonblick, äfven emot "le laisser aller"-systemets allmänt antagna grundsatser.

Konungen anförde ett exempel, då han genom förutseende och en direkt, utomordentlig åtgärd hade bevarat Belgiens fabriksverld från en ytterst vådlig kris. Jag kunde ej annat än finna konungens grundsatser i detta ämne högst riktiga och goda, då nemligen regenten äger en hög grad af "bon sens" samt faderlig välvilja för sitt folk. Men då kung Leopold slutligen summerade driffjedrarne till ett lif för sanning och rätt i denna: "hoppet om lön i himmelen", sade jag, hvad jag tänkte, att det vore bättre att alls icke tänka derpå, att dygden neddrogs genom afseende på lön; och deruti hade jag rätt. Konungen log fint och sade godmodigt, att detta var "alltför strängt", och deruti hade han rätt, om, nemligen, lönen tages i dess högsta mening. "J skolen vara der jag är, J skolen se min härlighet", sade allas vår mästare och lärare till sina närmaste lärjungar i afskedets timma, såsom högsta tröst och högsta lön för deras möda och arbete på jorden. Och måste icke äfven den renaste, den oegennyttigaste af alla jordens söner tacksamt lifvas af utsigten på denna högsta lön: ett lif med Herren, och skådandet af hans härlighet — en fulländad och lycksalig verld!...

Jag vet ej om kung Leopold fattade denna "lön i himmelen" i dess högsta mening, ej om han fattade statens och människans lif enligt dess högsta ideal; men — det ville ej synas mig så. Hvar är den regent, som nu gör det? För honom ville jag knäböja, sutte han än på Rysslands thron! Visst är att Belgiens nuvarande konung är en regent med rättsinne, takt och faderlig välvilja, som för hvarje folk kunde anses såsom en välgerning, om än ej, i alla delar, såsom ett exempel.

Att konungen under detta samtal af omkring tre timmar — hvilket fördes ömsom på fransyska, ömsom på engelska språket, som han talar med lika färdighet — vinnlade sig om att lära mig förstå sitt styrelsesystem och sina grundsatser, det anser jag som en heder för mig. Han anbefallte mig att lära känna Belgiens städer, märkvärdiga för deras starkt utpräglade individuella karakter. Han lyssnade med godhet och uppmärksamhet till hvad jag hade

att säga. Tydligt har denne konung ett fint öra, lika väl som en säker takt; — stora gåfvor hos en regent!...

Belgiens folk har, i denna tid, visat huru det vet att uppskatta sin konung. En mängd lysande fester hafva nyligen i alla rikets städer gifvits till firande af hans 25-åriga regering. En af de vackraste och mest betydelserika gafs för få dagar sedan i Brüssel. På platsen, der den ägde rum, lägger man nu grunden till en minnesvård af ofantliga dimensioner, der kring kung Leopolds bildstod skola stå fyra symboliska gestalter, föreställande Folkfrihet, Samvetsfrihet, Lärofrihet och Handelsfrihet. En thron, värnad af dessa friheter, är en stor nutidens tanke.

Under mitt vistande i Brüssel pågingo alltjemt fester och möten af många slag, i sammanhang med dels firandet af konungens Jubileum, dels välgörenhets kongressen och expositionen. Åter och åter hörde man spelas den glada friska national-melodien "la Brabançonne", som merendels förkunnade hertigens af Brabant, kung Leopolds äldsta sons ankomst, ty konungen sjelf var sällan närvarande. Men man såg gerna hans unga son, hvars flärdlösa väsen och vackra, behagliga uttryck, då han talar och ler, gör ett välgörande intryck. Den unga hertiginnan, hans gemål, är en täck blondine, mycket hvit, med fylliga former och lefnadsgladt uttryck. Den yngre af konungens söner var borta på ett jagtparti.

Lik en högtidsklädd furstinna sitter Brüssel stolt och prydlig på Brabants högslätt, fritt skådande åt alla håll öfver blomstrande fruktbara fält. Den nya delen af staden med dess konungapalats, dess sköna park och trädplanterade boulevarder, breda gator, stora torg, vackra, väl byggda hus gör det gladaste intryck. Öfverallt råda renlighet och prydlighet. Rikedom och elegans förena sig med en viss karakter af varaktighet, af styrka. Vi äro i Brüsseler-spetsarnes hufvudstad. Men ett mörkt drag går dock genom den — bleka, trasiga, tiggande barn!... Hvarföre detta i en stad och en stat, som nyss högljudt jubilerat öfver att vara en af de bäst styrda i världen?! —

Det påstås att borgmästaren i Brüssel gynnar tiggeriet såsom en rättighet i katholska riket. (!) I den gamla staden beundrar man de stolta byggnaderna från fordom: Stadshuset, Domkyrkan, Egmonts hus vid torget, der han och Horn halshöggos. Dessa och flera enskilda hus äro i byggnadsstyl egendomliga och gammalmodiga utan att dock synas gamla. De äro omsorgsfullt underhållna. Minnen af Philipps och Albas grymhet och af deras offers tragiska död gifva åt denna del af staden ett dystert interesse. Men man tänker med glädje derpå, att Spaniens och Inquisitionens mördande makt är bruten.

"Und seine Albas sind nicht mehr!" *)

Det lilla Nederland har i sin frihetskamp brutit deras välde, och fastän en del deraf (Belgien) förblifvit katholska kyrkan trogen, har denna del likväl behållit de dyrbaraste af de friheter, som den, jemte sin systerstat Holland, förvärfvat i lång och blodig kamp.

Nu vill jag säga några ord om en syn i Brüssel, som mera fägnade mig än alla dess palatser och parker. Jag såg en dag öfver ett hundra gamla personer af båda könen — karlarne på sitt håll, kvinnorna på sitt — inom en vacker och rymlig byggnad, vårdade och uppassade af unga behagliga flickor, såsom gamla föräldrar af sina döttrar. Dessa unga flickor tillhöra en Orden, som bildat sig för få år sedan och i denna stund gör stora framsteg. Den kallar sig "les petites soeurs des pauvres."

I en liten sjöstad i Frankrike lefde för några år tillbaka en god kyrkoherde, som fattade djup medömkan med gamla sjömän och sjömansenkor, hvilka, utlevade och orklösa, uppehölllo sitt usla lif genom tiggande och derunder förföllo i allt djupare elände till själ och kropp. Han meddelade sig deröfver med tvenne helt unga flickor, som hvar för sig, föräldralösa, lefde af sina händers arbete. Han förmådde dem att antaga sig de öfvergifna gamla, först en, så två, så flera af de mest vanvårdade. Gud

*) Schiller, i "Don Carlos."

välsignade deras verk. De gamla lönade sina unga välgörarinnor dermed att de förnyades till både kroppens och själens lif, och dessutom med den hjertligaste tacksamhet. En större sal måste hyras för de gamla, som kommo att sätta sig under de ungas vård. Nästa steg, hvartill den goda kyrkoherden ledde sina unga lärjungar, var det att sjelfva gå ut och tigga för de gamla, på det dessa icke, genom att återvända till det förra tiggarlifvet, måtte återfalla i de förra synderna. Detta steg var för de unga det svåraste. Men äfven det togo de modigt då de insågo dess nödvändighet för det goda verket. De togo sin korg på armen och gingo från dörr till dörr. Hån, hårda ord och mycken smålek mötte dem först; men då de fördrogo allt med stort tålmod och framhårdade i offrande kärlek, byttes snart hånet i beundran, och de hårda orden i gåfvor och en allt gifmildare uppmärksamhet för deras verk. Den goda kyrkoherden begynte nu utvidga detta. De "små systrarnes" antal hade betydligt vuxit inom St. Servais. Nu gingo de ut derifrån till flera af Frankrikes städer, Rouen, Toulon, Lyon, Paris. De gingo två eller fyra, begynte alltid med att hyra ett par tarfliga rum, anskaffa några bäddar; så gingo de ut i gator och gränder att uppsöka de mest eländiga öfvergifna gamla, så gingo de ut att begära för dem. Nästan öfverallt mötte dem samma öde, först hån och hårda ord, sedan uppmärksamhet, beundran och den villigaste hjälpsamhet. Månglerskor på torgen förbehöllo sig att "den lilla system", som var ute på samling, skulle komma till deras stånd, och den, som blef förbigången, ansåg sig förolämpad. I mångt stort hus och mångt hôtél anviste man de små systrarne en viss dag i veckan då de skulle infinna sig för att emottaga hvad man der samlat för deras gamla skyddslingar. Antalet af dessa och de goda anstalterna för dem växte öfverallt, så äfven de små systrarnes antal. Och det behöfdes. De första hade redan dukat under för den sjuklighet de ådragit sig under sitt mödofulla lif af all slags försakelse. Och de små systrarnes lif hade fortfarande stora pröfningar. Men man fordrade af "de fattigas små syst-

rar" icke pengar eller rang eller familjeförhållanden, som kunde lända Orden till gagn; man fordrade blott varma hjertan, fromt sinne, villiga händer och god hälsa, och många kommo ur de fattiga hemmen, ur sömmerskornas hopade verkstäder, ur balettens slippriga salar, ur farligare rum ännu, och blefvo de fattigas små systrar och begynte sjelfva ett nytt lif i det de hjälpte de gamla att sluta lifvet väl. Äfven ur sällskapslifvets högre kretsar kommo unga flickor att förena sig med dem.

För två år sedan hade de små systrarne kommit till Brüssel. De följde sitt vanliga system, sörjde i främsta rummet för de gamla, och dernäst för sig sjelfva. Och mycket fingo de lida under det första året i ett par små vindsrum, der de stektes om sommaren och förfröso om vintern. Stadens styrelse och åtskilliga goda medborgare, som erkände det goda och allmännyttiga i deras verksamhet, förbarmade sig öfver dem, inköpte ett stort hus med trädgård och skänkte det åt de små systrarne och deras fattiga. De voro nu der sedan några månader. De gamlas antal hade växt till 100 och de små systrarnes till 10. Bland dessa var nu ett ungt fruntimmer af en utaf Brüssels bästa familjer. Hon hade länge tvekat att blifva en af dem, af fruktan att man skulle välja henne till "soeur quèteuse" (insamlande syster), för hvilket embete hon kände en stor motvilja. Hon kunde dock ej motstå den inre dragningen, hon inträdde i de små systrarnes Orden och blef — hvad hon fruktade — genast nämnd till insamlerska. Hennes behagliga utseende, hennes blygsamma och fina väsen gjorde henne särdeles egnad att väcka människors välvilja. Dagligen gick hon nu ut på detta för henne svåra arbete. Dock blef det snart ej mera så svårt. Man kände henne och hennes föremål.

Detta allt hade jag redan hört af M:me Ducpetieaux, då jag en dag från fönstren i mitt goda Hôtel Windsor såg en liten låg vagn, dragen af en åsna, stadna derutanför. På väfven, som spände sig till ett hvalf öfver vagnen, stod skrifvet: "petites soeurs des pauvres." En ung flicka, klädd i en dräkt lik den, som bäres af de franska "soeurs

de Charité", steg lätt ur den lilla vagnen och in i hôtelets port. Jag skyndade ned, viss om att det var just den "lilla system", hvars historia jag kände. Jag fann henne sittande tyst, väntande vid dörren i en stor sal. Man kan icke tänka sig ett behagligare utseende, ett blygsammare, mer intagande väsen. I hôtelet hade man påräknat hennes ankomst denna dag. Hennes tysta närvaro var bön och tillsägelse nog, och hennes lilla åsna fick säkert tungt lass att draga hem till de gamla.

Dagen derefter besökte jag dessa i deras nya hem och under deras middagsmåltid. Utmärkt rent och välklädda sutto de vid renligt dukade bord. Middagen bestod af en mustig och välsmakande köttsoffa samt af en kalkköttstufning med risgryn; hvar person fick dertill ett godt glas dricka. De små systrarne passade upp. Allt gick stilla och trefligt till. Jag gick omkring gummornas bord, frågande åtskilliga huru de voro nöjda. Temligen nådigt och nedlåtande utlät sig flera, att de verkligen voro rätt tillfreds, "icke hade skäl att klaga", o. s. v. Men när de talade om de små systrarne blefvo deras uttryck varmare, hjertligare. Männerna syntes mig, på det hela, vara tackammare. Den gamle mannen är i sin ensamhet mera nödställd, än en kvinna i samma förhållanden.

I sjukrummen, som voro utmärkta för ordning och trefnad, såg jag en gammal kvinna stilla aflida under det att två små systrar, som påminte mig om hugsvalande englar, stodo vaksamma, den ena vid hennes fötter, den andra vid hennes hufvudgård.

Dagen förut hade man firat en god gummas hundra födelsedag, klädt hennes ländstol med blommor och burit henne under sånger omkring i trädgården. Hon hade firats såsom en älskad mormor i en talrik familj. Så egna sig de älskliga små systrarne åt de öfvergifna gamla. De göra dem lyckliga och — om möjligt — fromma. Många svårigheter möta de derunder af de gamlas lynnen, besynnerligheter och oseder. Men allt förmå de öfvervinna genom tålmod, fromhet och godt lynne. Dertill behöfves ungdom och christendom. Detta äga de små systrarne, och det,

jemte deras goda sak, är talismanen för deras framgång. Må den fortgå i oändlighet och, i det den rycker de gamla upp ur smutsen, draga många unga från att sjunka dit. Ty i detta nya dotterliga värf vigas de till "Herrans tje-narinnor", det största af alla värf i världen, i hvilka för-hållanden det än uppfylles.

Efter en vecka tillbringad i Hôtel Windsor flyttade jag till Ducpetieaux's vackra hem. Och då kongress, ut-ställning och de fester, som de föranledde, voro öfver, reste jag i sällskap med dessa älskvärda vänner för att besöka några af Belgiens märkvärdiga städer och orter. Först till — *Gent*.

I Gent regnade det så att jag ingenting såg af det yttre utaf den gamla, ryktbara staden utom de många broar och kanaler, öfver hvilka vi foro. Af det inre såg jag Bibliotheket samt åtskilliga "Orphelinats" eller uppfostrings-anstalter för fader- och moderlösa samt fattiga flickor. De stå under Nunnors vård; flickorna sysselsättas med spets-tillverkning, i hvilken de uppnå stor konstfärdighet. Jag hade besökt sådana uppfostringsanstalter äfven i Brüssel och der, liksom nu i Gent, sett deras kostbara arbeten, sett små näsdukar, som kostade hvardera 500 à 700 francs (och som syntes mig mera passande för englars näsor, än för människors), små kragar, som kostade 2 à 300 o. s. v. Så utmärkt vackra dessa arbeten än äro, så kan jag ej glädja mig öfver att denna industri är så allmän hos Bel-giens qvinnliga befolkning, och tror ej att den är nyttig eller hälsosam i något afseende. Jag erhöi i Brüssel ett anonymt, ganska väl skrifvet bref, som varnade mig att bedöma dessa spetstillverkande uppfostringsanstalter efter deras yttre hållning, försäkrande att "de flesta af de der uppfostrade unga flickorna, efter deras utgång derifrån, hängäfvö sig åt ett osedligt och lättjefullt lif." Jag har icke mycket förtroende till anonyma bref och deras upp-gifter; men det synes mig mer än sannolikt, att den stän-diga stillasittande sysselsättningen med spetsknyppling måste skada unga flickors utveckling till både själ och kropp, samt att den katholskt religiösa uppfostrings-metoden, som

går ut på en oupphörlig bevakning af de unga, hvarigenom all utveckling till frihet och sjelfansvarighet förhindras, måste särdeles gynna den sednare vunna frihetens missbruk och den osedlighet, som, dess värre, äfven hör till Belgiens utmärkande drag och hotar dess framtid.

I Gents bibliotek såg jag, utom ryggarne af omkring 100,000 böcker — hvilken syn alltid ger mig en slags andtäppa — en oändligt skön bild af Maria af Burgund i den stund då hon från sitt palats hastar ned på torget för att söka rädda några sina rådsherrars och vänners lif. Hon kom för sent; — i samma stund föllo deras hufvuden under bilan. Den unga furstinnans gestalt är af gripande pathos och skönhet. Så är äfven minnet af henne, som — säger en historieskrifvare — ”kom efter sin faders, Karl den djerfves regering, likt en mild vår efter en sträng och stormig vinter.” Lifvets hårdhet och bitterhet fick hon rikeligen smaka, så ock, sednare, dess ljuflighet i kärlekens famn, och i båda förblef hon densamma: god, ädel, i alla afseenden älsklig. Så dog hon, i blomman af sin ålder, sedan hon gifvit lifvet åt en son, som blef fader åt kejsar Karl den femte.

En dag besökte vi ”le Grand Bèguinage”, en anstalt grundad för 500 år sedan af en förnäm fru, som sedermera kanoniserades under namn af St. Bègue, och som var dess första ”grande dame.” Ännu i denna dag styres anstalten af en föreståndarinna, som kallas ”la grande dame.” Denna var nu ett fruntimmer af ädel hållning, öppet och behagligt väsen. Omkring 300 ogifta fruntimmer lefva i denna anstalt. En mängd särskilta hus äro sammanbyggda, likt en slags borgmur kring en mycket stor gård, som kan stängas. På gården äro några vackra träd, i dess midt ligger Beguinernas kyrka. Enligt St. Bègues regel, som ”la grande dame” förvarar och upprätthåller, skola anstaltens medlemmar tre gånger om dagen gå i kyrkan. De voro der just nu, och dit gingo äfven vi.

I den stora hvitmålade kyrkan sutto, höljda i stora, hvita kläden, ett par hundra gestalter, som sågo ut som om de varit af is. Orörliga, och alla liksom gjutna i

samma form, sutto de uppradade i sina bänkar, böjda framåt mot altaret.

Denna syn gjorde på mig ett isande intryck, hvilket sången af en oändligt ren och skön qvinnoröst — den enda röst, som höjde sig under denna gudstjenst — ej förmådde smälta. Och kanske verkade detta på mitt intryck af hela denna anstalt, som dock har mycket godt och der vi mötte mer än en bildad och vänligt meddelsam person.

De enskilda rummen och de gemensamma salarne voro alla af samma karakter. Ordning och renlighet rådde, men trefnad och skönhet syntes ej till — intet af det, som så väl uttryckes med det oöfversättliga tyska ordet "Gemüthlichkeit", och som kan finnas äfven i den fattigaste stuga. För att kunna lefva lycklig i sådana rum måste man hafva något stort, sjäslifvande mål utom dem. Men detta gifves icke inom Beguinaget. Hvar och en, som inträder der, måste väl afsäga sig all personlig lyx och all yttre verldslighet, men kan i öfrigt lefva blott för sig sjelf eller för sina vänner. Många af den nuvarande personalen arbetade tillsammans uti varma salar. De flesta, med hvilka jag talade, syntes belåtna. Men solsken felades så inom, som utom hus.

Det kan ej nekas, att en väl ordnad större anstalt, der man kan lefva godt, om än tarfligt, för billigt pris och hafva enslighet och umgänge allt efter som man önskar det, fyller ett behof inom samhällslifvet för många ensamma personer. Men varm kunde jag ej blifva för denna anstalt, och skulle jag frestas att inträda i en katholsk förening, så vore det icke i "Beguinaget."

Från Gent reste vi till Brygge. Staden står likt ett sjunkande monument af forntida storhet. Dess folkmängd, som i Ludvig den elftes tid uppgick till 400,000 personer, utgör nu ej mera än 40,000, hvaraf inemot hälften säges behöfva understöd. I staden finnas vackra gator och palatser, men de äro tomma och öde. "Brygge är sjuk, Brygge är döende", säger man, ty Brygge har ej mera en industri, som kan uppehålla dess lif. Dess lilla spetsfabri-

kation lönar näppeligen arbetet. Abbé *Cartons* förträffliga anstalt för blinda och döfstumma och denne mans älskvärda personlighet var — jemte några bilder af Karl den djurfve och af hans milda dotter — i hvars anletsdrag man dock igenkänner fadrens, — det som i Brygge var mig mest anmärkningsvärdt.

Öfver Flanderns fält foro vi fram mot ett enskilt hem och mot tvenne stora barnkolonier "Ruyslede och Beernhem", vår resas egentliga mål. Ljum, men frisk for vinden från hafs-sidan öfver de vida fälten, betäckta med frodigt grönskande växter, colza, rofvor m. m., och susande böjde sig för den poppelträdens toppar i de långa avenyerna, som sträcka sig oändliga genom nejden. Ur de fruktbara markerna uppstego här och der små trefna bondgårdar under halmtak, såsom deras frodigaste produkter, och här och der framstod en gammal herreborg med löpgrafvar och torn och utseende från medeltiden. En frisk moll-ton rådde i luft och landskap, som för mig hade ett besynnerligt, främmande behag. Jag tyckte mig aldrig ha mått bättre. Scenens nyhet, de fria utsigterna, de mjukt vågande markerna voro ock vederqvickande efter alplandets höga berg och djupa dalar. Jorden och människorna syntes här i maklig rolighet froda sig tillsammans. Så syntes det mig äfven på "Ostkamps" vackra herregods, der jag med mina vänner tillbragte några dagar i baron de Purs (*Ducpetieaux's* svåger) familj.

Här njöt jag af att se det högre flamandska familjelivet i dess landtliga skönhet och behag. Den gode husfadren, tillika verksam landtbrukare och patriot; den kloka, älskliga husmodren; lyckliga barn, delande lifvet emellan studier, landtliga arbeten och nöjen, och — lyckliga husdjur, som betade orädda på de gröna markerna rundt omkring herrskapsboningen — en gammal borg från fordom, — det dagliga lifvet i den glada familjekretsen, det förtroliga umgänget, skämtet, måltiderna, de sköna frukterna, allt gaf en tafla af trefnad och sällhet, skönare och mer fulländad än någon af de stora nederländska mästarne.

Från "Ostkamp" foro de båda familjerna en vacker morgon att besöka de åkerbrukande kolonierna för vanvårdade barn: Ruyslede och Beernhem. Då jag redan, i en särskilt artikel, utförligt beskrifvit dessa anstalter, vill jag här icke orda vidare om dem, endast yttra den önskan att de måtte besökas af alla personer, som nitälska för anstalter af denna art. Ty barnen synas mig der försatta i de möjligast bästa omständigheter för vinnande af både kroppens och själens goda utveckling, detta i synnerhet vid goss-kolonien Ruyslede. En särskilt uppmärksamhet förtjenar den egna rol, som man vid den gifvit musiken; ty dess friska toner gifva icke blott signal för dagens alla afdelningar och sysselsättningar, signaler för gossarnes ut- och in-marscher, utan den utgör ock en belöning för deras välförhållande. Hvar gosse, som uppför sig väl, får lära musik och dertill välja det instrument han sjelf önskar. Vi hade under middagen en taffelmusik af dessa gossar, som näppeligen kunde utföras bättre af en väl öfvad regements-musikcorps. I flick-kolonien vid Beernhem saknade jag deremot alldeles den goda uppmuntran till välförhållande, som införandet i den sköna konstens rike gifver. Och likväl synes teckningskonsten gifva en bildande sådan, synnerligen passande för flickor och egnad att, i mer än ett afseende, utveckla dem för en högre klass af samhällslifvet.

Man har sagt och man säger mycket emot stora räddningsanstalter för det vanvårdade unga släktet. Och visserligen vore det godt om de ej behöfdes, om barnavården alltid kunde tryggt öfverlemnas till familjerna eller till enskilda hem. Men komma ej ännu, i de flesta länder, tider då genom lång förutgående vanvård mängden af oskyldigt rättslösa blifvit förfärande stor? Så var det i Belgien då, straxt efter Februari-revolutionen i Paris, Ducpetieaux genomdref de Belgiska kamrarnes samtycke till anläggande af de tvenne räddningsanstalter, hvilka han länge haft i sinnet. Landets fängelser och fattighus voro då befolkade af några och tjugu tusen fattiga barn. I sådana ögonblick

reser sig räddningsanstalten likt "den heliga skogen" på de schweitsiska bergen. Den bryter den växande lavinen i dess fall, och denna, i många riktningar fördelad, smältande i solstrålarne, förvandlas till fruktbarande bäckar och floder.

I mildaste rosensken log aftonrodnaden öfver jorden under vår hemfärd, medan dimman bredde sina skira, hvita slöjor rundtom de ljusgröna lundarne. Allt lofvade en skön morgondag. Den lyste öfver vår färd till —

Antwerpen den 9 Oct.

I Antwerpen bodde jag i Rubens's fordna hus och hem. Fru Ducpetieaux's slägtingar skänkte oss der vänlig gästfrihet. I denne lefnadsglada, färgrika konstnär's hem, der många ännu väl bibehållna bilder och prydnader vittna om hans smak, bodde nu ett ungt par, så vackert, så älskligt, att Rubens skulle vid dess åsyn hafva gripit till sin pensel, eller ock — kastat bort den.

Antwerpens Museum, som innehåller flera af den flamändska skolans största mästerstycken, förtjenar att ofta besökas af konstälskare. Det skänkte mig några njutningsrika timmar. En målning, "Konungarnes tillbedjande", som jag aldrig sett återgifven af grafstickeln, har, såsom ingen annan tafla af Rubens, lärt mig fatta hans snille.

Antwerpens hamn, floden l'Escault, som här, nära hafvet, är bred och förer långt upp i staden skepp från alla världens delar, hvilka på dess quaier lasta ut sina mångfaldiga varor, och der stora emigrantskepp inlasta Europas öfverflödiga befolkning för att föra den till den nya världens ännu obebodda rika fält — ger en syn full af lif. Antwerpens *högsta* märkvärdighet är dock dess domkyrkotorn, som öfver den sekelsgamla kyrkan reser sig liksom i kronor på kronor af krystalliserade spetsar, lätt och luftigt, i svindlande höjd mot himlen. Detta är spetsfabrikationens högsta höjd.

Från den breda quaien längs med hamnen ser man, på andra sidan om floden, gröna, låga fält sträcka sig långt, långt i fjerran. Den höga vassen böjde sig för vinden, liksom vinkande, åt Holland till. Mitt hjerta och min håg drogo mig att följa; ty ingen af Europas nyare stater har en ädlare historia, och ingen, kanske, har intill denna dag bevarat mera egendomlighet i folklif, seder och kostym. Ej heller felades på kongressen vänliga röster, som kallade mig dit och läto mig ana att människovännen kunde i denna stund finna der mycket att lära. Jag måste dock nu nöja mig med att stadna på stranden och der hälsa det lilla, goda landet med en blick af aktning och innerligt erkännande.

Det var under lång och blodig kamp för religion och samvetsfrihet emot det då mäktiga Spanien, som Holland växte stort och fritt. Det var i kampen deremot, som det mäktiga Spanien bröt sin kraft och sjönk, (och har sjunkit allt sedan), medan det lilla Nederland steg ur vågorna, en ny skapelse, en ny uppenbarelse af skönhet och kraft inför dagens öga. Det växte i välde på hafven, i välde uti konstens och vetenskapens riken, i yttre makt, i inre rikedom. Det planterade med sköna blommor sin jord, nyss blodad af kriget, och i sina blomstergårdars frid gaf det fristad åt främlingar, förföljda i andra länder för religionens och tankfrihetens skull. Djupa verk af människotanken växte upp på dess fria jord såsom dess ädlaste blommor.

Det var i Haarlems trädgårdar, som *Linné* växte stor, under Boerhaves faderliga vård. Sverige misskände då ännu sin store son. Boerhave erkände hans snille. På sin dödsbädd, då hans hand kysstes, under tårar, af den tacksamme lärjungen, förde Boerhave dennes till sina läppar i det han sade: "Min käre Linnæus! det är jag som bör kyssa din hand, ty du skall göra ett större verk än jag för vetenskapen; du skall blifva för den ett nytt ljus!"...

Må himlen le öfver dig, du lilla goda land, fostrarinna af stora män, bevararinna än i dag af mensklighetens

ädlaste skatter! Jag får ej nu beträda din fria, fridlysta jord; kanske en annan gång!.....

Ännu en gång återsåg jag Brüssel och Ducpetieaux's sköna hem. Jag lemnade det, tacksam att der hafva lärt känna ett äkta par, som hörer till de älskvärda och lyckliga på jorden, samt i Ducpetieaux en statsman, djupt besjälad af en stor mänsklig idé. "Verka för de fattiga klassernas upplyftande i allt afseende!" voro hans sista ord till mig i afskedets stund. "Tro mig, detta är den angelägnaste omsorgen. Jag har mycket tänkt, mycket pröfvat, mycket försökt i frågor för samhällets bästa, men har ej funnit något viktigare än detta. Det är icke allenast en christens pligt, det är äfven högsta statsvishet!" Ett tankvärdt ord af en man, som sedan flera år är direktör öfver *fängelser* och *välgörehhetsanstalter* i ett af Europas konstitutionella, sig sjelf styrande riken. Nästa välgörehhets-kongress är utsatt till hösten nästa år och skall hållas i Frankfurt.

Den 12:te October reste jag på jernväg (sex timmar) från Brüssel till Paris. Bland passagerarne i vagnen var en martialiskt utseende man med en liten ljuslockig tre års gammal flicka på sina knän. Den lilla tyckte om att göra utfärder i vagnen. En ung, liflig fransyska, midtemot mig, bemäktigade sig henne och utstofferade henne fantastiskt med blommor; jag hjälpte till; den lilla ungen lät det ske, i det hon då och då kastade en blick på sin fader, såsom ville hon säga: "hvad säger, hvad tycker du nu?" hvilket han ej felade att besvara med de mest förvånade miner. Slutligen sände vi den lilla, lik en lefvande blomsterbuske, till hennes fader, som, förtjust, slöt henne, blommor och allt, i sin famn. Ewigt unga, ewigt ljufva förhållanden! Ewiga vår i menskligheten!....

FEMTE STATIONEN.

Paris nu och Paris för trettio år sedan. Prado. Valentino. "La Salpêtrière." Den Evangeliska kyrkan. Diakoniss-anstalten. "Revue Chrétienne." Bilder af Jeanne d'Arc. Ett vindsrum och ett lyckligt par. Kejsaren och Frankrike.

I Paris ville jag framför allt hälsa på ett ungt, nygift par, och sedan se några stycken af Pariserlivet. Jag talar först om de sednare.

Det var mera än trettio år sedan jag för första gången såg Paris och tillbragte der jemte min familj ett halft år. Fader, moder, sex barn och en svensk betjent voro vi då; nu var jag ensam här. Men huru väl minnes jag ej denna tid, vår familjekrets, lik en skandinavisk liten farkost kastad i det brusande Pariser-hafvet och halft förkommen der; minnes lånbetjenten "Clair", ultra-bonapartisten, som lotsade oss fram under vintern och brukade, vid hvarje fråga om någon allmän nöd eller brist, med låg röst, men betydelsefull betoning säga: "du temps de l'Empereur!" i hvars tid allt var annorlunda och i hans mening bättre. Denna tid var då förbi. Ludvig den adertonde satt åter på sina fäders thron, och den dåvarande epoken

kallades "la Restauration." Det gamla Pariser-lifvet var dock i full blomstring. Det vackra och det fula, lyxen och eländet visade sig bredvid hvarandra oböjlja. På boulevarderna drogo fram lysande tåg af åkande och ridande; åskådarna trängdes i sidoalleerna medan usla varelser der exponerade sina öppna sår och stympade lemmar; qvinnor lågo på marken, betäckta af svarta kläden, omgifna af bleka, halfnakna barn. Bulevardens ungherrar hoppade öfver dem. Välklädda unga män förföljde fruntimmerna tiggande; lättfärdiga qvinnor lade händer på herrarne. Om aftnarna svärmade menskliga nattfjärilar på gatorna; Palais Royal strålade af ljus, spelklubbar och granna bodar; men efter klockan fyra eftermiddagen var det vådligt för ett ungt fruntimmer att gå öfver dess borggård, äfven vid sin moders hand. Mer än tjugu theatrar spelade hvar afton för fulla hus; den franska scenens stora artister Talma, Duchesnoy, Mille Mars lefde ännu; Pasta och Mainville Féodor sjöngo på operan; hvarje theater hade sina utmärktheter och alla hade sina passionerade dyrkare. På promenaderna hoppade och skrattade pajazzos; konstmakare och ficktjufvar svärmade; gummorna kokade sin soppa under bar himmel och uppfostrade handkraftigt sina barn; öfverallt skreks, larmades, skrattades, dansades. I Tuilerierna sprungo vattenkonsterna friskt under morgnarnes stillhet, och förtjusande barn sågos der vid middagstiden hoppa och dansa i ringar, medan den granna verlden i utsökta toiletter kretsade i de sköna alleerna. Paris var ett stort melodramatiskt skådespel, som nästan gjorde den unga betraktaren yr i hufvudet och lät honom på en gång skratta och gråta.

Detta Paris af 1821—22 kände jag, 1856, icke mer igen. På boulevarden inga tiggare, inga eländen, men ock inga lysande tåg. Föga skrik och inga skratt. Palais Royal var mörkt. Polisen hade förbjudit spelklubbarne och tagit hand om nattfjärilarne. Genom de tysta, folktomma gatorna for den nya kejsaren raskt; men ingen der aktade på honom och han tycktes akta på ingen; han talade med herrarne i vagnen. Hans kind gaf tillkänna mera

hälsa och ungdomskraft än jag väntat; hans profil kan sägas vara vacker. Hans ögon äro fula, mörka, uttryckslösa, utan blick — säges det; jag såg dem ej. — I Tuilerierna lekte några barn i högar af vissnade löf, dem Octobervinden hvirflade omkring. Theatrarne spelade ej, eller hade ej mera några utmärktheter. Rachel var döende eller död. Pariserlifvet förekom mig dödt. Några magra "Cafés chantants", der man sjöng utan tecken till röst, samlade allena om aftonen de promenerande på bulevarden. Jag saknade det melodramatiska lifvet af det förra Paris, och jag misstrodde lugnet, som det närvarande framvisade. Att en sträng polis afskaffat den offentliga expositionen af dettas sedliga och fysiska eländen var i sig sjelf ett godt. Men voro de derföre mindre? Voro de öfvervunna eller endast undångömda? Förbättringar hade onekligen skett uti stadens utseende och byggnader, men, såsom mig syntes, i mycket olika riktning med dem jag såg i London ett par år förut.

I London hade man uppröjt stadens uslaste kvarter, mörkaste gator; nedbrutit dess usla nästen, nästen för brott och nöd, låtit luft och ljus inströmma; med detsamma hade man uppbyggt arbetareboningar i stor styl och ingenting sparat för att förhjelpa arbetarne till sunda bostäder, friskt vatten, luft, ljus, allt, som kunde hjelpa dem upp. — I Paris hade man vinnlagt sig om, framför allt, att försköna de förnämsta kvarteren. Avenyen från Tuilerierna öfver "Place de la Concorde" och till "Barrière de l'Etoile" är kanske af det skönaste någon stad kan uppvisa, och mer än en afton satt jag förtjust på Tuileri-terrassen i tyst åskådning af detta perspektif medan den gyllne höstsolen stilla nedgick öfver Seinens strand. "Rue de Rivoli", med sina vackra hus, stod lik ett regemente i full parad, och Louvrens väggar betäcktes af bildhuggeri-broderier. Straxt utom Paris hade Louis Napoleon framkallat konstgjorda sjöar och berg till Pariserboarnas stora nöje. Deremot såg "l'Isle de Seine" med sina mörka, murkna massor af polis- och justitie-byråer ut som det mest passande tillhåll

för alla de mörkaste Parisiska Mysterier*). Den första October detta år funnos i Paris *tio tusen* arbetare husvilla, hvilka fingo husrum endast genom en direkt och despotisk mellankomst af kejsaren och hans polismakt. Det säges att man nu bygger arbetare-baracker utom Paris, och inom stadens fattigare delar såg jag nedrifvas och byggas som bäst. Men hade man ej bordt begynna dermed i stället att brodera Louvren och Boulognerskogen? . . .

Hvart hade emedlertid nattfjärilarne, som 1822 svärnade i gator och gränder, tagit sin tillflykt? Hvart hade tiggarna och eländet tagit vägen? Man sade mig att de förra nu dansade på Prado vid "Quai aux fleurs", samt en förnämre afdelning af dem på Valentino, och att de olycklige, som förr tiggde på promenaderna, nu fått husrum och vård i en stor anstalt kallad "la Salpêtrière."

Jag besökte dessa ställen i sällskap med de unga makarne, mina vänner, som, lika med mig, älska att lära känna denna verlds många sidor och scener. Vi foro först till Prado. I den stora, osköna salen voro vid vårt inträde nästan lika många polisbetjenter, som balgäster. I full uniform stodo de blickande skarpt omkring sig. Småningom fyllde sig salen, en dundrande, våldsamt musik begynte, françaiserna bildade sig. Hvar person figurerade efter sitt behag; en sprattlade med benen, dansande "Cancan", såsom det kallas, en annan tog höga skutt; herrar och fruntimmer gjorde hvarandra ömma miner, dansen var sjelfsvåldig, ehuru ej ännu stötande.

Jag hade väntat mig att få se någon balettglans, någon skönhet, såsom lockelse och ursäkt för det moraliskt låga eller lösa i dessa sammankomster. Jag blef förvånad öfver att blott finna det fula, det vedervärdiga, i alla afseenden. Stränga polisordres hade bibehållit anständighet i klädedrägt och yttre hållning; alla fruntimmer hade klädningar höga i halsen, de flesta dansade med hattarne på

*) Om den inre ordningen der har jag skäl att tro godt. Jag fick utan svårighet tillbaka en paraplu, som jag glömt i en hyrvagn.

sig, några i koftor; men sällan har jag sett en samling mera osköna människor, i synnerhet fruntimmer. Det var *det fula i sin blomstring*, och dertill sminkadt, oblygt, utan egendomlighet och utan "esprit." Jag hade tänkt iakttaga balens lif under en eller par timmar, men jag stod icke ut dermed i tjugu minuter. De stygga gestalterna, de fula fasonerna, den våldsamma musiken, de vilda ropen, som i chor upphöjdes allt emellanåt, och dessa sminkade, olyckliga fruntimmer, som kommo allt flere och flere, den stigande ångan af punsch och tobaksrök — allt detta blef mig snart outhärdligt och vi lemnade den ohyggliga församlingen, som just nu begynte komma i sitt "Esse."

Nere på "Quai aux fleurs" mötte oss den rena, ljufva nattluften och stjärnhimlen i all sin prakt. Det var en gripande kontrast mot scenen der uppe. Jag kände mig färdig att gråta öfver de arma nattfjärilarne och läderlapparne der, som ej förmådde känna skönheten af denna luft och denna himmel!

I Valentinos salar dansade äfven denna afton det sällskap, som om sommaren församlas i "Jardin Mabille." I den stilla, sköna natten gick jag med mina unga vänner dit. Jag ville på en gång göra ifrån mig bekantskapen med denna sida af "les Mystères de Paris." Tindrande lyste gaslågorna ur de lätta arkaderna i salarne. Rum och eklärering voro mycket smakfulla. Gästerna voro ej många, men tydligen af en högre sällskapsklass — inom detta slags sällskap. Många af damerna voro vackra, alla klädda i siden och med smak, samt anständigare än damerna i den goda tonens salonger. Orkestern var utmärkt god, buffeten syntes rikt utrustad; allt var élégant; inga polis-agenter syntes till. Tre eller fyra quadriller bildade sig. Ett par af danserskorna väckte snart uppseende genom sin dans, ingen dock mera än ett mycket skönt, ungt fruntimmer i en lång brun taftsklädnad, hög i halsen, högst enkel, men som ej hindrade att se hennes smärta, fullkomliga växt. Cleopatra sjelf kunde ha haft ett sådant hufvud, med sådana fritt fallande, bruna lockar, ett ansigte så barnsligt rundt och så fullkomligt skönt. Hon dansade

fram med fogelns lätthet, med svanlika rörelser dykte hon ned och reste sig åter ur dansens vågor, glömsk utaf allt utom af dennas nöje, gick sedan, med handen lätt hvilande på sin kavaljers axel, tillbaka till sin plats med en drottningens hållning, i det hon med en halft beslöjad blick liksom magnetiskt beströk de kringstående och tycktes säga dem: "jag frågar ej efter er, men jag vet mig kunna beherrska er alla!" Endast det att dessa rörelser och skiftande uttryck mer än en gång upprepades på samma sätt, visade att de voro instuderade. En flock herrar, äldre och yngre, samlade sig efter henne och tycktes alldeles betagna af hennes skönhet, dans och egendomliga väsen; ty under det att hennes motdanserska, en vacker blondine med fylliga former, oupphörligt skrattade och pratade, stod den Cleopatriska skönheten alldeles stilla, stolt, tyst, och, som det tycktes, likgiltig för allt utom för dansen. Jag såg henne ej le, ej tala med någon, men — hon visste nog huru hon drog ögon och hjertan, och — ve den som blef hennes slaf!.. Och likväl såg hon så ung, så älsklig, så — oskyldig ut! Jag kände lust att, som Roland Hill till lady S., ropa till den unga danserskan: "all denna härlighet skall förgå, men din själ skall vara ännu!"

Balen slutade med en Malakoff-polka, full af knall-effekter i musiken, men i hvilken blott några få par släpade sig, halft utfarna, ur stånd att hålla skridt med musiken. Man hade bjudit på champagne, men den ville ej skumma; rätt lefnads- och danslust felades. Mest roade sig, som jag tror, ett par, som såg ut likt en landtskomakare och hans hustru; de dansade med en ifver och ett allvar — och alltid tillsammans — som tydligen lät se att de på fullt allvar beslutat dansa och ha roligt för sina penningar (ty man betalar 3 francs för inträdet), obekymrade om den öfriga världen. Må de haft så, det hederliga, tarfliga paret! Ungdom, skönhet eller behag hade de ej. Vid midnattstid var balen slut, och vi vandrade i den sköna, månljusa natten hem.

La Salpêtrière besökte jag dagen derpå. I denna ofantliga anstalt äro inrymda och klassificerade större delen

af de klasser olyckliga inom hufvudstaden, som förr der exponerade offentligt sina eländen. Antalet af personer, som här vårdas, uppgår till omkring 4000. Fyra hundra sköterskor vårda dem under läkares tillsyn. Hvar särskilt sjukdomsart skötes inom en egen afdelning; hvar egen större afdelning har sitt eget hus, sin trädgård eller park, så äfven sina egna läkare. Jag kan ej nog berömma ordningen, renligheten, den goda luften, ja — trefligheten, som jag fann i denna anstalt, der genom klok centralisation och administration Paris' municipala styrelse afhjelper en stor del af dess fattiga befolknings eländen, och gör det för de ohjelpiga så drägligt som möjligt genom den vård dem egnas. Minst uppbyggd var jag af de fånigas församlingsrum — en stor vind, der de sutto i hundradetal, — och de olyckliga, vildt-vansinnigas små rum syntes mig alltför lika de burar, der man förvarar vilda djur; — kanske kan det ej vara annorlunda! Renlighet rådde dock i dessa. Men de handfasta qvinnor, som vaktade dessa olyckliga af deras eget kön, gáfvo mig föga förtroende till deras menliga behandling. Parken var stor, i hvilken de just nu spatserade eller sutto. Några hoppade vildt under de sköna träden, andra slogos. Det sades mig att många af de qvinnor, som dansa vid "Quai aux fleurs", komma i denna afdelning.

I andra afdelningar gjorde det mig godt att se sköterskornas glada och vänliga väsen. "Vi tro", sade mig en ung, vacker vårdarinna, "att det gör de sjuka godt att man är glad med dem. De stackrarne ha ledsamt nog af sina plågor!" — — Anförvandters och vänners besök tillåtas, men blott under en viss tid på dagen. En moder låg der i sin säng och vred sina händer i förtviflan, ropande på sin son. Den utsatta, sista timman var snart förbi, och han — var ej kommen.

Det är en njutning att få vända sig ifrån dessa uppträden af menliga eländen och till dem, som väcka hoppet om en bättre framtid.

Främst bland dessa står, i denna tid, i Paris den Evangeliska kyrkan genom sina skolor, sin betydande dia-

koniss-anstalt och sina lärare. Det är ur denna kyrka, som, sedan några år, en mängd predikningar och andliga tal utgått med förnyande lif för hjertat och familjelifvet i alla länder, der franska tungomålet talas. Det var i denna församlings sköte, som *Adolphe Monods* dödssuckar nyligen andats tröst och frid för millioner hjertan inom hela christna världen. Det är der, som A. Vinets mest begåfvade lärjunge, Schweitsaren *Edmond de Presançé*, och hans utmärkta medarbetare i "la Revue Chrétienne" i denna tid öppna nya utsigter för den christna vetenskapen och kyrkan genom en frisinnad, sannt evangelisk protestantism, som icke nöjer sig med en negativ ståndpunkt emot catholicismen, utan öppnar sig till fullt erkännande af hvad denna har sannt och godt, samt efter A. Vinets föredöme upptager den samtida litteraturens mest betydande företeelser och granskar dem ur ingen inskränkt kyrklig synpunkt, men ur en af sannt evangeliskt förstånd.

Tid och rum felas mig att nu säga mera om det uppgående lifvet i denna församling, men det synes mig hafva en stor framtid. Och om det är klart att Frankrikes närvarande tillstånd vittnar om en hemlig, inre sjukdom, och om det är sannt, såsom jag hört det qvickt sägas, att denna härrör af "den inträdda reformationen" ("la réformation rentrée"), så kan man med visshet förutsäga, att dess hälsas återställande beror af denna reformations åter utslående i hela sitt följdrika lif för familjelif, skola, kyrka och stat.

Jag vet att mycket göres i denna tid, äfven inom katholska kyrkan i Paris, för barnauppfostran och barnavård; ja, vi kunna hafva åtskilligt att lära deraf, hvad det sednare kapitlet angår. Men det kan ej förtänkas mig att jag hoppas mera af den kyrkas uppfostran, som förer barnen till Jesus Christus och till sjelfansvarighet inför Gud och samvetet, än af den, som i första rummet förer dem till Jungfru Maria och lärer en blind lydnad för katholska kyrkan eller dess presterskap. Lydnad måste vara, men icke en *blind*. Man vet då ej om man lyder en Gud eller en afgud.

Ett drag af inre lif i Frankrike, som jag ej kan undgå att anmärka, var den nyväckta entusiasmen för dess qvinliga hjeltinna och martyr Jeanne d'Arc. Historieskrifvaren Michelets ypperliga skildring af hennes historia, efter en samvetsgrann forskning i alla dess källor, har låtit hennes gestalt framträda i en renhet och egendomlig skönhet, lika högt öfver diktens Johanna d'Arc i Schillers sorgespel, som en ädel verklighet är öfver äfven den ädlaste dikt. Denna skildring synes på nytt ha vändt hjertan och tankar till denna Frankrikes unga, hjeltmodiga räddarinna. Konstnärerna upprepa hennes bild med pensel och mejsel. Jag såg åtskilliga af dessa bilder, en af dem nyligen förfärdigad för kyrkan i Dom Remy. Ingen af dessa kommer dock nära, i uttryck och sanning, den bild af henne, som en ädel konungadotter och konstnärinna — den unga prinsessan Clementine af Orléans — förfärdigat redan innan Michelet med pennan utfört sin mästerliga teckning. Kärlek och sympathi ha inspirerat den unga konstnärinnan för sitt föremål. Bildstoden, hennes verk, står i Louvrens galleri. Dess skönhet och styrka ligga i hufvudets och de sammanknäpppta händernas uttryck. Det är Johanna, den Orleanska flickan, som icke ser något utom sitt, blödande fosterland, icke lyssnar till andra röster, än dem i hennes inre, hvilka befalla henne att gå och rädda det, Johanna sådan hon var då hon lemnade sitt fädernehem, Johanna sådan hon stod sist på bålet i Rouen, då hon, efter den korta förmörkelsen, åter hörde "sina inre röster" och hörde blott dem medan lågorna stego och stego.

Suaverna marschera i lysande österländsk kostym fram och åter på gator och torg i Paris, påminnande om den sednaste segerrika beröringen af Vestern med Österlandet, om segrar vid Algier och vid Sebastopol. Det är det nya pittoreska yttre drag, som jag såg i Paris.

Tvenne scener ännu såg jag der, som skola lefva i mitt hjertas minne, den ena af en himmelsk, den andra af jordisk sällhet. Den förra var på Louvren. Der återsåg jag de gamla, kära taflorna, som jag sett för trettiofem år sedan, men som jag kom i håg såsom om jag sett dem

sist i går. Der såg jag nu en ny och stadnade fångslad i hänryckt betraktande af Marias himmelsfärd af Murillo. Jag önskade att jag kunnat föra de fallna kvinnorna ur Prados och Valentinos salar inför denna Madonna, att de måtte inför henne nedsjunka såsom ångerfulla Magdalenor; jag önskade att alla människor måtte kunna se denna bild och i dess skådande fatta huru den högsta renhet och kärlek föra till en sällhet, så stor att intet människohjerta på jorden kan känna, ingen tunga uttala den. Denna Maria-bild andas lif, skönhet, salighet. Man tycker sig se kindernas rodnad blekna för himmelens ljus, liksom morgonrodnadens bleknar för solens. Raphaels Madonnor äro själ-lösa och liflösa bredvid denna af Murillo.

Den andra scenen såg jag i en liten vindskammare, fem höga trappor upp. Der lefde ett ungt, nygift par, lefde af dagligt arbete i deras anletes svett. Men rena hjertan och öppna sinnen, kärlek, förtroende, hälsa, hopp och förmåga att, såsom sparfvarne på taket, tacksamt njuta hvart korn, af fadershanden utströdt på deras väg, det hade de unga tu fullt opp. De voro Skandinaver, de unga markarne, och hade genom kärlek och flit byggt sig ett litet trefligt bo midt i Frankrikes volkaniska hufvudstad, hvars mångahanda skådespel gaf mångfald och rikedom äfven åt deras stilla lif. Med klara ögon, med nordiska sinnens renhet och lugn sågo de derpå, utan att låta sig förvillas eller hänföras.

"Frankrikes volkaniska hufvudstad!" Ja, oaktadt dess stillhet och tomhet för ögonblicket, kunde jag ej annat än känna detta likt volkanens lugn före utbrottet. Och kan det väl vara annorlunda? Frankrikes närvarande lugn hvilat ej, såsom Englands, såsom Hollands och Sveriges och Schweits's, på nationens medvetande och förmåga af själfstyrelse. Det hänger på en enda människas lifstråd — Louis Napoleons. Och till denne man har man intet förtroende. Jag hörde tänkande fransmän erkänna det: Han är en styresman för ögonblicket, icke för framtiden. Ingen högre princip, intet initiativ till nytt lif har med honom uppstigit på thronen, samlande tidens och folkets oroliga sträf-

vanden till en högre enhet. Han håller ihop det gamla; han är en stor polismästare. De stilla i landena önska honom lif och lycka, emedan de veta, att det är vilkoret för rikets ordning och lifvets lugn. Men de erkänna att det närvarande tillståndet är ett af ovisshet och otrefnad. Man lefver liksom provisoriskt, emedan man dock måste lefva så länge man det kan. Men man ser damokles-svärdet hänga öfver sitt hufvud. Ingen stor utsigt, ingen frisk flägt af framtidshopp uppfriskar dagens lif, och Frankrikes framtid är lika dunkel, som dess kejsares blick. Ännu gynnar honom lyckan; ännu står franska armén vakt kring hans thron. Men kan den man, som mer än en gång brutit sin ed, som röfvat från en ädel konungafamilj — hvars plats han intagit — halfva dess förmögenhet, och som sändt tusentals af sina landsmän att dö i en landsförvisning, värre än Sibiens — kan denne man undgå en Nemesis?! —

Jag vet det, på verldstheatern gifvas stunder och förhållanden, som hos de handlande personerna ursäktat mycket, — mången gerning; och äfven åt stora brottslingar ger försynen stundom tillfälle att genom stora handlingar liksom återköpa de förra felen, förtjena folkens välsignelser och namnet af stora män. Men inga sådana lagrar kröna ännu Louis Napoleon*).

*) I den stund jag renskrifver dessa rader synes Louis Napoleon på väg att förvärfva dem genom kriget för Italiens frihet, och nu sednast genom sitt "fredsprogram", väl värdt att besinnas af både furstar och folk! —

Athen i Febr. 1860.

SJETTE STATIONEN.

Åter i Schweits. Postordningar. Vinskörd i Montreux. Romantiska illusioner. Nya bekanta. Chillons första fånge. Vintervistande i Lausanne. Krig och fred i Schweits. Stilla lif. Nytt lif och nya intressen. Det unga Italien, dess patrioter och poeter. "Risorgimento d'Italia." Waldenserna i Piemont. Nya resplaner. Jag måste se Italien. Vårlif i Lausanne. Uppfostringsanstalter. A. Vinet.

På extra jernvägståg flög jag ifrån Paris till foten af Jura och tog der diligensen, som öfver bergsryggen förer de resande in i Schweits. Det var sent på aftonen och alldeles mörkt då tåget ankom till Jura. I mörker och blåst flyttades passagerarne ur jernvägsvagnarne till diligenserna. En liten handlykta gaf det enda ljus man vid dem hade. Jag bad att få sätta mig i den vagn, på hvilken man satt mina saker. Man försäkrade att man så gjorde. Jag vet ej hur det var för de andra resande, men mina saker expedierades till Genève medan jag mot morgonen fann mig på väg till Lausanne. I Lausanne måste jag genast taga ångbåten, som gick till Genève, för att der uppsöka mina saker. Man sade mig der, att vid diligenskontoret på andra sidan Jura sådana oordningar ej sällan egde rum

och anställdes med flit af kontorets tjänstemän för att kunna af de resande utpressa särskilt betalning för deras effekters forslande. Om detta är sannt vet jag ej. Visst är att jag ej hade sparat omtanka och förfrågningar för att vara viss om att jag och mina saker foro åt samma håll; se det kunde jag omöjligt i mörkret vid stationen. Mycket svårt hade jag att återfinna dem i Genève och, då jag fann dem, att — få dem. Och här måste jag, med ledsnad och en gång för alla, anmärka den brist på ordning och brist äfven på vanlig höflighet och humanitet, som jag ofta funnit på postkontoren i Schweits, och som jag i intet land funnit större. Många resande ha erfårit det och klagat deröfver såsom jag, och derföre säger jag det här. Vid detta tillfälle, i Genève, fann jag denna brist verkeligen storartad. Att kontorsherrarnas äta frukost är mycket lofligt, men att de derföre gå sin väg just i den stund, som de anvisat främlingar att infinna sig på kontoret för att få sina effekter, och i den stund då dessa främlingar måste afresa, det synes mig icke lofligt och icke lofvärdt. I närvarande fall visade mig dessa herrarnas mina koffertar, stängde sedan dörren till skranket, inom hvilket de befunno sig, och gingo sin väg. Jag väntade en stund, frågade sedan en ung herre, ensam kvarblifven bakom disken, hvarföre jag ej erhöill mina saker? jag skulle denna morgon resa med ångbåten till Montreux och jag hörde denna redan gifva signal till afresa. Man hade tillsagt mig att infinna mig på kontoret klockan 8 på morgonen; nu var klockan $\frac{1}{2}$ 9 och — hvarföre gaf man mig ej hvad mig tillhörde? — Den unga herrn svarade mig bekymmerslöst att "dessa herrarnas gått att äta frukost; de skulle nog snart komma." Jag väntade, stående (utan att man gaf mig en stol), mycket trött och rätt förundrad öfver detta uppförande. Värre till mods var en stackars Savoyard, hvars kappsäck var inläst inom samma skrank med min koffert. Han skulle denna morgon resa tillbaka till Savoyen, der han fått arbete, ångbåten, som skulle föra honom dit, gaf signal på signal, men den stackars arbetarens kappsäck var inläst och herrarne, som gjort det,

hade gått att äta frukost. Den unga herrn bakom skran-
ket upprepade detta med beundransvärd kallblodighet och
fördref tiden med hvisslande, under det den stackars savo-
jarden, utom sig af oro och ångest, gick med häftiga steg
upp och ned i kontoret, slet sig i det mörklockiga håret,
och de sköna italienska ögonen fylldes af tårar i det han
yttrade ord af förtviflan. Och herrarne äto alltjemt fru-
kost! — Klockan var nu nära 9. I sista stunden kommo
de häftigt, drogo fram sakerna och sade mig hvad jag
skulle betala för att få min koffert. Det förekom mig
orimligt, och herrarnes sätt att gå till väga mer än miss-
tänkligt. Men tid att pröfva deras fordran fanns ej nu;
fartyget skulle afgå, jag måste utan motsägelse betala och
få min koffert eller lemna den i de roflystnes händer och
afresa utan den. Jag valde det sednare; ty detta uppfö-
rande syntes mig oförsvarligt. Huru det gick för den
stackars savojarden vet jag ej. Troligen måste han betala
hvad man fordrade; om han hann komma på sitt fartyg
kunde jag ej se. Jag hade knappt gått om bord på mitt
förrän det satte sig i rörelse. Det uppträdde, hvartill jag
varit vittne, kostade uppriktigt på mig. Jag älskar den
schweitsiska friheten och det schweitsiska folket, och det
gör mig ondt när jag ser dess fria män försmå att vara
redbara och humana män, i bästa mening "gentlemen!"
Det råa blocket kan blifva till en Apollo-gestalt, men det
får ej inbilla sig att det är lika godt som så.

I Montreux ville jag se vinskörden, som der ännu
pågick. I de nejder, der Rousseau förlagt sin "Nouvelle
Heloïse", i Montreux, gent öfver Meilleries klippor, vid
Clarens, der man ännu lustvandrar i "les bosquets de Julie",
der, tänkte jag, måste denna årets skönaste landtliga fest
hafva ett särdeles romantiskt skaplygne. Jag bedrog mig.
Ingenting kunde vara mera prosaiskt än vinskörden i denna
nejd. Allvarsamma och tysta gingo männer och qvinnor i
vingårdarne, löste drufvorna från vinstocken, krossade dem
i tjernor på fältet, lastade dem på vagnar och körde dem
till vinpressarne. Det var ett arbete såsom ett annat. I

denna skörd af hvad Gud gifvit till människohjertats fröjd, lyste ingen lefnadsglädje. Och ändå var vinskörden den bästa man der haft på många år!

Ett behagligt intryck erfor jag af landtfolkets vänliga sätt och lynne mot främlingarne, som de rikligen begåfvade med sköna drufvor samt bjödo att dricka af musten, som strömmade ur vinpressarne, och som väl är den ljufligaste dryck man kan tänka sig. Och om aftnarne träffade man på vägarne qvinnor, som kommo hem från dagens arbete och buro en del af dess lön på sina hufvuden i stora korgar, fulla med drufvor, hvilkas klasar och löf kransade dem stundom så vackert att ingen artist kunnat göra det bättre om han velat framställa en Pomona. Men det var kallt i luften, så kallt att det gick mig genom kroppen in i själen, och det gjorde mig kanske känslolös för Montreux-nejdens prisade skönhet. Dess stora bergs-ås låg kallt på min rygg, och Meilleries höga klippvägg, "Dent du Midi" och "Dent d'Oche", stängde min utsigt och tog i förtid bort den smula sol, som hösten ännu bestod. Jag blef ordentligt gramse på de höga bergen och kände mig instängd inom fästningsmurar. Jag måste tänka på en Holändares ord om Schweits: "det är ett rätt vackert land; skada blott att de höga bergen hindra att se!" I Montreux måste man klättra högt bland bergen för att vinna en något friare utsigt, och denna visar dock aldrig annat än insjön och dess alphöjder. Man har ingenstades en stor horisont; men utan denna kan jag ej trifvas.

Likt ett örn-näste ligger den lilla köpingen Montreux på sin bergsklint, och rika fransar af gyllne majsax lysa längs med husens taklister. Inom rummen finner man ej sällan trefnad och bildning, utsigten derifrån är stor i höjd och djup, men gatorna äro krokiga och mörka; öfverallt möter man gödselhögen. "Landtmannen" — anmärkte ursäktande en älskvärd schweitsiska — "ser i den guldets, som gör åkern rik och drufvan saftig!" Jag beklagade att mina ögon och min näsa voro för prosaiska att kunna fatta denna poetiska synpunkt.

Chillons slott reser sig ur Lemans vågor vid Montreux's strand, massivt, dystert, men oändligen pittoreskt. Jag besökte det en gråkall novemberdag, besåg dess torn, dess statsrum, pinokammare, "oubliettes", och dess djupa, stora fängelsehvalf, hvilande på klippgrunden. Byron har ristat sitt namn på foten af en af de massiva pelarne, hans "Chillons fånge" har skrivit det i människornas hjertan. Men det finnes ett skönare poem än det af Byron öfver Chillons sista politiske fånge Bonivard, nemligen historien om dess första fånge grefven af Wala, som krónikan upptecknat och den ädle historieskrifvaren L. Vulliemin nyligen skänkt den läsande verlden. Emellan de tvenne fångarne ligga sju århundraden.

Ett af Chillons torn höjer sig öfver alla de andra, stort, massivt, fyrkantigt, urgammalt; det kallas ännu i dag "Walas torn." Det stod ensamt i den öde nejden, ett föremål för fruktan och fasa, då, år 830, en beväpnad tropp en dag nalkades det mörka tornet och under tystnad och stor hemlighet kastade dit en fånge. Det förspordes dock efter hand i nejden hvem denne var. Det var den ädle grefven af Wala, Charlemagnes vän och fältherre, en af kejsardömetts ypperste män, sednast abbot af Corbie. Charlemagnes svage son, Ludvig, förtörnad öfver den redlige Walas stränga tadel af hans regeringssätt och hans gemåls (Judits) ränker, lät föra honom från hans tillflyktsort, Corbie, och kasta honom in i Chillons torn. "Han förblef der instängd under flera år utan att mottaga något besök", säger hans biograf Pascase Rudbert, "utom englarne, som på alla ställen veta att göra sig väg till den rättsinniges hjerta. Såsom St. Augustin, trodde Wala på ett evigt ord, som ständigt meddelar sig till människosjälén, och hans tro på Gud, all trösts outtömliga källa, bevarade honom från nedslagenhet." En dag öppnades fängelsets portar för denne Rudbertus, Walas vän. Han bar till fången ett fridsbudskap från kejsaren. Frihet, gunst och ära tillbjödos honom om han ville återkalla sina stränga yttranden och erkänna att han felat. Wala vägrade ståndaktigt. "Huru — sade han — skulle den högste domaren

anse det om jag fällde öfver mig sjelf en ljugande dom; om jag öfvergåfve rättvisan och sanningens väg? — Tro mig, min broder, det är bättre att vi förblifva på den väg, der Guds nåd låtit oss inträda, och behålla våra hjertan fasta i hoppet. Så få vi till slutet inträda i det eviga lifvet.”

”Jag teg, rodande”, skrifver Rudbertus, ”då jag hörde Wala tala så. Jag insåg klart, att han, bekymmerslös om sina egna intressen, endast tänkte på föremålen för sin brinnande kärlek: Gud, fäderneslandet, kyrkan, och folkets väl.”

”Under vårt samtal hördes Lemans vågor bryta sig mot fångelsets murar. Wala riktade sina ögon på de oroliga vågorna. Vand vid att söka Guds röst i naturen, så väl som i sitt eget hjerta, hörde han de skummande vågorna tala till honom om Gud. Deras ebb och flod förtäljde honom om dem i de menckliga tingen, orörligheten af klippan, mot hvilken de brötos, var honom en bild af fastheten hos den själ, som har sitt lif i Gud.”

”Hitintill skolen J komma, och mot dessa murar skola era stolta böljor brytas!” talade Wala med klar panna och ljus blick till de upprörda vågorna. Lik den förviste sjarren på Patmos sönderslet han framtidens slöjor och, närd af gudomlighetens mysterier, tycktes han redan hafva ingått i himmelens portar.”

Fångelsets portar öppnades några år sednare för den ädle fången, som kallades att blifva medlare emellan kejsar Ludvigs söner. Mer än en gång vandrade han i detta ärende öfver alperna emellan Schweits och Italien. Han vandrade der för sista gången, lycklig öfver det fridens budskap, som han bar till Toscana, då han insjuknade och hann fram till klostret Bobbio — der man valt honom till abbot — för att dö ibland sina bröder. Hans stoft jordades bredvid Columbani.

Så Chillons första fånge. Ännu i dag är Chillon fångelse, men ej mera för statsfångar. Flera förbrytare förvarades der i denna stund, bland dem en ung mördare

af god familj. Man har inom slottet ett eget kapell, der de bevista Gudstjensten.

Några behagliga bekantskaper förskönade för mig dessa veckor vid Montreux, och mången skön, solig stund njöt jag i deras vackra hem vid Lemans strand. Den unge skriftställaren, professor Jules Bonnet, som gifvit oss de förträffliga biografiska teckningarne "Olympia Morata", "Curionnes döttrar", och som nu är sysselsatt med forskningar öfver protestanternas öden i Italien, såg jag ofta i dessa kretsar. Sjelf Provençal deklamerar han på intagande vis den provençalske skalden Jasmins naiva sånger.

Men "la Vaudaine" blåste häftigt, popplarne utanför mina fönster blefvo allt glesare, i tunga slag vräkte vågorna mot stranden. Om natten tyckte jag mig i dem höra tunga suckar. I de sköna lundarne, "bosquets de Julie", föllo de vissnade löfven, och höstvinden hven — såsom annorstädes. Jag längtade till ro i godt vinterquarter och reste i slutet af November till Lausanne.

Der fick jag, genom M:me Vinets bemedling, ett vänligt hem hos en god och ädelsinnad enkefru. Två unga, täcka flickor förskönade det. Mitt rum var ljust och stort, hade middags-sol och fri utsigt öfver den djupa däliden, som "le flon" genomskär brusande, åt Mont Benons sköna terrass, och bortom denna åt sjön och de savoyska bergen, som här på afstånd behagade mig vida bättre, än i Montreux.

Dagarne gingo lugna och ljusa. Jag lefde i djupt lugn med mina böcker, mina tysta tankar, emottog besök och besökte kyrkorna. Om aftnarne samlades den lilla familjen af pensionärer kring aftonlampan och man läste högt turvis. Så gjorde jag bekantskap med Schweits's sednaste mest berömde skriftställare Töpfer och Bitzius. Töpfer tillhör det fransyska Schweits och har skrivit en mängd noveller, i hvilka han med lekande, godmodig humor skildrat dess egendomliga lif, synnerligen inom den bildade medelklassen. Egendomliga karakterer äro få, egentliga ideer inga, men detaljpartier, vissa själstillstånd, scener, natur-uppträden och människolynnen äro ofta förträffligt

utförda. En älskvärd godmodighet hos författaren ser man öfverallt genomlysa, liksom en gyllne grund, i hans målningar. Han är en god genremålare. Stundom bekämpar han en populär fördom, såsom i romanen "le Presbytère", den bland allmogen så gängse tron på vissa slägters godhet eller förkastlighet i följd af barnens oafvändbara arf af föräldrars laster eller dygder. Der har Töpfer nedlagt mycket hjerta och allvar. I sina flesta mindre noveller har han blott velat harmlöst roa sig och andra. Detta lyckas äfven, och jag trotsar det mest surmulna lynne att läsa "le Col d'Anterne" m. fl. af denna art, utan att af dem låta sig hänföras till ett hjertligt skratt.

Bitzius är mera betydande. Ehuru äfven genremålare äro hans gestalter mera egendomliga och lefvande. De äro tagna ur verkligheten. Hans allvar är djupare, hans humor skarpare, ofta bitter. Han tillhör det tyska Schweits och har under pseudonymen "Jeremias Gotthelf" på tyska skrivit romaner och noveller, som framför allt skildra bondfolkets lif och seder, synnerligen inom Canton Bern, der han förestod ett pastorat. Han säges icke hafva varit den bästa själaherde, men hans skildringar ur folklifvet äro öfverträffliga. Hvad Fielding, hvad Hogarth voro för sitt land, det är Bitzius för Schweits. Han framhåller det dåliga och löjliga mer än det goda i menniskonaturen; men när han gör det sednare, griper det hjertat. Hvarje bild är dessutom naturtrogen, naiv, lefvande. Han är en stor konstnär af den Nederländska skolan.

Under det vi i vår lilla krets fortlefde vårt stilla lif, rustade sig hela Schweits till krig, Neuchateler-revolutionen, denna "storm i ett glas vatten", hade haft sina allvarsamma följder, och större än mången väntat. Preussen drog i härnad mot Schweits; Schweits stod upp att mot Preussen försvara sig och sitt. Glömda voro nu alla skiljaktigheter, alla strider, både stora och små, emellan de schweitsiska cantonerna. De stodo upp som en familj, som en man till försvar för det gemensamma fosterlandet. Waldstädter-cantonerna, liksom Pays de Vaud och Genève, Zürich och Freiburg, det isolerade *Graubünden*, det italienskt

talande *Tessin*, alla täflade om att sända män och medel för samma mål, alla väpnade sig för Edsförbundet. Men icke de allena; samma anda rörde schweitsarne utom Schweits. De elektriska telegraferna arbetade dag och natt, bringande budskap från schweitsare i Turin, Milano, Wien, Paris, London, från rika bankirer, som sände stora penningesummor till krigskostnaderna, från unga arbetare, som ville lemna sina verkstäder för att komma att ställa sig under fosterlandets fanor. Äfven förmögna unga män kommo så. "Min mor packar sjelf i denna stund min kappsäck, och jag skyndar till hären!" — skref en rik yngling från Wien. Enthusiasmen var allmän; den skulle ha gripit mig om jag kunnat tro på kriget. Men — jag vet ej hur det kom sig — jag kunde det ej, äfven då jag såg på platsen la Riponne mödrar och hustrur gråtande taga afsked af sina söner och män, färdige att draga ut i kampen; och ifrån den stund jag förnam, att den federala regeringen vändt sig till Frankrikes kejsare med anhållan om hans bemedling, kände jag mig viss om en för Schweits lycklig utgång af kriget utan svärds slag.

Louis Napoleon var schweitsisk medborgare. Man hade der, alltsedan hans barndom, tillbringad vid stränderna af Constance i slottet Arenenberg, ansett honom som ett af landets barn; man hade gifvit honom asyl der i en stund, då hans lif och frihet stodo i fara, och vägrat utlemna honom till Louis Philippe; och nu — icke kunde Louis Napoleon i farans stund svika det land, som hade stått honom så trofast bi i hans nöd; och han, som redan i sin barndom var känd för den slags saktmodiga egensinnighet, hvarmed han visste att genomföra sina afsigter — så att hans moder, drottning Hortense, brukade kalla honom "mon doux têté" — icke skulle han, nu en man och på Frankrikes thron, spara eller sakna medel att genomdrifva sin vilja i en så god sak. Detta var mig visst och jag kände mig lugn för Schweits. Interessant för mig var det emedlertid att se den allmänna resningen, den gemensamma andan i förbundsstaten, enheten i känslan för det gemensamma fosterlandet i dessa cantoner, hvaribland de

flesta dock visste så litet om de andra, utom att de voro "Edsförbundna." "Om detta krig blir utaf", skref jag i min dagbok i December, "så skall det föra till en innerligare förening af schweitsiska cantonerna än femtio års fred!"

I den fria kyrkan hade man särskilta sammankomster och böner för afvändande af den hotande faran. Fruntimrerna förblefvo ej heller overksamma. De bildade föreningar öfver hela landet, gjorde sammanskott, köpte upp varor och förfärdigade varma klädesplagg för fäderneslandets försvarare, som måste ut att strida i den nu bittert kalla vintern. Äfven jag satte mig att sticka ett par *muddar*. De hunno dock ej att bli färdiga innan freden slöts. Louis Napoleon hade förmedlat den till Schweits's förmån. Schweits skulle behålla Neuchatel, och denna Canton skulle på innerligare vis, än förr, blifva del af schweitsiska förbundet. Ultra patrioter skreko väl ännu öfver alltför stora eftergifter till Preussen, men de lugna och kloka i landet voro ense om att den federala regeringen hade handlat på det visaste och bästa. Schweitsiska hären återkallades från gränsen och krigsfesterna förbyttes i fredsfester. I kyrkorna sjöng man Te Deum.

Så begyntes det nya året 1857. De schweitsiska cantonerna återtogo sitt stilla lif, sina jernvägsarbeten, sina kommunala förbättringar, och — sitt smågnabb.

Under besök i kyrkor af olika sekter, under samtal med personer för eller emot statskyrkan har jag sökt bilda mig en bestämd åsigt öfver förhållandet emellan statskyrkan och de fria kyrkorna samt öfver dessas förhållande till det religiösa lifvet inom ett folk. Jag har dervid kommit till den slutsats att båda formerna af det kyrkliga lifvet äro nödvändiga inom en stat, om detta lif skall utveckla sig normalt och till fullt medvetande. Statskyrkan, den gamla fostrande modren, är den konservativa makten, som, i det den troget bevarar de stora traditionerna och gamla formerna, dock med liberal anda öppnar sin famn för de många halfmogna, ovissa eller liksom ännu flytande själar, som väl vilja, men ännu ej kunna bestämma sig. Hon är ej inquisitorisk för de sina, hon är tolerant med afseende

på inre öfvertygelser, men hon fordrar en viss lydnad i det yttre. Blott i stater, der sekter äro förbjudna af lagarne och der statskyrkan ensam herrskar, blir hon despotisk och farlig för unga själar, som ej sällan våldföras vid den första nattvardsgången, eller bortstötas ur kyrkans förbund, som synes dem mera en polisanstalt, än en väg till Guds rike. Annorlunda är det i länder, der den fria kyrkan och christna sekter ha medborgarerätt. Dessas kyrkor äro exklusiva, intoleranta; men de äro uppriktiga, och de hafva öfvertygelsens lif. De äro ofta ensidiga; men de fordra en bestämd bekännelse; de stänga sina portar andeligen för dem, som ej aflägga den; de vilja ej veta af halfhet och hemliga reservationer; de vilja afgjordhet och öppenhet. De tvinga människan att skarpt fråga sig sjelf; de vilja ej ett samtycke, som är blott yttre. Ingen ung själ våldföres till Herrans nattvard. Känner ynglingen sig ej rätt färdig, ej troende, så uppskjuta lärarne den kyrkliga ceremonien och förmana sjelfve lärjungen att vänta dermed, att fortfarande lära och besinna intill dess han med full öfvertygelse kan inför församlingen bekänna sig till christendomen. Så åtminstone sker det inom den fria kyrkan i Canton Vaud, denna dotter af Vinets anda. Den särskilda kyrkan fordrar att lefvernet skall vittna om tron; hon blir derföre ofta nog inquisitorisk mot sina medlemmar. Själaherden utesluter stundom från nattvarden den, som han anser ovärdig att begå den. Så sker det t. ex. i de små kyrkliga föreningar, som i Lausanne samlat sig kring vissa, för personlig karakter samt gåfvor utmärkta predikanter, hvilka skiljt sig från de större kyrkliga samfundet. I dessa små samfund blir prestens personlighet och inflytande af allt större betydhet.

Jag sammanfattar det sagda: Statskyrkan, eller den nationela kyrkan är god emedan hon är den moderliga fostrarinnan, som bevarar det gamla och närar alltjemt det nya lifvet, samt hindrar dess urartande till hejdlöst godtycke och enskilda hugskott. De fria kyrkorna äro ock goda emedan de ägga och utveckla det andliga lifvet, befria tanken, frigöra individen, tvinga honom till sjelfbestämmelse,

och — hindra "Mutter" att somna. Men både modren och barnen, både den gamla och de unga behövas inom folk och stat. De lifva hvarandra ömsesidigt och verka samfält till full utveckling af det religiösa medvetandet och lifvet.

Jag återkommer nu till mitt lif i Schweits. Detta var godt, lugnt, trefligt, men — icke inspirerande. Der var goda predikningar och goda verk, och godt sällskap tillfyllest. Men jag saknade stora åsigter, bredd, horisont. Kyrkan talade blott om den enskilda själens frälsning. Hon vände sig bort från vetenskapen och från det stora, allmänliga lifvet såsom anginge det ej "vår stad." Högre lif och interesse kommo till mig från annat håll, kommo från landet på andra sidan om Alperna.

En romersk flykting, som lefvat i Lausanne allt sedan den misslyckade revolutionen i Rom år 1848 och som man kallade professor Arduini, öppnade föreläsningar öfver den nyare italienska litteraturen. Han var en varm patriot, hade deltagit i den italienska frihetskampen med ordet och andan. Hans föreläsningar voro framför allt egnade att framställa det nationela partiet inom det unga, kätande, tänkande, uppåtsträfvande Italien. I mitt långt aflägsna, nordliga land hade jag, liksom många, med deltagande lyssnat till Italiens jublande rop vid Pio Nonos uppstigande på den påfliga thronen. Italien hälsade honom såsom sin räddare från utländskt förtryck. Silvio Pellicos "le mie prigione", fångarnes på Spielberg hjerts kärande biografier hade funnit väg till våra hem och lärt oss afsky Österrikes makt öfver Italien. Med glädje betraktade vi den nye befriarens vackra, välvilliga drag i de porträter af honom, som sändes oss. De tycktes lofva en ljus framtid för det sköna länge kufvade landet. Men scenen förändrades snart. Yrande fester och stora ord, och snart derpå blodiga nederlag fördunklade den ljusa synen. Frihetens flammor syntes uppgå i rök, och från det nyss så högt braskande, sedan så snart kufvade Italien vände vi oss bort, — alltför snart misströstande, alltför snart kalla. Andra Europeiska folk hade gjort äfvenså. I Schweits, närmaste

grannland till Italien, hade jag lefvat flera månader utan att ens höra dess namn. Man kände ej dess litteratur; man frågade ej efter dess lif. Blott då något nytt nattligt attentat af Mazzini berättades i tidningarne, vändes uppmärksamheten ditåt för en stund, och man höjde på axlarna och vände sig åter bort. Mazzinis namn och lömska, blodiga anfall hade i det öfriga Europas ögon blifvit representanter af Italiens frihetssträfvanden, och dessa syntes lika med feberparoxysmer hos en sjuk. Icke underligt då om de hade kommit i misskredit. Piemont allena stod ibland Italiens stater ett mål för de konstitutionelt fria folkens aktning och förhoppningar. Men det stod allena, en liten stat vid alpernas fot, och hela det öfriga Italien låg bundet under enväldiga furstar, bundet af sitt eget vanvett! . . .

För första gången lärde jag nu att detta Italien hade ett nationelt frihetsparti af mycket olika anda med Mazzinis och i strid med hans röda fana, ett parti, som med idernas makt, med andan och med ordet öppet kämpade för Italiens frihet, den inre, så väl som den yttre. Kring denna hvita fana såg jag samlas det unga Italiens ädlaste patrioter, skalder och statsmän, allt ifrån Alfieri och till Ugo Toscolo, Gioberti, Guerazzi, Nicolini, Giusti, Lambruschini, Azeglio m. fl., som än i denna stund lefva och arbeta på ett fredligt befrielseverk, de flesta i Piemont der endast inom Italien de finna skydd och säkerhet. Jag lärde känna att helt nära mig, på andra sidan om alperna, lefde ett ädelt folk, som tyst suckade efter en frihet, för hvilken det kämpat och blödt, men som det ej ägt krafter nog att värna mot mäktiga fiender, inre och yttre. Jag lärde känna, att dess hjerta klappade och brann ännu, ehuru tyst, blödande under förtryckarnes fot! Jag kallade signor Arduini att blifva min lärare; jag läste med honom Dante, men lemnade snart denne för Italiens sednaste skalder, Giusti, så ädelt bitter, så varm för sitt moderland (Povera Madre! utropar han), Nicolini, hvars sorgespel "Arnoldo da Brescia" förer samvetets rätt och talan på ett så högsinnadt och ett så skönt språk; jag gjorde bekant-

skap med det unga Italiens sträfvanden för ungdomens bättre undervisning, för tankens frihet och lifvets förädling, och jag hörde ädla Qvinnors namn nämnas bland fosterlandsvännernas.

Tillika läste jag Waldensernes historia. För första gången äfven lärde jag nu att denna lilla, hjeltmodiga flock af den äldsta kyrkan, efter århundraden af förföljelser och af förnyad kamp för sin tro och sin frihet, nu, för få år tillbaka, vunnit denna frihet och lefde lycklig uti Piemonts dalar, beskyddad af Piemonts konung, och af landets lagar omsider erkänd som del af dess fria folk och delaktig af dess rättigheter. Jag hade i min ungdom läst om de blodiga förföljelserna mot Waldenserne — dessa första protestanter mot romerska kyrkan — jag trodde dem längesedan fördrifna, försvunna från jorden, och se, de lefde, de blomstrade på nytt, och nu såsom aldrig förr, och det helt nära mig! Det lilla "ljuset som lyser i mörkret" — Waldensernes devis och sinnebild — hade nu kommit ur mörkret och lyste som morgonstjerna på Italiens himmel.

Huru allt detta rörde och lifvade mig! Italien, konstens ryktbara museum, Italien, hemmet för sköna ruiner och palatser, för ett sjungande, maccaroni-ätande, far-niente-älskande folk, påfvens, turisternas och artisternas beprisade land, hade aldrig särdeles intresserat mig. Men Italien — "Nationernas Niobé" — värnande med halft brustet hjerta det yngsta barnet — hoppet — i sin famn, Italien, efter långa, mörka århundraden vaknadt till nytt lif, trånande till ljus, frihet, högre mensklighet, längtande att blifva sig sjelf, — en ren, harmonisk ton i de fria folkens chor — detta Italien drog mig med oemotståndlig makt. Jag beslöt att ännu detta år begifva mig dit, att utforska dess fördolda lif, att pröfvande lägga min hand på dess hjerta. — "Speranze d'Italia, Risorgimento d'Italia" blefvo ständiga ljusa tankar i min själ.

Dessa tankar värmdo mig med en inre eld. Det behöfdes. Vintern blef mycket kall; jag har aldrig frusit mera. I Sverige har man goda rum och eldstäder, och

om man kan köpa sig ved, så behöfver man der icke frysa. I Schweits äro rummen kalla. Töcken och snöslask gjorde himmel och jord så dystra, att Leman syntes, såsom fordom, en "Öknens sjö" och landet deromkring "en nejd förlorad i molnen." Ibland var luften torr och gråkall, bitter och bitande, högst obehaglig under en hel veckas tid. Fruntimmerna sutto med "chaufferetter" under fötterna i kyrkan och hemma, och hade kylda händer. Den stränga vintern var dock icke lång, och stundom kommo äfven under denna tid dagar så förtjusande vackra, så fulla af vårsol och våraningar, att jag liksom berusades deraf och glömde det kulna förflutna; men det återkom snart. Under en tid af detta slag gjorde jag ett besök i Morges och tillbragte der några sköna dagar hos mina vänner Alexis Forel's. Samtal med dem och med den lilla krets intressanta personer, som församlas i deras hus, samt besök i den högre läroanstalt för unga flickor, som är en af denna lilla stads förnämsta utmärktheter, gjorde dessa dagar rika. Jag hörde här lektioner gifvas af förträffliga lärare så som jag aldrig förr hört, och — huru lyckliga tyckte jag ej de unga flickorna vara att så uppfostras till tänkande, urskiljande väsen! Jag längtade att kunna blifva ung på nytt och få sitta, som lärjunge, på dessa bänkar. O! min förlorade ungdomstid! Dock, förlorad var du ej, du tid af längtan och lidande; du lärde mig mycket, som jag då ej förstod. Jag har förstått det sedan, och att min ökenvandring hade sin fördolda mening och sitt mål. Gud vare lofvad! — —

Först mot slutet af Februari kom våren på fullt allvar och då med en makt och skönhet, som öfvergick all föreställning och stämde min själ till en ständig lofsång. Marken framstod på en gång grön och täckt med blommor (ty under den korta vintern hinner gräset ej gulna och dö såsom i nordén), och ett utsägligt lif-fullt sorl af brusande bäckar och glada barnröster, af sjungande foglar och insekter uppsteg i den lugna, solfulla luften från jorden mot höjden. Från den höga Dole, på Jurakedjan, smälte snödiademmet, och i makalös skärhet och glans lyste morgon-

rodnad och stonrodnad deröfver. Leman låg spegel-lugn, och om aftnarne sänkte solen eldkolonner i dess klara sköte, hvilka syntes tränga långt ned i djupet. Dertill var luften så frisk, så ren, så lätt, lik ett barns andedrägt. Det förekom mig som om jorden beredde sig till besöket af en Gud, och sjelf stod jag liksom i aningsfull väntan på något ovanligt, som skulle komma. Ingenting kom dock utom "la bise" står det i min dagbok, men icke alldeles sanningsenligt, ty väl kom nordanvinden och afbröt det förtrollande uppträdet, men denna vår blef dock väl-signad för mig genom den stilla växten i min egen andes lif och genom bekantskap med flera interessanta personligheter inom sällskapslifvet, till hvilket jag nu något mera hängaf mig.

Lausanne har intet mera af det lif, som fästade der Voltaire med flera snillrika resande och lät gifva åt dess sällskapskrets namnet af "société du printemps"; men det är ännu rikt på goda, bildade och äfven rätt älskvärda personligheter. Bland universitetets lärare lärde jag känna flera tänkande och angenäma män. Den unge, ädelhertade, sanningsälskande professor Hornung blef min vän. Främst bland alla var det mig godt att se och höra professor Vulliemin. Jag samtalade aldrig med honom utan att känna mig stärkt i hoppet om det godas seger, klarare i uppfattningen af mensklighetens och statslifvets utveckling till frihet och sjelfbestämmelse. Ty lifvets idealer stå klara för denne tänkares blick.

Bland frumtimmerna fann jag ock flera älskvärda, och mången gång hörde jag af deras läppar ord värda att tecknas upp för deras djup och lefnadsvishet. Den förträffliga Fru Vinet såg jag blott sällan, ty hon hölls vid sitt hem af sin ende sons obotliga, förfärliga sjukdom; men hvarje stund, som jag såg henne, lemnade i min själ en klar ljuspunkt. "La société de la rue du Bourg" är den egentligen aristokratiska inom staden och håller sig temligen exklusivt på sin backe. Den ger utsökta middagar, har qvickhet och verldsvett. Af denna societet minnes jag framför allt en ung fru med ljusblå ögon och

gyllne hår, och en gammal, men så qvick, så glad och god, att man oemotståndligt lifvades och blef med henne liksom ung på nytt.

I den andra societeten, som syntes mig tillhöra universitetets krets, var mera allvar, mera gedigenhet, ett enkelt, flärdfritt, gästfritt familjelif. Sällan framvisar någon sällskapskrets en qvinlig personlighet, såsom den af Clara Monneron (dotter af professor Monard, nu i Bonn), så ädelt skön, så begåfvad och dertill så fullkomligt blygsam. Våra själar möttes en afton, då jag mot en af den fria kyrkans mest utmärkte lärare försvarade den sanningsökande hedningens rätt att komma i himmelriket, och fann mig oförväntadt understödd af den unga fru Monneron, som med ett uttryck af förvåning i sin blida röst sade: "Hvad? tror ni icke att hvarje själ, som redligt söker Gud, skall slutligen komma till honom?!"... Jag såg henne sällan, och jag saknar det. Jag var förströdd på många håll, hon nästan aldrig ute. Det var mig städse en njutning att samtala med henne. Sällan har jag funnit en så fin urskiljning och så mycken godhet förenade hos en person. Hennes själ hade samma etheriska skönhet, som hennes ansigte. Man kände igen författarinnan till den lilla förtjusande boken "Augustin"; man tyckte sig höra en engel tala om jordiska förhållanden.

Det är äfven en ung fru i Lausanne, som jag har att tacka för följande anmärkning: "huru många för själen och samvetet betydande facta förekomma ej i lifvet, som historien lemnar å sido. Det borde höra oss qvinnor till att bevara och fortplanta dessa heliga minnen till barn och barnabarn, och att dermed nära den heliga elden i hemmet!"

Om söndags-eftermiddagarne ser man Lausannes befolkning af alla klasser ute på promenaderna kring den af parker, villor och alper bekransade sjön. Det är ett stilla lif, men högtidligt och vackert. Öfver hufvud njutes lifvet här på ett stilla sätt, äfven af det handarbetande folket. En och annan scen gör undantag, dock genom främmande inflytanden.

En februaridag var marknad i staden. På platsen "la Riponne", vid foten af "la Cité", med dess ståtliga gamla domkyrka, hade landtfolket på ena sidan slagit upp sina stånd, och der var allt tyst och stilla. Men på den andra sidan af torget stodo, i sina vagnar eller vid sina bord, franska handelsmän, som höllo mun och munterhet i gång. En ropade: "hvem vill hafva dessa halsdukar? Jag har för dem fått 50 francs stycket. Men jag säljer dem åt er för 25 francs; ja för 15, 12, 8, 7, 5, 3, 2, 1 franc och 75 centimer, ja för 1 och 50, 1 och 30, 1 och 25, 1 och 15, 1 och 10, 1 och 5, *en franc stycket!* Hvem har en franc i sina fickor? Hvad? Ni har icke 90 centimer en gång?!.. Inga penningar? Det är ömkeligt!... Ni kunde aldrig använda dem bättre!" o. s. v.

En annan skrek: "Se detta byxtyg, rakt från Paris. Om ni bär det, så blir ni klädd som en prins, en kapten, en advokat, en syndikus. Det har kostat mig 100 francs, men jag säljer er det för 50, ja för"... och nu fortgick prutningen på samma skala, som hos den förste roparen. — "Den som vill hafva det, lyfte upp handen! Hvad? Har ni inga penningar? Köp likafullt! Det gör ingenting; der!.." — Och byxtyget flög i famnen på en bstant gumma — "der! Det är icke en vara, som jag säljer, det är en gåfva, som jag gör er!" En tredje prisade en liten pipa, "en engelsk pipa, med beslag af renaste silfver." "Den har kostat femton francs, men jag säljer den för 5. (Prutning som tillförne.) Ja så, ni har inga penningar på er!... Men för dessa näsdukar ändå!... Köp dem! Det är vackert, ser ni, att om söndagen gå och dangla med en af dem i hvar ficka för att visa att man har penningar på båda sidor!..." Hvar ropare skriker och fäktar med armarne under det han efter hand afkastar halskläde, rock, väst och står der i blotta skjortärmarne. En, som synes mera "monsieur" än de andra — ty han har hatt och de andra blott mössor — står i en kabriolet och prisar med pedantisk utförlighet åtskilliga rakknifvar, dem han svänger och låter blänka i solen för

åskådarnes ögon. Hvar ropare samlar omkring sig en grupp åhörare; dessa äro dock försigtiga köpare och låta icke lura sig. Då och då flyger en halsduk, ett bref med knappar, en bundt tråd i famnen på en bondgumma eller flicka, och medan denna betänksamt betraktar varan och långsamt letar efter sina småmynt, har säljaren, i fullkomlig god tro att han blir betald, redan sorgglöst vändt sig till andra personer. Den, som ropar högst och gör de häftigaste åtbörder, får det mesta folket omkring sig. Här nedstiger en trött skrikare och en annan uppträder i hans ställe med friska krafter, kasketten på örat, mustasch öfver läppen och med min af en lustig ture. Han tar ett par hängslen i handen och begynner — icke skrika, utan ryta och vråla, så att det höres öfver hela torget och alla de andra roparne öfverröstas. Detta gör stor verkan. Folket öfverger alla de andra för att samla sig kring denna stentorstämman, och väntar tydligen att få ett ovanligt lustigt spektakel. Och lustigt och ovanligt var verkligen detta uppträde, och roligt att betrakta vid foten af de sekelgamla byggnaderna, af de snötäckta alperna, som i ett praktfullt Coliseum stodo rundt omkring, under klaraste, mörkblå himmel! Solen sken varm, domkyrkans klockor ringde. Det var ett sydländskt lif!

En afton besökte jag Darbysternas församling. Darbysterna äro en slags moderna qvåkare. De styra församlingen genom sina äldste; prester hafva de ej. Hvar man kan tala i kyrkan efter andens ingifvelse. Sektens stiftare, M:r Darby, en engelsman, lefver, tror jag, ännu. Sedan en tid har den fått talrika anhängare i Lausanne och i andra delar af Canton Vaud. Den Lausanska församlingen var denna afton särdeles talrik. Dess förnämste ledare sades vara frånvarande. Tre à fyra män talade torftigt och utan talang. Alla talade blott om "*vissheten* af nåden i Christo för hvar och en, som tror på honom." Sångerna upptogo åter detta thema och liknade de troende vid "*får som gingo på feta betesmarker i nådens ständiga solsken.*" Jag fann betesmarken, nemligen inom församlingen, ganska

mager för intelligensen. Också blef jag hjerteligen sömnig, och sömniga voro många af de goda fåren der.

Darbysterna berömmas för allvaret och sedligheten af deras stilla lif, samt för deras hjälpsamhet inbördes.

Den 13:de Mars var valdag i Canton Vaud och i alla Schweits's cantoner. Jag hörde redliga män, deltagare i valen, innerligen beklaga den brist på ärlighet och öppenhet, som visar sig vid dem, eller som de medföra. Intriger och hyckleri florera. "Absolut monarki" — menade en ädelsinnad man, — "vore en bättre styrelseform för menniskorna!" Jag bestred det. Vi måste köpa frihetens goda, frihetens adel med frihetens faror, och öfvervinna dem genom att stiga moraliskt högre. Det christna samhället och lifvet är icke en plåtå, der man får vandra bekvämligt, såsom får på feta betesmarker, i ljuset af en jordisk nådesol. Det är en Jacobs-stege till himlen, och hvarje nytt steg måste tagas under ny kamp, intill dess morgonrodnaden uppgår. Den borgerliga friheten är tillika en uppfostran till friheten; bör åtminstone vara det. Om Canton Vauds, om Genève's frihetslif ännu är i slyngelåren, så är derföre icke sagdt att det skall stadna i dem. Det uppgående lifvet, just i dessa cantoner, är en borgen för att äfven häruti det goda skall öfvervinna det onda. Ty hvad som växer och förkofrar sig, synnerligen i Canton Vaud, är uppfostringsväsendet, uppfostringsanstalter af alla klasser och för alla klasser. Enskilta pensioner och offentliga föreläsningar, framförallt beräknade för ungdomens bildning, tilltaga ständigt. En mängd goda böcker spridas och göras för godt pris tillgängliga i alla delar af landet, så ock på ångbåtar och jernvägar.

Jag besökte åtskilliga högre skolor för unga flickor, och fann öfverallt mycket godt i deras anordning samt i enskilta delar af undervisningen. Hvad jag saknade öfverallt — och hvad jag ej funnit någorstädes ännu, — är en klart fattad och för eleverna klart uttalad åsigt af all uppfostrans mål, en åsigt af lifvet och undervisningen, som framställer den sednare såsom blott ett medel för det förra, och som upphöjer lifvet sjelf ur dess lokala, inskränkta

krets till ett medel för — Guds rike. Hvad jag saknar här, såsom öfverallt, är en åsigt af individens förhållande till samhället, som helgar hvar särskilt gåfva till dess tjenst, med en klar blick på alla gåfvors förhållande till samhällets högsta mål.

En sådan åsigt borde förestå hvarje uppfostringsanstalt, sväfva deröfver såsom dess goda engel. Om den felas i den unga qvinnans uppfostran, så felas det väsentliga.

Skrif öfver hvar liten flickas vagga: "se Herrans tje-
narinna!" Och skrif de orden in i hennes hjerta under hennes uppfostringstid, och hennes lif skall blifva godt och ädelt, hurudan än hennes gåfva må vara; och hvarhelst hennes verkningskrets må blifva, skall hon ej lefva blott för ett inskränkt, sjelfviskt mål.

Och här, låt mig säga några ord om den man, som uppfostringsväsendet för unga flickor inom Canton Vaud och inom hela Schweits har att tacka för sin sednaste, högre utveckling, hvilken gjort att unga schweitsiskor nu kallas till lärarinnor i alla Europas länder, — den man, som åt den protestantiska kyrkans lif gifvit en ny, innerligare riktning, hvilken hon endast torde behöfva fullfölja för att komma till sin grundprincip, sin ursprungskälla. Enskilt tacksamhet manar mig ock dertill, ty mer än alla lefvande intressanta personligheter och goda vänner i Schweits har för mig varit och är den döde — och odödlige

Alexander Vinet.

Redan i hans första ungdom röjdes hans djupa känsla för allt ädelt och skönt. En dag, i sin familjekrets läste han högt Corneille's Cid. På en gång stadnade han tvärt, steg upp och lemnade rummet. Hans syster följde honom efter en stund och fann honom på sitt rum häftigt skakad, badande i tårar. Hans fader var en rättskaffens, men sträng man. Ändå älskade honom sonen af hela sitt varma hjerta. Långt sedan fadren var död gömde sonen som en helig relik skalen af en orange, som fadren en gång hade kastat till honom.

För omkring tjugufem år sedan gick en religiös upp-
väckelse, utgången från England, genom hela Schweits. Den
kallade själarne till medvetande af deras inre tillstånd och
yrkade öppen bekännelse af detta, så inför människor som
inför Gud. Det var en resning — såsom i protestantis-
mens första dagar — en resning af samvetet emot allt
hyckleri, all sken-christendom, allt tanklöst formväsende.
Den gick som en löpeld genom landet; den antände alla
djupare sinnen. Man höll sammankomster och uttalade vid
dem öppet sin tro och öfvertygelse. Tviflaren, Deisten, ja
Atheisten uttalade sin, lika väl som den troende Christne.
Man ville framför allt vara ärlig inför sig sjelf och sin
nästa. Man protesterade mot statskyrkans tyranni öfver
samvetet och mot hyckleriet eller likgiltigheten, som upp-
kom deraf.

A. Vinet, vid denna tid professor i litteraturen, slöt
sig till den nya rörelsen och blef snart dess hufvudman
genom sin hänförande vältalighet i tal och skrift, och der-
igenom att han förde den utöfver protesten, till denna protes-
ts högre grund, och samlade blickarne på dess högsta
föremål. I det han, med den store Pascal, yrkade samvetets
förmåga att erkänna den högsta sanning, och i följd deraf
människans rätt till sjelfbestämmelse i de frågor, som när-
mast angå hennes eviga väl eller ve, framställde han chri-
stendomens förhållande till människosjälen och lifvet med
hela ingifvelsen af en Evangelisk genius. Hans härliga
verk "de la manifestation des convictions religieuses" blef
för allmänheten frukten af hans första sats. Det priskrön-
tes af Guizot i Franska Akademiens namn. Jag vet ej om
man kan läsa något skönare och mera upplifvande, än de
första kapitlen i denna bok, något mera djupt rörande än
dess sista blad

Frukten af Vinets andra och högsta sats: — Chri-
stendomens förhållande till människohjertat och lifvet —
hans "Discours Evangéliques" lästes och läsas i denna stund
med förtjusning inom de bildade kretsarne af christenheten
i alla större städer, från Paris till Petersburg. Nya "Dis-
cours Evangéliques" kommo å nyo såsom ur en ständigt

framvällande källåder, att i ständigt nya taflor framställa den christna uppenbarelsens ord till den frågande, sanningsökande, lidande, kämpande människan. Men christendomen var för Vinet framför allt Kristus, den lefvande försonaren. Han lade människan på nytt vid sin frälsares bröst. Sjelf hvilade han der, likt en ny Johannes, och drack der sin ingifvelse. Till karakter och sinnelag liknade Vinet denne Mästarens mest älskade lärjunge.

Genom sitt uppträdande för samvetets rätt och sin djupgående kritik öfver statskyrkan verkade Vinet väckande på otaliga sinnen. Genom framhållandet af den objektiva uppenbarelsens Evangelium för människohjertat, och framför allt af dess hufvudperson, gaf Vinet en ny concentration åt det christliga medvetandet, hvilket alltför ofta fattat christendomen såsom blott lära eller moral, under förbiseende af dess hufvudföremål: Jesus Kristus, och Gud förklarad i honom.

Att framställa detta var målet för Vinets sednare verksamhet som lärare och skriftställare. Hans "cours de litterature française", så rik på ädel metall, på sköna blommor, och så ledande för unga sinnen — innefattar en granskning, ur christendomens synpunkt, af franska litteraturens företeelser under sednare århundraden. Hans föreläsningar vid universitetet egnades att, med en vältalighet och en värma, som kanske aldrig blifvit öfverträffade, framställa förhållandet emellan det menckliga medvetandets kraf och uppenbarelsens "glada budskap." Från lärostolen, der han, ännu med döende stämma, talade derom för sina talrika lärjungar, bars han en dag hem, för att icke uppstiga mer. "Om jag lefvat längre" — hördes han på sin dödsbädd säga — "så hade jag — kanske -- kunnat uträtta något godt!" En ödmjukare själ har ej funnits. Vinet dog i sin bästa ålder, men han hade gjort mer för menckligheten, än de flesta menckor.

Genom sin karakter, lika mycket som genom sin lära, har Vinet bildat en skola, ur hvilken redan utgått flere af nutidens mest framtidsrika unga män. Edmond de Pre-sance, Philippe Trottet, Penchaud m. fl. äro bland dem.

Han var en såningsman; ödmjuk, med nedböjdt hufvud gick han öfver jordens fält, men hans hand sådde "flammande säd." Tusentals hjertan välsigna den.

Jag är bland dessa. Ty jag stod ensam och nedböjd under många bekymmer i mitt nordliga hem, då ett band af Vinets "Discours Evangéliques" sändes mig af hans enka. De styrkte och de tröstade mig. A. Vinet blef min vän, i vissa frågor min lärare. Hans ande drog mig till Schweits, och här har jag, framför allt, lärt att älska honom högre. Sällan har en man varit så allmänt älskad. Och vore jag frestad — och jag är det ibland — att anropa ett helgons bistånd i min inre kamp, så skulle jag lyfta bedjande blickar och händer till A. Vinet. I begrepp att lemna Lausanne och Canton Vaud, är det mig ljuft att lägga detta ödmjuka tackoffer på minnesvården af dess ädlaste lärare, den nya kyrkans profet! — —

Och nu till Genève, till Calvins stad, till Protestantismens Rom!

SJUNDE STATIONEN.

I Genève. Grefvinnan de Gasparin. Merle d'Aubigné. Arve och Rhone. Mont Salève. Hjelten i skådespelet. Besök i urmakare-verkstäder. Fruntimrens arbete. *Arbeterskan*. Kyrkor och kyrkliga förhållanden. Intellectuellt lif. Genève "de ogifta fruntimrens paradiset." Calvins "Institutions." Jargonant. "De levande vattnen." Familjelif. En ny blomma. En gammal Calvinist. Gamla och nya Genève.

En gammal författare skriver:

"Genève hade blifvit mötesplatsen för reformen, blifvit dess Rom, dess Jerusalem. Och då pilgrimerna, kommande ur Alpernas eller Jurabergens pass, upptäckte "Herrans stad", uppstämde de lof- och segersången:

"Der är hon, den lilla staden, det nya Bethlehem, der Gudi behagat låta sin son födas på nytt, staden som han beredt att blifva en fristad för de rättsinniga menniskor!"

Men derpå tänkte jag icke då jag, den 15 Mars, ilade mot Genève öfver Lemans vågor. Naturskådespelets prakt upptog själ och sinnen. Dagen var härlig, kall men af makalös klarhet. Lausanne gaf mig den vänligaste afskedsblick, och jag besvarade hjertligen denna under det jag såg dess ståtliga gamla domkyrka, omgifven af klungor

gråbruna hus och ännu löflösa lundar, försvinna i fjerran. Jag hade varit lycklig der. Efter tre timmars färd nalkades ångbåten Genève i det den böjde åt venster in i dess breda bugt. Sjön glimmade såsom af millioner diamanter, och den stora hvita frun — Mont Blanc — reste sig på södra stranden i skinande hvita kläder, i stor stat med hela sitt hof af isgestalter, pyramider, vallar och torn under den klarblå himmelen, i den eldfulla solens sken. Det var präktigt! —

En timma sednare satt jag i ett ljusst och vackert rum, tre trappor upp i Bourg du Four, med utsigt åt Salève-berget och botaniska trädgården. En god och bildad fru, enka efter en af universitetets mest utmärkta lärare, skänkte mig der ett stilla och vänligt hem.

Grefvinnan de Gasparin, bekant som snillrik skriftställarinna och synnerligen för sin bok öfver äktenskapet, besökte mig dagen efter min ankomst. Detta var älskvärdt af henne. Hon är en behaglig blondine, ännu ung, med fina drag, på det hela en rätt älsklig personlighet med fransysk lätthet att vara och uttrycka sig, mycket talande och något afgörande. Vi voro snart i strid i flera ämnen, än som man kan reda ut under många samtal. Det skadar icke. Man kan tycka om och äfven hålla af dem, som man icke kan "hålla med." Och jag tyckte om grefvinnan de Gasparin för hennes uppriktighet och för hennes älskvärdhet; och med uppriktigt nöje tog jag emot bjudningen till hennes landtliga hem nära Genève. Jag var också litet nyfiken att lära känna grefve de Gasparin, den man, som gjort henne fanatisk för giftermålet. Ty det är hon, hon yrkar att alla fruntimmer böra gifta sig, och påstår att statistiken har orätt då den utvisar, att det finnes flera fruntimmer, än män i världen. Emedlertid är "le couple parfait" — såsom makarne Gasparin kallas — alltid en skön syn på jorden.

Jag afskrifver följande ur min dagbok:

Genève den 18:de Mars.

I går besökte jag den bekante historieskrifvaren Merle d'Aubigné i hans landtliga hem nära Genève, vid "de lefvande vattnen" — sorlande bäckar, barn af floden Arve eller af dess alpkälla, och som aldrig frysa eller sina, och som i många riktningar vattna denna nejd. Reformationens historieskrifvare, Merle d'Aubigné, är en kraftfull, ståtlig gestalt, med stora, eldiga ögon under svartmuskiga ögonbryn, en vacker och värdig representant af det gamla Genève, af den stridbara protestantiska staden. Hans samtal är liffullt och rikhaltigt, likt en lefvande krönika. "De lefvande vattnen" sorla gladt genom hans park — äfven hans barndomshem, — vattnande dess undersköna träd; men döden har nyss besökt hans hus, beröfvat honom hans maka och med henne mycket af lifvets glädje. Men han har en annan maka i historiens sång-gudinna, och han begynner åter kunna lyssna till hennes ingifvelser. Han arbetade nu på fjerde delen af franska reformationens historia. Han har ännu ett stort arbete framför sig. Öfver porten till hans boning står skrifvet: *Tempus breve*. Som theolog är Merle d'Aubigné strängt orthodox, samt anhängare af bokstafsinspirationsläran. Man kan vara en djupare theolog, än han, men näppeligen en mera lifvande historisk berättare. Hans skildringar lefva. Personer, naturscener, händelser, — allt framstår plastiskt under hans mästartehand.

Klimatet skiftar här nästan som i Amerika. Dagen, då jag kom till Genève, var kall, men skön, den följande grå, blåsig, högst obehaglig, dagen derpå var en riktig sommardag, endast för varm. Om aftonen föll litet regn, så blef det åter klart och aftonstjernen, Venus, strålade i obeskriflig skönhet. Hon befinner sig nu i en af de perioder, som lära återkomma hvart åttonde år, då hon emottager och återstrålar solens ljus med en intensitet, som låter henne under några månader blifva för oss såsom en

måne. I April och i Juni säges hon få sin högsta glans.

Jag gör ensliga vandringar inom och utom staden för att orientera mig. Detta är mig ett stort nöje. I går (d. 22 Mars) gjorde jag en härlig vandring längs med Arve, för att se dess förening med Rhone. Arve kommer ur Ishafvet vid Chamounix, är här en temligen bred, mycket kall ström, som brusande bugtar sig med grått, grumligt vatten än genom sandiga fält, än genom bördiga högländer, kring hvilka han bildar djupa bugter och knän. Jag följde Arve vid pass en timmas tid från den vackra stenbron vid den lilla staden Carvuge, (fordom savoyisk, nu en slags förstad till Genève). På en gång framstår för vandraren, i tvär riktning, en hög ås med bruna, branta jordväggar, bärande sköna träd och landthus, och derunder flyter, o! så metalliskt grönbå och klar, den mäktiga Rhone, icke mera lik den lilla mjölkhvita bäck, som jag såg springa ur snöfjelllets vagga vid Grimsel, icke heller lik den våldsamma flod, som sednare kommer ner ur högländerna, bärande deras snöbäckar och jordras, vältrande stenar och stockar i sina upprörda, grumliga vågor ned mot Lemman vid Villeneuve. Ty der, vid Rhonedalens slut mottager den klara Lemman den vilda bergsvandraren i sitt djupa sköte. Då uppstår en underlig strid; vågorna, Rhones och Lemmans, kämpa om öfverväldet; men de jordtunga vågorna förlora spelet; de sjunka under de klara; de klara blifva öfverst, och Rhone försvinner i segervinnarens famn. Der hvilat han länge och djupt; afsätter de främmande ämnen, som han medtagit på sin vandring, som grumlat hans lynne och lif, och — hvem kan säga hvad som föregår der i djupet af den klara sjön? — Rhone har försvunnit der; men, han synes åter på andra sidan af sjön, vid Genève, och då så klar, så krystallren och skön! Han har blifvit född på nytt, döpt i ett renare element. Skogens och himmelens färger sammansmälta i hans klara våg.

Denna dag var mulen och tung; likväl var Rhones färg osägligt klar och skön. När Arves strida, grå vattenmassa kastar sig i Rhone, böjer sig denne efter den stri-

dare flodens lopp, men förändrar föga färg och klarhet. Rhone blir ej Arve, utan Arve blir Rhone. Rhone är den mäktigare naturen. Han har dessutom genomgått ett re-
nande bad, en ny döpelse. Han är lugn och klar. Så
ilar han nya öden till mötes på Frankrikes jord, mottager
i sitt sköte Lenth, Saône och den vilda Durance, befruktar
vinländerna längs den franska Rhone-dalen ända till Avig-
non; der vänder han sig tvärt, söder ut, ilar ned mot Me-
delhafvet, och —

”Han hastar oupphörligt, tills han kastar
sig i sin faders famn och dör deri*).

Den 24 Mars.

En härlig dag efter några mulna. Jag läste på f. m.
i Père Gérard's förträffliga ”Methode maternelle” och
gjorde på efterm. en lång vandring upp mot Salève-berget
och på högländerna längs Arve. Hela denna sida emellan
Genève och Salève-berget — gränsen emellan Schweits och
Savoyen — är odlad som en trädgård, full af täcka plante-
ringar, landthus och små bondgårdar. Luften var varm,
himlen höglå, lärkorna sjöngo, och en mängd små blommor
sprungo upp ur den grönskande marken. Gula aurikler äro
här vanliga backblommor. Arve brusade mäktigt och många
små bäckar skyndade sjungande att svälla dess vågor; — mig
syntes att jorden var skön! — — Och hjelten i skådespelet;
— har du, min L*, någonsin hört talas om ”Mont-Blanc”?
Då har du äfven hört, att det är ett snötäckt berg i Sa-
voyen, nära 15,000 fot högt, och du har i andanom — om
du ej sett Mont-Blanc i verkligheten — sett en Is-jette
höja sin hjessa upp mot stjernorna. Men från Genève och
trakten deromkring, hvarifrån man har den skönaste syn af
berget, ser det blott ut som en ofantlig snökulle i flera
terrasser. Dess massa, dess bländande hvithet, dess mjuka,
rundade former fångsla blicken genom en imponerande makt,
som tillika har något lugnande och ljufligt, i synnerhet då,

*) Floden af Tegnér.

om aftonen, jetten färgas af den nedgående solens ljus. Den sköna Napoleons-profilen, som man ser afbildad i bergets öfversta linier, och som man omöjligt kan undgå att alltid se när man en gång sett den, bidrager äfven till det betydande i detsammias fysionomi. Från Quai Mont-Blanc och från Rousseaus ö skådar man denna profil samt hela kedjan af de Savoyska Alperna mycket väl. På nämnde ö tillbringade jag, sittande och vandrande i de sköna lundarne kring Rousseaus bildstod, ensam gårdagens eftermiddag och afton under Alpernas betraktande. De togo sig härligt ut i den sjunkande gyllene solen, isynnerhet Napoleons-bilden, som sist belystes af hennes strålar. De syntes mig lysa ett Guds frid öfver hjelten

Han sofver så godt på sin bädd af snö,
 — En lugnare verden ej äger —
 Han vill ej mer strida, han kan ej mer dö,
 Och solen står vakt vid hans läger! —

Man talar mycket om den hastiga scenförändring, som solens nedgång frambringar bland Alperna. Nyss lyste deras spetsar i guld och rosenrött, och nu, på en gång, blekna de, bli askgrå och stå, så till sägandes, lik. Och detta är sannt. Men jag har ej hört någon anmärka, hvad som dock är högst anmärkningsvärdt, nemligen det nya ljus, den andra klarheten, som faller öfver dessa snöklädda toppar en liten stund efter deras fördunkling, ett uppklarande, som under molnfria aftnar tilltager småningom och upplyser himmelen öfver dem ända till zenith, så att man stundom är färdig att fråga sig, om icke solen kommer tillbaka, om ej detta är en ny morgonrodnad? Att iakttaga detta skådespel är mitt stora nöje; jag har stundom sett denna andra klarhet — som påminner mig om "det andra ljuset", hvarom våra nordiska sagor tala — räcka ända mot midnatten.

För att icke trötta dig, min L*, med tal om de eviga bergen, deras höghet och skönhet, vill jag en gång för alla säga dig hvad — de sagt mig, då nemligen jag lärt fatta dem rätt. Ty ofta nog har jag känt mig mera tryckt

än upplyftad af deras storhet och orörlighet. Men nu har jag fått frid med dem, jag har förstått deras tysta ord till menniskan. De stå i naturen likt det gamla Testamentets profeter, eller rättare likt hednaverldens gamle vise och lärare, och hänvisa oss på en storhet, högt öfver den, der vi, dalarnas och slätternas barn, hafva vår varelse. För dessa pyramider äro ej jordens ljufligheter, ej blommornas doft, ej foglarnes sånger, ej årstidernas vexlande lif. Ovanskliga i deras eviga frid, röras de allena af solen. Hon allena låter dem glöda eller blekna, och för oss måla lifvets eller dödens bilder. Men de allena undfå hennes första stråle om morgonen och behålla hennes ljus om aftonen länge sedan hon nedgått för oss. Det är i deras sköte, som våren föder de stora floder, hvilka befrukta jorden, fostra städernas lif och sprida sig förskönande, välgörande äfven till den ringaste täppa!.....

Jag tillbringade omkring två månader i mitt höga hem i "Bourg du Four", besökte urmakare-verkstäder för fruntimmer, läste Calvins "Institutions", gjorde bekantskap med de sednaste stora schweitsiska pädagogerna Pestalozzi, Père Gérard, v. Fellenberg och Mme Necker de Saussure, samt med flera af Genève's nu lefvande, tänkande och älskvärda medborgare och medborgarinnor. Bland dem voro min goda värdinna och hennes barn, som, ehuru alla gifta, ofta samlades i modershemmet. Hennes son, den unge pastor Bouvier, gift med en dotter af Adolphe Monod, är en af Genève's mest omtyckta unga predikanter och — i min öfvertygelse — den ende man af snille bland dem.

I urmakare-verkstäderna fördes jag omkring af Mr Viande, en af Genève's handlande och en man af stor humanitet, och dertill af sällsynt älskvärdhet till person och sätt att vara. Jag kunde ej hafva en bättre ledsagare, äfven i afseende på de moraliska frågor, som jag önskade

undersöka. Vi begynte med elev-skolan, der unga flickor under en kurs af tre år lära sig förfärdiga alla delar af ett ur. Sedan välja de den del deraf, för hvilken de hafva mesta håg eller skicklighet. Den fulländade eleven kan vara säker om att vid sin utgång ur skolan genast få arbete hos urmakaren. De unga flickorna, från 12 till 18 års ålder, sågo bra och väl vårdade ut. Hvar och en hade sitt lilla bord och sin egen fönsterniche för sitt arbete.

Tillverkningen af fickur är i denna tid ofantligt stor i Genève. Chineserna taga i massor deraf. En välbeställd chines måste — sade man mig — bära fickur på hvardera sidan om bröstet, på det han må kunna kontrollera det ena urets gång genom det andras. Rika chineser tapetsera med ur väggarne i sina rum. Dessa ur äro prydligare och hafva mera filigrans-arbete, än de europeiska. Lefve Chineserna!

I en af de största och bäst ordnade af Genève's urmakeri-fabriker förfärdigades endast urvisare. Unga och äldre fruntimmer, välklädda och välutseende, sutto, tjugu till trettio, i snygga, väl värmda rum, arbetande med — urvisare.

"Ledsnen J ej att göra ständigt det samma?" frågade jag några af dem. "Åh nej!" svarade de och visade mig att hvar liten visare måste genomgå femtio olika operationer, innan den blir färdig. Detta håller uppmärksamheten spänd och hindrar enformigheten att kännas. De arbeta här från klockan 8 om morgonen till klockan 6 à 7 om aftonen, och kunna sålunda förtjena omkring 50 francs i månaden.

"Kunnen J lägga af något för er ålderdom, eller för sjukdomsfall?" frågade jag en moder, som med sin dotter arbetat der, vid hvarandras sida, sedan 10 år. "O nej", svarade de, "icke nu mera sedan lifsmedlen blifvit så dyra." — "Ej spara något för en liten lustresa eller fristund om sommaren?" — "Det få vi ej tänka på. Vi skulle förlora icke blott penningar, utan äfven vår tid och, möjligen, vår plats." — "Är då icke detta lif er tungt och tomt?"

— "Vi ha söndagarne till hvila och vederqvickelse, och sedan aftnarne för att läsa eller sysselsätta oss på annat vis. Ej heller behöfva vi under arbetet ständigt tänka på detta!"

De syntes fullkomligt nöjda.

Arbeterskor, som kunna göra vissa svårare delar af uret, få högre betalning och förtjena från 5 till 10 francs om dagen. Emedlertid vållar arbetets stora fördelning, att större delen arbeterskor förtjena föga mer än sitt uppehälle.

"Min mormor gjorde *hela* klockor!" sade suckande en gammal fru, som nu i sitt hem arbetade, jemte sin dotter, på en enda operation i en liten kugg för den stora fabriken — "och på den tiden voro fruntimmerna komna mycket högre i arbetsskicklighet än nu, och äfven högre i betalningen. De voro få, men dessa voro utmärkt skickliga. Nu äro de otaliga, men deras skicklighet är använd på ett intet — en smula bara!" Och detta var sannt för den gamla frun; ty hela hennes arbete bestod uti att med en liten machin (som liknade en liten spinnrock) göra ett enda hål i en liten stålpaljett. Hennes dotter satt vid en annan liten machin, som gjorde en liten förändring i det hål hennes moder hade gjort. Sexhundra sådana hål måste de tillverka för att förtjena 3 francs. Den gamla frun, som var af en stor urmakareslägt "från urminnes tid", och hvars mormor gjorde *hela* ur, syntes mig, der hon nu satt reducerad till att göra ett enda litet hål i en liten del af uret, lik en afsatt urmakeri-drottning. Man såg nog, att det ödet grämde henne, men hon bar det värdigt och undergifvet, samt erkände att många människor lefva nu af det arbete, som i hennes mormors tid tillhörde få privilegierade och gjorde dem rika. Hennes döttrar voro två behagliga, unga flickor med friskt mod för lifvet. Den ena hade lärt modrens yrke, den andra beredde sig för lärarinnans kall.

Emalj-målning är en arbetsgren, som, jemte urmakeriet, ger en god och säker förtjenst åt en stor del af Genève's qvinliga befolkning i mer än en klass. De arbeta

hemma eller på verkstäder; många unga flickor af högre bildning arbeta i sina föräldrars hus för fabriken och bidra dermed till hemmets välstånd. Den lilla urmakareverkstaden, det lilla arbetsbordet äro hemmastadda i alla byar och små gårdar rundt omkring. Böndernas döttrar arbeta der.

Jag har sett och hört nog af dessa arbeterskors lif, så inom hemmet som i verkstäderna, för att tacka Gud, att så många kvinnor här kunna, ännu unga, genom ett godt och föga påkostande arbete försörja sig och vinna ett oberoende, som *kan* föra till mycket godt. Och mångt vackert exempel kan anföras om huru dessa unga arbeterskor använda sin arbetslön till gamla föräldrars understöd eller till unga syskons eller släktingars uppfostran. Men för de flesta synes den förnämligast vara ett medel till fåfängliga nöjen eller ett mindre godt oberoende. *Arbeterskan* i hela och i högsta meningen af sin kallelse, i hela fullheten af sitt lif, har jag ej sett här, såsom jag sett henne i Sverige.

Jag minnes der ett litet arbetsbord, och vid detta ett fruntimmer, ännu ungt, arbetande från tidigt om morgonen till sent om aftonen, stundom till sent inpå natten — ty arbete är hennes glädje och förvånande hennes ihärdighet och arbetskraft — med blicken stadigt fästad, äfven under samtal, på sitt arbete, under det hennes skickliga hand förer grafstickeln och ristar bokstäfver, numror eller smakfulla prydnader på guld- och silfverpjeser, chronometrar, fick-ur, ringar m. m. Men den inre blicken upptages ej deraf, den ser klart omkring sig och uppfattar med kärlek hvarje verk och hvarje handling, som länder till fosterlandets gagn, till mensklighetens heder. Hon är närstynt vid sitt arbete, men klarsynt öfver det stora arbetet i samhället, hennes hjerta slår varmt för detta, och det lilla arbetsbordet har sin plats i dess rike. Huru utmärkt denna är, det veta hennes talrika vänner, men icke hon sjelf, den anspråkslösa konstnärinnan, den goda medborgarinnan och väninnan, den ädla *Arbeterskan* — Sophie Ahlbom!

Det felas icke här och annorstädes i Schweits arbeterskor, som kunna fatta arbetet såsom medel för ett högre mål, och arbetsbordets plats i samhället. Systrarne Rohrdorf i Zürich äro ädla arbeterskor i denna anda. Men hvad som felas i allmänhet är väckelse och uppfostran för denna högre åsigt af arbetet och lifvet. Hvad som äfven felas är en litteratur för verkstäderna, på en gång bildande och underhållande. Man läser der ofta högt, under det tysta stilla arbetet, men — icke de bästa böcker. Goda biografier borde synnerligen läsas i dessa salar, der unga qvinnor och män bereda sin framtid.

De anmärkningar jag gjort mot arbeterskorna här i i allmänhet, torde i ännu allvarligare mening kunna riktas mot verkstädernas manliga befolkning. Jag vet att bland denna äfven finnas hedrande undantag, men — jag vill låta en af dess medlemmar sjelf göra sin naiva bekänelse.

Min goda värdinna M:me Bouvier berättade mig följande: "Jag gick i går, eftermiddagen, upp på bastionen för att hemta frisk luft, och jag satte mig på en af bänkarne under träden. En ung man, väl klädd och med ett godt utseende, satt icke långt ifrån och kastade brödsmlor åt foglarne. Sedan vi suttit en stund tysta, sade jag: "Ni tycker om foglar, min herre?" — "Ja mycket!... Men här är nu så få emot ffordom; man förstör deras bon." — "Ni är ifrån landet, min herre?" — "Nej, jag bor i staden, men landet är mycket vackert nu!" — "Ja, och man säger att skörden ger ovanligt godt hopp." — "Ja, priserna på vin hafva redan fallit." — "Det är bra att priserna på lifsmedel falla, men hvad vinet beträffar, så vore det godt om det hölle sig något högt, ty man dricker då mindre." — "Ack, hvad skulle väl arbetaren göra utan vinet! Tro mig, han behöfver det, jag vet det. Han har ej alltid mycket att äta, och då ger en droppe vin honom kraft och mod." — "Men det är en falsk kraft, som sedan öfvergifver honom. Om han i stället för vin köpte kött, skulle det ej bekomma honom bättre?" — "Jo, det är

sannt; men det är nu en gång så, — lifvet är ej alltid roligt, man har bekymmer, sorg, — och då tager man en droppe vin för att lätta sinnet!" — "Men — har ni sorg, min herre?" — "Ja, min fru, jag har sorg (chagrin), jag har blifvit oense med en af mina bekanta." — "Och denne är — ett ungt fruntimmer?" — "Ja, min fru." — "Åh! men då går det snart öfver och allt blir väl snart igen!" — "Nej, nej, det blir icke väl igen, nej, ty hon vill att jag skall sätta till tummarne*), och det vill, det kan jag icke. Nej, nej det är förbi oss emellan." — "Men om ni haft orätt, så bör ni icke sky att erkänna det." — "Ja, men se, — alla fruntimmer äro koketter, vilja att man skall smickra dem, säga grannlåter, ljuga, — men det har jag aldrig kunnat eller velat. Kanske skall jag lära mig det en dag!" . . . — "Men om den, som ni älskar, är ovärdig, så bör ni glömma henne." — "Det är icke så lätt det, icke så lätt. Och jag är nu så till mods, att jag kunde kasta mig i löggrafven der!" — "Allt det der kommer deraf, att ni af arbetsklassen — ty jag ser att ni är en arbetare — icke hafva religion." — "Det är sannt, mycket sannt, min fru. Man tänker ej på sådant. . . . Hela dagen har jag skjutit till måls för att trösta mig." — "Och det har säkert icke hjälpt er stort?" — "Icke det ringaste. Men det är nu så, man skall förströ, muntra sig; — det kallas civilisation. Man skall alltid ha ett nöje framför sig såsom mål." — "Men ni har dock ej alltid nöje till lefnadsmål?" — "Jo, min fru, det är verkligen så, man skall alltid tänka på nöjen; man kallar det civilisation. Men det är nog icke mycket bevändt med den; flickorna kläda sig granna och äro behagsjuka, och karlarne gå på klubbarne och roa sig medan hustrurna sitta hemma med barnen, stundom i bekymmer och nöd. Men det är nu så, — man tänker framför allt på att roa sig och tänker ej på stort annat." — "Ni är gesäll?" — "Ja, men jag står mig väl; min förtjenst är god." — "Ni synes mig ha fått goda gåfvor

*) "Mettre les pouces", som betyder att göra första steget, gifva sig fången.

äfvén i tankeförmåga. Jag ser nog, att ni vet huru ni borde bruka dem. Jag önskar hjerteligen att ni måtte handla derefter, ty då skall ni icke söka tröst och styrka förgäfvés. Lef väl!" — "Adieu! Jag tackar er, min fru!"

Calvins stora verk "Institution Chrétienne" genomläste eller rättare genomkämpade jag under dessa veckor, ty denna läsning är en verklig kamp. Och sjelfva arbetet är en kamp, en oupphörlig drabbning i phalanger af 20 eller 30 paragrafer och satser, lika så många invändningar och ännu flera svar med afseende på alla slags läror, dogmer och sekter. Manicheerra, Arianerna, Servèt ("ce mechant homme, cet esprit impur!") samt påfven först och sist få sig dugtigt påskrifvet. Bokens styrka ligger i polemiken emot katholska kyrkans afvikelser från den sanna christna läran. Stylen är öfverallt kraftig och klar, förträfflig. Der äro sköna tankar och sidor, i vissa delar stor dialektisk förmåga, så t. ex. i dogmen om Treenigheten; lika stor sofistisk konst i behandlingen af barndopet; och en så mörk, så våldsamt ensidighet i behandlingen af "nåden", en sådan brist på menskligt samvete och menskligt hjertelag i framställningen af läran om förutbestämelsen — som Calvin grundar på lösryckta bibelställen — samt en sådan sjelfbehaglig fördjupning i beskrifningen om de godtyckligt förkastades eviga fördömelse och eviga qual, att språnget från Calvin till Helvetius, Diderot et Comp. synes mig alldeles naturligt. Emellan desse och Calvin är Rousseau en räddande, lysande fyrbåk. Och väl förtjenar han sin sköna minnesvård i Genève på sin grönskande ensliga Ö.

När jag ett par timmar hade kämpat med Calvins flinthårda dialektik och hans motsägelser i denna orimliga lära, blef jag trött och dyster, gick ut och andades den mjuka, friska vårluften och Guds godhet i den. Till hvilka ohyggliga orimligheter leder icke den blinda dyrkan af bibelbokstafven! "Bokstafven dödar, men anden gör lefvande" har Herren sagt.

Calvins bref, nyligen utgifna af den unge professor J. Bonnet, äro likväl oundgängliga för att rätt förstå hans karakter. Till en viss grad hafva de försonat mig med honom. Man ser i dem en ande verkligen besjälad af en enda tanke och ett mål — Guds ära*). Detta ger honom inför konungar och drottningar samma lugna säkra hållning, som inför de ringaste af folket. Hos alla erkännes blott en värdighet, nemligen att de äro värdiga att tjena Guds sak, hvilken för Calvin är detsamma som reformationens framgång. Alla tilltalas och förmanas derefter. Prinsen af Condé näpses allvarligen därför att "han gör sig artig för damerna, dermed gör sig löjlig och i följd deraf "skadar Guds interessen." Den ädla och fromma hertiginnan Renée af Ferrara får höra att hon "nu måste lida för det klenmod i Guds tjenst, som hon visade i sin ungdom." I den olycklige Servèts blodiga dom är Calvin tydligt icke fri från enskilt hätskhet. Men så mörk var då ännu tiden, så vand vid bälens lågor för de otrogna, att mycket få röster inom det protestantiska Schweits och Tyskland höjde sig till protest emot Servèts dom. De fleste gillade den; äfven den milde Melanchton! Så litet förstod man då ännu samvetets helighet och det ärliga yttrandets rätt. Calvin har tryckt sin stämpel på Genève i både godt och ondt, och den mot Rom protesterande staden är ännu intolerant och strängt dogmatisk, är det protestantiska Rom. Men de stränga Calvinisterna äro dock få och — bälens tid är förbi, Gud ske lof! Kärare än bekantskapen med Calvin har varit mig den med Schweits's stora uppfostrare, ty sannt är skaldens ord:

"Aux autres nations offrant un grand exemple,
de l'éducation l'Helvetie est le temple!"

*) Ett bevis derpå är äfven Calvins uttryckliga förbud att resa åt honom något monument eller ens en grafsten på hans graf. Man vet ej mer i Genève rummet der hans stoft jordades.

Och intet folk har härutinnan gifvit större lärare åt menskligheten.

Pestalozzi är känd i hela Europa. Hans hjerta hyste en himmel af välvilja och kärlek. Det egendomliga i hans method — som jag alltför litet känner — synes mig bestå i hans sätt att skärpa elevens uppmärksamhet, utveckla hans iakttagelseförmåga och förvandla utanlexan i åskådlig lära. Så, t. ex., i sitt institut vid Iverdun brukade han samla eleverna kring en liten bild af staden och låta dem säga hvad de i den iakttago; sedan förde han dem upp på ett af bergen omkring staden och lät dem se samma bild i dess verkliga proportioner och förhållanden till den omgifvande nejden. Pestalozzis institut störtade samman, efter en kort blomstring, hans elever förströddes, han sjelf, halft vansinnig af sorg, slutade sina dagar i en hydda på Jura-berget; hans method nämnes ej mer; men likt safven, som fördold kretsar genom alla trädets grenar, fortlevver dock hans lära och den riktning han gifvit uti alla grenar af uppfostringsverket. Många personer hafva att tacka en beröring med honom för den goda utvecklingen af hela deras lif. Det var af ett samtal med Pestalozzi, som C. F. Ritter fick den impuls, som bestämde hans sednare storartade vetenskapliga verksamhet — den som gjort oss jorden och verdensdelarne plastiskt åskådliga, begripliga. Pestalozzi var en i många delar oklar, opraktisk, enfaldig och äfven barnslig själ, men han hade *moder-tankar* (*idées mères*).

Sådana hade äfven Père Gérard, som ville göra modersmålet till förnämsta medlet för barnets inre utveckling och modren till barnets förnämsta uppfostrarinna*). Ingen man — och ingen qvinna heller, har uppfattat moderskallet djupare och talat skönare derom, än denne munk i Friburgs franciskaner-kloster. Det härledde sig från hans moder, som ständigt föresväfvade äfven den gråhåriga patern såsom ett ideal af all förträfflighet. "Jag har sett henne" — skrifver han — "omgifven af femton barn, om-

*) Äfven Pestalozzi ville detta och har skrifvit derom i sin sköna lilla bok för folket: "Leinhardt och Gertrud."

"fattande dem alla med lika kärlek, lika vård, och midt
 "ibland sina husliga sysslor finna tid att egna dem en un-
 "dervisning så lefvande och så fruktbärande, att de lär-
 "daste uppfostrare kunde lära deraf. Hennes undervisning
 "blef verkligen uppfostran." Denna typ af modren var
 honom så kär och hög, att han äfven tillämpade den på
 försynen, som hos Père Gérard ej kallas den faderliga,
 utan "den moderliga." "La Providence maternelle" är
 ett älsklings-uttryck hos honom. Det är denna hans
 moders "naturliga method", som han anser sig blott
 hafva utvecklat och satt i system uti sin "Cours de langue
 maternelle." Sin method för undervisningen kallar han
 "den moderliga methoden." Denna bok, — som blef pris-
 belönt af franska akademien — förtjenar att studeras af
 alla mödrar. Gérands motto såsom uppfostrare var:

"Orden för tankarne, tankarne för hjertat och lifvet."

Det nya och mest betydande i Père Gérands "moder-
 liga method" synes mig vara den "grammaire d'idées", uti
 hvilken han vill låta modren (eller läraren) införa barnet i
 tankens och samhällslifvets riken genom en organisk gruppe-
 ring af dessa och förklaring af de ord, som beteckna dem.
 Denna begreppslära eller högre grammatik har han likväl
 mera antydt, än utfört, i genialiska vinkar och exempel;
 men dock nog för att mana grundligare tänkare att upptaga
 tråden. Denna, rätt behandlad, kunde för unga personer
 — och äldre äfven — blifva en ovärderlig hjälp för att
 orientera sig i världens labyrinth, och synes mig vara ett
 behof vid uppfostran.

Hans ypperliga method, hans älskliga väsen, hans
 kärlek för barnen — deruti var han en annan Pestalozzi,
 men med skönare former och med klar besinning — loc-
 kade till honom en mängd lärjungar. Innan kort räknade
 hans skola 500 barn. Men han talade mycket om naturen
 och den "moderliga försynen", och alls icke om den ofel-
 bara katholska kyrkan och den Helige fadren i Rom. Je-
 suiterna fingo vind derom och — en vacker dag flyttades
 Père Gérard från sitt kloster och sin älskade, blomstrande
 skola i Friburg till ett annat kloster i en aflägsen Canton

af Schweits, der han icke fick befatta sig med barnaundervisning. Skolan i Friburg upplöstes snart derefter, lärjungarne förströddes. Jag har skaffat mig ett porträt af den faderlige munken. Hjerta och snille lysa ur de klara ögonen, det redliga, glada anletet. Han lefde ännu för ett par år sedan, och besöktes ofta af resande främlingar.

v. Fellenberg, den tredje i ordningen i detta triumvirat af pädagogiska genier, blef grundläggare af det stora Uppfostrings-Institutet vid Hofwyl, nära Bern. Hans idé var att allsidigt och harmoniskt utveckla hela människan, dock med särskilt vård om hvarje individs särskilta anlag eller gåfva. Hans institut varar ännu och ledes, enligt hans grundsatser, af en af hans bästa elever.

M:me Necker de Saussure har skrivit, ensamt om fruntimrens uppfostran, ett större arbete, allmänt läst och älskadt, så i Schweits som i Frankrike. Hon synes mig bygga sin uppfostringslära på en djupare och mera allmänlig grund, än någon af de andra andliga byggmästarne. Denna är *driften till fullkomlighet*, som hon finner innerst i hvarje människas bröst. Denna drift skall uppfostran leda och tillfredsställa genom de medel hon dertill gifver. Det är rörande att märka huru gerna hon ville för fruntimren öppna allt som kan tillfredsställa detta högsta, ädlaste behof, och huru hon hemligen sörjer öfver, att det ej medgifves under deras närvarande inskränkta samhälls- och sällskapsvilkor. Hon säger ej, hon ser ej huru detta kan blifva annorlunda. Men hon ger sköna, ädla vinkar åt föräldrar och uppfostrare, och hon är den bästa, ljufvaste tröstarinna för de lefnadströtta och åldrande. De sista kapitlen i hennes bok "de l'éducation des femmes" göra på mig samma intryck, som "den andra klarheten" på alpernas tinnar. Det är afton, och solen är nedgången, men ändå inträder man i "det andra ljuset" och anar uppgången af en ny morgonrodnad. — —

De hafva alla nu gått bort i det tysta och fördolda, dessa ljusbärare på det yngre slägtets väg. Men "goda hufvuden tala ännu efter döden" säger ett ordspråk, och det besannas i högsta mening på dessa uppfostrande genier.

Enskilt eller offentligt fortsättes deras verk för ungdomen, och undervisning blir allt mer uppfostran. Professor E. Navilles stora skola i Genève är grundad på Père Gérands method. Och hvem kan räkna de hem, der M:me de Saussures bok väckt nytt lif och ädlare åsigtter af lifvet och af kvinnans kallelse?

Flera "cours" af föreläsningar gåfvos denna vår i Genève. Mest ibland dem intresserade mig den älskvärde, christlige archéologen Troyons "cours" öfver de schweitsiska fornlemningarne och landets äldsta innevänares bostäder och lefnad på insjöarne. För öfrigt är det svårt, synes mig, att lefva i Genève utan att alla dagar lära något nytt. Staden är full af intellektuelt lif, af mångahanda kyrkliga, politiska och vetenskapliga intressen och frågor, af föredrag, utställningar, predikningar, af hvilka man nästan alltid kan lära något, och om det är sannt att Genève, såsom man säger, är de ogifta fruntimrens paradiset — "le paradis des vieilles filles", — så är det väl emedan de der så lätt kunna tillfredsställa den hunger till föda för intelligensen, som i denna tid allt mera vaknar hos fruntimren och som de ogifta ha mera tid att tillfredsställa, än de som hafva man, barn, hushåll. Dessutom är i denna canton kvinnan myndig vid 20 års ålder, och derigenom får hon, inom eller utom föräldrahuset, alltid ett visst oberoende. Detta är ock förhållandet i andra schweitsiska cantoner — såsom jag tror i dem alla. Jag har dock ingenstädes hört talas om så innerliga, fullkomliga förhållanden emellan föräldrar och döttrar — i synnerhet emellan fäder och döttrar, som här. Ingenstädes har jag sett döttrar så egna hela sitt lif åt sina fäder och blifva deras hjälp ej blott i hemmet, utan äfven i deras arbete och vetenskap. M:me de Staëls vältaliga penna har gjort verlden bekant med hennes dyrkan för sin fader. Så älskades den store Haller af sin dotter, så den berömde Saussure af sin. Bland sköna exempel af detta förhållande i denna tid har jag hört nämnas professor Naville och hans dotter Rosa, — såsom de följdes åt i lifvet, så hafva de följts åt i döden — och författa-

ren till "la Theopneustie" M:r Gaussin och hans dotter, tillika hans trogna följeslagarinna och hjälparinna.

Detta förvånar mig ej. Dessa förhållanden äro i hög grad naturliga; de skulle finnas oftare om fäder oftare voro för döttrarne verkligen goda, rättsinniga, oegennyttiga uppfostrare, och om landets lagar voro rättvisa och befriande. Det gifves eviga lagar lika väl som eviga förbund.

Jag nämnde "predikningar i Genève" och jag måste säga några ord om dem och om predikanterna. Hos flera fann jag talang och goda partier, omfattande snille blott hos en — den unge Bouvier. I kyrkan "la Pelisserie", som äfven kallas "lekmännens kyrka", består predikan egentligen af fria föredrag utaf åtskilliga hennes medlemmar, dels andliga, dels lekmän. Jag hörde en gång der afhandlas texten om den Cananeiska qvinnan med en psykologisk grundlighet och innerlighet, som i hög grad rörde mig. Hvar ny talare trängde djupare, än den föregående, in i hjertat af berättelsen. Bland dem utmärkte sig en öfverste Tronchin. Jag lyssnade och grät, som om jag varit qvinnan de talade om. Andra gånger föllo sig talen och uppbyggelsen magert nog. För mycken latitud lemnas åt stundens sinnesstämning.

Mer än en gång hörde jag åter den begåfvade talarren, som jag hört i högdalen vid La Lecherette, och alltid med stort nöje, ehuru ej så som der i granskogen, under den fria himmelen. Äfven grefve de Gasparin höll religiösa föredrag, och för ett ofantligt tillopp af åhörare. Jag bevistade ett sådant, och hjerteligen tackade jag den ädle, begåfvade talaren för det att han upphäfdde sig mot den Calvinska predestinationsläran. I hans åsigt angående bibelns mekaniska ingifvelse, och hans råd att tro på bibel-ordet "quand même", kan jag deremot ej instämma, ej heller finna dem uppbyggliga. Mannen sjelf tycker jag mycket om.

Den stränga, Calvinska predestinationsläran representeras för närvarande inom Genève egentligen af den gamle C. Mallan, som der bildat sin egen kyrka. Hans ovanliga

gåfvor — äfven personliga skönhet och värdighet — hafva förskaffat honom en ej obetydlig församling af åhörare och — blinda anhängare. Jag hade mycket hört talas om honom. Jag ville lära känna honom, och gick en dag i hans kyrka. Han talade blott om "nåden i Christo." Hans föredrag och hans värdiga, ädla utseende rörde mig. Jag ville se och höra honom mera. Dagen utsattes och M:r Mallan sände mig "som thema och förberedelse" en liten skrift med titel: "le libre arbitre d'un mort." Jag fann der, att jag och ingen menniska hade ringaste fria vilja, att jag var *död*, var som en stock, ett lik, men att jag skulle mycket glädja mig öfver att jag likväl, utan all min förtjenst, blef upptagen i den eviga saligheten under det att min broder, utan någon sin skuld, blef nedstött i den eviga fördömsen." Efter att hafva genomläst detta opus skref jag till M:r Mallan och afsade mig mötet med honom.

Jag kan, af många goda skäl, ursäkta en menniska att hafva inskränkta åsigtter i vissa ämnen, men jag kan ej förlåta någon att glädja sig öfver en lära, som gör Gud till den orättvisaste af alla fäder och människorna till hans blinda, hjertlösa verktyg. Småningom komma väl människorna här underfund med att den ensidigt fattade predestinationsläran hvilar på ett sådant antagande. Mallans kyrka är redan nu besökt af endast få, dess byggnad förfaller, han sjelf är lik Marius på Carthagos ruiner.

En predikan och en protest genomgår, i denna tid, hela det protestantiska Genève, och den är riktad mot catholicismen och dess inkräktningar. Allt flera katolikker flytta från Savoyen dit in, och de bygga sig der nu som bäst en ståtlig domkyrka. Den katholska biskopen drager ett allt större auditorium till sina predikningar. Allt detta är en stor grämselse för de äkta Genèvearne, och de orda väldeligen mot den inkräktande kyrkan, som de emedlertid försäkra sig "icke frukta." Polemiken deremot i skrift och tal är verkligen lysande. Men jag ville fråga de lärda, protesterande herrarne, om de ej gjorde bättre i att litet se till hvad det kan vara i catholicismen, som vållar dess

framgång, som gör att så många ädla sinnen, så många tänkande, allvarliga människor dragas till dess kyrka? Ty att det skulle vara blott de fel och villfarelser, som uppräknas, det vore att förörätta sannolikheten och menniskonaturen. Borde man ej undersöka om icke inom denna kyrka finnas läror, som reformens kyrka alltför hastigt förkastat, och som hon måste upptaga och förklara för att kunna öfvervinna den romerska katholska kyrkan genom att sjelf blifva i högre mening *katholsk*, d. ä. allmänlig, alltomfattande?! — Jag har länge anat att sådana skatter för hjerta och tanke finnas i den gamla kyrkan, men nu vill jag lära något mera bestämdt om dem. Jag vill fråga Italien!

”Det fullkomliga äkta paret” makarne Gasparin lärde jag känna närmare på allvarligt, godt vis. De bjödo mig till middagar och soiréer. Jag bad dem då om en ”själens gästfrihet”, som blott få kunna skänka, men som för dem ej vore svår, om — de ville det. De förstodo mig i godhet och skänkte mig stilla stunder i sin familjekrets, stilla, allvarliga samtal. Vi kommo ej öfverens, vi kunna ej blifva det i flerahanda ämnen, men jag lärde genom dem bättre förstå huru mycket godt kan hemtas äfven genom den åsigt, som troget fäster sig vid bibel-bokstavens gudomliga ingifvelse. Jag lärde att hafva aktning härför hos ädla naturer. Grefve de Gasparin är en ädling, ”gentilhomme” i ordets bästa och fullaste bemärkelse, och väl värd en begåfvad kvinnas hela hängifna kärlek. I samtal och discussion är han oändeligen angenäm. Båda makarne arbeta för folkets väl, dels som skriftställare, dels som hjälpare och rådgifvare i dess timliga behof, isynnerhet på deras egendomar; ty de äro rika och använda ädelt denna rikedom. Mätte många finnas, som likna dem!

Jag måste nu säga litet om en medborgarinna i Genève, icke det ringaste lik grefvinnan de Gasparin, ej heller andra vackra Genève-damer, — men som herskar der enväldigare, än någon af dessa, nemligen --- ”*La Bise Noire.*” Hu! det går kallt genom själ och kropp när jag blott tänker på henne och minnes hennes regemente under de sista

fjorton dagar jag tillbringade i Genève. Himlen var blysvart, jorden grå, vinden iskall, luften torr som pulveriserad arsenik, och lika hälsosam. De små gröna löfven på träden stadnade i växten. Menniskorna höllo sig inne, eller gingo ut med blå näsor och återkommo med snufva. Sinnesstämningen gick icke fri för la Bise's herravälde, och jag känner mig öfvertygad att det är "la bise noire", som man måste tillskrifva den slags stridighet, kritiskhet, afvighet i lynne, som Genèveboarne sjelfva erkänna och som de sammanfatta uti ordet "Avenèr." "Le Genèveois est avenèr!" är en antagen sägen. Men detta kommer helt visst af att "la bise", den stygga Xantippan, är medborgarinna i staden.

Gammal-Genèvearen är "avenèr" mer än någonsin sedan några år. Ty Cantonens regering är sedan dessa i händerna af en faction, som, under sken af att arbeta för folkets väl, arbetar på att utplåna dess gamla seder och bruk, och under det vackra namnet "liberalism" gömmer en verklig "libertinism." Factionens hufvudman och Genève's nu varande styresman "James Fazy" håller ett offentligt spelhus och riktar sig på flera mindre hederliga vis. Hans gynnande af det katholska partiet och af katolikens inflyttning i staden ger honom en majoritet vid valen, som stadens redliga protestanter ej förmå motstå, helst de, då de gå upp i statshuset för att votera angående styrelsen, blifva så våldsamt bemötta med hugg och slag af en der-till legd pöbel, att de flesta valt att afhålla sig derifrån. Emedlertid regera de philisteer, och de rättrogna sucka öfver "Genèves förödmjukelse." Det nya vackra statshuset kallas af dem "Örfils-asken", och regeringens anhängare "libertinerna."

I åtskilliga yttre anstalter synes mig emedlertid den omoraliska styrelsen verkligen befördra folkets bästa, och detta torde vara orsaken till att den bibehåller sig. Så låter den nu inom staden utföra stora arbeten, som gifva förtjenst åt en mängd människor och komma att väsentligen förändra flera af dess delar. — "Det förargar mig", sade en redlig gammal Genèveare, "men — jag kan ej ändå låta bli

att tycka, att det blir till stadens bästa!" Mätte förbättrarne blott lemna i fred den gamla Rhone-ön, med dess pittoreska byggningar och minnen sedan Julius Cesars tid! Den utgör en märkvärdig kontrast mot de närliggande nya välbyggda kvarteren af staden.

Genève är än i denna stund, jemte Basel, den rikaste af Edsförbundets städer. Millionärerna räknas der hundra-devis. Jag har emedlertid hört sägas att millionärerna i Basel ha tio gånger flera millioner än millionärerna i Genève.

Den fjerde Maj kom solen åter till kraft, luften blef ljufelig, och jag flyttade från mitt goda hem på höjden i Genève till ett presthus på landet i dess grannskap, vid "de lefvande vattnen" i Jargonant.

"Eaux vives de Jargonant",
Maj 6:te—Juni.

Det var om aftonen jag kom hit. En ung flicka, hvars vackra ögon lyste af hjertlig välvilja, förde mig tyst in i mitt stilla rum. Jag hörde en källa plaska, näktergalen slog klara, afbrutna drillar i lundarne, syrenerna doftade, vaggande sina lummiga grenar utanför fönstret, och högt mot aftonhimmeln sköt det stora valnöträdets sina unga, rödbruna löfskott på ännu nakna grenar; öfver den stilla, grönskande parken steg nymånen i skymningens stund, — det var så fridfullt och friskt, så ljufeligt! Det blef mig vekt och högtidligt till mods. "Home sweet home!"

"De lefvande vattnen", dessa friska strömmar ur de stora iskällrarne i alpernas famn, som genomsorla hela nejden af Jargonant*) äro på denna lilla egendom nästan försinade, men jag känner deras ånga i atmosfären, i familjens

*) "Nant" betyder i landets gamla språk en liten ström eller bäck.

lif, inom hvilken mitt eget lif hade sitt stilla lopp. Den glada fromheten, kärleken, den tysta verksamheten, det inre lifvet, som herrskar der likt en blommande vår och förenar alla dess medlemmar, de gamla goda föräldrarne, de unga döttrarne, som äro ögon för den halfblinda modren och händer åt den åldrige fadren, hvars händer förlamas af reumatisk värk, husets enda tjenarinna så behaglig och så duglig på en gång, bönstunderna morgon och afton, som församla alla, de glada måltiderna — allt var godt! —

Huru godt var det mig ej att vara här, huru kärt och ljuf att lära känna en familj så god och så lycklig! Ty ingen sorg hade ännu nalkats detta hem, ingen mötgång. De gamles bräckligheter kändes icke såsom sorger, de buro dem så gladt. Den åldrige pastor Coulin är en christen patriark till utseende, lif och lynne. De korta bönstunderna, som han håller morgon och afton, äro äkta perlor i sitt slag. En perla himmelsk dagg befruktar hvar och en! — Jag lefde här omkring en månad; huru fridfulla gingo dagarne! Vädret var ljufdigt, jag såg träden slå ut, de höga valnötträden småningom öppna sina rödbruna, liksom omornade löfklasar, hörde näktergalens sång i de lummiga syrenhäckarne under de blommande fruktträden. Hvar dag satt jag en stund i lunden på en kulle i den lilla parken, och nästan alltid infann sig då näktergalen, satte sig på en qvist, stundom helt nära mig, och sjöng så att det var en hjertefröjd. Ty denne förtjusande lilla fogel tyckes älska menniskor, och hans sång är liksom ett samtal med åhöraren. Hans särskilta satser hafva olika mening, och man har tid att emellan dem hafva sina egna tankar. Näktergalen svarar på dem, han uppmuntrar, tröstar, och hans perl-drill är oemotståndligt vederqvickande, man dricker deri naturens renaste champagne. Dit, i näktergals-lunden, gick jag när stundom besök af främlingar hade tröttat mig — och ingen trötthet är så stor, som den menniskan erfar af — sin like. Näktergalen kom då och sjöng frid och friskhet i mitt sinne. Der satt jag mer än en gång med vänner, hvilkas samtal gjorde mig lifvet rikare. Jag minnes bland dessa synnerligen en man —

professor Amiel — och ett fruntimmer. Jag får ej nämna hennes namn, men det får jag dock, *vill* jag dock säga, att mera upplifvande än näktergalens sång var för mig umgänget med denna ande, som blickade omkring sig så friskt och fritt, med detta hjerta, som egnat sig så helt och fullt åt verk af upplifvande och hugsvalelse. Att Genève's kvinnliga ungdom inom alla klasser under de sednare åren fått en ny impuls till framåtgående och christlig samverkanshet, därför har man att tacka detta kärleksrika hjerta, denna klara och kraftiga, organiskt verksamma själ.

Om aftnarne i vårt hem lästes högt. Louises och Nancy's friska röster gjorde läsningen dubbelt angenäm. De båda unga systrarne hafva hvar sin egendomliga gåfva, hvarmed de försköna lifvet för sig och andra. Jag läste mycket med Louise och vi gjorde långa vandringar. Jag gjorde bekantskap med de stora schweitsiska naturforskarnarne Haller och Bonnet i deras skrifter och brevexling. Ty dessa vetenskapsmän voro vänner och förenade ej blott genom sin vetenskap, utan äfven genom sina religiösa öfvertygelser. Det är af stort interesse att se deras brevexling under Hallers långa sista sjukdom och bådas iakttagelser öfver bönens makt. De analysera den såsom en naturprodukt. "Den stillar mina plågor", skrifver Haller, "den ger mig hvila under de sömnlösa nätterna och frid i en oändligt kärleksfull faders famn."

Bonnets "Palingénésie" blef mig en dyrbar skatt. Hitintills hade jag ej sett en naturvetenskaplig förklaring af de mig så dyrbara orden: "prediker Evangelium allom kreaturom!" icke en genomförd, på djurslägtena lämpad tolkning af Pauli lära i Romarebrevet Cap. 8. v. 21—22. Bonnet blef tidigt blind, i följd af sina ansträngningar vid observationen af vissa små djurslägtens fortplantningssätt. Men huru mycket mer seende förblef han ej, än de flesta med friska ögon! Hans "Palingénésie" är ett svar på många djupa sjäalars tysta, bekymrade frågor.

"Maine de Birans" biografiska anteckningar, utgifna af Ernest Naville, utkommo under denna tid. Jag har sällan läst en biografi, som mera än denna ger ämnen att

tänka öfver, och en mera ledande, ypperlig inledning, än utgifvarens företal. För att läsa dess slut vakade de unga systrarne och jag en afton ända till midnatten. De gamla föräldrarne gingo alltid tidigt till sängs och förmanade vanligtvis oss att göra äfvenså. Men vi voro ej alltid hösamma.

Ibland kom husets unga son, en af Genève's mest omtyckta predikanter, nu kyrkoherde i Gerthod, — naturforskaren Bonnets fordna hem — med sin vackra, unga fru till fädernehemmet, och förhöjde dess glada lif; ibland kommo interessanta bekanta från staden eller de kringliggande små gårdarne. Jag har aldrig haft mera grundliga och lärorika samtal än här och i Genève.

Fruentimren i Genève värderar jag i synnerhet för deras husliga och christliga dygder. De äro outtröttliga i goda verk. Men dessa dygder tillhöra öfver hufvud den schweitsiska reformen. En af de skönaste blommor af denna verksamhet, och som jag ej sett någonstädes tillförne, äro de slags "hälsohem" (maisons de santé), som förmögna personer inrättat på landet nära staden dels för barn, dels för äldre personer af den fattiga klassen. Jag såg ett sådant barnhem, — der öfver ett dussin små, bleka ungar vårdades under en ung lärarinneas tillsyn — samt ett för äldre personer. Detta sednare var af öfverste Tronchin inrättadt på hans egendom. Dessa hem äro blott för sommarmånaderna. De små barnen lekte bland blommorna; de äldre sjuklingarne sutto eller vandrade under de lummiga träden i en skön park. Huru godt var det ej att se och höra dem säga, att "sedan de kommit hit befunno de sig mycket, mycket bättre." Den friska luften, den goda vården, den rikliga och sunda födan, det sorgfria lifvet under några veckors tid — ty de njuta allt kostnadsfritt, eller mot en mycket ringa afgift om de kunna erlægga en sådan — gifva åt många nytt lif och nytt mod.

En egendomlig gåfva hos fruentimren i Genève är fallenhet för ritning och särdeles för teckning, hvilken hos dem är särdeles korrekt och säker. Med goda ritskolor skulle Genève frambringa utmärkta konstnärinnor. Men det

saknas alldeles. Genève har betydande manliga artister, i synnerhet i landskapsmålning, och schweitzer-naturen har inga bättre målare, än dess egna söner. M:r Calame står nu främst bland Schweits' landskapsmålare.

I början af Juni lemnade jag detta mitt sköna, gästfria hem för att göra min sista större utflykt i Schweits. Men jag skulle ännu en gång återkomma dit och till mina unga systrar der, innan jag begaf mig öfver Alpena in uti Italien.

ÅTTONDE STATIONEN.

Neuchâtel. Ett hem på höjden. Charles Secrétan. Utflygter. De industriella högdalarna: Chaux de Fond, Locles och Travers. Ön St. Pierre. Federalfest i Bern. Åter vid Leman. Chamounix och St. Bernard. Hvila vid "de lefvande vattnen." Sista dagar i Schweits. Monte Rosa. Till Italien!

Det var ett djupt själens interesse, som drog mig till Neuchâtel. Jag skulle der besöka Charles Secrétan, Vinets yngre vän och samtida. Den lära, Vinet uttalade i sina "Discours évangéliques", hade Ch. Secrétan sjelfständigt utvecklats i sin "Philosophie de la liberté" och sednare i sin "Method för att finna sanningen i hvad som rörer våra högsta interessen." Jag hade haft för mycket godt och för mycken glädje, för många ljusstrålar af dessa böcker för att icke önska lära känna deras källa — författaren. Jag önskade lära känna honom för att tacka honom och för att — lära mera af honom; ty ännu allt sökte jag ett sista ord, en hufvudnyckel till vissa tankens och lifvets innersta frågor, innersta rum; och Secrétans böcker hade mera än några andra under sednare år fört mig på vägen, der jag anade, ja, der jag var viss om att denna hufvudnyckel borde finnas. Men — jag ville nu söka den med tillhjelp

af hans öga. Allt sedan min ankomst till Schweits var jag bjuden till hans hem. Att se honom der, att se solen lysa i hans tankes verkstad, såsom jag sett den på alpernas tinnar, och att lära mig läsa dess ursprungsord — detta var ett af föremålen för mitt vistande i Schweits. Förr än detta var vunnet ville jag ej lemna landet.

På en trädplanterad höjd öfver Neuchâtelersjön och vid dess strand icke långt från staden ligger ett litet hus, som lyser hvitt mot den blå himmelsgrunden. En krans af grönska omfattar det. Nedanförligger den klara sjön, och bortom denna, i stor halfkrets, ett ofantligt panorama af alper, alltifrån Jungfrau till Mont-Blanc. Der, i det lilla hvita huset på höjden bodde författaren till "Philosophie de la liberté" med sin maka och sina barn. Men — han var sjuk utaf en af dessa mörka, gåtfulla nervlidanden, som angripa själen ännu mera än kroppen och förmörka dess värld. Den atletiska anden i den atletiska kroppen reser sig deremot, men Nessusklädnigen är, såsom af en ond trollmakt, fästad vid kroppen, och Herkules' kraft förmår ej slita den lös. Men lyckligare än Herkules har den christne filosofen hoppet kvar, och i alla fall den obäfvande vissheten om Guds nåd och faderliga försyn.

Det blef mig mycket godt att vistas en tid nära Secrétan, men på annat vis än jag och han sjelf hade tänkt det. Mer än en gång hörde jag honom smärtsamt beklaga att han, i följd af sitt lidande, icke kunde vara för mig hvad han ville, icke samtala med mig såsom han önskat det. Men, ädle, ädelmodige vän! Om du ej kunnat säga mig hvad du ville, så har du sagt mig hvad Gud ville att du skulle säga mig. Hvilket filosofhem kunde väl hafva för mig det värde, som de ord, hvilka din uppriktighet och ditt lidande framkallade ur din själs djup? Hvilken lära kunde vara mera lärorik, än den du gaf mig i din sällsynta, fullkomliga uppriktighet? För denna tackar jag dig, mer än för allt annat. Och likväl är det så oändligt mycket, som du gifvit mig i dina sköna, andrika verk!

I dessa, äfvensom i den periodiska skrift "Revue Suisse", hvars utgifvare Charles Secrétan är, står han förmedlande emellan de tvenne motsatta riktningar, som oupphörligen bekämpa hvarandra och hvilkas representanter i Schweits äro, på ena sidan, Merle d'Aubigné, M:r Goussin (i sin Theopneustie) och grefve de Gasparin (i tidskriften "Archives du Christianisme"), samt, å den andra, Genèvearen Edmond Scherer och hans medarbetare i den Strasburgska tidskriften "Revue de Théologie." De förre svärja på bokstafs-inspirationen i Bibeln, de sednare förkasta den, och — båda partierna gå för långt. Vetenskapen och den tänkande allmänheten vinna emedlertid på striden, ty den föres med ärlighet af ärliga och lärda män. Ed. Scherers personlighet är ädel och älskvärd; men den obillighet och intolérance, som han i Schweits mött på många håll, torde väl hafva bidragit att göra hans hållning allt stelare, hans lära mera ensidig. Emellan de kämpande lägren — i öster och vester af Schweits — stå Vinet och Secrétan samt den skola de bildat. De orda föga om skalet och formerna, men vinnlägga sig om att framhålla kärnan och andemeningen, så i lifvet, som i böckerna. Med dem har sednare förenat sig en själfständig tänkare, M:r de Rougemont, (en Schweitsare af Canton Neuchâtel). Jag hade ofta hört talas om honom, men först i Secrétans hem rätt lärt känna honom genom hans arbete "Christ et ses témoins", ett verk som hörer till de betydande inom nutidens theologiska litteratur. Mig har det välgjort och intresserat genom hans ärliga forskning i schakter; dem mindre starka eller mindre ärliga tänkare gerna lemna å sido, och genom den vigt han tillskrifver den Helige Andes rol i den nya tidens och, i synnerhet, i den tillkommande kyrkans skapelse. Han är ingen fullt klar eller fullt logisk tänkare, men han förer månget ljus i frågorna genom sin redliga, åt djupet trängande forskning och sin verkliga genialitet. H. Geltzer i Basel och Edmond de Pressincé i Paris äro slutligen de schweitsiska tänkare, som, i det de sluta sig till detta centrum, hålla (uti deras månadsskrifter "Protestantische Blätter" och "Revue Chrétienne") discussionen

öppen för alla viktiga frågor i andens rike, på en hög, sannt frisinnad evangelisk grund. Så står det lilla Schweits i andens och tankens rike emellan de stora grannländerna Tyskland och Frankrike, och med ordets makt verksamt inom båda.

I närvarande stund synes Neuchâtel icke på detta gebiet lofva mycket för framtiden. Vid den stora årsexamen för alla skolor, hvilken jag bevistade, tadlades den uppväxande, manliga ungdomen strängt för dess brist på allvar och ihärdighet i studierna, dess brist på "feu sacré." Alla barnen i det hem, som nu var mitt — utmärkt väl begåfvade af moder natur — vunno pris hvar i sin klass; äldsta dottren fick det högsta pris, som vanns af den qvinnliga ungdomen. "Vi ha alla fått något", berättade mig jublande de små, och "Sophie, votre chère Sophie" har fått det högsta priset." Den lyckliga modren betraktade tyst sina barn med lysande blickar.

Från Neuchâtel gjorde jag besök i tvenne nära belägna inom Schweits ryktbara anstalter, Montmirail och Prefargis. Den förstnämnda är en Hernhutisk uppfostrings-anstalt, öfver 100 år gammal, men som blomstrar friskt och vackert allt ännu i Brödraförsamlingens skydd. Alla familjer inom tyska och fransyska Schweits, som lägga hög vikt på den religiösa riktningen i uppfostran, sända gerna sina döttrar dit. Brödraförsamlingens lif är uppfostrande äfven derigenom att hon i sin lära sätter högst det christna *lifvet* och en fortsatt kärlekshandling såsom Christi sanna efterföljelse. Deraf denna läras fredliga blomstring i olika länder och bland alla christna sekter; deraf dess verksamhet för ungdomen och för missionsväsendet, och dess framgång i båda. Hon föraktar ej den christna vetenskapen, men lägger dock största vikt på bönen och lefvernet. "Bedja och arbeta" synes mig vara dess valspråk. I tron på den särskilda försynen (providentia specialissima) för hvar troende och dess omedelbara ledning af alla, äfven de minsta skickelser i dennes lif, hafva denna församlings medlemmar en frid, som icke sällan målar sig jemväl i deras väsen och ger äfven åt osköna ansigten en strålning af skönhet.

Prefargis är en anstalt för vansinniga, som dess sköna läge och luft, tillika med dess föreståndares kärleksfulla nit gjort till ett Bethesda för många af dessa olyckliga. De flesta qvinnliga sinnessjuka — så sade man mig der — komma dit ur lärarinnornas klass! Ett factum, väl värdt att besinnas i ett land, der så många unga flickor egna sig till uppfostringskallet utan att föras dertill af de högsta motiver eller af bestämd fallenhet derför.

Åtföljd af Ch. Secrétan och hans maka — en af de ädlaste, älskligaste qvinnor, som jag lärt känna i Schweits — begaf jag mig till "la Chaux de fond." Vägen går ständigt uppåt och är mödosam, men de stora utsigterna öfver alpnaturen gifva den ett ständigt interesse. Så kommo vi upp till "la Tête de Ranz" uti granarnes och nordavindens region, och sågo från dess höjd Lorraines skogiga nejder på Frankrikes jord och Vaugernas bergskedja i blånande bakgrund. Den tidiga morgonvandringen dagen derpå öfver den blomrika, daggfulla marken emellan bergsjöar och skogskullar, emellan frodiga kreatursflockar, hvilkas klockor ringde i melodiska chörer medan lärkorna jublade i den friska, soliga luften, och dessa alp-utsigter, som tillväxa allt som vi stiga uppåt — jag kan ej beskrifva huru härligt det var. Äfven Secrétan lifvades deraf.

Såsom en liten stad af Nürnberger-hus, dem man plockat ur asken och ställt upp i stel regelmässighet på bordet, så ligger staden "Chaux de fond" på sin högslätt, utan träd och utan skönhet, omringad af kala, icke mycket höga berg. Man kan näppeligen se en oskönare belägenhet. Likväl lefver inom staden en blomstrande, trefsam befolkning af 15,000 personer. Urmakeriet är själen i dess verksamhet. Sjelfva naturens oskönhet och klimatets hårdhet bidraga till arbetslivets blomstring, sade man mig. Det är kallt, det regnar ofta, man har inga förströelser. Man blir då helst inom hus, vid arbetsbordet.

Jag hade ämnat egna staden blott en fransysk visit, men det blef annorlunda genom den älskvärda gästfrihet, som skänktes mig af de unga makarne herr och fru Gerdt. Jag blef hos dem i åtta dagar, under hvilka jag rönt af

dem och af flera ortens bildade personer en hjertlighet, hvars minne jag bevarar i tacksamt hjerta.

Mina intryck af den industriella befolkningens lif voro in summa:

Friskt lif, friskt arbete. Hos den arbetande mängden betydlig sjelfförtröstan och icke så litet lättsinne. För liten tanka på morgondagen och ingen på evigheten, men godt, medborgerligt sinnelag, inbördes välvilja och hjälpsamhet. Giftermålen äro i mängd och ingås merendels vid unga år. Skiljmassor äro mycket sällsynta. Man och hustru arbeta i samma yrke och hafva god förtjenst; det gör bosättningen lätt. Den skickliga arbetaren bygger sig snart sitt eget hus*). Fruntimmerna kunna förtjena ifrån tre till femton francs om dagen, de flesta förtjena ej mindre än fem. De älska sitt handverk, men bli deraf lätt mindre dugliga som husmödrar, gifva sig ej tid att se om köket och kläderna, och ofta ej att taga vara på barnen, hvilket är illa och kan ej af någon penningevinst ersättas. För gifta qvinnor är detta arbetslif helt visst icke alldeles godt. För de ogifta synes det mig en stor välgerning. Men

*) Neuchâtels högdalar hafva fostrat åtskilliga utmärkta industri-idkare och medborgare. En af dessa, en Herr Pury, hvars staty står på ett af stadens (Neuchâtels) förnämsta torg, var en fattig fader- och moderlös gosse, understöddes af stadens borgare och blef genom arbete och snille en af dess rikaste män. Tacksam, testamenterade han staden hela sin stora sjelfförvärfvade förmögenhet af $4\frac{1}{2}$ millioner francs. Ett litet drag i denna mans lif har synts mig så vackert och lärorikt, att jag ej kan låta bli att här upptaga det. En ung man på herr Pury's kontor skar en dag upp en skrifpenna och kastade den sedan vårdslöst ifrån sig. "Hvarföre kastar ni bort denna penna?" sade mildt hans principal. "Jag vill visa er att den ännu kan tjena till något godt!" Han upp-tog pennan, skar den sorgfälligt och skref sedan dermed en anvisning på en större penningesumma, den han såmedelst skänkte den unga mannens fattiga familj.

"Osterwald" är ock ett namn som Neuchâtel-boarne räkna bland sina stora, "kanske emedan vi sjelfva äro små!" sade behagligt en af Cantonens representanter i den federala kon-seljen.

derom vill jag låta min unga älskliga värdinna, fru Gerdt, orda:

"Under mitt vistande i några af Tysklands stora städer såg jag ofta unga fattiga flickor drifvas till dåliga giftermål endast för att få bergning, och såg ännu flera drifvas till dålig lefnad i brist på ärlig förtjenst. När jag såg dessa olyckliga flickor, hvilkas utseende tydligt vittnade om deras usla yrke, längtade jag att kunna fasthålla dem och säga till dem:

"O! hvarföre tagen J ej er för en ärlig handtering, och bereden er dermed ett godt oberoende, en aktad lefnadsställning? Om J vissten huru godt, huru välgörande detta kännes!"

"Att se detta elände hos de unga qvinnorna tärde verkligen på min hälsa; jag förlorade lust till alla nöjen, jag såg öfverallt detta hemliga kräftsår och visste ej huru det skulle afhjelpas! När jag återkom hit trodde man mig vara allvarsamt sjuk. Här behöfver jag då ej lida af denna syn. Här kan hvarje ung qvinna med sitt arbete utan svårighet förskaffa sig hederlig bergning. Hon behöfver icke gifta sig för att få en säker lefnadsställning. Hon kan vänta tills den make kommer, som hon kan högaakta och älska; och kommer han ej, så kan hon lefva verksam och lycklig i sitt eget hem. Hennes arbete uppehåller henne, hon är icke en börda, utan en hjälp för de sina. Om hon skickar sig illa, så ligger orsaken hos henne sjelf, men icke i omständigheterna, icke i den bittra frestelsen — nöden!"

I min stilla kammare hade jag under dessa dagar nöje af att läsa Lavaters dagbok och att der göra bekantskap med denna liffulla, af Guds ljus och kärlek inspirerade ande. Ingen strängt logisk tänkare, men en själ, som med ett språng fattar medelpunkten af christna uppenbarelser och till denna trycker sitt varma, djupt kännande hjerta. Deraf hans brinnande omfattande af Christi person såsom evigt lif, evig kärlek och evigt verkande kraft, deraf hans jublande lif i denna gudomliga kärlek, äfven under djupaste känsla af egen brist.

"Frukta icke!" — utropar han till de ångrande —
 "frukta icke! J ären redan förlätne. Edra synder äro
 "redan uppslukade; Guds heliga anda är redan i ert hjerta.
 "J ären mera kära för Gud än J veten. Gud kan icke
 "hata sitt skapade väsen; han hatar endast hvad som för-
 "störet hans skönaste verk. Att utrota detta ur mennisko-
 "naturen är Christi verk. Låt oss tro och fröjda oss,
 "äfven då vi äro nödsakade att förakta oss sjelfva tusen
 "och tiotusen gånger. Denna ångerkänsla är hälsosam;
 "men J måsten icke stadna vid den. Till tron, till tron!
 "En människa, för hvilken Guds son uttalat ett ord af bön,
 "låtit sig fastnaglas vid korset, har mera värde i Guds
 "ögon, än tio tusen verldar utan själar, och hvad betyder
 "hela verlden för dens öga, som räknar människans hufvud-
 "hår, som aktar på sparfven som faller? — Frukta dig icke,
 "endast tro!"

Jag ville kunna meddela denna upphöjelse i Gud öfver
 vårt bristfulla *sjelf* till några af mina vänner i Schweits,
 som alltför mycket fördjupa sig i syndamedvetandet. Detta
 måste man hafva, men för att desto innerligare, kärleksfullare
 omfatta befriaren.

Från "la Chaux de fond" reste jag med mitt vänliga
 värdfolk till "le saut du Doubs", såg dess sköna fall och
 dess underbara naturliga bassänger i famnen af klippor,
 som synas huggna af människohand till runda Coliseer —
 en härlig färd på den skönaste dag. Sedan reste jag till
 Locles, der man arbetar och lefver såsom i "Chaud de
 fond", och derifrån till den allrakäraste dalen *Travers*, der
 folket är rikt genom machin-tillverkning — allt för urma-
 keriet — men säges trätgirigt och otrefligt.

Der, i "Val Travers" lärde jag känna en älskvärd
 moder och dotter (mina vänliga värdinnor), en ultra Cal-
 vinist, som påstod att vi samt och synnerligen voro "hugg-
 ormar", samt Jean Reynauds bok "Terre et Ciel", som jag
 vill lägga till min lilla boksamling hemma.

Ifrån Jurabergens högdalar for jag ned till — "Som-
 merhaus", en skön campagne på en terrass vid Neuchâte-
 ler-sjön. Ett ungt fruntimmer var herrskarinna der. Frun-

timmerna i Canton Neuchâtel bli myndiga vid nitton års ålder. Man träffar många ogifta, vid äldre år bosatta, som ägarinnor på de vackra campagnerna omkring sjön. Vänskap, naturens skönhet, läsning och verksam välgörenhet fylla deras lif, göra det godt och lyckligt. Min unga värdinna var en rik arftagerska, men derföre icke mindre ödmjuk och älskvärd. Hon bodde ännu ensam på sitt sköna "Sommerhaus." Här mötte jag en schweitsiska, som genom giftermål blifvit en svenska; — jag kan ej säga huru kärt det var mig att här lära närmare känna friherinnan Ramel, född Dardel -- nu på besök i sitt fosterland — och att tillbringa ett par dagar i hennes sällskap! Sedan förde mig min unga värdinna till ön St. Pierre.

I Mälaren ligga hundrade öar större och skönare än denna, men ingen så ryktbar. Dess ojemförliga omgifning af höga alper och Rousseaus minne har gjort den till en vallfartsort för turister. Den liknar en smaragd, infattad i gråsten, ty Bernska regeringen har låtit bygga en låg stenmur, på hvilken man kan vandra rundt omkring ön. På dess höga platå växa sköna, uråldriga träd. Enda byggnad på ön är det gamla klostret, bygdt före år 1000 och helgadt åt St. Peter och St. Paul, men som sedan blifvit förvandladt i en bondgård, der äfven resande härbergas och der de kunna, denna tid, få en kostelig traktering af smultron och grädda. Rousseau bodde här. Hans rum hålles heligt, d. v. s. får ej bebos af någon. Det har fyra nakna väggar, alldeles betäckta med besökandes namn och inskrifter. Der säges stå en rad, underskrifven: *Pitt* och som innehåller:

"Segra, — lika mycket huru!"

samt derbredvid dessa ord undertecknade: *Emanuel Kant* :

"Med rena medel mot rena mål!"

Den politiske parti-chefens och moral-filosofens olika trosbekännelser!

Den besökande i Rousseaus rum, hvilket ser rätt otrefligt ut och har blott ett fönster utan utsigt, försummar icke att lyfta upp luckan och betrakta den lilla löntrappa, genom hvilken Rousseau flydde från för honom olägliga besök. En inrättning, som kan hafva oändligt värde! —

Sjelfva den lilla ön är förtjusande af yppig grönska och okonstlad naturskönhet. På dess södra sluttning äro vingårdar. Folk arbetade i dem, afskuro vinrankans skott "på det den mera frukt skall bära." Jag tillbragte der tre dagar, läsande, botaniserande, njutande den himmelskt rena och ljufva luften, ensligheten och synen af Alpkedjan under aftonens stora skådespel af döden och uppståndelsen — "den andra klarheten", som färgar de snöklädda topparne med en skär rosegång, som tyckes vara icke af denna världens ljus. Jag förstod väl huru lycklig Rousseau måst känna sig här. Så reste jag till Bern.

I *Bern* var — de första dagarne af Juli — stor Federal-fest, med Olympiska lekar i den nyare tidens anda. Målskjutnings-sällskaper från nästan alla förbundsstatens cantoner hade infunnit sig för att täfla med hvarandra i skicklighet samt om priser af 1000 till 3000 francs värde. Expositioner, deputationer, skålar, sånger, tal, gästbud, svajande fanor och hvarjehanda dels högtidliga, dels glada upptåg felades ej. En ofantlig barrack utgjorde matsal för 4000 personer. Hvar canton hade sin afdelning af bord och bänkar, hvar afdelning sina egna bestämde värdar. Den stora målskjutningsplatsen var vid Enghi. Priserna lyste ur ett tempel, kringsvajadt af alla cantonernas fanor. På vägen emellan Bern och Enghi rullade omnibus'arne fulla af folk, hälsande och hurrande, svängande hattar och näsdukar genom moln af dam, men i det allrabästa lynne.

Till den stora industri-expositionen i staden hade hvar canton hemburit sin gård. Märkvärdigast för mig voro de vackra asphalt-arbetena från Canton Neuchâtel, samt broderierna från St. Gall och Apenzell. Det gränsar till det otroliga hvad konsten härutinnan kan frambringa. Mindre glädjande synes mig den riktning, som alla dessa vackra konstalster hafva, att nära den personliga lyxen i kläder och möbler. Denna kan icke vara god. Den hörer hedendomen till. Ofantliga draperier af tyger, väl grupperade, läto se hvad det lilla arbetsamma Schweits utförer i denna väg till andra länder, till Ostindien och Westindien!....

Hvad som synnerligen glädde mig vid denna Federalfest var dess anda och lynne. Man tyckte sig vara vid en stor, glad familjefest. Allt var enighet, vänlighet, god glädje. Det nöjsamma gaf handen åt det nyttiga. Alla cantoner möttes som bröder, som barn af samma frihet, af samma kära moderland, och här, förenade i lek och allvar, lärde de bättre känna hvarandra, bättre att förstå meningen af deras Edsförbund.

Den Federala regeringens nya palats i Bern är nära fullbordadt och en ståtlig byggnad. Regeringen söker tydligen att allt mera utveckla det centrala i förbundsstatens lif och derigenom föra den till en allt högre enhet och harmoni. Och detta är godt.

Från den stora familjefesten for jag öfver Friburg tillbaka till Lemans stränder. I Friburg besökte jag Père Gérard's graf, som en smutsig bränvins-luktande fransiskanermunk i Père Gérard's kloster knappast visste att visa mig. En snövit marmorsten med enkel inskrift betäcker barnavännens hvilorum. I Friburgs domkyrka hörde jag den märkvärdiga orgeln, som — liksom den i Bern — ända till illusion återgifver åskans dån, stormens brus och chörer af melodiska, bedjande menniskoröster. — Man spelade "La promenade sur mer."

Vid Leman återsåg jag, än en gång, Montreux och Clarens, såg Rhone-dalen vid Bex, besökte gamla och nya vänner i deras sommarhem, alphyddorna vid glaciererna, ur hvilkas iskällrar de goda matmödrarne sjelfva hämtade snön till förfriskande läskedryck. Sommaren stod i full blomma, schweitzer-naturen i all sin prakt, och jag tänkte: Paradiset lefver ännu på jorden! — Likväl gingo nu genom detta paradis, — "ruinen af det förlorade paradiset" säga de fromma schweitsarne — toner af skärande missljud, olyckshändelser, vållade af oförsigtighet eller öfverdåd, som åtskiljde älskande hjertan och förde döden och sorgen in i familjer, der lifvet just tycktes blomma som skönast. Man gör deröfver sina "reflexions chrétiennes et morales"; men för sådana olyckor vet jag blott en enda tröst, och den ligger i det modiga ropet: "frukter icke dem, som döda kroppen!"

I slutet af Juli återvände jag till Genève för att derifrån antråda mina sista höganlofts-färder i Schweits, till Chamounix, St. Bernard och Monte Rosa. Men först till Chamounix!

Chamounix är så ofta besökt och säkert så ofta beskrifvet, att jag skall säga blott litet derom, och detta lilla förnämligast för att söka afskräcka andra från att der göra — såsom jag.

Till följeslagerska på färden hade de goda föräldrarne Coulin anförtrott mig sin äldsta dotter, min unga väninna Louise. Hon lika litet som jag hade ännu sett den ryktbara isdalen.

Tidigt om morgonen den 31 Juli lemnade vi Genève. De sömniga småpigorna, morgonvindarne, kommo sent, men kommo dock slutligen och redde upp molnbädden och packade den ihop på bergstopparne; men dammet deraf stod länge högt i taket och skymde vår utsigt. "Vi få ej se Mont-Blanc i dag, det är säkert, och det är ledsamt!" tänkte jag under det vi genom den af dimma och dam förmörkade luften drogos af diligensen in i de allt trängre bergspassen. Men plötsligen blixtrade en ispyramid fram till venster om vägen, så en annan och en annan, och slutligen framträdde Mont-Blanc i egen hög person med nattmössa på toppen. Men då vi kommo till Sallanches tog jetten af sig moln-nattmössan — för Louises vackra ögon, som jag påstod — och hela den glänsande bergskedjan, i hvars midt Mont-Blanc thronar, stod i full solprakt fram mot den blå himmelsgrunden. Vi hälsade synen med glänsande blickar, intogo i Sallanches en liten god middag och reste så vidare.

I moln af dam kommo vi fram till Chamounix klockan emellan fem och sex om eft. m., och fingo rum i Hôtel de l'Union vid brädden af den brusande Arve — som genomskär hela den långa, trånga Chamounix-dalen — och med utsigt åt Mont-Blanc. Men alptopparne hade åter höljt sig i moln. Först i solnedgången afslöjade sig den ena alpsfinxen efter den andra och framträdde ur molnen, liksom framtrollad af solen. Och nu var det skönt att se

de gestalter, som efterhand framträdde, de portar och perspektiver, som öppnade sig, de fantastiska bilder, som kommo och flydde under det att solstrålarne och molnen lekte eller stridde med hvarandra deruppe, och alpspets efter alpspets steg öfver molnregionen, lysande såsom af klart guld, till dess att hela bergskedjan låg framför oss klar med sina djupa isfält, sina spetsiga pyramider ända till Mont-Blancs rundade koloss. — Louise och jag stodo på en grön äng i dalen betraktande detta uppträde med ögonen upplyftade och med hjertan, som stego högre ännu, — ända tills solen sjunkit och den andra klarheten kommit! — En skönare afton kunde vi ej ha i Chamounix. Men invigningen uti Isnaturens hemligheter har andra scener än denna, och jag vill nu omtala en af den andra sorten.

Det var dagen derpå. Vi uppstego genom granskogen till "le Montanvert." Det är här man har framför sig det så kallade "Ishafvet" (Mer de glace), en bred ström af is och snö, som ur skötet af de högsta alperna utgjuter sig emellan höga bergs-åsar ned i Chamounix-dalen, och der, ur sina isportar, släpper ut Arveirons flod. Jag säger "gjuter sig", ty den frusna floden sluttar från höjderna och ned i dalen, och dessa ismassor äro dessutom, såsom man vet, i jemt fortskridande.

Från höjden af Montanvert sågo vi Ishafvet — äfven kalladt "le Mont-Blanc des dames", präktigt glänsa i morgonsolen, och ett sällskap af herrar och fruntimmer vandra deröfver till andra stranden. Det såg helt lugnt och trefligt ut. Hvarföre skulle vi ej göra sammalunda? Våra guider uppmuntrade dertill, dock med en viss varsamhet i uttryck. "Om en halftimma skulle vi vara öfver Ishafvet, sedan hade vi omkring en timmas "något svår väg" i bergen till "le Chapeaud", men en gång der, skulle vi se ett stort skådespel, och då vore äfven all fara och svårighet öfver", och — då hade guiderna förtjent sig dubbel dagslön! Detta sista sade de ej, men det låg till grund för deras uppmuntrande ord. Jag frestades af tanken att hafva gjort bekantskap med Ishafvets skönheter och farligheter,

och beslöt mig för den vådliga färden. Men hur jag ångrade det, då jag midt under den upptäckte dess natur! Ty icke blott löpte man jemt fara att slinta och falla under stigandet öfver isvågorna, men man befann sig allt som oftast vid breda remnor uti ismassan, af två till trehundra fots djup, och öfver dessa måste man hoppa utan annat fotfäste, än en glatt isvåg eller kulle. Jag kom nu verkligen i en tyst förtviflan öfver att ha börjat detta företag, i synnerhet som jag hade med mig Louise Coulin. Om något skulle tillstöta denna unga flicka, om jag icke skulle kunna återlemna henne till sina föräldrar, så — ville jag icke lefva. Jag tänkte på att vända om; men min guide försäkrade mig, att vi hade den värsta delen af vägen bakom oss, att den som återstod var jembörligare ej så svår. Sjelf föll han omkull mer än en gång under den slippriga vandringen. Med en ångest, som ej kan beskrivas, följde jag med ögonen Louise, som gick framför mig med sin guide, så lätt och behändigt, som om de dansat menuet. Denne guide var ung och blott sedan ett halft år intagen i Chamounix-guidernas skrå, och ingaf mig därför mindre trygghet; men han var lättfotad och behändig, och därför i grunden bättre än min gamle, säkre, men mycket tungfotade ledsven. Min guide var en bonde, Louises en kavaljer. Louise, dessutom, var ung och stark, säker på sina fötter; hon njöt af färden och tänkte ej på faran. Men jag!.. Och när vi nu befunno oss midt på ishafvet och man bad mig betrakta de praktfulla väggarne af ett bredt isgap, i hvars djup strömmar dåna, och kallade mig att beundra glansen och vidden af isfloden, som härifrån ses ända upp i skötet af bergen, ur hvilka den födes — då kände jag mig såsom en lifdömd med repet om halsen, hvilken man gör uppmärksam på "den sköna utsigten"... Men jag sade intet, och på Louises glada uppmaning tog jag små is-stycken och lät smälta i munnen. Detta och min unga väninnas lysande blickar uppriskade mig. Solen sken hett och isen smälte; sednare delen af vägen gled och plaskade man i en verklig ismörja. Huru förtjust var jag då jag åter hade fast fot på jorden och

såg Louise välbehållen der. Jag plockade och kysste en liten röd blomma, som stod vid iskanten såsom en vänlig välkomsthälsning.

Men fröjden var kort. För att komma till "le Chapeaud", den enda väg som finnes på denna sida ned till Chamounix, måste man klättra utföre längs med lodräta bergshällar, utan något att hålla sig vid utom ett rep, fästadt såsom ledstång med jern-naglar i bergsväggen. Man går på en smal gångstig, huggen i berget, emellan tvenne lodräta klippväggar, den ena öfver, den andra under sig. Flera hundra fot nedanför den sednare är ishafvet med dess bråddjup. Ett ögonblicks svindel och — allt vore förbi! — Guiderna börja nu mana oss att skynda, "ty ofta nedstörta stenar från klipporna deruppe." Jag blickar upp och ser då hänga öfver våra hufvuden massor af stenar, som synas just färdiga att falla. — Men huru skynda här, der man måste akta på hvart steg och hålla sig fast vid repet? Och nu upphör äfven detta, och framför mig går gångstigen brant uppföre. Jag har blott guidens hand, som drar mig uppför. "Vi skola gå helt sakta!" säger han tröstande. "Nej, fort, fort, fortare!" svarar jag i det jag ser stenar och grus neddamma för hvart och ett af hans tunga fotsteg, och jag beder tyst: "fräls oss ifrån ondo!" — Louise med sin lättfotade guide är redan uppe ur faran, på fast jord, och nu — är jag det äfven, — och nu är all fara och svårighet på färden öfverstånden. Vi äro helt nära "Chapeaud", och kunna i god ro hvila der innan vi gå vidare. Jag kände mig färdig att gråta.

Men några minuter sednare, framme vid Chapeaud, en liten alphydda i skydd af en klippa med skapnaden af en hattkulle — och sittande på en träbänk i det glada solskenet, med min unga väninnas hand sluten i min, kände jag mig osägligt tacksam att hafva öfverstått vågspelet, och kunde ej annat än dela Louises nöje öfver det besynnerliga skådespel, som ishafvet härifrån erbjöd. Ty här har påtryckningen ofvanifrån låtit isen skocka sig samman och uppstiga i de mest besynnerliga skepnader. Föreställ dig en ström af is-häxor och troll med barn och bohag på

färd till — afgrunden! Här står en grå jette-fru med tre döttrar i kråkor, shawlar och crinoliner, majestätiskt framskridande, här en hel procession af grå nunnor, här munkar utan hufvuden, här jettar i berserkerlynne, der en borg af is med en mängd torn, lik en ofantlig kronärtskocka med spetsarne något lutande inåt. I allmänhet syntes mig ishafvets gestalter efterlikna bergens figurer och taggar omkring detsamma. — Saussure såg från höjden af Mont-Blanc gruppen af dess pyramider och nålar såsom bladen af en kronärtskocka lutande inåt mot midten. Tänk dig nu hela denna massa af smutsgrå is-hexor, små och stora troll, än i fantastiska grupper, än i ensliga höga gestalter emellan torn, pelare, ruiner såsom af förstörda städer, tänk dig allt detta orörligt, men dock skridande utföre under en sluttning af två till tre lieues! — Stundom mister en hexa hufvudet, löst af den heta solen, det nedstörtar i djupet och man hör då såsom af underjordiska åskor.

Min glada, unga väninna var förtjust åt det sällsamma uppträdet. Men jag, med det friska intrycket af vandrigen i trollens rike, kände mig, oaktadt det oemotståndligt komiska i scenen, allvarsam och nästan hemsk till mods. Vi åto vid "Hatten" en liten dyr och tarflig middag under betraktande af hex-strömmen. Då vi efter denna färd af åtta timmar — som jag gjorde till fots — återkommo till Chamounix, kände jag mig angripen till själ och kropp, men tog, jemte min unga väninna, ett ljumt bad, drack en kopp vederqvickande the, gick till sängs och, i stället för en orolig natt med drömmar om hexor och afgrunder, hade jag ljufliga drömmar och deremellan, som vaken, klara, goda tankar, kände tröttheten lemna mina lemmar och friska krafter inströmma.

Det var sednare jag i min "*Bedecker*" fann dessa ord om färden öfver Mer de Glace till Chapeaud: "denna färd är så vådlig, att vi icke vilja tillråda någon att företaga den." Och jag afråder den allvarligen för hvar och en, som har svaga knän, en gammal, tungfotad guide och en ung kär väninna eller vän i sällskap, samt för hvar och en, som har minsta böjelse för svindel.

Men hvar och en kan hafva endast nöje af en färd till Arveirons källa. Floden springer ut vid foten af ishafvet. Vi skåda nu detta nedifrån den gröna ängen, der det tvärt upphör. Det är här, vid bråddjupets brant, som dess fantastiska is-gestalter hopa sig i allt vildare grupper och liksom fläta sina is-armor kring hvarandra för att ännu uppehålla sig på branten, — förgäfves! De måste störta ned i djupet och svälla Arveirons brusande vatten. Man tycker sig se en is-stad med dess innevånare, slagna med fasa och orörlighet, skrida mot afgrunden. Inom den stela, döda massan brusar dock lifvet, men upplösande, förstörande för den. Floden födes och befriar sig i dess underjordiska hvalf.

En af is-gestalterna höjde sig öfver alla de andra, och denna var en gestalt af skönhet. Figuren, ställningen, de klara is-draperierna, allt hade en förunderlig vålnad af den Sixtinska Madonnan med barnet. Men äfven denna sköna gestalt sväfvade mot bråddjupet.

Om aftonen denna dag gäfvo kanonskott tillkänna att en ny "ascension" af Mont-Blanc blifvit lyckligen utförd af några vågsamma resande. Min guide tadelade dem och förklarade det för en ren "bêtise" af "messieurs et dames" att våga sina och andras lif för att komma dit upp och se — oftast ingenting. Han sjelf hade mer än en gång varit med på dessa Mont-Blancs-färder, och mer än en gång sjunkit ned i remnor ända under armarne, och blifvit uppehållen endast genom det tåg hvarmed alla isvandrare äro fästade vid hvarandra, ty ingen resande får på färden upp till bergets spets medtaga mindre än sex guider. En af dessa herrar resande går ännu i Chamounix dal med grönt flor för sina af resan svårt angripna ögon. De flesta byta om hud efter detta besök i höjden och lida mer eller mindre till hälsan. Endast trenne fruntimmer, alla tre ogifta, ha hittills bestigit spetsen af Mont-Blanc, M:lle Paradis, M:lle d'Angerville (en liflig, energisk fransyska, som jag såg i Genève) och en engelska, hvars namn jag ej erindrar mig. De tvenne sednare damerna läto, sedan de kommit på högsta höjden, lyfta sig upp på guidernas axlar, på det

att de måtte komma högre än alla andra. M:lle d'Angerville hade dock med sig en skicklig tecknare, som tog vyer och bilder under färden, så att denna icke blef utan all frukt för andra. Hvad jag vet är att jag icke blir den fjerde af de uppåtsträfvande damerna.

Horace Benedict de Saussure har för evärdeliga tider fäst sitt namn vid Mont-Blancs, ty han är dess förste vetenskapsman. Men dess förste bestigare var icke han, utan en bonde ur Chamounix-dalen vid namn "Balmat." Han upptäckte vägen till spetsen; men i saknad af all vetenskaplig bildning kunde han ej göra vetenskapliga iakttagelser. Utan honom skulle dock kanske de Saussure icke kunnat komma att göra dem på Mont-Blancs höjd.

Från barndomens tid hade de Saussure en sällsam djup kärlek för bergen och för bergvandringar. Under flera års resor hade han bestigit och vetenskapligt undersökt de flesta af Europas högsta bergskedjor. Men Mont-Blanc stod ännu der höljande sig och sin alpkedja i hemlighet, trotsande den unge bergvandrarens längtan och bemödanden. "Det hade blifvit hos mig", skrifver han, "en slags sjukdom. Mina ögon mötte aldrig detta berg, som man ser från så många ställen i vår nejd, utan att jag erfor en smärtsam känsla." Ändteligen, efter 27 års längtan och fruktlösa försök lyckades Saussure, i Augusti 1787, att hinna den eftersträfvade höjden och kunna från den öfverskåda alpkedjan i alla dess riktningar. "Ankomsten", skrifver han, "gaf mig ej genast allt det nöje man skulle tro; — ty det långvariga af kampen, och känslan af mödorna det kostat mig för att vinna denna seger, lik som retade mig. Och det var med en slags vrede jag trampade den högsta spetsens snö. Dessutom fruktade jag att icke kunna göra de observationer som jag ville, — så stor var plågan af luftens tunnhet och svårigheten att andas och att arbeta på denna höjd. Vi hade alla feber." — Allt lyckades dock Saussure öfver hans förväntan; han såg allt och kunde iakttaga allt hvad han så länge och brinnande önskat. "Jag trodde knappt mina ögon," säger han, "jag tyckte mig drömma då jag såg

"under mina fötter de fruktansvärda, majestätliga spetsar, "nålarne af Midi, Argentières och Géant, hvilkas baser det "hade varit mig så svårt och vådligt att bestiga. Jag fat- "tade deras samband, deras bildning, och en enda blick "upphäufde de tvifvel, som år af arbete icke kunnat upp- "lösa."

Af små iakttagelser, dem Saussure gjorde der uppe, ha följande intresserat mig. "Vi sågo — berättar han — "nära toppen blott två fjärilar: den ena var en liten "grå nattfjäril (phalène), som flög öfver den första snöpla- "nen; den andra en dagfjäril, som syntes mig vara "le "myrtil." Den blomma (af de fullkomligas klass), som jag "träffade högst, var en "Silene acaulis." Men små lafvar "växte på de allrahögsta klippor."

I skuggan såg Saussure från Mont-Blancs spets stjer- norna på ljusan dag, och himlens färg syntes nästan svart.

Blott fyra och en half timma kunde han hålla ut på toppen af berget; sedan måste han anträda återresan. Men uti nattens stillhet, då han i minnet återkallade hvad han verkligen sett, och kände den stora taflan af bergen klart inpräglad i sin hjerna, då — erfor han "en oblandad till- fredsställelse." Och väl månede han det. Han hade utfört en stor handling för vetenskapen. Äfven den har sina hjel- tar och ädla martyrer.

Men huru man kan vilja — utan annat mål än det att kunna säga "jag har" — dock nog om detta!

Den fjerde Augusti begåfvo Louise och jag oss genom "la Tête noire" till Martigny, en den skönaste färd man kan göra på en sommardag. God väg, praktfulla utsigter, tillbaka och framåt, och genom hela dalen sköna, djerfva bildningar af skogiga klippor, friskt brusande vatten, den renaste bergsluft. Jag tyckte mig läsa en af Walter Scotts höglandsromaner. Månen steg upp öfver de sköna kastanie- skogarne då vi kommo fram till Martigny, i Rhone-dalen, der vi funno luften tryckande varm.

Dagen derpå togo vi en liten vagn och begåfvo oss upp till "le grand St. Bernard." Vägen är god, men smal,

och går oupphörligt vid kanten af bråddjupet på ena sidan. Man kan ej afhålla sig från att hisna vid tanken på en kullerbytta. Och en sådan händer ibland. Vi äro nu i Canton Wallis. På ett ställe af vägen möta vi en procession af munkar samt män och kvinnor, som, mumlande böner under ljudet af binglande klockor och i hvita kläder, gå till någon madonnabild i nejden för att anropa henne om regn. Processionen kommer från byarne i bergen, der torkan är förfärlig och förbränner skördarne.

Ända till "Cantine du praz" är vägen farbar; sedan måste man rida eller gå. Louise vill gå med mig, och vår guide går förut med mulåsnan, som bär våra nattsäckar. Solen bränner ännu het, men pilgrimerna, som bedja om regn, tyckas ej bedja fåfängt. Moln skocka sig, åskan höres och snart börjar det regna. Nu blir det äfven kallt och vinden blåser häftigt. Med våra långa alpstaftar vandra vi modigt framåt, men nu kommer mörkret med allt tjockare moln öfver oss och snöslask på jorden. Och Hospicen, den efterlängtade "Hospice de St. Bernard" vill icke synas.

Ändtligen se vi en stor regelmässig, grå massa stiga fram mellan de grå klipporna rundt omkring. Sällan har det räddande herberget blifvit hälsadt med större glädje. Och munkarnes deltagande hälsning: "pauvres dames!" ljuder för oss som en ljuflig musik. Sednare delen af vägen hade vi gått genom djup snö och voro genomvåta af den och af regnet. Men vi byta om kläder, föras derefter in i ett stort rum, der en ansenlig eldbrasa gläder själ och sinnen, och vi sitta snart, jemte flera andra resande, vid bordet, der man serverar oss med the, smör och bröd. Smakande den österländska nektarn ser Louise med lysande blickar på mig, hviskande: "c'est bon!" Sedan hvilade vi i bergfasta sängar med laviner af lakan och fjäderbäddar. Omkring 150 personer — större delen fattiga vandrare — herbergerades i Hospicen denna natt.

Jag vaknade om morgonen vid brusets af orgeltoner. Det var morgonens messa. Jag bevistade sednare delen af

den, men uppbyggdes föga af dess osmälta blandning af andlig och verldslig musik.

I den lilla kyrkan visar man general Dessaix's graf. "Jag skall gifva er Alperna till minnesvård", sade Napoleon till sin döende fältherre efter slaget vid Marengo — "ni skall hvila på deras högst bebodda höjd, i St. Bernards kyrka!"

Med Père Clavendier, en mycket vänlig och bildad man, som syntes hafva särskilt omsorg om främlingarne af den bildade klassen, talade jag åtskilligt om lifvet i klostret.

"Ensam", sade han, "skulle jag ej länge kunna stå ut här, men vi äro flera och — så går det. — Vi upplefva ofta sorgliga händelser. För två år sedan gingo två af våra bröder ut med tvenne tjenare för att uppsöka en man, som man trodde hafva förvillat sig i bergen; de voro knappt 50 steg från huset då vi sågo en ofantlig lavin nedstörta och begrafva våra stackars vänner under aderton fots djup snö. När vi återfunno dem voro de döda! — Ofta finna vi stackars vandrare, som förfrusit fötterna. Vi sköta dem då här ända till dess att de kunna gå vidare."

Sällan, nu mera, omkomma vandrare här i nejden. Dödsfall af förfrysning äro vanligen ej öfver två om året. "Vi kunna hålla ut här tolf till femton år, men våra hundar hålla ej ut mer än sju eller åtta år. Sedan bli de giktfulla och dö. — — Icke sant, Mors?" fortfor Père Clavendier i det han klappade en af de stora fromma hundarne, — "du skall hålla ut här ännu ett år, sedan skall du dö!" Mors viftade svansen till samtycke; och jag tänkte på Luthers ord till sin hund:

"Morra icke, lilla Hans; en gång skall äfven du få en gyllne svans!"

St. Bernards hospital grundades för omkring 1000 år sedan af den fromme grefve Bernard af Mentone. Årligen ger det herberge åt 18 till 20,000 vandrare emellan Italien och Schweits, utan att de goda Augustiner-munkarne fordra ringaste afgift därför. Förmögnare resande lägga

vanligen en gåfva i kyrkans sparbössa, och landtfolket förer stundom dit gåfvor af smör, ost m. m. Dock uppgår detta ej till mycket. Klostret närar sig samt de många tusen pilgrimerna af sina egna fonder. Under revolutionen år 1847 indrogos dessa och klostrets fäder bortvisades. Men vandrarne öfver bergen påkallade högt återfåendet af de gamla fäderna och den gamla gästfriheten. Regeringen måste återställa begge, och så står St. Bernards hospice ännu i dag såsom ett den christna kärlekens monument och en heder för katholska kyrkan. Men snart torde dess tid vara förbi. Den sardinske ministern *Cavour* har genomdrifvit sin regerings samtycke till anläggandet af en jernväg, som skall tvärt igenom Alpena — Mont Cenis genomborras derföre nu som bäst — förbinda Piemont med Schweits och med det öfriga Europa. Om tio år, säges det, skall den bli färdig, och då torde St. Bernards tusen-åriga herberge blifva öde; ty man skall ej taga en fyra eller fem dagars besvärlig väg då man kan, utan möda och för en ringa afgift, hinna målet på tolf timmar.

En särskilt byggnad nära herberget bevarar kropparne af dem, som omkommit under vandringen öfver berget. De äro uppställda kring väggarne och gifva en förfärlig anblick. Efterhand falla de sönder; golvet är beströdt af dödsallar och ben. Hvarföre låter man icke jorden betäcka dessa lemningar? De kunna ej lära oss något och ingifva en fasa, som icke tillhör den död, som fört dem hit. "Döden genom förfrysning", sade vår unge körsven, "är icke plågsam. Man somnar in — och så vaknar man ej mer. Och när man är fattig — utan framtid på jorden, så — litet förr eller litet sednare, hvad gör det? Alla måste gå den vägen. Godt är att få dö utan plågor!"

En liten bergssjö af melankoliskt utseende ligger ett litet stycke från det sorgliga rummet. Och nära derinvid begynner man nedstiga åt Italiens sida, i Piemont och den sköna Aosta-dalen.

Icke långt ifrån herberget har fordom stått ett Jupiters-tempel, som troligtvis haft en uppgift, liknande den christna hospicen, för alpvandrare. Derom synes vittna en liten rätt märkvärdig samling antiqviteter, som blifvit funna i jorden på stället, der templet stått, och som nu förvaras inom klostret. Flera bronz-plåtar finnas ristade med tacksägelser till *Jovis Poeninus* för hans beskydd, och en mängd små, fint arbetade bronzbilder af hedniska gudomligheter synas, liksom de förra, vara "ex voto's", helgade till hans tempel af tacksamma vandrare öfver berget. En vacker kvinnohand, äfven af bronz, kring hvars armlid och fingrar en orm slingrar sig, var äfven i denna samling. "Den föreställer Evas hand!" sade den gode munken, som visade oss dessa ting. "Men — Evas hand i Jupiters tempel?!" "O! man hade äfven bland hedniska folken traditioner om syndafallet!" — —

Luften var fuktig och kall denna morgon, och starka hagelskurar gjorde marken hvit rundt omkring herberget. Himmelen var tung och mulen, allt grått och dystert. Naturen här bär ett evigt dok; hon känner ej sommarens lif eller blommor. Tacksamt och med en känsla af innerlig högaktning tog jag afsked af de fromma män, som här lefva för att rädda och välgöra, smekte de stora godsinta hundarne, som deltaga i detta kärleksverk, och begagnade en ljusning i skyn för att med min unga väninna begifva mig på återfärden. Vi hunno lyckligt till "la Cantine" innan regnet begynte, och foro sedan under regnskurar utföre berget. Klockan sju om aftonen voro vi åter i Martigny i stark hetta. Vi hade på denna dag flyttat oss från Spetsbergens klimat till södra Italiens.

Nu skulle vi företaga färden till "Mont-Rose"; men för denna behöfves sol och vackert väder, och himlen hade klädt sig i regnkåpa, och barometern hade fallit. Vi beslöto derföre att uppskjuta den resan och att nu återvända till Genève.

Under den halfklara morgonen foro vi genom Rhonedalen från de sumpiga, ofruktbara trakterna kring Martigny till de träd- och sädesrika kring Bex, präktigt infattade af

bergskedjorna till höger och venster i Vaud och Wallis. Vi njöto af den friska, damfria luften, af de fantastiska molnskarorna, som drogo omkring i bergen, af omvexlingen utaf skuggor och ljus. Så flögo vi, förda af ångans vingar, på vägen från Bex till Villeneuve, och derifrån på ångaren "l'Hirondelle" öfver Lemans vågor till Genève. Och der, vid lyktornas ljus, kunde jag, Gud vare lof, återlemna min älskade, unga följeslagarinna frisk och välbehållen till föräldrar och anhöriga, som väntade henne på stranden. Och åter fick jag dröja några dagar med henne i det goda hem, som jag fått kalla mitt, och der man för allt det goda jag njutit knappast ville mottaga en tack-sägelse. "Själaherdens hem bör vara gästfritt!" sade den gode pastor Coulin, då jag tackade honom för den sköna gästfrihet han och hans familj skänkt mig.

Och nu, låt mig dröja något litet vid dessa sista dagar i mitt schweitzer-hem, der jag för sista gången, i Schweits, fick smaka hvilans uppfriskning, sådan som den kännes i ett sådant hem! Vänlige L*, låt det ej tyckas Dig för långt att der dröja några ögonblick med mig. Snart, snart skola vi fara öfver Alporna och sedan — långt ut i den vida världen; men nu, låt oss dröja och hvila en stund i hemmet vid "de lefvande vattnen!"

Jag afskrifver följande ur min dagbok:

Jargonant den 15 Augusti.

Ett stilla sommarregn faller allt sedan morgonen; det synes oss alla som en ljuflig musik, ty sedan två månader har man här ej haft regn, och jorden törstar och tvinar. Näktergalen sjunger ej mera i lunden och det stora valnöt-trädet bär nu frukt; päron och plommon mogna rundtom mitt fridfulla hem, der allt är sig likt, godt, ljust, fridfullt. Jag har tillbringat förmiddagen med läsning och med jemförelse af det antika klassiska idealet af menniskan och lifvet med den nyare tidens, d. v. s. christendomens. Skilnaden är i flera afseenden stor, men ingenstädes större och

mera slående, än i läran om lifvets mål och om mennisko-själens odödlighet. Det förra är hos de gamle vise inskränkt blott till individens enskilda fullkomning, på sin höjd till statens. De veta ej af ett lif i mensklighetens tjenst. Och i fråga om odödligheten återkommer, äfven hos de mest klarseende tänkare, ett oupphörligt tvifvel såsom ett moln öfver deras ljusa aningar. De stadna tve-kande vid frågan: "vara eller icke vara?" Så Cicero, Seneca, Marc-Aurèl. Socrates trodde och hoppades mer, men huru svaga och drömlika äro dock hos honom (i Phaëdon) bilderna af det tillkommande lifvet! — Huru annorlunda tala ej Petrus, Paulus och alla christna profeter! Ny uppenbarelse, ny ingivelse! — Dylika jemförelser äro min själs förtjusning. De äro alpfärder, som styrka i stället för att trötta; och mer än "de Saussure" gläder jag mig när jag från den uppnådda höjden kan öfverskåda alpkedjans olika utgreningar och planer, som för mig heta: Menniskoandens uppfostran.

Söndag d. 16 Augusti.

Skön morgon-gudstjenst i hemmet! Efter frukosten bar Nancy såsom vanligt Bibeln till sin fader, som läste derur Davids 4:de psalm och gjorde sedan, med anledning af den, följande betraktelse:

"Föräldrar kunna älska sina barn med lika kärlek för dem alla och ändock för hvarje särskilt barn hafva en särskilt ömhet och omsorg i förhållande till dess karakter eller gåfvor, stundom äfven fel. Likaså Gud i förhållande till människorna. Han älskar dem alla lika, men hvar och en dock med en särskilt omtanke, så att hvar och en kan anse sig stå i ett särskilt förhållande, liksom afsides, till honom. Vi se detta i Jesu Christi förhållande till sina lärjungar. Hvar och en af oss kan då med David säga sig vara "älskad af Gud." Hvar och en har af honom en särskilt stråle af hans ljus och nåd. Derföre, Fader, bedja vi för oss och för alla: "Upplys ditt ansigte öfver oss!"

Den gode pastor Coulins andliga betraktelser räcka sällan öfver fem minuter; men hafva mera innehåll, än oftast långa predikningar. Vi samtalade sedan en stund om personer, som äfven under de bittraste pröfningar ägt inom sig denna känsla af Guds synnerliga faderliga vård och ledning.

Den 17 Augusti.

Min födelsedag. Jag har ej sagt det åt någon i mitt vänliga hem. Inga kära syskon hafva, såsom förr så många gång, hälsat mig denna dag med blommor, gåfvor och små tokroliga upptåg. Men ljusa och starka tankar hafva kommit till mig och gjort mig dagen till en fest. Dels samtal, dels läsning, dels, och framför allt, själens samlande i dess eget djup och begrundningen af dess högsta fenomen ha under mitt vistande i Schweits fört mig framåt i den fråga, som främst drog mig hit. Denna sommar har i synnerhet varit mig god. Blomman, som länge knoppats inom mig, har slagit ut — jag vet ej huru. Förmodligen, såsom andra blommor, af Guds ljus i förening med växtens egen drifvande kraft. Huru som helst — hvad jag sökt det känner jag mig nu hafva funnit. Och derom vill jag tala närmare en annan gång. Men hvad jag här ville kunna ropa till alla sökande och törstande, det är: "misströsta ej! Broder, Syster, din törst, ditt sökande äro profetiska. De vittna om källan, och skola förr eller sednare föra dig fram till den och gifva din själ förfriskning och frid!

Mycket ung ännu skref jag en gång i en af de få utgjutelser, som jag i ord gaf åt en öfverfull, men oklar själ: "o du! i tysta nätter, i oroliga dagar mig tärande låga, hvad vill du mig? Det gifves ögonblick då du lyser, evigheter då du blott bränner och plågar mig!" Nu är jag gammal vorden, och lågan kännes i själen såsom förr, men den bränner och plågar ej mer. Gud tände den; Han har närt den och låtit den blifva mig till ett

stilla ledande ljus, ett öga för hans sol. Min oro har han förvandlat i ro. Jag har tackat Gud för gåfvan af lifvet.

I skygd af det fridfulla hem, som är en af schweitzerjordens skönaste blommor, vill jag kasta en sista blick öfver förbundsstaten och fråga: "hvad frukt bär dess frihetsträd?" Att förbundsfolket, oaktadt dess splittring i skiljda småstater med olika lagar, tungomål, religionsbekännelser, seder och bruk, likväl känner sig förbrödradt genom ett gemensamt moderland och en gemensam frihet, och att det känner detta moderland och denna frihet såsom sin dyrbaraste egendom och vill värna dem med lif och blod, derom vittnar den sednaste allmänna resningen vid det hotande kriget med Preussen förliden vinter. Att cantonerna under fredstid gnabbas med hvarandra, är icke dess mindre hvardagsbruk såsom emellan icke rätt goda syskon i ett hem. Och stundom har af gnabbet blifvit blodig tvist, såsom i "Sonderbundets" krig. Frihets-sinnet har hitintills varit mera cantonalt än federalt. Nu förebrår mången den nuvarande förbundsstyrelsen att syfta till utplånandet af lokal-interesset och lokal-sinnet, för att befordra en större centralisation, ett allmännare sinne för förbundsstaten. Det är dock tydligen ett stort steg till ett högre förbund. Och de gemensamma fester och utställningar, genom hvilka regeringen söker hos de särskilda cantonerna väcka sinnet för den gemensamma enheten och det gemensamma hemmet, samt befordra syskonkärleken, äro vackra och värderika i sig sjelfva och särdeles ändamålsenliga. Ännu ha de ej lyckats att församla alla landets barn. Graubünden, Wallis och Tessin ses ej ännu vid de glada nationalfesterna. Men jernvägarne sträcka allt mer sina armar ut till alla delar af landet. Och snart

skall Graubünden*), Wallis och Tessin icke sitta ensliga bakom sina berg, aflägsnade från Bern, Genève och Zürich, såsom nu.

Hvad den politiska friheten inom cantonerna beträffar, så har jag derom hört sägas mera ondt, än godt. Partisinnets drivver ofta samvetslöst sitt spel. De bästa medborgare undanskjutas för att gifva rum åt de sämre; den djerfve blir den segrande; och den okunnige sätter sig på den kunniges plats. Sednare revolutioner inom cantonerna hafva nästan alla tagit denna riktning. Detta har fört mig till den öfvertygelsen, att den constitutionella monarchien torde af alla statsförfattningar vara den tryggaste och bästa för folkets frihet och förkofran. Emedlertid är det klart, att i Schweits en politisk uppfostran inom folket försiggår under dessa hvälfningar och att de nya styrelserna tvingas af den allmänna andans påtryckning till att antaga en för folket bildande eller i något afseende välgörande riktning. Och innan denna allmänna politiska uppfostran är skedd, kan man ej med säkerhet dömma om den republikanska statsformen. Schweits är ännu ungt i sitt statslif. Blott sedan få år har dess förbund stadgat sina former i det det bildat dem efter Nord-Amerikas mönster. Är det ej i skydd af republikanska friheter som Schweits redan fosttrat så många utmärkta, för mensklighetens utveckling betydande personligheter i nästan alla grenar af mensklig

*) Och Graubünden borde sist af alla Edsförbundets cantoner saknas vid en förbundsfest, ty den utgör Förbundsstatens stora "Schweitseri", den cantonen, som producerar de allra utsöktaste fårtor och pastejer m. fl. slags bakelser, och som till alla Europas länder utsänder artister i denna konst, hvilka man der känner under namnet: "*Schweitsare*."

Denna konst säges hafva blifvit införd i Graubünden af invandrare från de Romerska staterna under kejsaredömet's gastronomiska period, och har der bofastat sig, äfvensom en mängd latinska ord, hvilka göra Graubündens dialekt ganska egendomlig och vittna om dess romerska arf. Graubünden förtjenar alltså en hedersplats vid Edsförbundets bord.

odling? *). Är det ej i skygd af detta frihetsträd som goda uppfostringsanstalter uppväxt och dagligen växa för det unga släktet, sköna fristäder för de gamla och skeppsbrutna i lifvet; är det ej i dess skydd som hvart hem och hvar enskilt person fått tillfälle att vinna samvetets sjelfständighet och den ädlaste bildning? — Låtom oss hafva aktning för sådana frukter af ett folks frihet!

Det råder i Schweits — det må nu vara i följd af landets politiska institutioner eller genom andra inflytanden — en viss högstämd opinion om det rätta, sedliga och allmännyttiga, och om hvar mans pligt att arbeta därför, hvilken opinion verkar välgörande och fostrande på landets ungdom och äfven på de främlingar, som der stadna en längre tid. Mången lättsinnig yngling från andra länder har här fattat en allvarligare riktning och lärt att lefva för högre interessen. Och om cantonernas styrelser mera vinnlade sig om att gifva bättre löner och lefnadsvilkor åt de personer, som egna sig till ungdomens uppfostran, så skulle Schweits snart bland sina Alper stå som en högskola för ungdomen bland den christna verdens folk. Ty både qvinnor och män hafva de afgjordaste anlag för detta ädla kall.

Hvad jag saknat i Schweits (äfven i uppfostran), är den fria, i högsta mening allmänliga anda, som jag kände så lifvande, så pånyttfödande i Amerikas förenta stater; och bland mängden af föreläsningar och predikningar i detta land skulle jag önskat få höra några, som vidgade den medborgerliga horisonten till en, som omfattade äfven andra folk och allmänliga mänskliga interessen, mänsklighetens stora förbundsstat! Att schweitsiska republiken icke

*) Genève ensamt har gifvit världen flera af de ryktbaraste bland dessa personligheter: den sociala reformatorn och menniskovännen *J. J. Rousseau*, naturforskarna *Bonnet*, *de Saussure*, *de Condolle*, läraren i statshushållning *Say*, historieskrifvarne *Sismondi* och *Merle d'Aubigné*, m. fl. berömda män, och den snillrikaste, äfvensom den mest varmhjertade af qvinnliga skriftställarinnor, Neckers dotter, den ädelsinnade *M.me de Staël*.

är alldeles främmande för dessa, derom vittnar emedlertid dess deltagande för Greklands frihetskamp och dess nit för missionsverket.

Qvinnorna af den bildade klassen stå högt i religiöst allvar och menniskoälskande verksamhet. De äro sanningsälskande, arbetsamma, moderliga, uppfostrande.

I cantonerna Vaud och Genève är det brukligt, att hvar ung flicka, efter sin första nattvardsgång, åtager sig undervisning och omsorg för ett fattigt barn. Egendomlighet har jag funnit bland fruntimren sällan, den högre intelligensens behof och sträfvanden ändå mera sällan. För de flesta är familjelifvet, det religiösa lifvet och naturen nog. Den qvinna inom Schweits, som i denna stund har den största horisont och med det mest brinnande hjerta omfattar mensklighetens högsta interessen i samhällslifvet och i schweitsiska förbundsstaten ur dess högsta synpunkt, är icke en schweitsiska, utan en dotter af ett ofritt land, af Rumeliens folk, — grefvinnan *Dora d'Istria*.

Männerna synas mig vara redbara, kloka, driftiga, men — många af dem hafva i förhållande till det andra könet åtskilligt att lära af fransoserna och äfven af engelsmännen. Schweitsaren synes mig ofta icke anse sin hustru så, som det sköna svenska uttrycket *maka* (like) fordrar det; och icke sällan torde en och annan eljest god och äfven utmärkt man förtjena satiren, som en liten gosse af en bland mina bekanta en gång omedvetet uttalade, då han sade till sin lilla syster:

”Nu skall du vara min hustru. Gå och sätt dig der i vrån.”

Hon: ”Men hvarföre skall jag vara din hustru?”

Han: ”För att jag må hafva någon att gräla på!”

Men detta förhållande är kanske undantag!

Nära fullkomligheten synes mig deremot den qvinnliga ungdomens ställning vara i föräldrahemmet inom de bildade klasserna, åtminstone i det fransyska Schweits. Dött-rarne uppfostras der till frihetens rätta bruk, och de vinna denna frihet i sina bästa år. Hvar ung flicka — om hon gifter sig eller ej — får af föräldrarne ett utstyr och

medel till ett sjelfständigt lif innan hon öfverskridit 25 år. I det goda hem, som nu är mitt, utstyrdes de båda döttrarne samt fingo lika del med brodern då denne inträdde i sitt embete och bosatte sig för sig sjelf. Det oakadt känna de ej ett bättre hem än föräldrarnes, och jag tror icke att något land kan uppvisa skönare förhållanden emellan föräldrar och barn, isynnerhet emellan döttrar och deras fäder. Derom har jag redan talat. Men näppeligen kan man för mycket tala om dessa sköna, fullkomliga förhållanden. I dem ligga ädla framtidsfrön. Ty den goda, väl uppfostrade dottern blir den goda modern, och på modern beror väsentligen barnets och — folkets framtid.

Om några dagar lemnar jag Schweits, troligtvis för alltid. Monte Rosa är mitt sista mål på dess gebiet; och dit följa mig mina båda unga systrar Louise och Nancy från mitt älskade hem vid "de lefvande vattnen."

Zermatt, d. 3 September.

Vi sitta i dalen vid foten af Monte Rosa; och medan vi der hvila för att i morgon stiga upp till den ryktbara fjällrosen skrifva vi, de unga systrarne till sina föräldrar, och jag till dig, min L*.

Den första September lemnade vi Genève. Morgonen var varm, sjön som en spegel. Snart lät gamla "Helvetie" dess vågor skumma och brusa. Solen var ej ännu uppe; dunkelt purpurfärgade moln hängde öfver höjderna i trakten der den skulle uppgå; det såg ut som en sängkammarsalcov, bakom hvars förhängen nattlampans sken strider med

dagsljuset och der allt är tyst och mystiskt. Men icke länge. Solen gick fram "som en brudgum utur sin kammar, lik en hjelte som gläder sig att löpa vägen." Dagen blef skön, ehuru ej fullt klar. En lätt rök-slöja hvilade öfver höjderna; ingen fläkt rörde sig. Men Leman hade aldrig varit liffullare. Ångare kommo och ångare gingo, sänkande såsom hälsning till hvarandra i förbifarten de stora röda flaggorna med hvitt förbundskors ned mot de blå vågorna, hvilka de syntes kyssa. Lifvet på Leman och dess stränder är för närvarande en daglig fest. Den förhöjes af många höga eller namnkunniga resande, konungen af Belgien, ryska storfurstinnor, marskalk Pelissier, (Sebastopols-besegraren), — den franske filosofen Cousin, och jag vet icke allt hvilka ryktbarheter från främmande länder. Nejden, der fordom folken sammandrabbade i blodiga strider, har blifvit den der de företrädesvis samlas i glad och vänsäll njutning af lifvet. Öfverallt är folket i rörelse för att se och förlusta sig. På alla håll flaggas och saluterar. Oändligt skön är ock i denna stund åsynen af dessa rika stränder. Efter några goda regnskurar grönskar allt å nyo. Fruktskörden är nästan lika ymnig, som sädesskörden varit, och sedan många år ha vingårdarne ej varit så rika på drufvor. Det är en allmänlig välsignelse på jorden. Jag sände under förbifarten tack samma afskedsblickar till de flera ställen, der jag njutit lifvet med naturen och människorna, stundom rönt den älskvärdaste gästfrihet, St. Préz, Lausanne, Clarens, Montreux! De lågo fridfulla, omgifna af sina parker med valnötsträd — skönaste träd på Lemans stränder. — Så farväl du sköna, rikt välsignade jord! Må du bära din skönhet och dina skördar till hugnad för millioner och välgöra mången främling såsom du välgjort och välsignat mig!

I Bex möter oss den vänlige pastor Secrétan och förer oss till sitt gästfria bord. I Bex sluter sig till vår lilla flock en tredje ung flicka, som gerna vill se Monte Rosa, och jag är nu moder för tre unga döttrar, hvilka

jag skall föra in i snöverldens regioner. Förökadt ansvar och dermed någon ökad oro för resans utgång, ty -- himlen mulnar! Vi rulla på diligensens hjul till Sion (hufvudstad i Canton Wallis), emellan Rhone-dalens bergsvägar, som se dystert ned på oss. Vi sofva i Sion och resa tidigt morgonen derpå till Viège. Molnen resa med oss, eller rättare rusa efter oss, tills de slutligen sänka sig ned på oss i ett grundligt regn. Dyster utsigt för Monte Rosa. Men mina två unga väninnor äro vid muntraste lynne, göra den ena tokroliga, omöjliga planen efter den andra för att följa mig till Italien, och skratta hjertligt åt sina påfund. Jag måste le med dem, men är dock dyster i hågen. I Viège äta vi middag — en liten förträfflig middag — uppassade af en vacker och dugtig Rosa. Staden ligger vid öppningen af Zermatt-dalen; bergsfloden Viège kastar sig här uti Rhone. Här måste vi besluta oss för eller emot färden till Monte Rosa. Vi fråga alla väderorakler, och se, himmelen klarnar och synes lofva godt. Vi besluta att våga försöket. Denna afton kunna vi hinna fram till St. Nicolas. Färden blir två små dagsresor genom den för sin storartade natur ryktbara Zermatt-dalen. Solen sticker fram, vi bryta upp. Två rida, två gå, med långa alpstafvar i händerna; två ledsagare visa oss vägen. I Viège so vi på många håll spåren af förlidet års jordbäfning i Canton Wallis. Kyrkans tak har störtat in, många hus ha remnat. Dalvandringen är skön; dalen oändligen pittoresk; till höger och till venster lysa glacierer och vattenfall fram ur skogarne och bergen; Glacier Balferin står bland dem som en jette. Först sedan det blifvit mörkt komma vi fram till byn St. Nicolas och få der godt herberge. Nästa morgon ser regnsjuk ut. Vi bryta dock tidigt upp, och när vi komma ut, se, då glänsa de eviga kullarne, Monte Rosas snötäckta kullar, i klart solsken emot oss ur djupet af den långa dalen. Det var hjertstärkande, och så var äfven morgonluften, den friska rena; man kände ej sin kropp eller sina fötter, man tyckte sig hafva vingar. Och skön blef vandringen denna dag emellan de höga bergen, ur hvilka snö- och isfalten blickade

fram medan de täckaste skogsdungar af melèzeträd komma ned från bergen till stränderna af den skummande Viège, som genombrusar dalen. Längs denna går vår väg, en god fotstig. Små byar med hvita kyrkor ligga i pittoresk ordning på bergsplanerna. Äfven i dem har jordbäfningen lemnat spår af sin förstörande makt. Vädret blir allt mera hoppgifvande; vi vandra glada, botaniserande och språkande; ju högre upp vi komma, desto mera hemma är jag i växtnaturen. Jag får presentera för mina unga vänner svenska lingon och lafvar. De unga flickornas lätta, vackra gestalter, de fladdrande banden från deras herde-hattar glädja mig under vandringen, och de och jag tycka att vi aldrig haft en angenämare färd. De vilja nu gå till fots med mig. Den ena af mulåsnorna är entledigad och vi ha lagt alla våra små nattsäckar på den andra.

Dalen blir småningom trängre och dystrare, men föremålen i fonden framträda stora och upplyftande. Nu se vi "Matterhorns" glacier i ormlig krökning nedkomma från fjällen och nu — Matterhorn sjelf, en kolossal snöjette af obeskrifligt trotsigt tycke, som reser sin stolta nacke mot himmelen såsom ville han trotsa Gud och menniskor.

Dalen stänges vid Zermatt, af Riffelberget, en platå af 7000 fots höjd öfver hafvet, och denna platå är fotställning till Matterhorns och Monte Rosas jette-gestalter. Den förra (på fransyska "Mont Cervin") blickar ut öfver Schweits, Monte Rosa åt Italien, hvars sköna land man lär se i stort panorama från bergets snöiga kullar. Till Zermatt kommo vi ännu i god tid på dagen, och hafva i afton vandrat längs Riffelbergets fot på de gröna ängarne, der kreaturen beta vid glacierernas kant. I morgon skola vi stiga uppför berget, men — himlen har åter mulnat och de blå fläckarne bli allt mindre!..

Riffel, den 5 Sept. 7,500 fot högt.

Medan tjock dimma och köld omhvärfva oss här midt uti isverlden och hindra oss att se något af dess undransvärda gestalter, vill jag, med sol i hjertat, nedskrifva något om vår uppstigning hit under gårdagen.

Natten förut, vid Zermatt, vaknade jag under det hållande regn slog mot mina fönster. "Det här är angenämt!" tänkte jag — "och alla de unga flickorna, som följt mig ända hit för att få se Monte Rosa!" Om en timma upphörde dock regnet, månen sken in genom fönstret tröstande, och jag — somnade. Om morgonen väcktes jag af Nancys glada utrop: "Mont Cervin est tout découvert!" Jag skyndade upp, och riktigt, der stod den trotsiga isklädda jetten, eller rättare jettinnan — ty berget har vålnad af en fruntimmersgestalt i stor crinoline — der stod hon i glittrande prakt, resande sitt stolta hufvud mot den klarblå himmelen. Icke ett moln syntes till. Huru glada frukosterade vi ej, och begynte derefter uppstigandet. Snart voro vi alla, till häst eller till fots, klättrande uppföre Riffelberget, nu anförda af Ignace Bener, den bästa guide i denna alpregion. Och allt som vi uppstiga se vi alphorizonten bakom oss vidga sig, is-spets efter is-spets framstå och stora isfält utbreda emellan dem sina hvita, skinnande dukar, tills hela den nordliga kedjan af Schweitser-Alperna står i stor halfkrets kring horizonten. Från gröna planer på berget betrakta vi det härliga skådespelet under det vi hvila oss i solskenet. Jag kände mig outsägligt tacksam att kunna se detta med mina unga vänner, ty jag såg genom alla deras ögon och jag såg dem lysa. Monte Rosa och dess verld döljes ännu för oss af Riffelbergets kullar. Matterhorn allena thronar utan rival ifrån öster och till söder. Men uppstigandet börjar bli mig svårt, jag har aldrig känt det svårare. Hvar femte minut måste jag stadna för att hemta andan. Är det den allt tunnare

luften, eller är det ålderdomen? Min Louise påstår att det är luften.

Vi ha lemnat bakom oss de sista alphyddorna och nu äfven de sista träden, de fina melèzeträden, hvilka se ut som om de hade lika svårt som jag att klättra uppför höjden. Det sista trädet hinner litet högre, än de andra, och står liksom bugande för berget, sägande: "nu kunna vi ej längre!" Alprosens buskar och alla något större plantor och buskar hafva upphört. Endast små back-blommor — Nancy's små älsklingar, — lågt gräs, samt mossor och lafvar följa oss ännu. Vinden blir kall och Riffelhorns skrofliga massa kommer oss allt närmare. Ändteligen efter tre timmars klättrande äro vi på Riffelbergets första stora plan, kal, med gulnadt gräs, men der "la Maison du Riffel", det mest osköna och mest obeqväma af alla schweitsiska herbergen, af oss omfattas med längtans ömma blickar.

Der brinner en stor eld i salen och vi få rum, hvila och middag. Matterhorn ha vi, snart sagdt, midt för näsan, men Monte Rosa gömmer sig alltjemt för våra blickar bakom Riffelbergets högsta kulle Gornergratt.

Gornergratts höjd ligger 2000 fot öfver Riffels herberge, och Ignace Bener afräder oss att denna dag företaga uppstigandet, ty "det är redan sent" och vi kunna, i alla fall, nu få se Monte Rosa från "Guglis" platå. Färden till Gornergratts spets är det bättre att uppskjuta till dagen derpå. Godt; sagdt och beslutadt.

Glada svärma vi på eftermiddagen ut öfver Riffelbergets kullar, botaniserande och skämtande, ty — vädret är förtjusande, och en kåre af mulet lynne från Matterhorns sida med moln och kall vind har vändt igen. Solen skiner och luften är sommarmild. Utan möda stiga vi uppför några kullar, der en flock får ännu finna bete; vi lemna Riffelhorns block till höger, svänga omkring Gornergratts höjd till venster, och nu framstår, nästan med ett, för oss ett skådespel så stort, så ovanligt och tillika så skönt, att det är öfverväldigande.

Det är en verld af snö och is, af torn, berg, dalar, strömmar, fält, vägar, men icke hård, icke förfärlig, en

fantastisk värld, i hvilken det stora i massorna förenar sig med mjukhet och skönhet i formerna; och der, — der till venster om oss, söderut, åt Italien till, ligger på skinande hvita kullar den ofantliga snörosen *Monte Rosa*, rund och mjuk i sina former, som en provinsros, ehuru dess framstickande blad äro granitblock. Skyar nedstiga smekande i dess mjuka halföppna kalk och skymma något af dess sydliga rand, men solstrålarne smeka den äfven, såsom till afsked, och upplysa ständigt nya regioner af dess inre värld. Djupt under våra fötter kröker sig Gorner-glacieren, en ofantlig isväg, nio "lieues" lång. Att gå tvärt öfver den, från stället der vi sitta, drager en timmas tid. På andra sidan derom resa sig jettebergen Castor och Pollux, Breithorn, St. Theodules horn med flera horn och vågande iskullar ända till Matterhorn, som i nordost begränsar utsigten. Hvar och en af dessa jettar är emellan 12 och 13,000 fot i höjd. Monte Rosa är öfver 14,000 fot, och således näst efter Mont Blanc bland de schweitsiska alphöjderna, men dess mjuka, rundade former låta icke ana dess höjd, under det Matterhorn, ehuru öfver 1000 fot lägre, djerft resande sig i sin crinoline synes betydligt högre och väldigare. Väl en timma sutto vi på Gugli klint betraktande den underliga snöverlden, lyssnande än till åskande dån, som ibland höjde sig derutur, vittnande om fallet af en avalanche, den vi med ögonen blott kunde upptäcka genom en liten hvit rök, som uppsteg här eller der, — än till de echon, såsom af silfverstämmor, dem Ignace med sina skratt väckte ur bergen. Louise tyckte sig höra små förtrollade prinsessor skratta ur ispalatsen.

Solen i nedgången kastade de klaraste dagar öfver "Cima di Jazzi" mjuka kullar, som lyste hvita mot Italiens himmel, så hvita, så skära och mjuka, som om de tillhörde något snöparadis. Vi kunde ej tröttna att se solstrålarnes kamp i Monte Rosas kalk med molnen, som tycktes vilja bädda sig der; — men plötsligen reste sig, från Matterhorns sida, en häftig vind, och vi sågo den stygga jettinnan — helt visst afundsjuk öfver vår uppmärksamhet för Monte Rosa — omgifven med en gördel af mörka moln

och samlande en hel här sådana öfver sitt hufvud. De voro tydligen ej att skämta med, och vi måste vända om till herberget. Och der ha vi måst stadna allt sedan, omgifna af töcken och moln, dem Matterhorn, den stygga hexan, samlar omkring oss. Vi trösta oss med goda böcker och godt humör, men med färden upp till Gornergratt och dess utsigt af alp-panoraman i både söder och norr ser det mörkt ut. Det är kallt såsom midt uti vår svenska vinter, och troligen måste vi snart öfvergifva vår höga bostad. Vi ha dock sett Monte Rosa och dess isrike. Chamounix är intet i jernförelse dermed!

Viège, den 7 September.

Fruktan för fortfarande töcken och köld uppe i snö-regionen lät oss nedstiga till Zermatt, utan att ha nått Gornergratts höjd. Det gör mig ondt i denna stund för mina unga vänners skull, som emedlertid äro älskvärda och nöjda med hvad de sett. Och glad blef återfärden till fots med dem genom den sköna Zermatt-dalen och i godt väder. Vi bredde ut vår middag vid källornas rand, och drucko af deras friska våg; vi tyckte vårt res-sätt vara det angenämaste i verlden. Frågas: Kunde vi ej äfven i Sverige för unga flickor anställa små fotresor af denna art?

Nu är jag ensam. Jag har skiljts från mina unga älskvärda schweitzer-systrar, som återvänt till sitt föräldrahem. Anar jag rätt, så förestår för en af dem, Louise, en stor förändring; — må den blifva till hennes och hennes familjs lycka! Hon och den hafva blifvit mig innerligen kära. De skola utgöra mitt familjeband med Schweits. Och nu Italien, till dig, till dig! Ännu denna natt skall jag fara öfver Simplon.

Slut på första delen.

och emellanåt en del på sådana öfver alla hjul. De
voro tilligen en utstående tock och vi hade varit en-
till berörda. Och för ha vi varit utan alla sådana om-
gång af lära och vana. Men i detta den stora
paxen, smula omkring oss. Vi trötts oss med hela
borden och godt hundra, men med färsk upp till Örnar-
kunn och det varit af alp-pastorerna i både söder och
norr och det varit af. Det är kallt såsom mitt till vår
samma väder, och tilligen måste vi snart öfvergå till
hög höst. Vi ha dock sett blanda flösa och dock in-
till. Chausseis är varit i Jantonsen utvändigt.

Viège, den 7 September.

Först för förtärande lära och höll sig i så-
vissa af oss nedåt till Nardus, som till ha varit
förvågarna höll. Det gör mig ont i denna stund för
enligt mig vänder till, som mestadels är skickad och
hålls med hand de sät. Och glad blir återgången till
förs med den genom den stora Nardus-läran och i god
värde. Vi kunde ut väl tillräckligt till förtäring och
därsk af detta riket och vi följde till förtäring
där jagonstent i väder. Färdig. I den vi i läran i
svensk för mig tillika smilla och förtäring af denna art.
Det är jag nämna, där det skilts mig som varit
skickad och svårare vänt som återgången till den för-
skickad. När jag varit så förtäring för en annan lära
och för förtäring, och den tillika till lära och förtäring
smilla förtäring. Men och den förtäring mig förtäring
färdig. De stora mörka med förtäring med förtäring
färdig. Men förtäring, till det till mig förtäring och förtäring
färdig förtäring förtäring.

